

ابوالفضل

Ketabton.com

فضل الرحيم پښتو تفسير

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د کتاب پېژندنه

|||||

کتاب :: فضل الرحيم د قران پاک پښتو تفسير

ليکوال :: علامه محمد معين الدين ابوالفضل

خپرونکي :: دېښوا پانه

دخپريدو طرز :: پرلپسې لړۍ

کمپوز/ ډيزاين :: خپله ليکوال

د(أعوذ بالله) تفسير او تحقيق :

بسم الله الرحمن الرحيم

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا ، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ .

أما بعد : فَيَقُولُ الْعَبْدُ الْعَاصِي الْخَاطِئُ أَحْقَرُ الْمَخْلُوقِينَ ابُو الْفَضْلِ مُحَمَّدٌ مَعِينُ الدِّينِ ابْنُ مَقْرَمِ الْقُرْآنِ صَاحِبُ الْبِنَانِ الْمَرْحُومِ قَارِي بَلُوخِ غَفَرِ اللَّهِ لَهُ هَذَا تَفْسِيرُ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ بِلُغَةِ الْبَشْتُو قَدْ بَدَلْتُ كُلَّ جِهْدِي فِيهِ فِي تَفْسِيرَاتِ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ كَلِمَةً كَلِمَةً ثُمَّ فِي تَحْقِيقِهَا وَتَفْصِيلِهَا حَرْفًا حَرْفًا بِحَيْثُ يَكُونُ نَافِعًا أَشَدَّ النِّفْعِ لِلْعَوَامِّ وَمَغْنِيًا وَكَافِيًا غَايَةَ الْإِغْنَاءِ وَالْكَفَايَةِ لِلْخَوَاصِّ وَفَقَنِي اللَّهُ لِاتِمَامِهِ وَجَعَلَهُ اللَّهُ سَبَبًا لِرِضَاهُ وَارِضَائِهِ أَيَّامِي فِي دُنْيَاهُ وَعَقْبَاهُ وَمَقْبُولًا لِكُلِّ مَخْلُوقَاتِهِ وَنَافِعًا لِعَوَامِّهِمْ وَخَوَاصِّهِمْ وَرِجَالِهِمْ وَنِسَائِهِمْ ، آمِينَ وَيَرْحَمُ اللَّهُ عَبْدًا قَالَ آمِينَ . وَهَآنَا أَشْرَعُ وَعَلِيَّ اللَّهُ اتَّوَكَّلُ

د(أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) ترجمه او تحقيق :

(أَعُوذُ) پناه غوارم (بالله) په خدای (مِنَ الشَّيْطَانِ) له شيطانه (الرَّجِيمِ) ويستل سوي ، يا سنگسار سوي – يعني په لعنت سره د الله جل جلاله ، يا شړل سوي يعني له رحمت څخه د الله (جل جلاله)

يعني په قدرت او په حفظ ، اوساتنه د الله پاک سره ، له هغه شيطان څخه پناه غوارم کوم چي د الله (جل جلاله) له رحمت څخه شړل سوئ دئ ، اود الله پاک د لعنت په ډبرو سنگسار سوئ او ويشتل سويدئ – يعني له دې څخه په الله جل جلاله پناه غوارم چي شيطان ملعون و دين ، او يا و د نياځم ته ضرر راوړسوي ، او يا دئ ملعون ماله کولو څخه د هغه کار راوگرځوي چي الله پاک زه په کولو دهغه کار سره مأمور کړئ يم ، او يا مي پر هغه کار باندي راوپاره وي ، راپورته مي کړي ، باعث مي کړي کوم چي الله پاک زه له کولو څخه د هغه کار منع کړئ يم .

ځکه شيطان هغه دښمن دئ چي له انسان څخه يې پرته له الله (جل جلاله) بل هيڅوک نه سي دفعه کولای .

تفصيل

پوسه چي ده اعوذ بالله دويلو په حکمتو کښي يو حکمت مفسرينودا ذکر کړيدئ چي دقران کریم په تلاوت شروع کول داسي مثال لري لکه يوڅوک چي ديوه بادشاه ودربارته او و حضورته و رداخليږي ، اودا معلوم خبرده چي دبادشاه

وحضورته بي له اجازت غوښتلويوڅوک نسي ورتلای. نودقران کریم دتلاوت په سرکښي اعدوښبالله ويل داسی مثال لري چي گواکي دغه سړي له الله پاک څخه دده وعظيم حضورته کوم چي هغه دلته عبارت دی له کلام پاک دده څخه دورداخلیدلو اجازت غواړي ، نواعوښبالله ويل په حکم کښي داجازت غوښتلوسودورداخلیدلوودربارالهي ته ، خوزما احقر په قاصرعلم کښي داخبره راگرځي چي اعدوښبالله ويل په حکم کښي ددي دی چي گواکي دغه سړي له الله پاک څخه دده ودربارته دورداخلیدلو اجازت وغوښتله اوالله پاک هم اجازت ورکړه . ځکه چي دبادشاه ودربارته صرف په اجازت غوښتلوسره یوسړي نسي ورداخلیدلای ترڅوچي دبادشاه له لوري اجازت ورنه کړه سي، پاته سوه داخبره چي د اعدوښبالله ويل په څه وجه وتلاوت کوونکي ته له الهي لوري څخه په حکم کښي داجازت ورکولوهم دی نوددي جواب دادی چي څرنگه چي الله پاک فرمایلي دي.

(فَأَذْأَقَرْتُ الْقُرْآنَ فَاسْتَعْدْبِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) یعنی نوهغه وخت چي اراده وکړی ته یعنی ای رسوله دقرائت دقران نوپناه وغواړه په الله سره له شيطان رتل سوی څخه

نوگواکي دالله پاک له طرفه وتلاوت کوونکي ته داسي فرمايل سويدي چي کله چي ته اعدوښبالله ووايي نوزماله طرفه څخه وتاته اجازت ده چي زما ودربارته راداخل سي يعني زما دکلام په تلاوت شروع وکړي.

دوهم حکمت دا اعدوښبالله په ويلو کښي دادی چي اعدوښبالله ويل داسي مثال لري لکه ويوه بادشاه ته چي ددي دپاره يوڅوک واسطه برابره کړي چي بادشاه دې وځپل حضورته ومني، ځکه چي دا اعدوښبالله په ويلوکښي دشيطان ملعون سخت توهين اومذمت موجوددی اوله ده څخه دبیزاره کيدلو اظهار دی اوداثابته خبره ده چي دبادشاه ددښمن توهين څوک وکړي اوله هغه څخه خپله بيزاري ښکاره کړي نودا ودغه بادشاه ته دتقرب سبب گرځي نو څرنگه چي شيطان ملعون د الله پاک اودهغه ددوستانو په دښمنانو کښي ترټولو لوی دښمن دی نوپه دي وجه دده توهين اوله ده څخه دبیزاري اظهار والله جل جلاله ته دنزدیکت سبب گرځي.

دریم حکمت دا اعدوښبالله په ويلوکښي دادی چي دقران پاک تلاوت وډيرو داسي امورو ته ضرورت لري چي که تلاوت کوونکی هغه اموره ځان کښي رانه ولي نو دثواب پرځاي به دغه تلاوت ود ته سبب دعذاب جوړسي لکه تصفيه دنيت اواخلاص اوحضوردزړه اودغه راز نورادبيات

پوه سه چي د شيطان لفظ په عربي زبان کښي يا له (شَطْن) څخه مأخوذ دی چي معنی يې ده : ليري سوئ . نوشيطان به په معنی د (بعيد) شي ، يعني ليري له رحمت څخه د خدای پاک ، ايا ليري له هره خيره او پردغه تقدیر به دشيطان په لفظ کښي نون له اصلي حروفو څخه سي .

اوپا له (شَاطَ) څخه مأخوذ دی چي په معنی د (بَطَّل) دی. پردغه تقدیر به شيطان په معنی دباطل سي او الف اونون به دواړه پکښي زائد سي . (تفسير بيضاوي او مظهري)

پوه سه چي د شيطان لفظ كه څه هم په إبليس او دده په اولاده كښي شهرت لري، خو له دې سره سره و هر مُتَمَرِّد او سرکښه ته كوم چي په خپله هم گمراه وي اود نورو خلگو په گمراه کولو کښي هم کونښن کوي هم شيطان ويل کيږي .

اونظر ودغي معنى ته شيطان پر دوه قسمه دى : يو شيطان الإنس دى ، اوبل شيطان الجن دى لکه چي الله (جل جلاله) په يوه مبارک آيت کښي فرمايلي دي :

(وَكذَّالِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ)

يعني اوای رسول له لکه چي تالره مور شيطانان د انسانانو اود پيرانانو دښمنان گرځولي دي ، دارنگه هر نبي لره مور دغه دواړه قسمه د شيطانانو دښمنان گرځولي و .

مطلب دادى چي هر هغه انسان چي په ظاهره شکل کښي خو انسان وي ، مگر له الله اود الله له دين څخه سرکښه وي ، اود مؤمنانو ، مسلمانانو په دښمني کښي لوبدلى وي .

اولکه څنگه چي په خپله بې دينه وي نور هم بې دينه کوي ، ودغه راز انسان ته هم شيطان ويل کيږي ، بلکه دغه قسم انسان تر اصلي شيطان ، دشيطان په نامه سره ډير لائق دى .

ځکه چي اصلي شيطان چي جني شيطان دى له دې وجي چي دى په حقيقت کښي له انسان څخه بيل دى ، د انسان ودين اود نياته دومره ضرر نه سي رسولای لکه څرنگه چي يې انسي شيطان رسولای سي .

په موجوده وخت کښي چي انسي شيطانان بيخي ډيردى کوم چي په خپله هم بى لارى دې اونور خلگ هم بيخي په اسانى سره بى لارى کوى نوکه ددوى پر حال باندې يوڅوک نظر واچوى نوپه دى به ښه پوه سى چي بيشکه چي انسى شيطان ترجنى شيطان ډير بد دى اود ابه ورته معلومه سى چي څونه خلگ چي انسي شيطان له سمى لاري څخه اړوي نوجني شيطان دهغه په سلمه حصه کار نه سي کولای . ځکه څونه خلگ چي په دغه حاضر دور کښي انسى شيطانانو دخپلو شيطاني فريبونو په سبب په ډيره لږ موده کښي له سمى لاري څخه وارول اويایې اړه وى او همدارنگه څونه ضرر چي د مسلمانانو ودين اودنيا ته او د دوى وننگ او ناموس ته او د دوى و عنعناتوته دوى وررسوى نوجني شيطانانو په پيړيو ، پيړيو عشر عشر دهغه نه سواى کولای .

پوه سه چي شيطان که انسي وي اوکه جني وي د خروړي اوي دليونى سپي په مثال دى د يوچا له کور څخه چي خروړى يالئونى سپى پر يو چا باندي راوغورځي نو دغه سړى ددغه سپي و مالک ته نارې وروهي چي وروره داسپى دي دروگرزوه

(دأعوذ بالله) د ويلو مطلب هم دادى چي پروردگار دغه ستاخروړى او ليونى سپى چي شيطان الإنس والجن دى له ماڅخه دروگرځوه .

په کومو ځايو کښي (أعوذ بالله) ويله کيږي ؟

محترمو که څه هم د (أعوذ بالله) ويل خو په هروخت کښي د مسلمان لپاره په کار دي ، خو ځيني ځايونه د شرعي دلائلوله مخي د (أعوذ بالله) ويلو لپاره په مشخص ډول په گوته سوي دي چي اول له هغو ځايو څخه دقرآن کریم د تلاوت د شروع ځای دي ، چي کله يو مسلمان دقرآن کریم تلاوت شروع کوي نوپه سرکښي بي أعوذ بالله وايي

په دليل ددي قول د خدای (جل جلاله) چي :

{فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ}

يعني کله چي ته ، اي رسوله، د قرآن کریم د ويلو اراده وکړي نوپه (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) وايه .

۲دوهم : دلمانځه په اول رکعت کښي له (سبحانک اللهم) څخه وروسته .

۳دریم په وخت دغضب کښي، لکه چي له سليمان بن صرد (رضي الله عنه) څخه روايت دي چي ده وويل چي : دوو ۲ نفرو دني عليه السلام په حضور کښي په داسي حال کښي چي مور هم دده په حضور کښي ناست وو ويوه او بل ته بد رد په داسي حال کي ويل چي هريو په غضب کښي ؤ ، اومخ يې تک سور گرځيدلي ؤ . نونبي (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل چي : بېشکه زه په يوه داسي کلمه عالم يم چي که چيري هر يوه له دوی څخه هغه کلمه ويلې وای نو دغه غصه او غضب به ورڅخه تللي وای ، چي هغه کلمه (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) ده .

۴خلم : په وخت کښي د داخلیدو وبيت الخلاء ته لکه چي له حضرت انس (رضي الله عنه) څخه روايت دي چي نبي (عليه الصلاة والسلام) چي به کله اراده د داخلیدو وبيت الخلاء ته وکړه، نو به يې وويل : اللهم اني أعوذ بك من الحُبثِ والحَبَائِثِ .

يعني اي الله پاکه بېشکه زه پناه غواړم په تا له ترانو د شيطانانو، اوله بښو د شيطانانو .

۵ پنځم : کله چي انسان دسپي غفا ، يا دخره انگاره واورې . لکه چي رسول (عليه السلام) فرمايلي دي : کله چي په شپه کښي تاسي د سپي غفا يا دخره انگاره واورې نو (أعوذ بالله) وایاست . ځکه چي دغه سپي او خر په دغه وخت کښي هغه څه ويني چي تاسي يې نه ويني .

۶ شپږم : د خوف او دویري په وخت کښي . لکه چي روايت دي چي : داسلام پيغامبر به وځپلو أصحابوته داسي تعليم کاوه چي د ویري په وخت کښي دغه کلمې وایاست (أَعُوذُ بِكُلِّ مَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ يَحْضُرُونَ) .

يعني پناه غواړم په کلمودالله پاک چي تامي اوپوره دي له غضب څخه دده اوله عذاب څخه دده اوله شرڅخه د بندگانودده اوله فريبوڅخه د شيطانانو اوله دي څخه چي حاضريري دوی ، يعني شيطانان وماته ،

۷ اووم : پر يو چاباندي د دم کولوپه وخت کښي . لکه چي روايت دى چي نبي عليه السلام به پر حسن او حسين باندي د دم کولوپه وخت کښي داسي ويل

(أَعِيذُكُمْ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَةٍ .)

۸ اتم : په وخت د داخلیدو کښي و مسجد ته . ځکه نبي عليه السلام چي به کله و مسجد ته داخلیدئ نو بي داسي ويل :

(أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ .)

يعني پناه غوام په الله ډير لوی سره او په بلا کيفه وجهه يابه ذات کریم دده سره او په باچاهي دده سره چي قدیمه ده له شیطانه رتل سوي څخه .

د(اعوذ بالله) ښيگڼي، لطائفی، اوباريکی.

پوسه چي امام فخرالدين رازي د (اعوذ بالله) ډيري په زړه پوري ښيگڼي اوباريکی ذکر کړيدي چي تفصيل يې په دي شرحه دي.

اوله ښيگڼه يې داده چي کله يومسلمان ووايې چي (اعوذ) نو په دي سره ده گواکئ په خپل فقراو حاجت او په خپل عجزاوناوسئ اقراراواعتراف وکړ چي اي الله پاکه زه فقيريم حاجتمند يم او عاجزاوناوسه يم او کله چي بيا (بالله) ووايې نو په دي سره ده په دووشيانواقرارو کړ ، اول په دي چي الله پاک وماته پرراکولود ټولونښيگنو باندي اودارنگه له ما څخه پردفعه کولوباندي دټولوافتواومصيبتو قادر دئ . اودوهم په دي سره چي له الله جل جلاله څخه پرته بل هيڅوک ددي توان او وس نلري چي وماته دي ياکوم خيرراورسوي اويادي له ما څخه کوم شر اوافت دفعه کړي .

اودوهمه ښيگڼه اوباريکي يې داده چي داعوذبالله په ويلو کښي ودي ته اشاره ده چي والله جل جلاله ته دقرب اودنزديکت وسيله داده چي بنده خپل ځان په عجز او په احتياج سره وپيژني اووالله جل جلاله ته دخپل عجز اظهار وکړي اوددي اظهاروکړي چي اي الله پاکه ته قادرمطلق يې اوهرڅه ستا په اختياراوپه قدرت سره کيږي همداسبب دئ چي دطريقت بزرگانو فرمايلي دي چي دولایت اودالله جل جلاله دمعرفت اودپيژندنې په مقاماتو کښي اخيري مقام مقام دعجز دئ اودارنگه دوی فرمايلي دي چي هرڅونه چي بنده والله پاک ته ورنزدیکيږي نوهغومره دده دنفس شکستگئ اوعجز زياتيږي .

حضرت بايزيد بسطامي رحمه الله تعالي په يوه مناجاتي کلام کښي فرمايلي دي . بيت

چار چيزاورده ام شاهاکه در گنج تونيست — عاجزي ومسکنت فقروگناه اورده ام .

يعني ڏور شيان مي راوڙيدي اي بادشاه يعني الله پاڪه چي هغه ڏور سره ستا په خزانه ڪنبي نسته اول عاجزي دوهم مسڪنت دريم فقر اوڏورم گناه.

داسلام پيغمبر په يوه مشهور حديث ڪنبي ڪوم چي امام رازي هم په تفسير ڪبير ڪنبي ذڪر ڪريدي فرمايلي دي (مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ) معني ددغه مبارڪ حديث داده چي هرچا كه وپيژندي ڄان خپل يعني په ضعف اوپه قصور اوپه عجز سره نوپه تحقيق سره وپيژندي ده رب خپل يعني په قدرت اوپه ڪمال اوپه جلال سره .

دريمه نبيگنه اونڪته اوباريڪي داعوڏبالله په ويلوڪنبي داده چي په دي ڪنبي ودي ته اشاره ده چي شيطان ملعون چي دانسان تاريخي اوبنيادي دشمن دي ڏي دخپل عداوت اودشمني په مقتضي سره په هغه وخت ڪنبي له انسان سره خپل مڪراوڙيب عملي ڪوي چي انسان دالله جل جلاله ديوه طاعت اوعبادت اراده وڪري.

ڏورمه نڪته په اعوڏبالله ڪنبي داده چي په اعوڏبالله ڪنبي له الهي لوري ڏورمه وبنديگانه ددي خبري تعليم سويدي چي نافرمان اوسرڪنبي دالله جل جلاله له ڪمه ڏورمه بدبختي گري چي بيا دالله پاڪ هرنڪ بنده ده له قربه اودده له حاله اودارنگه ده له شر اوفساد ڏورمه پناه غواڙي لکه چي ددي پرڄا هغه ڏورمه چي دالله پاڪ اطاعت اوفرمان برداري يي ڪري وي نوڏورمه دهغه په نزديڪت سره تبرڪ ڪوي او په دي ڪنبي ڪوڏنبي ڪوي چي دهه دعاگو يي اوبرڪت اوفيض حاصل ڪري

پنڏمه نڪته داعوڏبالله په ويلوڪنبي داده چي داعوڏبالله په ويلوسره وانسان ته هغه تاريخي پيښه پيادورځي ڪومه چي دادم عليه السلام اودابليس په منځ ڪنبي په غه وخت ڪنبي چي الله پاڪ ابليس وادم ته په سجده ڪولوسره امر ڪراوپه هغه وخت ڪنبي چي ادم عليه السلام اوحواضي الله عنها وڄنت ته ورداخل ڪره سول اوببادشيطان په توسط له جنت ڏورمه راوايستل سوه، واقع سويده

د (بسم الله الرحمن الرحيم) : تفسير او تحقيق

لفظي ترجمه

(بسم) خاص په نامه سره (الله) دخداي پاڪ (الرحمن) ڏورمه پنهانه په دنياڪي پرهرچا (الرحيم) ڏورمه پنهانه په آخرت ڪنبي خاص پرمؤمنانوشروع ڪوم ياتلاوت ڪوم.

تفصيل اوعلمي تحقيق.

پوه سه چي دالله (جل جلاله) دټولونومونو له جملې څخه په (بسم الله) كښي دغه درې مبارك نومونه چي ،الله، رحمن، اورحيم، دئ په دې وجه خاص كړه سوي دي چي انسان چي هركاركوي كه د دنياكاروي ، اوكه دآخرت نودغه كاردده پر دروشيانوباندي موقوف دئ :

اول برابريدل د اسبابود هغه كار .

دوهم دوام اوبقا ددغو اسبابوله ابتدا د كارڅخه ،بيا تر انتها او ترپايه دكاره .

دريم مرتب والى دگټو او د فائدو د هغه كار ، پر هغه كار باندي .

ځكه كه اسباب د كار و سړي ته برابرنه سي ،نوكار نه سي كيدلاى . اودارنگه كه دغه اسباب د كار تر پايه پوري دوام ونه لري نوكار پائ ته نه سي رسيدلاى . اوكه پر دغه كارباندي هغه ثمرې اونتيجه مرتبي نه سي كومي چي له دغه كاره څخه مقصود دي ، نوهم دغه كار عبث اوبې فائدي وگرځيدئ .

دمثال په ډول په دې موجوده روان حال كښي مسلمانان د شر او فساد ،اودكفراوالحاد اود ارتداد په مقابل كښي په جهاد مقدس مشغول دي ، نوجهاد د ټولو مسلمانانوپه مشترك ډول يوكاردئ . په دغه كاركښي مسلمانان

په اول قدم كښي ودې ته مجبوردي چي الله تعالى څه ناڅه د جهاد اسباب او وسائل و دوى ته وربرابر كړي

اوپه دوهم قدم كښي ودې ته مجبوردي چي الله پاك دغه اسباب او وسائل له دوى سره د بري تر وخته پوري دائم ولري .

اوپه دريم قدم كښي ودې ته مجبوردي چي الله (جل جلاله) د دوى پر جهاد باندي هغه ثمرې او نتيجه مرتبي كړي ،دكومولپاره چي په اسلام كښي د جهاد وضعه راغلې ده .

نودكارپه ابتداكښي د كار داسبابو برابروالى د(الله) دنامه كوم چي اسم ذات دئ اوپه اجمالي ډول يې په معنى كښي د خدائ (جل جلاله) دټولو اسمو او صفاتو معناگاني پرته دى له تصرفاتو او مقتضاگانو څخه دئ ..

او دوام او بقا داسبابو له ابتدا دكارڅخه بيا تر پايه دكاره پوري ،مقتضى دنامه د (رحمن) ده .

او پركارباندي د ثمر او نتيجه مرتبوالى مقتضى د نامه د (رحيم) ده . نوپه دې وجه دغه درې نومونه په بسم الله كښي خاص كړه سويدي .

د بسم الله په اړه يو بل دقيق مضمون :

اولياء کرامو اود طريقت علماؤ فرمايلي دي چي ابتدا د بسم الله چي په مکسور يعني زيرداره حرف سره سوې ده ، په دې کښي الله پاک و مسلمانانو ته ددې خبري اشاره کړې ده چي ستاسي کاميابي اوستاسي د شان لوړوالی په تواضع او خاکساري کښي دي .

لکه چي د اسلام پيغامبر فرمايلي دي (مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ اللَّهُ) ، يعني هرچا چي د الله (جل جلاله) د رضا دپاره عاجزي او خاکساري غوره کړه ، نو الله (جل جلاله) به د مقام او د مرتبې په لحاظ و ده ته رَفَعَتْ او لوړوالی ورنصیب کړي .

اوهمدارنگه اولياء کرامو فرمايلي دي چي ابتدا د(بسم الله) چي په داسي حرف سره سوېده چي هغه يو ټکی لري نوپدی کښی اشاره ده ودې ته چي معبود، خالق او مالک ، اوحاکم د کائناتو يو ذات دی چي له هرقسم شريک څخه پاک دی .

همدارنگه دوی فرمايلي دي چي ابتدا د(بسم الله) چي په داسي حرف سره سوې ده چي د هغه ټکی دلاندي و طرف ته دی نوپه ديکښی اشاره ده ودې ته چي انسان بايد خپل ټول هغه شهوات او خواهشات وشاته وغورځوي کوم چی له الهي ارشاداتو سره ټکروی .

همدارنگه دوی فرمايلي دي چي دالله (جل جلاله)هرمبارک نوم ديوه خاص قسم موجوددپيدا کولو تقاضا کوله اوبيا دهرنامه په تقاضا سره خدای پاک يو قسم مخلوق پيدا کړی هم دی دمثال په ډول دالله پاک د(رزاق) نامه ددې تقاضا کوله چي يو داسي مخلوق بايد پيداسي چي هغه ورزق اوو روزي ته اړتيا ولري اوبيا وهغه ته روزي ورکړه سي نو ددې تقاضا په مطابق الله پاک روزي خوړونکی مخلوق لکه انسان پيدا کړوهکذا

د اسلام دپيغامبر تخليق الله (جل جلاله) په مقتضی د نامه د (الله) سره کړی دی . ځکه چی د الله نوم دالله (جل جلاله) دټولو آسماؤ او صفاتو پرمعناگانو باندي په اجمالې ډول دلالت کوي نوپه دې وجه دغه مقدس نامه ددې تقاضا کوله چي يوداسی مخلوق پيدا کړسی چی هغه دنورو ټولو مخلوقاتو اجمال و ي اوهغه قسم مخلوق ذات مطهر د حضرت محمد (صلی الله عليه وسلم) دی کوم چی سبب دپيدايښت دټولو کائناتو گرځيدلی دی .

پوه سه چي لفظ د(الله) د ځينو علماؤ په قول نوم دی د ذات بحت يعني د خالص ذات دالله پاک بي له ملاحظې د صفاتو .

اودځينو علماؤ په قول نوم دی لپاره د ذات دالله (جل جلاله) سره له ټولو صفاتو کامله و دده . همداسبب دی چي د طريقت په استاذانو کښي ځيني داوايي چي په وخت د ذکر د(الله) کښي کوم چي په پنځولطائفو کښي کيږي بايد التفات د زړه وخالص ذات ته دالله کړ کيږي . اوځيني وايي چي په وخت دذکر دالله کښی به د الله پاک دذات

اودموصوفوالی دذات دده په ټولو کاملوصفتوسره اودارنگه دپاکوالی دده له ټولونقصاناتوڅخه ددغودری وارو ملاحظه کوله کیږی .

پوه سه چی د (رحمن) نوم د(الله) له نامه سره په دې خصوصیت کښي شریک دی چی له الله (جل جلاله)څخه پرته نه په زمانه د جاهلیت کښي اونه په زمانه کښي د اسلام وبل چاته ویل سوئ دی لکه څرنگه چی دالله دنامه اطلاق له الله پاک څخه سوی پرېل هیچاباندی دهیچاله خواپه هیڅ وخت کښي ندی سوی، صرف داخبره سته چی د مسیلمة الکذاب ، کوم چی په دروغو یې د نبوت دعوه کړې وه ، په صفت کښي یوه کافر په دې شعرکښي چی : أَنْتَ غَيْثُ الْوَرَى لَا زِلْتَ رَحْمَانًا ، ومسیلمه ته رحمن ویلی دی . خو دا فقط او فقط د تعصب اوعناد په وجه ؤ .

همداسبب دی چی علماوو فرمایلي دي چی : (رحمن) د لفظ په اعتبار خاص دی . یعنی که څه هم دمعنی په اعتبارسره عام دی . ځکه چی دمعنی په لحاظ ومومن اووکافروودواروته ورشامل دی .

(رحیم) درحیم په نامه سره له خدای پاکه ماسوا بل څوک هم یا د یدلای سي لکه چی الله پاک د اسلام و پیغامبر ته په دغه آیت کریمه کښي چی (بِالْمُؤْمِنِينَ رَوْفٌ رَحِيمٌ) رحیم ویلی دی . همدا سبب دی چی علماؤ فرمایلي دي چی رحیم د لفظ په اعتبار عام دی .

پوه سه چی مفسرینو ذکر کړيدي چی د خدای تعالی ټول اسماني کتابونه یعنی د مضمون په اعتبار په قرآن کریم کښي دي ، او دقرآنکریم ټول احکام په (یس شریف) کښي موجود دي ، او د (یس شریف) ټول احکام په (الحمدلله) کښي موجود دي ، او د (الحمدلله) شریفی ټول احکام په (بسم الله) کښي موجود دي ، او د (بسم الله)ټول احکام بیا په (باء) د بسم الله کښي موجود دي .

ځکه چی مقصود له ټولو إلهي احکاموڅخه الصاق او پیوستون د بنده دی له الله (جل جلاله) سره ، اود (بې جاره) وضع د الصاق لپاره راغلي ده .

د (بسم الله) د ویلو شرعي حکم :

پوه سه چی د(بسم الله) ویل کله فرض وي لکه په وخت د ذبحه کولو دحيوان کښي ، البته د ذبحی په خت کښي ډیرعلماء داسي وايي چی پوره (بسم الله) به نه ویله کیږي بلکه فقط (بسم الله) ،الله اکبر به ویل کیږي . او په (جوهره) کښي داسي راغلي دي چی ښه کار دادی چی د ذبح په وخت کښي ټوله (بسم الله) وویله سي ،

اودارنگه د (بسم الله) ویل فرض دي په وخت کښي د ویشتلو د ښکار په غیشي سره

اودارنگه د (بسم الله) ويل فرض دي په وخت كښي د خوشي كولو د تعليم يافته سپي په ښكار پسي .
دلته يوسوال پيداكيږي په دې ډول چي كه يوسړئ يوپسه مثلاً ذبحه كړي ، اوبسم الله ويل يې هيرسي نودغه پسه
حلال دئ ، نوكه په وخت د ذبح كښي بسم الله ويل فرض وائ نو بايد دغه پسه مردارواي ؟
جواب ددې سوال دادئ چي د هيري په وخت كښي دعذر په وجه د ذبحه كونكي مسلماننوب پرځاي باندي د
(بسم الله) ويلو دريږي .

اوكله د(بسم الله) ويل واجب وي ، لكه د لمانځه په هغو ركعتو كښي چي په هغو كښي (الحمدلله) ويل واجب دي
، خوالبته دهغه چا په قول چي (بسم الله) د(الحمدلله) جزء بولي ، مگر ځمور مذهب دانه دئ .

اوكله بسم الله ويل سنت وي لكه د اوداسه په سر كښي ، اوپه اول كښي د هرهغه كار چي (ذي بال) يعني خاوند د
شرف وي ، چي خوراك ، اوجماع هم له دې جملې څخه دئ .

اوكله (بسم الله) ويل مباح وي ، لكه د فاتحې او دسورت په منځ كښي ، بناپر قول راجح باندي ، اودارنگه په ابتداكښي
د تگ كولو، اودكښينستلو.

اوكله د بسم الله ويل حرام وي ، لكه د زناكولو په وخت كښي ، او دارنگه دغصب شوي ياد غلا سوي شي د خوړلو په
وخت كښي ، له مخه تردې چي دهغه شي ضمان ادا كړي اويابې مالك وروبخښي .

او كله بسم الله ويل مكروه وي لكه په اول د سورت براءت كښي ، اويا لكه په مردارځاي كښي .

(مراقي الفلاح ص ۲-۳ . سره له څه زيادته)

په كومو ځايوكښي (بسم الله) ويله كيږي ؟ :

محترمومسلمانانو

دپاره د زياتوالي د فائدي ستاسي دوولس ۱۲ ځايونه له هغو ځايو څخه درته ذكركوم كوم چي بسم الله پكښي ويله
كيږي :

اول : تر استنجا وهلو له مخه .

دوهم : د اوداسه په شروع كښي .

دريم : دذبحي او دښكاركولو په وخت كښي .

څلرم : په ابتداكښي د خوراك اوڅښناك .

پنځم : د دم کولو په وخت کښي پر مريض باندي . لکه چي روايت دئ چي حضرت عثمان بن ابي العاص ثقفی ورسول عليه الصلاة والسلام ته عرض وکړ چي له هغه وخته چي ما اسلام قبول کړئ دئ د بدن په يوه حصه کښي مي درد پيداسوي دئ . نورسول ﴿عليه الصلاة والسلام﴾ ورته وفرمايل چي ته خپل لاس ستا د بدن پر هغه حصه کښي پرده کومه چي درد کوي ، اودرې ۳ واره داسي ووايه چي بسم الله ، او اووه ۷ واره داسي ووايه (أعوذ بالله من شرِّ ما أجد و أحاذر) .

دارنگه له حضرت ابي سعيد الخدري څخه روايت دئ چي حضرت جبرئيل (عليه السلام) ونيي (صلى الله عليه وسلم) ته راغئ ، بيا يې ورته وويل چي اي محمده

لکه چي مريض سوي يې ؟

ده مبارک ورته وفرمايل چي هو !

نو جبرئيل عليه السلام وويل يعني د دم کولو په نيت (بسم الله ارقيك من كل شئ يؤذيك ، من شر كل نفس او عين حاسد ، الله يشفيك بسم الله ارقيك) .

شپږم : په وخت د داخليدو او راوتلو کښي له مسجده . ځکه له حضرت انس (رضي الله عنه) څخه روايت دئ چي رسول الله (صلى الله عليه وسلم) چي به کله و مسجد ته داخليدئ نو داسي به يې ويل (بسم الله اللهم صل على محمد ، اللهم افتح لي ابواب رحمتك) . اوچي کله به له مسجد څخه راوتئ نو بې داسي ويل (بسم الله ، اللهم صل على محمد ، اللهم افتح لي أبواب فضلك) .

اوم ۷ : د جماع کولو په وخت کښي . ځکه له حضرت ابن عباس (رضي الله عنه) څخه روايت دئ چي : رسول الله صلى الله عليه وسلم) فرمايلي دي : چي که څوک له تاسي څخه په وخت د ارادې کښي د جماع له خپلي ښځي سره داسي ووايي :

(بسم الله ، اللهم جنبنا الشيطان ، و جنب الشيطان ما رزقتنا) . نو که په دغه جماع کښي د دوی لپاره د ولد يعني ځوی يا لور فيصله وکړه سي نو وهغه وکد ته به هيڅکله شيطان ضرر ونه رسوي .

اتم ۸ : په وخت کښي د سهار او د ماښام . ځکه له حضرت عثمان بن عفان (رضي الله عنه) څخه روايت دئ چي : رسول الله صلى الله عليه وسلم) فرمايلي دي : چي هر بنده چي د هري ورځي په سهار کښي ، او د هري شپي په ماښام کښي درې ۳ واره داسي ووايي : (بسم الله الذي لا يضر مع اسمه شئ في الأرض ولا في السماء و هو السميع العليم) نو هيڅ شئ به و ده ته ضرر ونه رسوي .

نهم ۹: په شپه کښي په وخت د بیدېدلو کي، چي کله د سرائ او دخونو دروازې رابنده وي، اويا د لوبښو سرونه پټوي، اويا د مشکولاوو خولې ورتري، نودغه کارونه به په بسم الله ويلو سره کوي. لکه چي د حضرت جابر بن عبدالله (رضي الله عنه) په يوه دراز حديث کښي دغه مضمون راغلی دی.

لسم ۱۰: په وخت کښي دراوتلو يا د داخلیدو و کور ته. لکه چي له حضرت انس بن مالک (رضي الله عنه) څخه روایت دی چي: رسول الله صلی الله عليه وسلم) فرمایلي دي: چي کله يو سړی له خپله کوره څخه وځي، نو داسي ووايي:

(بسم الله توکلتُ على الله، لاحول ولاقوة الا بالله). نو وويل سي په دغه وخت کښي يعني وده ته د فرشتو له طرفه، يا دالله (جل جلاله) له لوري چي: هدايت وکړسو و تاته، اوکفايت وکړ سو ستا، او وساتل سوې ته.

نوله دغي وجي شيطانان له ده څخه ډير ليري سي. همدارنگه له حضرت جابر بن عبدالله (رضي الله عنه) څخه روایت دی چي له رسول عليه السلام څخه ده واوريدل چي ويل يې: کله چي يوسړی و خپل کورته راداخلېږي نو د داخلیدو په وخت کښي الله تعالی یاد کړي، او دارنگه يې د خوراک په وخت کي یاد کړي، نوشيطان ووايي:

يعني و خپلواتابعو ته) چي تاسي ته د شپې د تيريدو ځای نسته، اونه دمانبام ډوډۍ سته، يعني په دغه کور کښي. اوکله چي يو سړی وکورته راداخلېږي نو د داخلیدو په وخت کښي الله عزوجل یاد نه کړي، نوشيطان ملعون ووايي چي د شپې ځای تاسي پيدا کړ. اوکله چي دغه سړی بيا ډوډۍ خوري نو د ډوډۍ په وخت کښي هم الله یاد نه کړي، نوشيطان ملعون و خپلو اتباعو ته ووايي چي تاسي د شپې ځای هم پيدا کړ، او د ډوډۍ ځای هم.

يولسم ۱۱: په وخت کښي د سپريدوپر يوه چارپای يا په يوه موټرکښي مثلا. ځکه چي رسول صلی الله عليه وسلم) چي به کله پر يوه چارپای باندي سپريدی نو بې داسي ويل (بسم الله الحمد لله، سبحان الذي سخر لنا هذا و ما كنا له مقرنين)

دوولسم ۱۲: ټوله بسم الله ذکر کيږي په ابتداکښي د قرآنکريم، اودارنگه په وخت کښي دليکلو د خط ويوچاته.

د بسم الله الرحمن الرحيم فضيلتونه

محترمموورونوهر مسلمان ته چي ځما تفسير گوري نوورته ضرور دی چي زما له دغه راز بيانو څخه پوره نفعه اوفائده حاصله کړي، د بسم الله شريفي له فضيلتوڅخه

اول فضيلت دادی چي امام دارقطني له ابن عمر رضي الله تعالی عنه څخه روایت کړي دی چي بيشکه رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمایلي دي چي جبرئيل عليه السلام چي کوم وخت ماته وحی راوړي نو اول څه چي دي يې و ماته وايي هغه بسم الله الرحمن الرحيم دی. دوهم فضيلت، ابو نعيم او ابن السلمي له حضرت عائشي رضي الله عنها څخه روایت کړي دی چي کله چي بسم الله الرحمن الرحيم نازل سو نو د مکي مکرمي غرو دونه په زوره دخداي

تبارک و تعالیٰ تسبیح و ویلی چي دمکي شريفی ټولو خلگو دغه تسبیحات واوریدل بیا دمکي مکرمي کفارو وویل چي محمد صلي الله عليه واله وصحبه وسلم پر غرونو باندي هم سحر اوجادو وکړ بیا خدای پاک یوقسم دود پیدا کړ چي دمکي مکرمي پر خلگو باندي دسائبان په ډول سایه سو بیا رسول الله صلي الله عليه وسلم وفر مایل چي هرڅوک چي دزړه په یقین سره بسم الله الرحمن الرحيم ووايي نوغرونه هم دخدای پاک تسبیح ورسره وایي مگر خودغه څوک دغه تسبیح دغرونو نه اوري.

دریم فضیلت، په درمنثور کښي له ابن عباس رضي الله عنهما څخه داسي روایت ذکر دئ چي رسول الله صلي الله عليه وسلم وفر مایل هر څوک چي بسم الله الرحمن الرحيم ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم ووايي نو الله الله پاک به له ده څخه اویا (70) رقمه بلاوي اوغومونه اولیونتبونه لري کړي، څلورم فضیلت، پو سه چي الله جل جلاله لره دري زره (3000) نومونه دي په دغو دري زره نومونو کښي زرنومونه یوازي وملائکوته معلوم دي اوزرنومونه بیا یوازي ونبیانوعلیهم السلام ته ورمعلوم وه اودري سوه (300) نومونه په انجیل کښي راغلي وواودري سوه نومونه په تورات کښي راغلي وو اودري سوه نومونه په زبور کښي راغلي وو او نه نوي (99) نومونه په قران کریم کښي دي اویونوم چي اسم اعظم دئ هغه مستوردئ اووهر چاته نه دئ معلوم له عامو خلگو څخه پوشیده اوپټ دئ ددغو دریوزرو (3000) نومونو دټولو معني گاني په دغو دریو نومونو کښي چي الله او رحمن اورحيم دئ اوپه بسم الله الرحمن الرحيم کښي راغلي دي موجودي دي نو هر څوک چي په صدق اودزړه په یقین سره بسم الله الرحمن الرحيم ووايي گواکي دغه دري زره نومونه یي وویل.

دبسم الله الرحمن الرحيم دویلو طريقي

اول، په شپه کښي دشيطان اوپيري اودغله له شره اوداراز دنورو افاتو دحفاظت دپاره دي دخوب په وخت کښي یوویشتم (21) واره ویله کيږي.

دوهم، ددرودو دبدن دليري کولو لپاره اودارنگه دسحر اوجادوددفعه کولویالیري کولو لپاره دي تراوو (7) ورځوپوري پرله پسي ویله کيږي پرمريض باندي چپ کيږي.

دریم (3) درزق دفراخ والي لپاره دي هره ورځ دلمر دراختو په وخت کښي دري سوه اوديار لس (313) واره ویله کيږي سره له سل (100) واره درود شريفه

څلورم (4) دهر حاجت دپوره کیدلو دپاره دي بسم الله ترپایه هره ورځ اوه سوه اوواو اتیا (787) واره ویله کيږي

پنځم (5) که په یوه ورځ کښي دوولس زره (12000) واره وویل سي اوله هرزرواره وروسته دوه دوه رکعت له منځ کوي نو په تلوار سره بي حاجت پوره سي.

خزينة الاسرار وغيره .

د (سورة فاتحي) تفسير او تحقيق:

شان نزول:

مولانا يعقوب چرخي له حضرت أميرالمؤمنين علي (كرم الله وجهه) او له حضرت عبدالله ابن عباس څخه روايت كړې دې چې دغه مبارك سورت په مکه مكرمه كښي نازل سوئ دئ ، او كيفيت د نزول يې په دې ډول دئ چې رسول الله فرمايلي دي چې كله چې به زه و صحرا ته ولاړم ، نو د يامحمد اواز به مي واوريدي ، او يو نوراني شخص به مي وليدئ چې د زرو پر يوه تخت باندي به چې په منځ كښي د اسمان او د مزكي به ؤ ، ولاړ ؤ ، زه به له همدغه اواز څخه وبيريدم ، او وبه تښتيدم .

نوڅرنگه چې دغه حادثه مكرره پيښه سوه،نو و ورځه بن نوفل ته مي دغه واقعه بيان كړه او ورځه بن نوفل يو داسي سړئ ؤ چې په تورات او په انجيل عالم ؤ ، او له علماء د نصارى ؤ څخه يې ډير علم حاصل كړئ ؤ ده راته وويل چې كله ته دغه اواز واوري نو مه ورڅخه تښته اوغوړ ورته ونيسه چې څه درته وايي . نوماهم دغه ډول وكول،نوبيا چې كله د **يا محمد** اواز راغئ ، ما لبيك ووايو ده راته وويل چې زه جبرئيل يم او ته نبي ددغه امت يې بيا ده را ته وويل چې ووايه

أشهد ان لا إله الا الله ، و أشهد ان محمدا عبده ورسوله.

بيا جبرئيل وده ته (الحمد لله) له سره تر پايه وويله.

لفظي تفسير او ترجمه:

(الْحَمْدُ) هر ثنا اوصفت (لِله) خاص الله لره دئ (رَبِّ) پالونكئ (الْعَلَمِينَ) دټولو عالميانو ، يعني داسي الله چې پالونكئ او تربيه كونكئ د ټولو عالميانو دئ .

مَالِكِ خاوند (يَوْمِ) د ورځي (الدينِ) دجزا ،

يعني اوداسي الله چې په هغه ورځ كښي چې و خلگو ته دخير،اودشر جزا وركړه كيږي ، په ظاهر اوپه باطن كښي دهرشي مالك دئ ، په دې معنی چې په دنيا كښي خو كه څه هم حقيقي مالك الله دئ ،مگرخو په ظاهر كښي انسانان مثلاً هم د قسم،قسم شيانو مالكان گڼل كيږي . دقيامت په ورځ كښي به په ظاهر كې هم له خدای څخه پرته هيڅوك د هيڅ شي مالك نه وي .

(إِيَّاكَ) خاص تالره ، يعني اې الله پاكه (نَعْبُدُ) عبادت كوو موږ ،يعني ځكه چې له تا پرته بل هيڅوك لائق د عبادت نه دئ .

(وَأَوَّابًا) (إِيَّاكَ) خاص له تاڅخه (نَسْتَعِينُ) طلب د مدت کوو مور .

(إِهْدِ) وښيه ياروان کړه (نَا) ومور ته يامور (الصِّرَاطِ) لار (المُسْتَقِيمِ) برابره، يعني اي پروردگاره و مور ته په هر باب کښي د سمي اوبرابري لاري هدايت وکړه .

(صِرَاطِ) لار (الذین) دهغوکسانو (أَنْعَمْتَ) چي انعام کړئ دئ تا (عَلَيْهِمْ) پر دوی باندي – يعني چي هغه دغه څلورقسمه نزدې بندگان د الله دي چي انبياء، صديقين، شهداء، اوصالحين دي . (غَيْرِ) نه (المَغْضُوبِ) هغه خلگ چي غضب کړسويدي (عَلَيْهِمْ) پر دوی باندي – يعني دهغو خلگو دلاري هدايت راته وکړه، چي هغه غيردي له هغوخلگو چي ستاغضب پر دوی باندي سوئ دئ، چي هغه مطلق فاسقان اويا يهودان دي .

(وَلَا) اونه (الضَّالِّينَ) اونه هغه خلگ چي گمراهان دي (آمِينَ) څما دعاقبوله کړه يعني اي پروردگاره .

تفصيل او علمي تحقيق :

(الحمدلله)

پوه سه چي دغه مبارکه کلمه د قرآنکريم د پنځوسورتو په سرکښي ذکرده، چي هغه دا دي : سورت فاتحه ، سورت أنعام، سورت كهف ، سورت سبا، سورت فاطر، .

په فضيلت کښي ددغه مبارکي کلمې ډير روايتونه راغلي دي، چي له جملې د هغو روايتو څخه يو هغه روايت دئ چي ترمذي، او ابن ماجه له حضرت جابر بن عبدالله (رضي الله عنهما) څخه کړئ دئ، چي ده مبارک ويلي دي :

چي رسول الله فرمايلي دي :

أفضل الذكر لاله الاالله ، وأفضل الدعاء الحمد لله .

يعني بهترين د ذکر کلمه د لاله الاالله ده، او بهترينه د دعاوو الحمدلله ده .

اوبل روايت هغه دئ چي قرطبي وغيره يې له انس څخه روايت کړئ دئ، چي رسول الله فرمايلي دي :

(لَوْ أَنَّ الدُّنْيَا بَحْدَافِيرِهَا فِي يَدِ رَجُلٍ مِّنْ أُمَّتِي، ثُمَّ قَالَ الحمدلله لَكَانَ الحمدلله افضل من ذلك) يعني كه چيري دا خبره وجود پيدا کړي چي دنيا (بتمامها) ټوله کښيښودله سي په لاس کښي د يوه سړي له اُمت څخه څما، بيا ووايي دغه سړئ چي: الحمدلله نو دغه الحمدلله به ډيره بهتره وي له هغه څخه .، يعني داچي الله پاک وده ته ددې

الهام وکړ چې دى يو واري الحمدلله ووايي، نودا به د الله پاک له لوري ډير لوى احسان وي پر ده باندي، له دې څخه چې ټوله دنيا يې دده په لاس کي کيښودله .

ځکه چې ثواب د الحمدلله فنا نه لري اود دنيا نعمتونه ټول فاني کيږي .

خلاصه اومطلب ددې مبارکي کلمې دادى چې ټول کامل صفتونه په الله کښي حصر دي . ځکه چې په بل چا کښي لکه نبي يا شهيد، يا صديق، يا ولي که څه هم په ظاهره کښي کامل صفتونه موجود دي، خو هغه وده ته الله پاک ورکړي دي، اودده له خپل ځان څخه نه دي . او الله پاک چې په ټولو کاملو صفتو موصوف دى اوله ټولو نقصاناتو څخه پاک دى نودا دخپل ذات له وجهي دى اودارنگه هر څوک چې دکامل صفت خاوندوي نو هغه هم خاص دالله پاک له طرفه دى ځکه چې وبل هرچاته د کامل صفت ورکونکى هم خاص دى دى .

(رب العالمين)

پوه سه چې دالفظ په تركيب کښي صفت دى د (الله) د کلمې دپاره .

امام راغب فرمايلي دي چې د رَّب لفظ له (ربوبية) يا له (تربيه) څخه جوړ دى، چې معنى د دغو دواړو لفظو(انشاء شئ حالافحالا الى حدالتمام) ده .

يعني پيدا کول ديوشي حال په حال يعني سوکه په سوکه ترڅوچي دغه شي وحددتمام ته رسيږي .

اوقاضي بيضاوي فرمايلي دي چې د(رب) لفظ له (تربيه) څخه مأخوذ دى، اوتربيه رسول دشي دي و کمال خپل ته لږ لږ، درجه په درجه .

پوه سه چې تربيه (يعني پالنه) پردوه قسمه ده :

اول قسم يې دادى چې يوڅوک پالنه ديوشي د خپل ځان د فائدي او د گټي په خاطر کوي، دا قسم تربيه د مخلوق شان دى .

دوهم قسم دادى چې ديوشي پالنه ددغه شي دفائدي لپاره وسي او وپالونکي ته هيڅ گټه اوفائده په دې کښي نه وي اوپالونکى په خپل ذات کښي غني او بې پروا وي له دې څخه چې له خپلي پالني څخه گټه اوفايده ترلاسه کړي دا قسم تربيه تر الله پوري خاصه ده .

همدارنگه پوسه چې د (رب) لفظ دصيغې په اعتبار يا په اصل کښي صفت مشبه ده، په معنى داسم فاعل کښي مستعمل سوئ دى، او يا صيغه د اسم فاعل ده په اصل کښي (رابُّ) و په تشديد دباء سره . اويا مصدر دى مبالغه صفت د الله واقع سوئ دى .

امام راغب او ابن کثیر فرمایلي دي چي د رب لفظ چي مضاف نه وي نوله الله پاکڅخه پرته يې پر بل چا اطلاق نه دی صحیح ، او په اضافه سره يې ، يعني که چيري يو ښکاره مانع موجود نه ؤ پر غير د الله تعالی هم اطلاق صحیح دی .

دارنگه په تفسیر قرطبي ، روح المعاني ، مدارک ، مُسَيَّر کښي هم راغلي دي .

پوه سه چي لفظ د رب په قرآنکريم کښي ۹۶۹ نهه سوه اونزه شپيته واره راغلی دی اودغه مبارک لفظ ډيري معناوي لري چي هره يوه يې دلته صحیح کيږي چي هغه په دې ډول دي ، مالک ، يعني خاوند ، سَيِّد ، يعني بادار ، مُصْلِح ، يعني اصلاح کونکی ، مَدُّوْبَر ، يعني تدبير کونکی ، معبود ، يعني هغه ذات چي عبادت يې کړکيږي اولائق د عبادت وي ، مُرَبِّي ، يعني تربيه کونکی ، پالونکی ،

د (عالمين) لفظ جمع ده د عالم ، عالم په اصل کښي و هغه ته ويل کيدی چي په ده سره به بل شئ معلوميدی ، بيا په معنی د (مَا يُعَلِّمُ بِهِ الصَّانِع) يعني هغه چي په ده سره الله پاک پيژندل کيږي چي هغه عبارت دی له مخلوقاتو څخه .

اوځيني وايي چي عالم په مخلوق کښي يواځي وهغه چاته ويل کيږي چي د عقل خاوند وي ، چي هغه دغه څلور ډلي دي: انسانان ، پيريانان ، ملائکه ، اوشيطانان .

پوه سه چي په سورت فاتحه کښي الله (جل جلاله) خپل پنځه نومونه ذکر کړيدي :

اول : الله . دوهم : رب العالمين . دريم : رحمن . څلرم : رحيم . پنځم : مالک يوم الدين .

وجه د تخصيص د دغو پنځو نومو داده چي د الله (جل جلاله) په نعمتوکښي چي کوم ډير عمده نعمتونه دي هغه د همدغه پنځو نومونو آثار دي . ځکه نعمت د وجود يعني داچي الله پاک کوم مخلوقات له نيستی څخه و هستی ته را ايستلي دي اويایي له دي څخه وروسته پيدا کوي نو دا له آثارو څخه د نامه د (الله) دي ، اويایي چي يې سوکه په سوکه وروسته له وجود ورکولو څخه پرورښ ورکړيدی اويایي ورکوي تر څوچي وکمال ته رسيږي ، نو داله آثارو څخه د نامه د (رب العالمين) دی ، او بياچي الله پاک د مخلوق گناهونه او نافرمانی او عیبونه ورپوټوي ، او په نورو خلگو کښي يې نه رسوا کوي نو داله مقتضا او آثارو څخه د نامه درحمن دی ، او بياچي الله پاک د بنده پرمخ باندي د توبې دروازه خلاصه کړې ده ، اوکه چيري بنده په اخلاص باندي توبه وکاري نوالله پاک دده توبه قبلوي ، گناه وربخښي ، بلکي اضافه احسان هم ورسره کوي نو دامقتضا د نامه د رحيم ده ، او بيا چي د قيامت په ورځ موافق له اعمالوسره وبنده گانو ته جزا ورکوي نو دا مقتضا د مالک يوم الدين ده .

(اياک نعبد)

پوه سه چي دلته دنحوي قانون له مخي داسي سوال کيږي چي (اياک) خو د (نعبد) دپاره مفعول دئ ، او په مفعول کښي خو اصل دادئ چي له فعل څخه به وروسته ذکر کيږي ، اوکه چيري له فعل څخه مخکي ذکر سي نو به خامخا ديوه غرض او نکتې له وجي وي ، نو دلته دکومي نکتې له رويه لفظ د اياک ، پر نعبد باندي مقدم ذکرسوئ دئ ؟

جواب په دغه تقديم کښي ډيري نکتې په نظر کښي نيولي سويدي :

اوله نکته داده چي د اياک لفظ څرنگه چي پر الله (جل جلاله) دلالت کوي ، اودغه دلالت يې هم په شکل کښي د خطاب دئ ، اوکوم لفظ چي پر الله پاک دلالت کوي نو هغه سبب د پيدا کيدو د ويري وي د ذکر کونکي اود اوريدونکي په زړه کښي ، نوڅرنگه چي د الله تعالی په عبادت کښي په کارهم داده چي انسان يې په داسي حال کښي وکړي چي زړه يې له خشيت او اجلال څخه اود الله تعالی له ويري څخه ډک وي ، نو لپاره د اشارې ودغي نکتې ته لفظ د اياک مقدم فرمايل سوئ دئ .

دوهمه نکته داده چي دالله تعالی د ذکر له خاصيتو څخه يو خاصيت دادئ چي شيطان ملعون د انسان له زړه څخه ليري کوي ، نوپه دغه تقديم کښي وبنديگانو ته ددې تعليم سوئ دئ چي تاسي چي کله د الله (جل جلاله) عبادت کوي نو پومبئ بايدد الله تعالی ذکر وکړي . ددې لپاره چي شيطان ملعون درڅخه ليري کړسي ..

دريمه نکته داده چي په کلام کښي د هغه شي رامخته کول چي حق يې وروسته کول وي اختصاص او حصر فايده کوي ، همداسبب دئ چي اوس يې معنی په دې ډول کيږي چي خاص تالره عبادت کوو موږ ، يعني نه بل چالره . اوکه چيري اياک له نعبد څخه وروسته ذکر وای ، نو بيا يې معنی په دې ډول کيدله چي عبادت کوو موږ تالره ، نود خاص والي معنی يې نه ورکوله .

پوه سه چي يو عبادت دئ او بل عبوديت دئ ، اوبل عبودت دئ ، ځينو علماؤ لکه صاحب دمراقی الفلاح ددغو لفظو تر منځ په دې ډول فرق کړئ دئ چي :

عبادت وهغي بندگي ته دالله پاک ويل کيږي چي ددې لپاره يې انسان کوي چي د قيامت په ورځ د خدای (جل جلاله) له عذاب څخه خلاص سي ، او دجنت نعمتونه ورته حاصل سي .

اوعبوديت وهغي بندگي ته دالله پاک ويل کيږي چي ددې لپاره يې انسان کوي چي تلذذ ، خوند ، او روحاني غذا په حاصلوي ځکه د الله پاک په بندگي کښي يو مقام د استلذاذ الطاعات دئ ، دا داسي مقام دئ چي کله انسان ور ورسپري نو د الله په طاعت سره داسي خوند اخلي لکه يو انسان چي يې په خوراكي موادو کښي په ډيرو خوندورو خورکو سره اخلي . په قرآنکريم کښي په دغه قول دخدای پاک کښي : چي (والناشطات نشطا) او د نبي (عليه الصلوة والسلام) په دغه مبارک حديث کښي چي : (ثلاث من کن فيه وجد حلاوة الإيمان) وهمدغه مقام ته اشاره سوې ده . دعبوديت مقام د عبادت تر مقام بالاتر دئ .

اَوْعْبُودَاتٍ وَهغى بندگان ته ويل کيږي چي انسان يې صرف په دې خاطر کوي چي الله (جل جلاله) لائق د عبادت دى ، اوزه لايق ددې يم چي عبادت دده وکړم .

سوال : لمونځ کونکى خو يو نفر دى نو دى خوبايد دقانون له مخي (اياک اُعبُدُ) ووايي ، نه اياک نَعْبُدُ ، ځکه چي د نعبد لفظ د متکلم مع الغير صيغه ده چي د جمع لپاره راځي ؟ .

جواب : خبره خو په دغه ډول ده لکه رنگه چي تاوويل مگردلته ځکه داډول فرمايل سويدي چي د اياک نعبد په ويلو کښي ډيري نکتې دي :

اوله نکته داده چي ځکه (اياک نعبد) فرمايل سويدي چي د لمونځ کونکي عبادت په عبادت کښي دنورو عبادت کونکو چي په هغوى کښي انبياء ، ملائکه ، اولياء هم داخل دي گډ سي ، نوبه په طُفَيْل دعبادت دهغو عبادت دده هم الله (جل جلاله) قبول کړي .

او دوهمه نکته داده چي په دې کښي اشاره ده ودې ته چي مسلمانان بايد د الله (جل جلاله) دغه عظيم عبات په جماعت سر اداکړي .

اودريمه نکته داده چي له هر لمونځ کونکي سره حفظه ، اوکرام کاتبين ملائکه موجود دي ، نوکله چي دى لمونځ کوي نو دغه ملائکه هم لمونځ ورسره کوي ، نوبه دې اعتبار خو که څه هم لمونځ کونکى يو وي ، خوسره له ملائکه و جمع ورڅخه جوړيږي .

او څلرمه نکته په دې کښي داده چي الله پاک د نعبد په لفظ کښي ودې ته اشاره کړې ده چي ته چي اي ځما بنده ځما عبادت کوې ، نوته که څه هم يوې وماته د بسته ډلي په صورت اوشکل کښي منظور يې .
داستدراک په ډول دسورت فاتحي اوددغه مبارک سورت داياتوپه اړه ځني نورعلمي بحثونه .

د(الحمدلله) دلفظ دالف لام تعريفى داقسامو اودارنگه دحمد دمصدري معني دانواعوپه اعتبار دالحمد دلفظ معني گاني په دي ډول دي

(الحمد) هرثنا ويل کيدل يا جنس ثنا ويل کيدل يا هر ثنا ويل يا جنس ثنا ويل يا فرد کامل دثنا ويلو يا هره ثنا وينه يا جنس ثنا وينه يا فرد کامل دثنا ويني يا هره ثنا وينه کيدنه يا جنس ثنا وينه کيدنه يا هرثنا ويل دهر ثنا ويونکي يا جنس ثنا ويل د هر ثنا ويونکي يا فرد کامل دثنا ويلو د هرثنا ويونکي يا هرثنا ويل کيدل دهر ثنا ويل سوي يا جنس ثنا ويل کيدل دهر ثنا ويل سوي يا هر هغه چي حمد ورته ويل کيږي (لله) ثابت دى خاص خداي ج لره (رب) تربيه يا اهل د تربيه يا ډير تربيه کونکى يا تربيه کونکى يا پيدا کونکى يا سردار يا بادشاه يا نعمت ورکونکى يا اصلاح کونکى يا معبود يا خاوند (العلمين) د ټولو عالميا نو

علمي تفصيل

پوسه چي (الحمد لله)ته(8) حرفونه دي په حساب د دروازود جنت او دغه ميا ركه جمله دوه تعلقه لري يو تعلق ئي له هغو نعمتو سره دي چي وبنده ته الله (ج) ورکړي دي دغه تعلق ئي عبارت دي له دي څخه چي شکر دهغو نعمتو دئ د همدغه تعلق په اعتبار دغه مبارکه جمله سبب گرځي د نجات له دورڅو څخه او بل تعلق ئي له اينده نعمتو سره دي چي سبب د زيات والي دنعمتو گرځي ددي تعلق په اعتبار سبب د حصول د نعمتو د جنت گرځي

(رب العلمين)

پوسه چي په صيغه کښي د لفظ درب متعدد قولونه دي اول(1) قول دادئ چي لفظ درب مصدر دئ په معني د تربوي دئ او تربيه و(تبليغ الشئ الي كماله الذي كان في استعداده من الازل شيئاً فشيئاً) ته ويل کيږي يعني رسول د شي وکمال ته دده هغه کمال چي له ازله په علم د خدای ج کښي دده په استعداد او صلاحيت کښي ؤ . سوکه په سوکه يعني په تدريج سره ، پر دغه قول باندي نوتوصيف د الله ج په رب سره يا مبالغه دئ اويا په حذف دمضاف سره دئ يعني ذي رب العالمين اويا رب په معني دمربي دي دوهم (2) قول دادئ چي رب صيغه دمبالغې د اسم فاعل ده چي راب دئ په شدباسره اودريم (3) قول داداي چي رب داسم فاعل صيغه ده اصل يي راب ووپه شددباسره بيا په حذف دالف سره تخفيف پکښي راغلي دئ لکه بار، وبراوڅلورم (4) قول دادئ چي رب صفت مشبه دي خودغه قول رد سوي دئ پدي سره چي په رب العلمين کښي درب اضافت ومفعول ته راغلي دي

اوصفت مشبه خو وفاعل ته مضاف گرځي نه و مفعول ته ځکه مفعول خو صفت مشبه لره نسته پوسه لکه چي په لفظي تر جمه کښي ما اشاره ورته کړي ده درب لفظ په ډيرو معني گانو راځي اول (1) تربيه دوهم (2) المربي المبالغ في التربية دريم (3) مطلق مربي څلورم (4) خالق پنځم (5) سيد شپږم (6) ملک اووم (7) منعم اتم (8) مصلح نهم (9) معبود لسم (10) مالک په هره يومعني دلته صحيح کيږي خواولي دري (3) معني گاني په ترتيب سره پرباقي معني گانو ترجيح لري روح المعاني دمذکور تفصيل په ارتباط وگوره البته لږ شاني تغير موجود دي، د(عالمين) په لفظ کښي اختلاف دي ځني وائي چه د عالم جمع ده او ځني وائي چه د عالم لپا ره اسم جمع ده اوځني وائي چه عالمين هم د مفرد صيغه ده لکه عالم البته داسي مفرد دي چي پر لفظ د جمع باندي راغلي دي. لکه عرفات او عرفه چي دواړه په يوه معني دي خو عرفات په صيغه دجمع مؤنث سالم راغلي دي عالم په اصل کښي وهغه ته ويل کيږي چي بل شي په معلومېږي يا پر بل شي باندي علامه وي مشتق دي له علمه يا له علا مي څخه او په عرف کي هغه ته ويل کيږي چي صانع پيدا کونکي يعني خدای پاک په معلومېږي چي مخلوقات دي، دعرفي معني په لحاظ بايد ويوه شخص ته هم عالم وويل سي لکه زيد مگر په استعمال کښي عالم يا مجموع مخلوق ته ويل کيږي لکه عالم المخلوق، عالم المخلوقات اويا ئي پر يوجنس يا پر يوه نوعه د مخلوق اطلاق کيږي لکه عالم الحيوان يا عالم الانسان

سوال جمع په ياء او په نون يا په واو او نون سره خو د ذوي العقولو لپاره راځي او عالمين خو ذوي العقول وغيرهم ټولو ته ور شامل دي

جواب اول عالمين چي له عالم څخه مشتق دي وروسته له تخصيصه د لفظ د عالم په ذوي العقولو پوري په دي ډول چي اول د عالم لفظ له ، ما يعلم به الصانع ، څخه ومن يعلم به الصانع ته راوړل سويدي اوبيا په عالمين سره جمعه سويدي.

دوهم جواب دلته تغليب د ذوي العقولو كوم چي جن اوانس اوملائكه دي پر غير ذوي العقولوباندي راغلي دي.

دريم جواب په نسبت والله جل جلاله ته ټول مخلوقات په حكم كښي د ذوي العقولودي ځكه چي هر مخلوق دالله جل جلاله تسبيح وايي همداسبب دي چي مولانا رومي رحمه الله فرمايلي دي ، بامن وتومرده باحق زنده اند،
طريقي دويينا دسورت فاتحي

اوله طريقه (1) كه څوك مريض وي نوسورت دفاتحي دي يوڅلويښت (41) واره سره له بسم الله ووايي په دي ډول چي پر لفظ د الرحيم به نه دريږي بلكه دالرحيم د لفظ ميم به له لاهه دالحمد سره تړي او پر مريض باندي دي چف كړي دوهمه طريقه (2) كه څوك هرسهار دسنتو وروسته اوله فرضو دمخه يو څلويښت واره (41) بسم الله سره له سورته دفاتحي وايي نو كه مسكين وي خداي پاك بي غني كړي او كه پوره وړي وونو خداي پاك بي له پوره خلاص كړي او كه مريض وونوخداي جل جلاله بي جوړ كړي او كه ضعيف وو نوخداي جل جلاله بي قوي كړي اودغه رازبي نور ډير مشكلات حل كيږي دريمه طريقه (3) هره ورځ دي دسهار له لمانځه وروسته ديرش واره (30) واره اودماښين له لمانځه وروسته پنځه ويشت (25) واره اود مازديگر د لمانځه وروسته شل (20) واره اودمانښام ده لمانځه وروسته پنځلس (15) واره اودماخستن د لمانځه وروسته لس (10) واره ويله كيږي.

د الحمد لله داوو (7) مباركو اياتو تناسب د لمانځه له اوو (7) ركنوسره

پوسه چي د الحمد لله شريفي يعني دسورت فاتحي اووه (7) اياتونه دي اود لمانځه ركنونه هم اووه (7) دي اول (1) قيامه يعني ولاړه دريدل . دوهم (2) ركوع . دريم (3) قومه څلورم (4) اوله سجده پنځم (5) جلسه په مابين كښي ددوو سجدو شپږم (6) دوهمه سجده اوم (7) قعه په تشهد كښي ، دسورت فاتحي هر يو ايت د لمانځه په دغو ركنوكښي له يوه خاص ركن سره مناسبت لري په دي اړه د تفصيل دپاره فتح العزيز وگورئ.

(مالک يوم الدين)

پوسه چي په لفظ د مالک كښي متواتر قرائتونه هم مختلف راغلي دي اوشاذ قرائتونه هم مختلف راغلي دي دشاذو قرائتو داخلاف تفصيل په تفاسيرو كي وگوريه اود متواترو قرائتو اختلاف پدي ډول دي چي عاصم او كسائي دغه لفظ مالک په الف سره ويلي دي اونورو قاريانو ملك بي الفه ويلي دي په ترجيح كښي ددغو دوو (2) قرائتو هم

اختلاف دئ حُني دَمَلِكِ قِرَائَتِ راجح بولي پرمالِكِ باندي اول (1) لدي وجهي چي داقرائت داهل حرمينو دئ دوهم (2) له وجهي ددي قوله دخداي پاڪ چي لِمَنِ الْمَلِكِ الْيَوْمَ ، يعني داخرت په ورخُ به الله پاڪ وفرمايي چي چالره ده بادشاهي نن ورخُ يعني هيچالره نسته بي له خداي جل جلاله خُخه اوبل له وجهي ددي قوله دخداي جل جلاله چي مَلِكِ النَّاسِ يعني بادشاه د خلگو ، اوبل له دي وجهي چي مَلِكِ عام دئ ترمالِكِ حُكه خُوك چي مَلِكِ يعني بادشاه وي مَالِكِ به هم وي اوداضرور نه دئ چي يوخُوك مَالِكِ ديوشي وي نوبادشاه به هم وي اوخُني علماء بيا دَمَالِكِ وقرائت ته ترجيح وركوي پرمَلِكِ باندي چي زموږ احناف هم اكثر په دغه قرائت عمل كوي دغه علماء دمقابل طرف دعلماءو ددلا ټلو په دي ډول جوابونه وركوي د اول دليل جواب داسي وركوي چي داخبره چي دملڪ قرائت داهل حرمينو دئ سبب دترجیح دملڪ پر مالک نسي گرځيداي حُكه موطأ دامام مالک صاحب چي د يوه له حرمينو دئ چي مدينه منوره ده په درجه کښي کښته ده تربخاري شريف سره له دي چي امام بخاري صاحب د يوه له حرمينو ندي ددوهم دليل جواب داسي وركوي چي لکه چي مذکوره ايت پردي باندي دلالت کوي چي الله پاک دقيامت په ورخُ کي ملک دئ داراز حُني نور ايتونه بيا پردي باندي دلالت کوي چي الله ج داخرت په ورخُ کښي مالک دئ لکه دا قول دخداي ج يوم لاتملک نفس لنفس شيئا اوددريم دليل جواب داسي وركوي چي په ملک الناس کښي ملک ويل سوي دئ اومالک ندي ويل سوي دا په دي سبب چي مخکښي درب الناس توري ذکر سوي دئ چي معني يي داده مالک دخلگو نو که دلته هم مالک الناس وويل سي نو تکراربه لازم سي سوال په الحمد لله کښي خوهم مخکښي رب العلمين ذکر دئ چي معني يي داده مالک دعالميانونوکه په مالک يوم الدين کښي هم مالک وويل سي نو تکرار به لازم سي جواب دلته مضاف اليه درب اودمالک سره جلادئ نوتکرار نه لازميري داخودعلماءو دوي ناوو تحقيق وو بهتر دادئ چي دغه دوه قرائتونه يو پر بل بهتر ونه بلل سي حُكه دادواږه قرائتونه متواتر دي اوهر يو دترجیح وجهي لري اودخلورم دليل جواب داسي وركوي چي دمالک اودملک تر منخُ عموم اوخصوص مطلق ندي بلکه ددوي ترمنخُ عموم اوخصوص من وجهِ دئ پوسه چي لفظ د(يوم) په عرف کښي وهغه وخت ته ويل کيږي چي له لمر راختوخه بيا تر لمر لويديوپوري دئ اوپه شريعت کښي په نزد داهل سنتو ماسوي له اعمشه وهغه وخت ته ويل کيږي چي د صبح صادق دراختوخه بياتر لمر لويديو پوري دئ اوومطلق وخت ته هم ويل کيږي اودقيامت وورخُي ته هم ويل کيږي خوالبته سره له مقيدوالي په يوقيد سره اودقيامت ورخُ وهغه وخت ته ويله کيږي چي ددوهمي شپيلئ خُخه داسرافيل عليه سلام شروع کيږي بيا تر داخليدوپوري دجنتيانو و جنت ته اوددورخيانو ودورخ ته دوام لري پوسه چي ديوم په لفظ کښي يونادر خصوصيت دادئ چي فا کلمه يي ياء اوعين کلمه يي واو دئ اوداډول په عربي زبان کښي بله کلمه نسته پوسه چي له دين خُخه يامراد ملت داسلام دئ نوبه دمالک يوم الدين معني داسي سي ،خاوند دورخُي دښکاره کيدو دگتي دملت داسلام اوياخاوند دورخُي دښکاره کيدو د حقيقت دملت داسلام وهرچاته يعني الله پاک مالک دئ دهغه ورخُي چي په هغه ورخُ کښي به داسلام دملت گټه اوداسلام دملت حق والي وهرچاته ښکاره سي اويا دين په معني دانقياد دئ انقياد وتابعداري ته ويل کيږي نوبه معني داسي سي خاوند دورخُي دتابع دارئ دټولو مخلوقاتو الله ج لره اويا په معني دجزا دئ يعني خاوند

دورځي دجزا اويا په معني دحساب دئ يعني خاوند دورځي دحساب ياپه معني دسياست دئ يعني خاوند دورځي دسياست پراول تقدير الف لام عهد خارجي دئ پر نورو ټولو تقدير و استغراقي دئ انظر تبصير الرحمن جلد اول ص سوال ،مالك يوم الدين صفت دئ د الله لپاره سره لدي چي صفتيت يي نه صحيح كيږي ځكه چي نكيره دئ پدي وجه چي مالك داسم فاعل صيغه ده ومعمول ته مضاف دئ نو په اضافت سره معرفه نه گرځي جواب دلته اسم فاعل يا په معني دفاعل ماضي دئ اويا په معني ددوام اوداستمرار دئ اوپه داسي وخت كښي اضافت دده معنوي وي چي اضافت يي معنوي سو نو معرفه سو ، سوال ،يوم الدين خو لدي وروسته راځي نو مالكييت دورځي دجزابه والله ج ته په ماضي كښي څنگه ثابت سي اودارنگه معني دمالكييت استمراري به دلته څنگه صحيح سي (جواب) څرنگه چي مالكييت دالله ج ورځي دجزالره اوهغو ټولوشيانو لره چي په ورځ دجزا كښي واقع كيږي يقيني راتلونكي دئ نوپه دي سبب دغه مستقبل مالكييت لكه ماضي اولكه واقع سوئ داسي بلل سوئ دئ اودارنگه دقيا مت ورځ اوهرهغه څه چي هلته پيداكيږي لكه متحقق سوي شئ داسي گڼل سوي دئ ځكه عرب ډير ځله له متيقن مستقبل څخه په ماضي تعبیر كوي اوكه دمالك لفظ په معني د استمرار سي نو معني به داسي سي چي الله پاك خاونددهميشه مالكييت دورځي دجزا دئ يعني كله چي دجزا ورځ راسي نو الله پاك هميشه مالكييت دټولو هغو امورو لري كوم چي په همدغه ورځ كښي پيداكيږي پوسه ! كه دمالك پر ځاي باندي ملك وويل سي چي صفت مشبه دئ نو بيا سوال مذکور نه كيږي ځكه دصفت مشبه اضافت معنوي وي سوال اضافت داسم فاعل خوومفعول به ته راځي نه ومفعول فيه ته اوپوم الدين خومفعول به نه دئ دمالك لپاره بلكي مفعول فيه دئجواب كله كله ظرف جاري پرځاي دمفعول به گرځي مجازاً نو بيا منصوب هم راځي بيله تقديره دفي اومضاف اليه داسم فاعل هم راځي پوسه ! چي ظرف پر دوه قسمه دئ يومتصرف اوبل غير متصرف اول (1) هغه دئ چي له ظرفيت سره لازم نه وي لكه لفظ ديوم اولفظ دليله په دغه قسم ظرف كښي توسع جائزه ده پدي ډول چي مرفوع مستعمل سي يامجرور يامنصوب شي بي له تقديره دفي نوجاري سي پرځاي دمفعول به خوله دي سره سره له معني دظرفيته هم نه خارجيږي له دي وجهي فعل لازمي هم متعدي ورته گرځي كه څه هم ومفعول ته تعدي نسي كولاي اوغير متصرف ظرف هغه دئ چي له ظرفيته سره لازم وي سوال كله چي يومتصرف ظرف منصوب واقع سي نو دا معلومات به له كومي لاري كيږي چي داظرف بنا پرظرفيت په تقدير دفي سره منصوب راغلي دئ اوكه دتوسع له لاري بي له تقديره دفي منصوب دئ اوجاري پرځاي دمفعول به دي جواب كله چي اسم ظرف اسم ظاهر وي نوبيا يي فرق دقرائنو له لاري كيږي سوال كه يو فعل متعدي و مفعول ته و نو سره له تعدي و خپل مفعول ته و متصرف ظرف ته هم تعدي كولاي سي اوكه يا جواب كه فعل غيرمتعدي وو نو وظرف متصرف ته متعدي گرځيداي سي اوكه فعل متعدي و يوه مفعول ته و نوسره له تعدي وهغه مفعول ته و ظرف متصرف ته هم متعدي گرځيداي سي لكه حفرت بئرااليوم اوكه فعل متعدي و دوو مفعولو ته و نو ځني نحويين و متصرف ظرف ته بيا تعدي ددي فعل صحيح نه بولي اوځني يي صحيح بولي اوكه فعل متعدي و درو مفعولو ته و نوبيا دغه فعل په اتفاق و متصرف ظرف ته تعدي نسي كولاي ،اعلم ان معني التوسع في الظروف جعل ،الفعل متعديا اليها و متعلقا بها باعتبار كونه واقعا فيها بمنزلة نسبته

الي المفعول به الواقع عليه لما بينهما من الملازمة والمشابهة والتوسع في الظروف تجوز حكمي في النسبة الظرفية الواقعة بعد نسبة المفعول به الحقيقي واعلم ايضا ان الظرف المتوسع فيه مما جمع فيه بين الحقيقة والمجاز وهو وان لم يكن جائزا لکن ههنا جائز بالاتفاق لان التجوز ههنا تجوز حكمي لاحقيقي لبقاء الظرف علي معنا ه الظرفي فيه پوسه ! چي دملک په لفظ کبني دري احتمالہ دي اول دا چي مبالغه داسم فاعل سي دوهم دا چي ملحق سي په اسماء اجناس پوري لکه دسلطان لفظ دريم دا چي صفة مشبهه سي دمذکوره بيان په ارتباط تفسير بيضاوي اوتفسير خفاجي وگورئ (اَيَاكَ) خاص تالره (نَعْبُدُ) عبادت کوو مور (وَايَاكَ) اوخاص له تاخه (نَسْتَعِينُ) طلب دمعاونت کوو مور، پدي مبارک ايت کبني ومسلمانانو ته دالله جل جلاله له طرفه مختلفي لارښوني سوي دي اوله لارښوونه داده چي دمسلمان طاعت اوبندگي بايد په داسي ډول وي چي وار په وار والله جل جلاله ته دده دنزدیکت اوقربت سبب وگرځي . تر داسي حده پوري چي اخير دخداي جل جلاله سره دونه معنوي قرب پيدا کړي لکه الله پاک ته چي په سترگوگوري دوهمه لارښوونه داسي په دي مبارک ايت کبني مور ته سوي ده چي أي بندگانو کله چي زماعبادت کوئ نوستاسي باطن اوزره بايد وماته داډول متوجه وي لکه ماچي په سترگووينئ چي ودغه قسم عبادت ته په شريعت کبني احسان ويل کيږي له خدايه جل جلاله سره دريمه لارښوونه په دي ايت مبارک کبني مور ته داسوي ده چي أي بندگانو دبندي اوعبادت لائق به يواځي مابولئ بل څوک به لائق دعبادت نه بولئ اوکله چي ماته عبادت کوي نو هغه به خالص زمالپاره کوي ، ریاونمايش وځلگوته به زما له عبادت سره نه گډوئ اوخپل عبادت به له هرقسمه شرکه که خفي وي، که جلي وي پاک ساتئ اوکله چي عبادت کوئ نوباید دغه عبادت سبب دغجب اودمغروئ دخپلوځانولپاره ونه گرځوئ اوهم په دي ايت کبني الله جل جلاله داسي لارښوونه راته کړيده چي أي بندگانو کله چي له ما يوحاجت غواړئ نو بايد دحاجت تر غوښتني له مخه يو قسم طاعت اوبندگي وماته دواسطي اووسيلي په ډول وکړئ اوهمداسي لارښوونه الله پاک راته کړي ده چي حقيقي مددگار اوکومک دررسونکي بايد ما وگڼي اوپه هر مشکل کبني له ماڅخه کومک وغواړئ اوهم په دي ايت مبارک کبني داسي لارښوونه الله پاک مور ته کړي ده چي تر انفرادي عبادت اوتر انفرادي غوښتني زماپه دربار کبني اجتماعي عبادت لکه دجمعي لمونځ اوپه جمعه واري له ماڅخه ديوشي سوال کول زيات معتبر دئ .

علمي تحقيق

سوال = ددغه مبارک ايت له ما قبل سره چي د مالک يوم الدين کلمه ده څه قسم تعلق اومناسبت سته جواب = ددواړو ايتو اول جزءونه چي دمالک اواياک لفظونه دي په مدلول کبني سره متحد دي چي خداي پاک دئ اودنعبد کلمه له اول جزء سره دما قبل مختلف مناسبتو نه لري، اول مناسبت يي مناسبت دمعلول دئ له علت سره ځکه چي مالکيت دالله تعالي مورلره علت دئ دعبادت زموږ الله پاک لره ، دوهم مناسبت يي مناسبت دعبادت دئ له معبود سره ، دريم مناسبت يي مناسبت دفعل دئ له مقصود سره دفعل ، څلرم مناسبت يي مناسبت دفعل دئ له مجازي سره پردغه فعل باندي اومناسبت دنعبد له يوم الدين سره دادئ چي يوم الدين وخت دئ د حصول

دثمرو دعبادت سوال = مخکښي الله پاک له خپله مقدسه ذاته دغائب په الفاظو تعبیر کړی ؤ اودلته يي دایاک په لفظ دخپل ځان څخه تعبیر وکړ نوپه دي بدلون کښي مقصد څه دی جواب = مقصد په دي کښي دادی چي په کلام کښي التفات راسي سوال = التفات وڅه ته ويل کيږي جواب = ځني وايي چي التفات دادی چي په مقام دخطاب کښي دغائب په صيغه سره تعبیر وسي ياددي عکس وسي اويا په مقام دتکلم کښي دغائب په صيغه سره تعبیر وسي يايي عکس وسي يا په مقام دمخاطب په صيغه تعبیر وسي يايي عکس وسي عام له دي که يواړي په بله طريقه تعبیر سوئ وي اوکه نه اومشهور دادی چي التفات ودي ته ويل کيږي چي يواړي له يوچا په يوه طريقه سره تعبیر وسي اوبيا په بله طريقه تعبیر ورڅخه وکړسي، په مذکور ايت کښي په دواړومذهبو التفات موجود دی سوال = دالتفات عامه نکته کومه نکته ده اودلته په دي مبارک ايت کښي چي التفات راغلی دی نو په دغه التفات کښي خاصه نکته کومه يوه ده جواب = دالتفات عامه نکته چي په هرتفات کښي بايد موجوده وي هغه نظريه دنشاط دسامع ده يعني تازه کول دشوق دسامع اوکوم التفات چي په دغه مبارک ايت کښي راغلي دی نو ترهغه پوري خاصه نکته داده چي الله پاک بندگانوته ددي التفات له لاري دالارښوونه کوي چي زمحمد اوشکر اوزما ذکر چي تاسي کوئ هغه بايد په دي ډول وي چي وار په وارمو ماته دونه رانژدي کوي چي اخيرله ماسره دحضور اومشاهدي ومقام ته ورسيرئ . سوال = دایاک لفظ خو مفعول دنعبد دی مفعول خو له فعله وروسته ذکر کېږي دلته يي تقديم دڅه نکتي لپاره سوي دی . جواب = په دي کښي ډيري نکتي دي اوله نکته افاده د حصر اواختصاص ده ځکه که اياک له نعبدڅخه وروسته ذکر سوي وای نومعني به داسي کيدله چي (نعبد) عبادت کوو موږ اياک تالره اووس چي اياک پر نعبد رامخکښي سوي ده نو معني يي داسي کيږي اياک خاص تالره يعني نه بل چالره (نعبد) عبادت کوو موږ ، دوهمه نکته په تقديم دایاک کښي تعريف دی ومشرکانو ته چي هغوی دبتانو عبادت هم کاوه ، دريمه نکته پکښي داده چي تقديم راسي دهغه چي هغه په وجود کښي له مخه دی هم ترعباد اوهم تر عبادت دده په اعتبار دذات نو به وضع اوطبع سره موافق سي ، څلرمه نکته پکښي داده چي عبادت کوونکي ته له اوله وهلته اگاهي ورکړه سې پر دي باندي چي معبود ستا الله جل جلاله دی ، پنځمه نکته پکښي داده چي عابد ته تنبيه ورکړه سي پر دي باندي چي په وخت دعبادت کښي دي بايد هم په ظاهر کښي اوهم په باطن کښي والله پاک ته متوجه وي اوحضور يې برابر وي اودخدای پاک په تعظيم کښي کاهلي اوسستي بايد ورڅخه ونسي اونه دده زړه اوباطن له خدايه اوله عبادته دده څخه پرته په يوه اوبل شي مشغول سي، اوشپږمه نکته پکښي داده چه اهتمام راسي په هغه شي چي هغه تر هرڅه ومؤمنانو ته مهم دی په هر حال کښي خاص بيا په حال کښي دعبادت چي هغه عبارت دی له ذکره دخدايه ، اومه نکته پکښي داده چه دفعه دوسوسو دشيطان راسي ، اتمه نکته پکښي داده چي له اوله وهلته تصريح راسي پر دي باندي چه دغه عبادت الله پاک لره دی ، نهمه نکته پکښي داده چي عبادت کوونکي اگاه سي پر دي خبره باندي چه نظر دده ومعبود خپل ته په وخت دعبادت کښي اوله اوبالذات وي اووعبادت ته يي نظر بايد له دي حيثه وي چي دغه عبادت يو نسبت دی دده اودالله تعالي په منځ کښي . پوسه چي لفظ د(نعبد) جوړ سوي دی له عبادت څخه عبادت په اصل کښي ودي ته ويل کيږي چه يوڅوک

په اخیره درجه کښي اظهار دذلت اودعجز خپل په خپل اختيار سره ويوچاته وکړي لپاره ددي چه په اخيره درجه کښي عظمت اولويي دهغه چاښکاره کړي ، کله چي دعبادت په معني پوه سوي نو اوس په دي پوه سه چي دعبادت لايق هغه څوک دی چه عبادت کوونکی ترهغه لوي اوبالا ترمنعم يعني نعمت ورکونکی نه لري اوهغه له الله پاک څخه ماسوي بل څوک نسته ځکه وهیچاته هغه ډول نعمتونه چي الله پاک ورکړي دي اوورکوونکی يي دی بل هیڅوک نسوای ورکولاي نونتيجه داسوه چي لايق دعبادت ماسوي له الله تعالي بل هیڅوک نسته نوځکه به مور داسي وايو چي (اياک نعبد) يعني خاص تالره خدايه عبادت کوو نه بل چالره ، . پو سه چي عبادت کله په معني دطاعت راځي لکه په دي قول کښي (لاتعبدواالشیطان) اوکله په معني ددعراځي لکه په دي قول دخداي تعالي کښي (ان الذین یستکبرون عن عبادتی) اوکله په معني د توحید راځي لکه په دي قول دخداي پاک کښي (وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون) . سوال = څه وجه ده چي د (نعبد)لفظ دمتکلم مع الغیر په صيغه سره ويل سوی دی سره له دي چي هر لمونځ کونکی په لمانځه کښي سورت فاتحه وايي اوهر لمونځ کونکي خو يو نفر وي . جواب = په دي کښي ډیر اسرار دي اول سر دادی چي لمونځ کونکي سره له دي چي یوسړي دی اوداسي ووايي چي اياک نعبد نوگواکي ده وخداي پاک ته داعذر اوعجز وړاندي کړ چي خداي پاکه زه قاصر یم اوعبادت مي قاصر دی ددي وړ نه دی چي تنهايي وتاته وړاندي کړم نوزه عبادت خپل په ضمن کښي دعبادت دنوروعبادت کونکيو درته ذکر کوم . او خپل ځان په حيث د عبادت کونکي دنورو عبادت کونکيو په جمله کښي درته عرضه وم چي ددوی دعبادت په طفيل ځما عبادت هم قبول کړي اوددوی دمنظوريدو په ترڅ کښي زه هم منظور سم.

شنیدم که درروزامید وبیم — بدان را به نیکان ببخشد کریم ، بدان را در اقبال نیکان زیند ،

وگر نه بدان اهل نیکی نیند، اودوهم سر دادی چي لمونځ کونکي یوه اندازه له دروغ ویلو وساتل سي ځکه چي دی په لمانځه کښي مثلا داسي ووايي چه اياک اعبد يعني خاص تالره عبادت کوم اوپه عين حال کښي دغه لمونځ کونکی دریا په مرض مبتلا وي اوددنیوي منافعو په طمع همیشه واهل ددنیا ته سر کښته کونکی وي نو سخت کاذب بلل کیږي اوچي عبادت خپل په جمله کښي دعباداتو دصادقینو ذکر کړي نو څه قدر به صادق وبلل سي . دري یم سر دادی چه و بندگانو ته تنبیه ورکوله سي چي تاسي ټول باید په دي کښي سره متفق یاست چي هر یوخاص دالله تعالي عبادت کونکی وي اوعبادت دالله تعالي باید ستاسي مابه الاشتراک وي ، اوڅلرم سر په دي کښي اشاره ده وبندگانو ته ددي چي لمونځونه باید په جماعت سره ادا کوئ ، اوپنځم سر په دي کښي دادی چي حفظه اوکرام کاتبین ملکو ته هم شامل سي ،اوشپږم سر په دي کښي دادی چي الله تعالي بنده ته ددي اشاره کوي چي که دي زما عبادت کاوه نو دلور عظمت والا به وگرزي چي ته به تنها دپوره ډلي په سريي ، ولي نعبد تر نستعين له مخه ذکر سو

سوال = په څه وجه الله پاک دعبادت ذکر پر استعانت له مخه کړي دی . جواب = ددي کار مفسرینو رحمهم الله ډیري وجهي بیان کړي دي ، اوله وجه داده چي که دنعبد جمله راوروسته سوي واي نو بيا به داياتو داخيري حرفونو

سج نه واي برابره سوي ، دوهمه وجه داده چي نستعين دعاده اودعا هلته ښه قبلېږي چي دوسيلي په ډول يو طاعت اوبندگي له مخه تر دعا وکړه سي ، دريمه وجه داده چي عبادت هغه شي دئ چي الله پاک يي له مور څخه غواړي اوپه نستعين کښي ځمور غوښتنه درج ده نو پکارده چي غوښتنه دالله جل جلاله له مخه سي پر غوښتنه ځمور اوداسي هم نوري ډيري وجهي سته (واياک نستعين) پوسه چي نستعين له استعانت څخه مشتق دئ استعانت طلب دمعونت اودکومک ته ويل کيږي اوکومک پرڅلورقسمه دئ اول قسم يي دادئ چي الله پاک پر کار باندي قدرت وبنده ته ورکړي دوهم قسم يي دادئ چي کار ورته اسانه کړي اواسانه يي په خيال کښي ورولي ، دريم قسم يي دادئ چي وکار ته يي ورنزدي کړي ، څلرم قسم يي دادئ چي پر کار يي باعث کړي اوشايق اوراغب يي کړي وکار ته مثلا د عقل اوشعور اودلاسو اوپښو ورکول وبنده ته له اول قسم کومک څخه دئ اوفراغت دزړه ورکول اوموانع دکار ورڅخه لري کول له دوهم قسم څخه دئ اود کار مينه دبنده په زړه کښي پيدا کول اوکار دبنده په نظر کښي ښائسته وروستل اودکار لذت اوخوند په ده کښي پيدا کول له دريم قسم څخه دئ اويومرشد اولارښوونکئ ورته پيدا کول چي هر ساعت وده ته پند اونصيحت کوي اوپر کار دعبادت ترغيث اوباعثتوب ورکوي له څلرم قسم څخه دئ ، پوسه چي مقصود له اياک نستعين څخه ياطلب دکومک دئ په عبادت کښي نوبه معني داسي شي چي خاص له تاڅخه أي خدايه طلب دکومک کوو په عبادت ستا کښي اويامقصود ورڅخه طلب دکومک دئ په ټولو روا کارو کښي نوبه معني داسي شي واياک اوخاص له تاڅخه نستعين طلب دکومک کوو په ټولو کارو کښي يعني هغه کارونه چي روا اودخير کارونه دي

اِهْدِرَاوښيه نَا مَوْرَ تَه الصِّرَاطَ لَارِ الْمُسْتَقِيمِ سَيِّدَه بَرَابِرَه يايي داسي معني وکړي اهد روان کړه نا مور الصراط پر لار المستقيم برابره باندي يايي داسي معني وکړي اهد بوزه نا مور الصراط پر لار المستقيم برابره باندي ، پوسه چي يو ښوونه ده دلاري حقي او يو رسول ولاري حقي ته دي او يو روانول يابيول پر لار حقه باندي دئ که مقصود ښوونه دلاري حقي وه نواهدنا الي الصراط المستقيم ويل کيږي اوکه مقصود رسول ولاري حقي ته وو نواهدنا للصراط المستقيم ويل کيږي اوکه مقصود بيول ياروانول پر لار حقه وونو اهدنا الصراط المستقيم ويل کيږي دغه ډول شاه عبد العزيز قدس سره په خپل تفسير کښي ذکر کړي دي سره له لږ اضافه توبه زما په بيان کښي، نودلته که اوله معني مراد سي نوتقديردالي به ورسره ملاحظه کيږي اوکه دوهمه معني مراد شي نوتقدير دلام جاره به ورسره ملاحظه کيږي اوکه دريمه اويا څلرمه معني مرادسي نو بيا ملاحظه دتقدير دحرف جرنه کيږي سوال = ددي مبارک ايت له مخکښي ايت سره څه مناسبت دئ؟ جواب = دغه مبارک ايت دمخکښي ايت دواياک نستعين له جملي سره تړلي دئ په دي ډول چي زموږ له خوا داوويل سي چي واياک نستعين يعني اوخاص له تاڅخه معونت غواړو نوگويا دالله تعالي له طرفه داسي راته وويل سوو چي په څه ډول زه کومک اومعونت درسره وکړم نومور دخپل رب په جواب کښي داعرض وړاندي کوو چي داسي کومک راسره وکړه چي دحق پرلارباندي مور محکم او ثابت ولره ، سوال = هر لمونځ کونکي دلمانځه په هر رکعت کښي سورت فاتحه وايي نو دئ چي داواوي چي مور ته هدايت وکړه دصراط مستقيم نوداخو ده دداسي شي غوښتنه وکړه چي هغه وده ته ورکړسوي دئ ځکه دئ چي لمونځ کوي

نوڅو مسلمان دى نودصراط مستقيم كوم چي دين داسلام دى هدايت خو حتماً ورته سوي. دى جواب = ددي سوال مختلف جوابونه سته اول جواب دادى چي مرتبي دقرب اونزدىكت دبنده والله پاك ته بيشماره دي نولمونځ كوونكى چي په هره مرتبه كښي وي نوډي سوال دهدايت دهغه صراط مستقيم كوي چي وهغه ته لاهنوز دى نه دى ورسيدلى. دوهم جواب دادى چي مقصود له دغه سواله څخه ثبات اوټينگوالي پر صراط مستقيم دى تر مرگه پوري اوداسي نور جوابونه هم سته خودغه هغه بيخي عمده جوابونه دي، سوال = دمفعول ضميركوم چي په اهدنا كښي دجمع په لفظ سره راوړل سوي دى په دي كښي څه حكمت دى ، جواب = يوحكمت دادى چي دنعبد اودنستعين له صيغوسره موافق سي ځكه هغه هم دجمع لفظونه دي اودوهم حكمت دادى چي په جمع واري سره دعائبه مقبوله گرزي دريم حكمت دادى چي يونانسان لكه چي دځان وهدايت ته مجبور دى داډول دخپل ماحول دخلگو وهدايت ته هم مجبور دى ځكه يوه خوداوجه ده چي كله يونانسان پر سمه لار روان وي اونوربي لاري وي نودغه انسان په دغه بي لاري ټولنه اوجامعه كښي له سختو كړاوو اوستونځو سره مخامخ گرزي اوبله داوجه هم ده چي هر انسان لكه چي دخپل ځان پر اصلاح مكلف دى همدارنگه پر امر بالمعروف اونهي عن المنكر هم مكلف دى نو په دي وجه هر مسلمان ته ضرور دى چي دنورو دهدايت سوال هم كوي په دي وجه چي دامر بالمعروف له ستونځو څخه تر يوخده پوري خلاص سي . سوال = هدايت پر څو قسمه دى جواب = هدايت بي حسابه نوعي لري خوسره له دي په شپږو جنسوكښي حصر دى اول هدايت الهامي دى په ابتداء كښي دولادت دوهم هدايت هدايت الهامي دى وروسته له دي چي انسان وسن دتميز ته ورسيري دري يم هدايت په ذريعه دوحى دى څلرم هدايت په ذريعه دصادقو خو بو دى پنځم هدايت په ذريعه دفراسد دى شپږم هدايت په ذريعه دكشف دى اوم هدايت په ذريعه دحواسو دى اتم هدايت په ذريعه دعقل دى نهم هدايت په ذريعه ددلائلو دى لسم هدايت په واسطه درسولانو اوپه واسطه دانزال دكتابو دى اخيري هدايت بيا پر دوه قسمه دى يوعام دى اوبل خاص دى عام بيا پر دوه قسمه دى يو تبياي دى بل توفيقى دى خاص بيا پر دري قسمه دى يومن الله دى بل الي الله دى بل بالله دى ، دذكر سويو اقسامو تفصيل ، پوسه چي كله يو كوچني څنگه له موره پيداسي نو الله پاك ده ته دانښوونه مثلا وكړي چي كله وړي سي نوژاره چي موردي په دي پوسي چي ته وړي. سوي يي اودارنگه ددي ښوونه ورته كوي چي دي بايد په څه رقم دمور تى ورودي دغه ته هدايت الهامي په حال دطفوليت كښي ويل كيږي اوكله چي و يوه صالح انسان ته ويو ولي ته دخداي پاك ديوي خبري معلومات په زړه كښي خداي پاك ورواچوي نوودي ته هدايت الهامي وروسته له سنه دتميزه ويل كيږي چي ودي ته وحي عرفاني هم ويله كيږي اوكله دوحى فطري له لاري ويوه حيوان ته الله پاك ديوه كار نقشه معلومه كړي لكه دعسلوومچمچيو ته اولكه عنكبوت ته ودغه قسم ته هدايت فطري ويل كيږي اوكله يوه انسان ته عام له دي كه كافر وي اوكه مسلمان وي ديوه شي دجوړولو نقشه په ذهن كښي ورواچوي لكه دتباري (جهاز) اويا دموتږ ياداسي دنورو شيانودجوړه ولو نقشي چي اول واري الله پاك دځينو انسانانو په ذهنو كښي ورواچولي چي ودغه قسم ته هدايت ايجادى ويل كيږي اوكله داعلام بالشرائح له لاري الله تعالي يوچاته هدايت وكړي چي ودي ته هدايت په واسطه دوحى شرعي ويل كيږي دغه قسم هدايت تر نبيانو

اورسولانو پوري خاص دئ اوکله دخوب ليدلو په ذريعه الله پاک يوڅوک په يو شي خبر کړي ودي ته هدايت په واسطه دخوب ويل کيږي خو نسبت ونبي اوورسول ته حکم دوحی لري اوکله دفراسټ له لاري الله پاک چاته هدايت وفرمايي چي ودي ته هدايت په واسطه دفراسټ ويل کيږي اوکوم معلوما ت چي انسان ته دظاهري حواسو په واسطه کيږي لکه دسترگو ليدل دغور اوريدل په پزه ديو شي بويه ول په خوله ژبه ديوه شي څکل په مسه کولو ديوه شي دگرم والي ياخيوالي مثلا معلومه ول اودارنگه دباطني حواسو په واسطه ديوه شي معلومول ودي ته هدايت په ذريعه دحواسو ويل کيږي همدارنگه الله پاک چي وانسانانو ته عقل ورکړی دئ اودوی ته دهمدغه عقل په ذريعه دحقائقو معلوماتونه کيږي ودي ته هدايت په ذريعه دعقل ويل کيږي اوکوم دليلونه چي الله پاک پرخپل ذات اوپر خپلو صفاتو باندي پيدا کړي دي لکه مخلوقات چي هر شي په مخلوقاتو کښي دلالت کوي پر ذات اوپر صفاتو دخداي پاک باندي و دي ته هدايت په واسطه ددلائلوويل کيږي اوهمداراز پيغمبران نبیان اورسولان چي الله پاک وانسانانو ته رالېږي دي اوددوی په سبب انسان حق اوباطل معلومه وي ودي ته هدايت په توسط دپيغمبر ويل کيږي اوکومه لارښوونه چي الله پاک يي په واسطه دخپل نازل سويو کتابو وبنديگانو ته کوي لکه ومور ته چي يي په واسطه دقران کریم کړيده ودي ته هدايت په واسطه دکتابو ويل کيږي اوکوم هدايت چي په واسطه دهغو معجزو وو چي دنبيانو په لاس وځلگوته ښکاره سوي وي وهغه ته هدايت بالمعجزات ويل کيږي دانبيا وو اوکتابو په ذريعه عام هدايت دادئ چي دخير اودشر لار الله پاک ومور ته ښکاره کړي ده په دغه عام هدايت کښي بيا تبیاني هدايت دادئ چي الله پاک هغه څه چي نبي اورسول دخداي پاک له طرفه ومور ته راوړي دي اوهغه څه چي دخداي پاک په کتاب کښي دي ويوچاته داسي ښکاره کړي چي هيڅ شک اوشبهه دده په زړه کښي نسي پاته اوکامل اوپوخ يقين باندي ورته حاصل شي اوتوفيقي هدايت ودي ته ويل کيږي چي الله پاک وبنده ته پر دغه هدايت باندي دکامل اوتينگ عمل توفيق ورکړي اوخاص هدايت دادئ چي دنبي ياولي په واسطه الله جل جلاله يوقسم نور ديوه سړي پرمدرکه قوه باندي وځلوي چي په نتیجه کښي ددي حقائق په واقعي توگه ودته منکشف سي اودغه خاص هدايت به يامن الله وي کوم چي په دغه قول دخداي پاک سره اشاره ورته سويده (قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدَى) اويابه الي الله وي کوم چي په دغه قول دخداي پاک کښي اشاره ورته سويده (اِنِّيْ ذَاهِبٌ اِلَي رَبِّيْ سَيِّهْدِيْنِ) اويابه بالله وي کوم چي په دغه قول کښي درسول عليه السلام اشاره ورته سويده (لَوْلَا اللّٰهُ مَا اهْتَدَيْنَا)

له اول ایت خخه ترا تم آیت پوري مصحح اومکمل

پاره الم / سورة البقره

تفسیر سورة بقره:

پوسه چي د قرآن کریم سورتونه دوه قسمه دي - اول مکي سورتونه دي ، دوهم مدني سورتونه دي . پر اصح قول مکي سورتونه هغه دي چي د حضرت محمد صلی الله عليه وسلم تر هجرت کول له مکي مکرمې خخه و مدینې منورې ته له مخه نازل سوي دي . او مدني سورتونه هغه دي چي له هجرت خخه وروسته نازل سويدي .

د بقرې سورت له مدني سورتو خخه دئ ، دغه مبارک سورت د بقرې سورت خکه بولي چي بقره په عربي زبان کښي و غوا ته ويل کيږي ، او په دې سورت کښي د بني اسرائيلو د يوې غوا يوه ډيره له عبرت خخه ډکه نادره قصه راځي . نو خکه دغه مبارک سورت په همدې نامه سره نامداره سوي دئ .

دغه مبارک سورت نور ټول په مدينه کښي نازل سوي دئ ، ماسوي له دوه سوه او يوازي ايم (۲۸۱) آيت خخه ، چي په مني کي په حجة الوداع کي نازل سويدي . د دغه سورت (۲۸۶) اياتونه دي ، څلويښت (۴۰) يې رکوع گاني دي . او د المطففين د سورت خخه وروسته نازل سويدي ، په تلاوت کي دوهم سورت دئ . خکه اول سورت په تلاوت کي د فاتحې سورت دئ . او په نزول کي اوه اتي ايم (۸۷) سورت دئ ، يعني شپږ اتيا ، ۸۶ - سورتونه له مخه نازل سوي وو . او اتي ايم سورت همدغه سورت ؤ ، چي پر رسول باندي - صلی الله عليه وسلم - نازل سو .

لفظي ترجمه .

(الم) خداي پاک عالم دئ په معني او په مطلب ددي لفظ يا معني ددي لفظ پټ سردي دخداي پاک اودرسول حضرت محمد صلي الله عليه وسلم په منخ کښي ، (ذالک) دا (الكتاب) کتاب يعني داقران کریم (لا) نسته (ريب) هيخ شک (في) په (ه) ده کښي ، يعني په دغه کتاب کښي چي قران کریم دئ هيخ شک نسته په دې معني په دغه کتاب ، قران کریم کښي هيخ شک نسته ، چي دخداي جل جلاله کلام دئ ، او دخداي پاک له طرفه پر حضرت محمد - صلی الله عليه وسلم - باندي نازل سوي دئ او ټولي خبري ، او مضمونونه يې حق دي او دکفارودغه ټولي خبري چي ددغه قران په باره کښي يې کوي باطلی اوددوي پرکفر ، عناداوپرتعصب باندي بنادي .. (هدي) لار ښوونه ده ، يا لارښوونکي دئ يعني دغه کتاب (للمتقين) پرهيزگارانولره ، يعني لکه څرنگه چي دغه قران کریم بې شک او شپهې دالله پاک کتاب دئ ، پر حضرت محمد - صلی الله عليه وسلم - نازل سوي دئ ، او ټولي خبري يې حقي دي . دغه رنگه دا قران هدايت کونکي ، او دسمي لاري ښوونکي هم دئ پرهيزگارانولره .

تفصیل او علمي خبري (الم)

پوسه چي ددغي مبارکي کلمې په شان چي کومي کلمي دسورتو په اول کي راځي لکه (الم،الر وغيرهما،ودغو ته مُتَشَابِهَات او يا حروف مُقَطَّعَه ، يا مُقَطَّعات قرآنيه ويل کيږي . که څه هم دغه کلمي هره يوه اسم ده ځکه مثلاً په الف لام ميم کسبي الف اولام ميم هريو ديوه معلوم حرف نوم دئ خو حروف په دي وجه ورته ويل کيږي چي دمقدمينو په اصطلاح کسبي دحرف اطلاق پر اسم اوفعل او حرف دروسرو باندي کيږي اومقطعه په دي وجه ورته ويل کيږي چي هرتوري په تقطيع سره يعني په پريکړون سره له هغه بل حرفه څخه ويل کيږي اومتشابهات په دي وجه ورته ويل کيږي چي ددوی معني گاني پوشيده اوپتي دي اوقرانيه په دي وجه ورته ويل کيږي چي دقران دسورتو په سروکسبي راغلي دي

همدارنگه پوسه چي په دغو کلمو کسبي علماؤرحمهم الله سخت اختلاف کړئ دئ ،

په دي ډول چي ايا پرته ،سوی له الله (جل جلاله)څخه بل څوک د دغو کلمو په معنی گانو عالم کيدای سي اوکه يا ، او که عالم کيدای سي نو بيا تنها د خدای پاک رسول د دغو کلمو په معنی پوهيدئ ،اوکه له رسول - صلی الله عليه وسلم- څخه پرته بل چا ته هم د دغو کلمو پر معنی گانو علم حاصليدلای سي ، او که حاصليدلای سي نو بيا يې معنی گاني څه دي ؟ . دغه ټول اختلافونه ذکر کول موږ له اصلي مقصد څخه وروسته کوي فقط هغه بيان په دې باب ذکر کوم کوم چي د امام الهمام ابو حنيفه رحمه الله تعالى د مذهب مفسرينو غوره کړيدئ.

هغه بيان دادئ چي ځيني علماء ځمور د مذهب وايي چي : د دغو کلمو معنی له خدای پاک څخه بغير و بل هيچا ته نه ده معلومه . او ځيني علماء وايي چي و رسول ته هم د دغو کلمو پر معنی باندي علم حاصل ؤ ، او معنی گاني د دغو کلمو ، د خدای پاک او حضرت محمد - صلی الله عليه وسلم- په منځ کسبي پت رازونه ؤ ، چي جبرئيل عليه السلام ته هم په هغوی باندي علم نه ؤ حاصل.

ځمور په مذهبي علماؤ کي د ځينو له قوله څخه ، اول قول بهتر معلوميري .. او له خلفاووراشدينو څخه هم د اول قول مطابق روايت راغلی دئ . او د بعضو علماوو له قوله ، د دوهم قول بهتروالی معلوميري . بهرحال د اول قول مطابق چي الم ووايې نو به دا ډول وايې الله پاک عالم دئ

په معنی د دې ، يعني د (المّ) .

او د دوهم قول مطابق چي (الم) ووايې ، نو به داسي وايې ، معنی ددي کلمي پت سردئ د خدای اود رسول په منځ کسبي ، هر ډول چي په دغودوډولوکسبي و وايې صحيح دئ .

عرفاني فايده.

پوسه چي ددغومقطعه حروفو په دي شرط چي مکرر په دوی کښي حذف کړه سي ټول تعداد څوارلس ياديارلس دي په دي شرحه (الم - المص - الر - المرأ - کهيحص - طه - طسم - طس - يس - ص - حمعسق - ق - ن)

اوشاه عبدالعزيزرحمه الله فرمايلي دي چي سورت بقره له جملي څخه دهغو زهه ويشتوسورتوڅخه دی کوم چي دهغوی ابتداء په حروفومقطعه ؤ سره سويده اودغه حروف مقطعه په دي شرط چي مکرر حرفونه ورڅخه حذف کړه سي ټول څوارلس حرفونه دي په دي ډول، الف، لام، ميم، صاد، را، کاف، ها، يا، عين، طا، سين، حا، قاف، نون، انتهی ماقال.

همدارنگه پوسه چي په دغو ذکر سويو حروفوکښي ودغولاندي اسماء الهيه ؤ ته اشاره راغلي ده خو نه په دي معني چي دغه حروف له دغواسماء الهيه ؤ څخه رامختصر سوي دي بلکي په دي معني چي دغه حروف په دغواسماء الهيه ؤ کښي موجود دي، هغه اسماء الهيه دادی:

(ياالله جل جلاله يا احد جل جلاله يا اخرجل جلاله ، يالطيف جل جلاله ، يا ملك جل جلاله ، يا مبدئ جل جلاله ، يا معيد جل جلاله، يا محيي جل جلاله ، يا مميت جل جلاله ، ياماجد جل جلاله ، يا مقتدر جل جلاله ، يا مؤخر جل جلاله ، يا منتقم جل جلاله، يا متعال جل جلاله، يا مالک الملک جل جلاله، يا مقسط جل جلاله، يا مغني جل جلاله، يامعطي جل جلاله ، يا مانع جل جلاله، يا صمد جل جلاله، يا صبور جل جلاله، يا رحمن جل جلاله، يا رحيم جل جلاله يا رزاق جل جلاله ، يارافع جل جلاله، يارقيب جل جلاله، يارؤف جل جلاله، يا رشيد جل جلاله، يا كبير جل جلاله، يا كريم جل جلاله، يا هادي جل جلاله، يا عزيز جل جلاله، يا عدل جل جلاله، يا عظيم جل جلاله، يا علي جل جلاله، ياعفو جل جلاله، يا سلام جل جلاله، يا سميع جل جلاله ، يا حلیم جل جلاله، يا حفيظ جل جلاله، يا حسيب جل جلاله، يارحيم جل جلاله، يا حق جل جلاله، يا حميد جل جلاله، يا حي جل جلاله، يا قادر جل جلاله، يا قيوم جل جلاله، يا قوي جل جلاله، ياقهار جل جلاله، ياحسيب جل جلاله، ياقدوس جل جلاله، يا نور جل جلاله، يا نافع جل جلاله، ياطيب جل جلاله)

دغه مذکور حروف مقطعه غير مکرره سره له دغوالهي نومو دپاره دحل دمشکلاتو چي دري ورځي پرلپسي وويل سي او په دغودريوورځوکښي وشپړسوه دري نوي(٦٩٣) واره ته يې دويلو شمير ورسپري نو دا يو ډير مجرب عمل دی.

(ذالک الكتاب)

پوسه چي د(ذالک الكتاب) دمبارکو دووکلمولفظي ترجمه په دري ډوله کيدلای سي دوه ډوله ترجمه يې پردي تقديرده چي ذالک مبتداء سي اوالکتاب يې خبرسي په دغه تقديرکښي بيا دوه احتمال دي اول احتمال دادی چي دذالک په لفظ سره وهغه ته اشاره وکړه سي کوم چي له رسول عليه السلام سره ئي ددغواياتو ترنازلولو ډير رومي دانزال وعده الله پاک کړئ وه اودوهم احتمال دادی چي په ذالک سره وهغه ته اشاره وکړه سي کوم چي په تورات اوپه انجيل کښي الله پاک دهغه دنازلولو وعده فرمايلي وه چي تفصيل به ددواړوا احتمالودرته راسی ، اودريم ډول

ترجمه يې پردي تقدیرده چي ذالك موصوف يا مبدل منه سي اوالکتاب يې صفت يابدل سي مجموع مبتدا سي او(لاریب الخ)ئی خبرسی چي دغه دري سره ډولونه په دي شرحه درته ذکرکوم.

اول ، (ذَلِك) هغه چي وعده يي سوي وه له تاسره دنازلیدو (الْكِتَابُ) دغه کتاب دی یعنی کوم چي ته يې وځلگوته وايې، دوهم (ذَلِك) هغه چه وعده يي سوي وه دنازلیدوله پخواخه لا - یعنی په تورات کښي کوم چي پرموسي عليه السلام نازل سوي دی او په انجيل کښي کوم چي پرعيسي عليه السلام نازل سوي دی (الْكِتَابُ) دغه کتاب دی — یعنی هغه دغه قران کریم دی چه ته يې وځلگوته وايي اوځني يي مني او عمل په کوي اوځني يي نه مني سحرجادواوياشعري بولي . پوسه چه په تورات کښي اوپه انجيل کښي ددي وعده الله پاک کړي وه چه دغه قران کریم به په خپل وخت کښي پر حضرت محمدصلي الله عليه وسلم نازلوي لکه چه له حضرت کعب خه روايت دی چه ده وځلگوته وفرمايل .

(عَلَيْكُمْ بِالْقُرْآنِ فَإِنَّهُ فَهْمُ الْعَقْلِ وَنُورُ الْحِكْمَةِ وَيَنَابِغُ الْعِلْمِ وَأَحَدُ الْكُتُبِ بِاللَّهِ عَهْدًا وَقَالَ فِي التَّوْرَةِ يَا مُحَمَّدُ إِنِّي مُنَزَّلٌ عَلَيْكَ تَوْرَةً حَدِيثًا نَفْتَحُ بِهَا عَيْنًا عَمِيًّا وَأَذَانًا صَمًّا وَقُلُوبًا غُلْفًا)

یعني اي ځلگولازم سي له دغه قران کریم سره یعنی هم عمل په کوي اوهم يي تلاوت کوي اوهم يي زده کوي په خپله اوهم يي ونورو ته ورزده کوي ځکه چه دغه قران کریم داسي مقدس کتاب دی چه هم دانسان د عقل لپاره فهم دی اوهم له حکمته ډک نوردی اوهم دده مبارک اياتونه دعلم اودپوهي چيني دي اودالله جل جلاله ترنورو ټولو کتابويي تعلق له الله سره تازه اونوي دی ځکه دخداي ج ترټولو کتابووروسته نازل سوي کتاب دی اوالله پاک په تورات کښي له پخوا لفرمايلي وو چه اي محمده بيشکه زه نازله وونکي يم پرتاباندي دداسي يوه نوي تورات یعنی چه قران کریم دی چه په هغه سره به خلاصيري هغه سترگي دخلگوچه دحق له ليدلوړندي وي اوهم به په ده سره خلاصيري هغه غوړونه دخلگوچه دحق له اوريدلوخه کانه وي اوهم به په ده سره خلاصيري هغه زړونه دخلگوچه له حق خه په پردوکښي وي یعنی دده په وجه به خلگ داسي هدايت پيدا کړي چه هم به دحق نښاني په سترگويني اوهم به دحق خبري دقبول په ډول په غوړواوري اوهم به دده په وجه دخلگوله زړوخه دکفراودگناووپردي ليري سي اوددوی دزړوسترگي به خلاصي سي نوبيا به حق بولي اوباطل به باطل بولي دارنگه په انجيل کښي هم الله پاک دقران کریم دنازلولو پر حضرت محمدصلي الله عليه وسلم باندي وعده کړي وه اوداراز الله پاک له رسول عليه السلام سره هم له مخه ترنازلیدودسورت بقري پرده باندي دپاته قران پاک دنازلولو وعده کړي وه په دي قول سره چه الله پاک فرمايلي دي(إِنَّا سَنُلْقِيْ عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيْلًا)ترجمه بيشکه مور به ژرده چه وابه چوويعني نازل به کړوموړپرتاباندي قول دروندچه عبارت دی له قران کریم خه نوځکه مادذک دلفظ په لفظي ترجمه کښي دوه ډوله تعبيرونه ذکر کړل دادواړه ډولونه پرهغه تقدیردي چي ذالك الکتاب مبتداء اوخبرسي ، او دريم ډول ترجمه يې داده.

(ذالك) دا (الكتاب) كتاب (لا) نسته (ريب) هيخ شك (فيه) په ده كښي يعني په دغه قرآن كريم كښي. تنبيه ، دغه ترجمه يې پردي تقدير ده چې د (الكتاب) لفظ له (ذالك) څخه بدل اويا يې صفت سي اومجموع مبتداء سي اولاريب فيه يې خبرسي ، پوسه چې دلته يوڅلورم ډول هم سته هغه دادئ چې په ذالك سره اشاره وقرانكريم ته وكړه سي اومبتداء سي او د(الكتاب) په لفظ كښي الف لام جنسي سي او د(ذالك) خبرسي نوېې ترجمه په دي ډول سي چې دغه قران جنس كتاب دئ يعني گواكي له ده څخه پرته بل هيخ كتاب نسته اومطلب به ورڅخه داسي چې په كتابوالي كښي ترده كامل كتاب نسته، سوال دذلك په لفظ سره اشاره وكوم شي ته ده ځكه دذلك لفظ خوداسي مشاراليه غواړي چه بعيدوي جواب په مشاراليه كښي دذلك ډيرا احتمالونه دي خوله جملي دهغوڅخه زه هغه احتمالونه درته ذكر كوم چه هغه ډير په زړه پوري دي اول احتمال دادئ چه په ذلك سره وهغه كتاب ته اشاره ده چه په تورات او په انجيل كښي يې دنازلیدو وعده سوي وه دوهم احتمال دادئ چه په ذلك سره اشاره ده وهغه كتاب ته چه وعده دنازلیدو يې له رسول عليه السلام سره په خواتر نازلیدو وسورت بقري سوي وه ددغودووا احتمالوتفصيل مخكي درته ذكر سودريم احتمال دادئ چه په ذلك سره اشاره ده ودغه حاضرقران كريم ته دغه حاضرقران كريم كه څه هم بعيداوليري نه دئ بلكي قريب دئ خو په ذلك سره چه اسم اشاره دبعيدده يادتعظيم له وجهي اشاره ورته سوي ده لكه چه علماؤ دعلم بلاغت ذكر كړي دي چه كله كله وقريب شي ته په ذلك سره اشاره كيږي لپاره دښكاره كولو دعظمت دهغه شي ځكه دغه قريب شي كه څه هم دمكان په حيث نژدي وي خودمرتبي په اعتبار لور اوليري وي نودغه ليري والي اولوروا ليدمرتبي دده داسي فرض كړل سي لكه ليري والي په مكان كښي نو په ذلك سره اشاره ورته وسي او ياله دي وجهي په ذلك اشاره ورته سوي ده چه مشاراليه چه قران كريم دئ كله چه دخداي له لوري پر رسول عليه السلام نازل كړسواو څمور په حضور كښي وگرزیدي نو گواكي له اشاره كونكي څخه په ذلك سره چه الله پاك دئ راليري كړسواو بعضي مفسرينو فرمايلي دي چه په ذلك سره اشاره ده و صراط مستقيم ته هغه صراط مستقيم چه په سورت فاتحه كښي ذكر سوي دئ بنا پردغه قول مناسبت دبقرې دسورت دفاتحي له سورت سره په ډيره كامله وجه راځي پوسه چه په مشاراليه كښي دذلك يوشي بل هم ضروردئ هغه دا چه محسوس به وي يعني ليدل كړ كيدونكي به وي په سترگوسره اوحاضر به وي واشاره كونكي ته په وخت داشاري كښي دلته دذلك مشاراليه پرهتقدير له ذكر سويو تقدير وچه يې واخلي محسوس په سترگوسره نه دئ ددي سوال جواب په دي ډول دئ چه كه څه هم حقيقه خوداسم اشاري په مشاراليه كښي محسوس والي دسترگوسروردئ خوكله كله په اسم اشاره سره اشاره كيږي وهغه شي ته چه محسوس والي يې محال وي او يامحسوس وي خو په وخت داشاري كښي حاضر نه وي خودغه اشاره بنا پرمجازواو استعاره باندي ده په دي ډول چه دغه غير محسوس مشاراليه مشابهه كړي په ذهن كښي له محسوس شي سره اويادغه مشاراليه چه په وخت داشاري كښي حاضر نه وي مشابهه كړي په ذهن كښي له حاضر شي سره بيا هغه لفظ چه په مشابهه به كښي مستعمليري داستعاري په ډول په مشابهه كښي مستعمل كړي نو په دغه وخت كښي په اسم اشاره كښي استعاره مصرحه جوړيږي ، د(الكتاب) په لفظ كښي الف لام ياعهدخارجي دئ نوبه په دغه الف لام سره وهغه فرديته دكتاب اشاره وسي چه پرمحمد صلي الله عليه وسلم نازل

سوي دئ اوده وځلگوته وايه لکه چه لفظي ترجمه هم ماددغه صورت مطابق کړي ده اوي الف لام په الکتاب کښي جنسي دئ نوبه بياظاهري ترجمه په دي ډول سي ذلک هغه قران چه پرتاباندي نازل سوي دئ اي رسوله ياذلک هغه قران چه دخداي پرسول باندي نازل سوي دئ اي ځلگو الکتاب جنس کتاب دئ يعني ماسوي له ده بل کتاب نسته نوبه حصردمطلق کتاب راسي په قران کریم کښي خو حصر د جنس شي چه په يوشي کښي وکړل سي نو دغه په دوه ډوله دئ يو ډول يي دادئ چه په نفس الامر کښي هم دغه جنس شي حصروي په دغه شي کښي بل ډول يي دادئ چه حصرددي جنس په دي شي کښي دمالغي په ډول وکړل سي مرادورڅخه داوي چه دغه شي چه ماجنس شي په ده کښي حصرکړد کامل دهمدغه جنس دئ دلته چه جنس کتاب حصرسوي دئ په قران کریم کښي دغه حصرله دغه دوهم قسم څخه دئ ځکه چه په نفس الامر کښي خو کتاب حصرنه دئ په قران کریم کښي بلکي نورهم ډيرافرادلري (لَا رَيْبَ فِيهِ). يعني نسته هيڅ شک په دغه کتاب کښي چه قران کریم دئ پوسه چه کلمه د(لا)دپاره دنفي دجنس ده اود(ريب) لفظ ميني پرفتحه دئ له وجهي ددي چه متضمن دئ حرف استغراق لره چه کلمه دمن ده ځکه تقدير دکلام داسي دئ لامن ريب يعني نسته هيڅ له يوشکه په دي قران کریم کښي او اسم دلادئ اود(فيه) لفظ په اعتبار دمتعلق مقدر سره چه (ثابت) دئ خبر دئ دلادپاره آي (لاريب ثابتاً فيه) همدارنگه پوسه چي دريب لفظ په اصل کښي مصدر درآب دئ اومعني يي په اضطراب او په سرگرداني کښي اچول، ده اودريبه لفظ په معني داضطراب اودسرگرداني ده بيادريب لفظ په معني دښک سره مشهور گرځيدلئ دئ ځکه چي شک سبب داضطراب اودبي اطمینانئ دنفس دئ، امام رازي فرمايلي دي چي دريب لفظ په معني کښي وشک ته ورنزدی ده مگردريب په معني کښي يوڅه زياتوالئ سته هغه دادئ چي ريب ودي ته ويل کيږي چي پريوشي باندي دبدوگمان وکړسي مطلب دا چي ريب وظن سوء يعني گمان دبدوته ويل کيږي لکه چي داسلام پيغمبر فرمايلي دي (دَعَا مَا يُرِيْبُكَ اِلَى مَا لَا يُرِيْبُكَ) حديث صحيح . يعني پريږده هر هغه شي چي اچوي تاپه بدگماني کښي وهغه شي ته، يعني اوڅه وهغه شي ته چي هغه تاپه شک او په بدگماني کښي نه اچوي همدارنگه پوسه چي دلته يوسوال کيږي چي جواب يي ضروري دئ سوال په دي ډول کيږي چي کافران دمکي اودنوروځايودقران کریم دنازلیدوپه زمانه کښي ځيني له قران کریم څخه منکروه اوځني پکښي شک کونکي وه نوله دي سره سره به دخداي پاک ددغه قول چي لاريب فيه دصحت وجه څه وي جواب ددي سوال په مختلفو ډولوكيدلاى سي اول په دي ډول چي دخداي پاک دذکرسوي قول مطلب دانه دئ چي دخلگوله طرف څخه هيڅ شک په قران کریم کښي نه دي واقع سوئ بلکي مطلب ورڅخه دادئ چي په قران کریم کښي نسبت وهغه چاته شک نه پيدا کيږي کوم چي سالم عقل لري اوله تعصب اوعنادڅخه پاک وي اودحق په لته کښي وي اوله دي سره سره يي په هغوبشکاره دلائلو کښي تأمل اوفکرکړيوي کوم چي دقران کریم پرحقيت باندي لالت کوي.

اودوهم په دي ډول چي لاريب فيه څخه مطلب دادئ چي قران کریم لائق په دي سره نه دئ چي په ده کښي شک وکړسي يعني مرادله نفی دريب څخه نفی دلياقت دريب ده اودريم پدي ډول چي مقصودله آية څخه نهی ده

يعني شك مكوي اي خلگو په دغه کتاب، قرآن کریم کښي نو به لاريب فيه په معني دلترتابوافيه سي، بيضاوي وغيره

(هدی) لارښوول دی، يعني دغه قران کریم دډيري کامي لارښووني په وجه چه حقه اوسمه لاروخلگوته وربښه يي گواکي ټول سره لارښوول يالارښوونه گرزیدلي دي يا (هدی) په معني دلارښوونکي دي مصدر دی. په معني داسم فاعل دی. يعني دغه قران کریم دحقي لاري ښوونکي دي پوسه چي دترکيب په لحاظ سره ددهدي په لفظ کښي دوه احتمال دي اول احتمال دادی. چي حال سي له ضميرمجروورخخه دفيه دوهم احتمال دادی. چي خبرسي دمبتدامحذوفی دپاره چي لفظ د هو دی. پوسه چي که ددهدي لفظ پرخپله مصدری معني باندي حمل سي نوبه په حمل دده کښي پرضميرمجروورباندي ياپرمحذوفه مبتدا باندي مجازفي النسبة راسي اوکه په معني داسم فاعل سي نوبيا به ددهدي په لفظ کښي مجاز في الطرف اومجاز مرسل راسي همدارنگه پوسه چي دهديت په اړه يوه برخه دتفصيل دسورت فاتحي په تفسير کښي مادرتي ذکر کړاومکمل تفصيل بي په بل ځاي کښي انشاءالله درته راسي خودلته په خلاصه ډول په دي دي اړه بيان درته کوم، پوسه چي ددهدي اودهديت لفظونه داكثروعلماء په قول په يوه معني دي دغه دواړه لفظونه متعدي اولازمي دواړه قسمه راغلي دي چي متعدي سي نومعني ددواړو ښوونه دلاري ده اوچي لازمي سي نومعني ددواړوليدل دلاري دي، پوسه چي په هديت کښي څلورمذهب دي اول مذهب دادی چي هديت په لغت کښي په معني دلارښوولودی چي په فارسي په راه نمودن اوپه عربي په الدلالة علي مايوصل الي المطلوب يابه الدلالة سره تعبیرورخخه کيږي داداهل سنت والجماعت مذهب دی اودوهم مذهب دادی چي هديت په لغت کښي وداسي لارښوولوته ويل کيږي کوم چي ومطلب ته رسوونکي وي چي په عربي کښي په الدلالة موصله الي المطلوب سره تعبیرورخخه کړکيږي دادمعتزله و مذهب دی، دريم مذهب دادی چي هديت مشترک لفظي دي دغودواړومعني گانوپه منځ کښي دغه مذهب ځينو وعلامه تفتازاني صاحب ته منسوب کړيدی که څه هم دغه انتساب غلط دی، اوڅلورم مذهب دادی چي هديت مشترک معنوي دي دغودووډکرسويومعني گانوپه منځ کښي دامذهب وقاضي بيضاوي ته منسوب سويدي خودانتساب هم غلط دی، همدارنگه پوسه چي له معتزله و سره زموري معني داهل سنت والجماعت په هديت کښي له يوي بلي لاري څخه هم اختلاف سته هغه دادی چي مور وايوچي په شرعي استعمال کښي هديت په غالب ډول په معني دخلق الاهتداء راځي اودوی وايي چي په معني دبيان الطريق الحق والصواب راځي دغه اختلاف زموراوددوی په علم عقائد کښي مذکوردي اوکوم اختلاف چي مخکښي ذکر سوهغه دتفسير په کتابوکښي اودارنگه دمنطقوپه کتابوکښي ذکر سويدي .

په دغودوومعني گانوکښي دهديت دلفظ داستعمال طريقه.

پوسه چي ځني علماء فرمايلي دي چي که چيري دهديت نسبت والله پاک ته سويو نوبيا هديت په معني ددلالة موصله دي اوکه يي چيري نسبت ورسول اووقران ته سويو نوبيا په معني ددلالة علي مايوصل دي، اوعلامه تفتازاني رحمه الله فرمايلي دي چي کچيري هديت ودوهم مفعول خپل ته بي له واسطي دحرف جرڅخه متعدي سويو

نوبياپه معني ددلالة موصله دى، اوکه په واسطه دلام جاره يادالي جاره متعدي سويو نوبياپه معني ددلالة على مایوصل دى.

نبراس، شرح مقاصد، نورالانوار، ميرزاهدوحواشيه.

مادمخه لاوعده کړيوه چي په مکمل ډول به دهدايت بيان په بل ځايکښي انشاء الله په ناياب ډول درته کوم.

لِلْمُتَّقِينَ پرهيزگارنولره... يعني دغه قران کریم وهغه چاته دحق لارښيي چه هغه داغواړي چه په تقوي سره مشرف سي اويامراددادى چه قران کریم که څه هم سمه لارخو وهرچا ته ورښيي که کافروي که مؤمن وي اراده ددي لري چه حقه لارورته معلومه سي اوپرهغه لار باندي ولاړسي اوکه يي نه لري خوڅرنگه چه دقران کریم په لارښوونه گټه اوفائده هغوخلگوحاصله کړي ده چه هغه متقيان اوپرهيز گاران دي نوگواکي قران کریم تنهاودوى ته لارښوونه کوي خاص ددوى لار ښوونکى دى نه دنورو

پوسه چي د(متقين)لفظ جمع دمتقي دى. کوم چي داسم فاعل صيغه ده له باب څخه دافتعال اصل ئي موقى وَاوَمصدر ئي اتقاء دى. چي په اصل کښي اوتقاء

وواومجردمصدرئى وقاية دى کوم چي وسختي ساتنى ته ديوشى ته ويل کيږي په شريعت کښي متقى وهغه چاته ويل کيږي کوم چي له هرهغه څه څخه دخپل ځان ساتنه کوي کوم چي په اخرت کښي دده په ضرر تماميږي پوسه چي تقوى لره په شريعت کښي درى مرتبي دى اوله مرتبه ئي ځان ساتل دى داخرت له هميشنى عذاب څخه په سبب داجتناب کولوله کفراوشرک اونفاق څخه په دغه مرتبه کښي تقوى په دغه مبارک ايت کښي مذکوره ده) والزمهم كلمة التقوى(يعنى لازمه کړئى ده الله پاک له مومنانوسره کلمه دتقوى چي دلالة الاالله کلمه ده اودوهمه مرتبه دتقوى ځان ساتل دى له هرهغه شى څخه چي سپرى په گناه گاره کيږي عام له دى څخه چي کول ديوکاروى اوکه پريښوول دکوم کاروى ددغه قسم تقوى ذکرپه دغه ايت کښي راغلى دى(وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ . الاعراف / ٩٦)

يعني .اوکه چيږي ثابته سوي واى داخبره چي بيشکه خاوندانوددغوقريو يعني کومي چي دانبياؤ دتکذيب په وجه مور په هلاکت ورسولي،ايمان راوړئ واى ا وځانونه يې ساتلي واى. له گناهونو څخه نوخامخا به راخلاص کړيواى. مور پردوى باندي برکتونه له اسمان څخه اوله ځمکي څخه مگرخودوى تکذيب اوانکاروکړ يعني له رسولانو زمورڅخه، نوونيول مور دوى. يعني هلاک کړل مور دوى، په سبب دهغه چي و دوى چي کسب کاوه دوى. دهغه يعني چي تکذيب اوکفراوبدعملونه و،

اوپه شريعت کي همدغه قسم تقوى دتقوى په نامه سره متعارفه ده اودريمه مرتبه دتقوى ځان ساتل دى له هرهغه شى څخه کوم چي دانسان سر،روح اوباطن له الله پاک څخه راگر ځوى که څه هم هغه مباح کاروى دغه قسم

دتقوی حقیقی تقوی بلله کیږی کومه چی په دغه مبارک ایت کښی الله پاک بندگان په امر کړیدی (یاایهاالذین امنوا اتقواالله حق تقاته ولاتموتن الاوانتم مسلمون)ال عمران ایت ۱۰۲؛ یعنی ای مومنانو وویریږی. له الله څخه په حق ویریډلوله ده څخه اومه مړه کیږی. خامخامگر په داسی حال کښی چی تاسی مسلمانان یاست، پوسه چی دتقوی ددغودریمورتبویه اعتبارسره متقیان او پرهیزگاران هم په درې (۳) قسمه دي - اول عام متقیان ، دوهم خاص متقیان ، دریم خاص الخاص متقیان . عام متقیان هغه خلگ دي چی فقط ایمان یې راوړی وي ، عام له دی څخه چی له گناؤی پرهیز کړی وي او کپ ئی نه وي کړی ، د داسی متقیانو چی ایمان لري خو له گناهونو څخه یې پرهیز نه وي کړی د آخرت په ورځ کښی حکم دادی چی یا به الله (جل جلاله) عفو ورتنه کوي ، او یا به دیو چا په شفاعت سره ځنی په دوی. کي له عذابه خلاص سي ، او یا به د گناؤ په مقدار د دوړخ عذاب ورکړسي وروسته به جنت ته ولاړسي .

او د خاصو متقیانو حکم دادی چی د آخرت په ورځ به له ابتداڅخه لا و جنت ته ځی، اوددوړخ له عذاب څخه به خلاص وي. او د خاص الخاص متقیانو حکم دادی چی سره له دې چی د آخرت په ورځ کښی به له ابتداڅخه لا و جنت ته ورځی ، خاص خاص نعمتونه او لوړ مقامات به هم ورکیري .

خاص متقیان هغه دي چی مؤمنان وي ، او له گناوو څخه یې ځانونه ساتلي وي ، یا یې گناوي کړي وي خو بیا یې په اخلاص توبه کښلې وي . او خاص الخاص متقیان هغه خلگ دي چی هم ایمان لري ، او هم یې له گناهونو څخه ځانونه ساتلي وي ، له دې سره سره یې له هر هغه شي څخه ځانونه ساتلي وي چی هغه یې د الله له ذکره څخه منع کوي ، که څه هم هغه مباح شی وي .

دلته دوه سوالونه او دهغو جوابونه بیانول ضروري دي : اول سوال دادی چی قرآن کریم خو د هرچا لپاره هدایت کونکی دی که متقیان وي ، او که غیر متقیان وي ، کافران وي ، او که مؤمنان وي ، نو الله پاک ولي په دغه ځای کښی قرآن کریم یواځی د متقیانو لپاره هدایت کونکی بللی دی ؟

د دې سوال جواب دادی چی که څه هم قرآن پاک خو و هر چاته سمه لاره ښیي ، خوڅرنګه چی دده په لارښوونه سره کافران کومه فائده نه اخلي ، ځکه عمل نه په کوي . او مؤمنان اومتقیان دده په لارښوونه فائده اخلي ، ځکه چی ایمان ئی په راوړی دی. او عمل په کوي ، نو گواکي دی یواځی مؤمنانو لره چی متقیان دي لارښوونکی دی ، نه کافرانو لره .

دوهم (۲) سوال دادی چی د قرآن کریم و هدایت ته خو ددې لپاره ضرورت سته چی له خلگو څخه متقیان ، او پرهیزگاران جوړسي . کله چی متقیان سي نو له دې وروسته خو و هدایت ته ضرورت نسته ځکه هدایت خو به تر تقوی له مخه لا سوئ وي له دی وچی چی بی هدایته خو تقوی اوپرهیزگاري نسی کیدلای ؟

ددې سوال جواب په دوه ډوله كيدای سي : اول په دې ډول چې د(المتقين) له لفظه څخه خپله اصلي معنی مراد نه ده . ځكه اصلي معنی خو په دې ډول كيږي چې (لپاره د پرهيزگارانو) يعني هغه خلك چې د قرآن تر هدايت له مخه لا پرهيزگاران وي . بلکي دغه معنی ورڅخه مراد ده چې (لپاره د هغو خلكو چې اراده كونكي وي د پرهيزگاري ، اويا دا معنی ورڅخه مراد ده چې (لپاره د هغو خلكو چې اخير اخير پرهيزگاره كيږي او په علم د خدای كښي رجوع ددوی اخير و پرهيزگاری ته وي چې ودغه ته په علمي اصطلاح كښي مجاز بالمشارفه ويل كيږي ، لكه چې خلك و حج ته ځي نو و دوی ته حاجيان ويل كيږي ، سره له دې چې حاجيان خو دوی هلته جوړيږي چې احكام د حج ټول پر ځای كړي .

او دوهم يې په دې ډول جواب كيدای سي چې تقوی او پرهيزگاري خو بيحسابه مرتبې لري، نو په هره درجه كښي چې يو سړی پرهيزگاره سي نو قرآن كريم وده ته تر هغي د لوړي مرتبې لارښوونه كوي .

د تقوي او د پرهيزگاري ديني او دنيوي او اخروي منقبتونه او كرامتونه.

محترمو وروڼو هر څوك چې د اسلام په هداياتو عمل وكړي او تقوي غوره كړي نو څلويښت قسمة منقبتونه او كرامتونه الله (جل جلاله) دده په برخه كوي .

امام حجة الإسلام غزالي (رحمه الله) په خپل كتاب ، منهاج ، كښي ذكر كړيدي چې كله ما په هغو شيانو كښي تأمل او فكر وكړ كوم چې الله - جل جلاله - يې و بنده ته په سبب د عمل كولو په هداياتو د اسلام يعني د تقوی په سبب وركوي ، نو و دې نتېجې ته ورسيدم چې هغه په مجموعي ډول څلويښت كرامتونه او انعامونه دي ، چې شل ۲۰ له هغوی څخه په دنيا كښي دي او شل له هغوی څخه په آخرت كښي دي ، هغه شل انعامونه چې الله پاك يې په دنيا كښي و هغه چا ته وركوي كوم چې د اسلام د مقدس دين له هداياتو سره سم خپله زندگي تيروي په دې شرحه دي :

۱- الله (جل جلاله) ددغه راز انسان ذكر ، ثنا او صفت كوي .

په دنيا كښي چې يو وزير يا يو بادشاه په يو مجلس كښي د يو چا ذكر او صفت وكړي نو دغه څوك دا كار د خپل ځان په باب كښي څونه لوی افتخار او عظمت گڼي ، نو چې د يو چا ذكر او صفت د ملائكه و په حضور كښي الله (جل جلاله) وكړي نو دا خو حتماً بايد دغه سړی د خپل ځان لپاره له اندازې څخه وتلی فخر او عظمت وبولي .

د اسلام پيغمبر (صلى الله عليه وسلم) په يوه مبارك حديث كښي چې په مشكوة و غيره كښي يې روايت سوئ دئ فرمايلي دي چې الله (جل جلاله) فرمايلي دي : زه له بنده سره پرهمهغه ډول باندي يم لكه څرنگه چې دده گمان وي پر ما باندي او زه له ده سره يم كله چې ياد وي دى ما ، نو كه ده زه له خپل ځان سره ياد كړم يعني بل

څوک نه ؤ ورسره ، دتنهائي په حال کښي يې ځما ذکر وکړ نو زه به دى له خپل ځان سره ياد کړم ، او که چيري ده زه په يوه ډله کښي ياد کړم نو ياد به کړم زه دغه بنده په داسي ډله کښي چي دده تر ډله به ډيره بهتره وي .

دوهم : الله (جل جلاله) ددغه بنده چي د اسلام په هداياتو عمل کونکى وي شکرگذاري او تعظيم کوي .

دريم : الله (جل شانہ) له دغه صالح بنده سره محبت کوي ، لکه چي الله پاک فرمايلي دي :

(ن الله يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ) .

يعني بېشکه الله تعالى محبت کوي له متقيانو سره .

څلرم : دا چي الله (جل جلاله) ددغه ډول بنده کارسازي کوي او دده کارونه الله پاک په خپل عظيم تدبير سره ورسره وي .

پنځم : دا چي الله (جل شانہ) ددغه نیک عمله انسان روزي او رزق له داسي لارو څخه وربرابروي چي دده په خيال کښي لا هم نه وي ورتيري سوي او بېله دې چي دى د روزي او رزق د حاصلولو لپاره کسب او کار وکړي الله پاک وده ته روزي رسوي ، لکه الله تعالى چي فرمايلي دي :

(و من يتق الله يجعل له مخرجاً ويرزقه من حيث لا يحتسب) .

يعني : او هر څوک چي ويريري له الله (جل جلاله) څخه نو پيدا کوي به الله پاک دده لپاره ځاى د وتلو له مشکلاتو څخه ، او رزق به ورکوي وده ته له هغه طرفه چي گمان به نکوي دى يعني ددې چي له دغه طرفه دي و ماته رزق راکول سي .

شپږم : دا چي الله (جل جلاله) ددغه راز انسان نصرت او مدت کوي ، او هر دښمن چي دده وي ، هر څوک چي وده ته د بدو اراده کوي ، نو دى په خبر لا هم نه وي او الله پاک هغه له ده څخه دفعه کړى وي اوورڅخه دفع کوي ئى .

او۷- : دا چي دغه ډول شخص الله پاک له وحشت څخه په امن کوي او له دې څخه يې بهغمه کوي چي ده ته دا ويره پيدا سي چي ځما په دغه ښه حال کښي او دارنگه په دغو نعمتو کښي چي ماته خداى راکړيدي تغير او تبديل رانسي .

پوه سه چي يو څوک چي د الله (جل جلاله) او دهغه د رسول (صلى الله عليه وسلم) نافرمانی کوي نو د هغه په زړه کښي په غيبي ډول داسي وحشت او نفرت پيدا کيږي چي له هيچا سره يې زړه نه لگيږي او نا ارامه او مضطرب الحاله وي ، او دارنگه که يوه خوشحالي او يو ښه حال باندي راسي نو دفعه له ده سره دا ويره پيدا سي چي دغه

حال په غم رابدل نسي او را څخه زائل نسي ، مگر صالح انسان له دغسي وحشت او ويري څخه الله پاک په امن کړئ وي .

اتم : دا چي د اسلام د هداياتو د تابعداري په وجه الله پاک و انسان ته داسي لوړ همت او عزت وربخښي چي دولت ، مال ، جاه او جلال او ټول دنيوي شيان پرته له رضا د الله (جل جلاله) دده په فکر کښي هيڅ هم نه ورځي ، حتی که لوی لوی اميران ، سرداران او بادشاهان دده احترام او خدمت کوي هم و ده ته سبب د عجب ، کبر او غرور نه گرځي ، بلکي دده همت د الله (جل جلاله) په عبادت کښي او د الله تعالی د مخلوق په خدمت کښي لپاره د رضا مندی د الله پاک مصروف وي .

نهم : د اسلام د هداياتو د تابعدار انسان عقل ، مزاج او طبيعت له شخصي دنيوي گټو څخه دا ډول تررفع او بلندپروازي کوي لکه څرنګه چي لويان عاقلان خلګ د کوچنيانو او ښځو له کارو څخه تررفع او ليري والی کوي .

لسم : و متقي انسان ته الله پاک غناء قلبي ، يعني د زړه غښتوب وربخښي ، چي اصلي او حقيقي غښتوب هم له دغه غښتوب څخه عبارت دی .

د چا چي په زړه کښي غنا نه وي نو که تمامه دنيا دده سي لا به هم دی د مسکين او فقير په ډول سترئ او سرگردانه وي ، او که د چا په زړه کښي الله پاک غنا پيدا کړي او زړه يې غني سي نو که سل ورځي وړئ او تړئ گرځي لا هم دی مطمئن او آرام وي .

يولسم : دا چي الله (جل جلاله) د هغه انسان په زړه کښي کوم چي د الله تعالی په احکامو عمل کونکی وي يو قسم نور پيدا کوي چي د هغه نور په وجه دغه انسان و داسي علومو او اسرارو ته لار پيدا کوي چي هغه قسم علوم او اسرار په ډير زيات محنت سره و چا ته نسي حاصليدلای .

لکه چي د اسلام پيغمبر په يوه مبارک حديث کښي کوم چي د حديثو په معتبرو کتابو کښي مذکور دی فرمايلي دي :

(مَنْ عَمِلَ بِمَا عِلِمَ وَرَثَهُ اللَّهُ عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ .)

يعني هر څوک چي عمل وکړي په هغه چي عالم سويوي دی په هغه يعني چي هغه عبارت دی له شرعي احکامو څخه نو الله تعالی به وارث وگرځوي دی د علم د هغو شيانو چي نسوائ عالم کيدلای دی په هغو شيانو يعني له بلي لاري څخه ، چي و دې ته علم باطني ، علم وراثت او علم لدني ويل کيږي .

لکه چي په دې اړه ځما يو شعر دی :

د لدن په مقابل کښي نظر څه دی

و فولادو ته حَجَر او مَدَر څه دى
 وسائل د عبور تا لره پكار دي
 اولياؤ ته د بحر گذر څه دى
 چي نې مغز نه اثر نه يې ثمروي
 أبوالفضله داسي علم وُهنر څه دى.

دولسم : دا انعام الله جل جلاله وهغه چا ته ورکوي چي هغه د الله پاک په احکامو عمَل کوي ، چي الله تعالى دده شرح صدر وکړي ، يعني الله پاک يې سينه ور خلاصه او پراخه کړي چي په نتيجه کېن ددې په ده کېني داسي عظيم تحمل او برداشت پيدا سي چي له هر څونه مشکلاتو او تکليفو سره چي دى مخامخ کېږي نو هيڅ قسم وارخطايي نکوي او په ډيره ميرانه او لوى همت سره د هغوى تحمل او برداشت کولای سي .

شرح صدر دالله (جل جلاله) په نعمتو کېني يو ډير عظيم نعمت دى ، حضرت موسى عليه السلام د همدغه نعمت د حاصلولو لپاره دُعا کړې ده ، لکه چي الله تعالى په قرآن کریم کېني له ده څخه په دې ډول حکايت فرمايلى دى :

(رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي .)

يعني اې ربه ځما را خلاصه کړه سينه ځما .

او الله (جل جلاله) و خپل رحمة للعالمين رسول حضرت محمد (صلى الله عليه وسلم) ته په مقام د تسلي او د وريادولو د نعمتو خپلو کېني داسي فرمايلي دي :

(ألم نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ .)

يعني : ايا نه ده در خلاصه کړې مور ستا لپاره سينه ستا يعني بلکي در خلاصه کړې مو ده ،

ديارلسم : دا کرامت او نعمت الله پاک د اسلام د هداياتو و تابعدار ته وربخښي چي د خلگو په زړو کېني دى هيبتناک او د دېدې خاوند گرځوي ، او دارنگه د خلگو په زړو کېني الله پاک دده احترام او عزت پيدا کوي چي په نتيجه کي اخيار او اشرار دده احترام کوي او هر ظالم ، جابر او د وخت فرعون له ده څخه ويرېږي ، لکه چي د اسلام پيغمبر (صلى الله عليه وسلم) په يوه مبارک حديث کېني چي امام غزالي ، رحمه الله يې په احياء العلوم کېني روايت کړى دى فرمايلي دي :

هر څوک چي له الله (جل جلاله) څخه ويرېږي ، نو الله پاک به هرد بنمن له ده څخه په ويره کېني اچوي .

ځوارلسم : دا نعمت الله (جل جلاله) ورکوي چې دى د انسانانو په زړو کښي محبوب وگرځوي او هر څوک له ده سره مينه او محبت کوي ، او هيڅوک له ده څخه نفرت کونکى نه وي ، لکه چې په يوه مثبت حديث کښي چې په مشکوة و غيره کښي يې روايت سوئ دى داسي مضمون راغلى دى چې د اسلام پيغمبر (صلی الله عليه وسلم) فرمايلي دي :

چې صالح او نیک انسان اول و الله (جل جلاله) ته محبوب وگرځي او په مخلوقاتو کښي هيڅوک له دې څخه خبر نلري چې دغه سرې د الله تعالى محبوب او دوست دى ، بيا الله پاک و جبرئيل ، عليه السلام، ته وفرمايي اې جبرئيله زه له فلاني سرې سره محبت کوم نو ته هم محبت ورسره کوه ، بيا جبرئيل عليه السلام نوري پرشې هم له دغه صورتحال څخه خبرداري کړي ، وروسته بيا د ځمکي د خلگو په زړو کښي دده محبت او مينه الله پاک پيدا کړي .

دغه راز محبوبيت نو چې د يو چا نصيب سي اصيل او صحيح محبوبيت دى .

او محبوبيت د يو چا د خلگو په زړو کښي کله فاسد او باطل هم وي هغه دادى چې يو انسان د الله تعالى په نزد مبعوض ، ملعون او تر حيواناتو لا په کښته درجه کښي وي ، مگر په خلگو کښي د مادياتو په خاطر محبوب او منل سوئ وي ، لکه چې ځما يو شعر دى :

چې په اسمان کښي تسليم نسي ابوالفضله اول

خالي پر ځمکه منل سوي صالحان دي سي ورک .

پنځلسم : دا نعمت او کرامت الله پاک و خپل صالح بنده ته په دنيا کښي وربخښي چې دده هر شى برکتناک وگرځوي که يې خبري وي ، که يې حرکت او سکون وي ، که يې جامه وي ، که يې د ناستي ځاى وي او که يې د قدم خاوره وي په دغه هر شي کښي دده الله پاک برکت اچوي او د خلگو د گټي او فايدي سبب يې گرځوي .

شپاړسم : دا خلعت او کرامت الله پاک د ده په برخه کوي چې مخکه ، درياب او هوا وده ته تابعداره او مسخره وگرځوي ، نو که پر ځمکه باندي تگ کوي نو ډيره ليري مسافه په يوه ثانيه کښي پرې کوي ، او که په درياب کښي د تگ اراده وکړي نو د اوبو پر مخ باندي روان وي او اوبه يې نه غوټه کوي ، او که و هوا ته قصد وکړي نو په هوا کښي هستوگه او تگ کولای سي .

ځينو علماؤ په خپلو کتابو کښي ددې هري خبري مصداق ذکر کړى دى ، داسي متعدد نقلونه سته چې د الله تعالى ځنو دوستانو به په هوا کښي کوډل جوړه کړي وه او هلته يې د الله (جل جلاله) عبادت کاوه .

عبد الرحمن بابا (رحمه الله تعالى) فرمايلي دي :

چي په يوه قدم تر عرشه پوري رسي

ما ليدلئ دئ رفتار د درويشانو.

اولسم : څوك چي د الله (جل جلاله) او د هغه د رسول د هداياتو تابع سي نو الله پاك درنده گان ، وحشي حيوانات او د ځمكي خزندې و ده ته مسخر او تابعداره گرځوي ، لكه شيخ سعدي شيرازي (رحمه الله) چي په بوستان كښي فرمايلي دي :

چي يو سرئ مي وليدئ چي پر پړانگ باندي سپور ؤ نو زه ډير په تعجب كښي ورته پاته سوم ، دغه سرې راته وويل :

تو هم گردن از حكم داور مپيچ

كه گردن نه پيچد ز حكم تو هيچ.

يعني اې سعدي ته هم د الله (جل جلاله) له حكم څخه غاړه مه پيچه چي بيا به هيڅ شئ ستا له حكم څخه غاړه نه پيچي .

اتلسم : دا خلعت او انعام و متدين انسان ته وربخښل كيږي چي الله پاك د مزكي مفاتيح او چاباني دده په اختيار كښي وركوي ، بيا نو كچيري دى وغواړي چي له ځمكي څخه خزانه ورته راښكاره سي نو چي ځمكه په لاس سره ووهي خزانه ورته راښكاره كيږي ، او كه اوبه وغواړي نو چي مځكه په پښه سره ووهي د اوبو چينه ورته را وځي ، او كه د خوراك اراده وكړي نو غيبي سترخوان ورته پيدا سي .

نولسم : دا نعمت او كرامت الله تعالى وربخښي چي د الله پاك په حضور كښي قدرمند او مخور وي ، او هر قسم ناز چي پر الله تعالى باندي وكړي نو والله ته منظور وي ، په همدې سبب خلگ دده د خدمت كولو په وجه او دده د وجاهت او برکت په سبب د خپلو مشكلاتو حل او د حاجاتو پوره كول له الله (جل جلاله) څخه غواړي .

شلسم : څوك چي د الله (جل شانہ) د هدايت مطابق ژوند كوي نو الله تعالى دده دُعا او شفاعت قبلوي ، حتى ځيني داسي نيكان لا هم پيدا كيږي چي كه و غره ته اشاره وكوي نو هغه غر له خپل ځائ څخه ليري كيږي ، او كه په زړه كښي يو شئ ورتير كړي بېله دې چي په خوله د هغه سوال وكړي نو الله عز وجل هغه مطلب دده تر سره كوي .

دا ټول هغه كرامتونه دي چي په دنيا كښي يې الله پاك د هغو بندگانو په برخه كوي كوم چي د اسلام د هداياتو موافق ژوند كوي .

او هغه شل کرامتونه چي ددغي دنيا له ژوند څخه وروسته يې الله پاک دده په نصیب کوي هغه په دې شرحه دي :

۱: (- د مرگ سكرات او سختی الله پاک پر ده باندي اسانه کوي .

۲: (- په قبر کښي د نکير او منکر د پوښتنو په وخت کښي الله پاک دې پر کلمه د اسلام مُحکم گرځوي .

۳: (- دراحت ، أمن ، خوشحالی او دجنت زیړی د خدای له طرفه پر ده باندي کیږي

۴: (- دده روح کله چي دده له بدنه څخه جلا سي د اسمانو پر ملائکه و باندي د اکرام او اعزاز په خاطر وړاندي کړه کیږي ، او د بدن سپارل یې و قبر ته د خلگو له طرفه په ډیر اخلاص او تعظیم سره سر ته رسیږي ، او هر څوک دا غنیمت گڼي چي دده په جنازه کښي شرکت وکړي .

پنځم : دا چي د جنت په نعمتونو کښي به همیشه اوسیدونکی وي .

شپږم : په قبر کښي د نکير او منکر د سوال له هیبت څخه په أمن گرځي .

اوم : قبر ورته فراخیري او په قبر کښي نور ورته پیدا کیږي ، او قبر یو باغچه له باغچو د جنت څخه تر ورځي د قیامته پوري ورته گرځي .

اتم : د ځینو اروحونه په دوی کښي د زرغونو مرغانو په نسو کښي اچول کیږي او په جنتو کښي گرځي ، لکه د شهیدانو اروحان .

نههم : د حشرگاه په ورځ به د کرامت او عزت جامې باندي اُغوستلې کیږي او دارنگه به د کرامت تاج دده پر سر باندي ایښوول کیږي ، او پر بُراق باندي سپور به د حشرگاه و میدان ته راځي .

۱۰: (- د قیامت په ورځ به دده مخ له نور څخه ډک ، خندان او خوشحاله وي او په حشرگاه کښي به حاضریري ، لکه الله (جل جلاله) چي فرمایلي دي :

(وجوه يومئذ مسفرة ضاحكة مستبشرة .)

یعني یو قسم مخونه به په دغه ورځ کښي روښانه وي ، خندان به وي او خوشحاله به وي (یعنی چي هغه د صالحانو او نیک عمله انسانانو مخونه دي)

۱۱: (دا کرامت الله جل شانہ ورنصیب کوي چي د قیامت په ورځ کښي به الله پاک دې له اهو الویر او وسختیود قیامت دورځي په امن کړي .

۱۲(داچي عملنامه به په راسته لاس کښي ورکړي ،اوځني به په دغونیکانو کښي داسي هم وي چي دسره به حساب او کتاب نه ورسره کيږي بي حساب به جنت لره ځي .

۱۳(داچي که حساب ورسره کيدئ نوپه سهولت اوپه اساني سره به ورسره کيږي .

۱۴(داچي تله دنیکواعما لوبي درنه سي اوځني خوبه لاداسي هم وي چي داعمالودتللوله انتظارڅخه به هم خلاص وي .

۱۵(داچي دني عليه السلام دحوض کوثر اوبه به يې نصيب سي .

۱۶(داچي دصراط پرپله به په ډيره تيزي اواساني سره تيرسي ،حتی ځني به په دغونیکانو کښي داسي نازولي هم وي چي ددوڅ کښکي به لانه واوري .

۱۷(داچي دعرصات پرميدان به دگناهگارانو دپاره دشفاعت کولو اجازت ورکړسي .

۱۸(داچي دجنت ابدي نعمتونه به يې نصيب سي .

۱۹(داچي رضوان اکبر به يې نصيب سي چي عبارت دي له رضا څخه دالله پاک چي ډيره لويه ده .

۲۰(داچي ديدار دالله پاک به يې نصيب سي

انتهی کذافي قطب الارشاد ،مع توضیح و زیاده ایراد الدلائل فی اکثر المواضع

اللهم ارزقنا جميع ذالك بفضلک العظیم، امین یارب العلمین

لفظي ترجمه :

(الذین) هغه کسان (يُؤْمِنُونَ) چي ايمان لري يا ايمان راوړی (بِالْغَيْبِ) په غيب يعني په هغه چي له دوی څخه غائب وي (و) او (يُؤْمِنُونَ) دروي دوی يعني سم ادا کوي (الصلوة) لمونځ (و) او (مِمَّا) ځني له هغه يعني له هغه ماله (رَزَق) چي ورکړئ دئ (نَا) مور (هُم) ودوی ته (يُنْفِقُونَ) صرفه وي دوی يعني د خدای د رضا لپاره يې و مسکينانو ته ورکوي يعني متقيان او پرهيزگاران کوم چي هدايت اولارښوونه دقران کریم ودوی ته گټه اوفايده رسوي هغه خلگ دي چي ايمان لري او يا ايمان راوړي په هغه چي غائب وي يعني له دوی څخه لکه وجود دالله پاک او وحدانيت دالله پاک اولکه جنت اودوزخ اولکه ورځ دقيامت وغيره اودروي دوی يعني په صحيح توگه ادا کوي لمونځونه اوبعضي له هغه څخه يعني ځني له هغومالوڅخه چي ورکړيدي مورودوی ته خرڅوي، صرفوي دوی يعني ومسکينانو اوفقيرانو اوداسي نورو مستحقينو ته يې ورکوي مراد دادئ چي له مالوڅخه زکاتونه وغيره باسي مطلب دايت دادی چي متقيان هغه کسان دی چي په دوی کي دا صفتونه موجود وي :

اول دا چي صحيح ايمان لري او عقیده يې برابره وي .

دوهم داچي لمونځونه کوي او په صحيح ډول يې کوي په صحيح ډول کول د لمانځه دادی چي د لمانځه د فرضو شيانو، اود لمانځه د واجبو ، سنتو، مستحبو زده کړه يې کړېوي ، اوبيا ددغو ټولو شيانو په وخت دادا کولود لمانځه کښي پوره پوره رعایت هم کوي ، اودارنگه په لمانځه کښي د زړه د حضوراودخشوع هم ټينگ مراعات کوي. محترمومسلمانانو په قران کریم کښي چي هرځای الله جل جلاله وبنديگانوته د لمانځه په کولوسره امرکړيدی نودا قامت په لفظ سره يې امرکړيدي له دي څخه داڅرگنديږي چي کوم لمونځ چي په هغه کښي د ذکرسويوشيانولحاظ ونه کړسي نوهغه لمونځ اصلي لمونځ نه دی اونه دهغو تاثيراتواوبرکاتوسبب گرځيدلای سي کوم چي په اصلي لمانځه کښي موجوددي.

دریم داچي کوم مال او جايداد چي مور و دوی ته ورکړی وي ، نو ځني د هغه د خدای د رضا لپاره و محتاجانو ته ورکوي ، مثلا زکوة ورکوي ، سرسايه ورکوي ، اضحیه کوي ، خيراتونه کوي ، له قريبانو سره وصيله رحمي کوي ، اوله علماوو ، طالبانو او مجاهدينو سره کومک کوي، همدارنگه پوسه چي په دغه ایت کښي چي کوم دري صفتونه دمتقيانو ذکرسويدي چي يو قلبي او عقيدوي صفت دی چي ايمان دی اوبل بدني صفت دی کوم چي لمونځ دی اوبل مالی صفت دی. کوم چي زکوة وغېره دې دغه دري واړه داسی صفتونه دی که ددوی فعل په صحيح ډول يوڅوک ترسره کوی نويوڅوپه دغه سړی کښي باقي ټول قلبي اوبدنی اومالی نیک صفات پيدا کيږی کوم چي دقران پاک په بيلا بيلوځايوکښي الله پاک دمتقيانودپاره ذکر کړيدی لکه دبقره په ۱۷۷ اودآل عمران په ۱۳۴ اودزمرپه ۳۳ وغیره کښي او بل دغه دري واړه مستلزم گرځی وترک دټولونالايقه صفاتولره لکه چي الله پاک فرما يلی دی ان الصلوة تنهي عن الفحشاء والمنکر نوځکه الله پاک لته دمتقيانو دصفتوله جملی څخه دلته همدغه دري صفتونه په ذکر سره خاص کړی دی اودارنگه ځکه مورمخکښي دصفت کا شفه احتمال هم ذکر کړ

تفصيل او علمي خبري :

(الذين يؤمنون بالغيب)

پوسه چي په دغه موصول اوصله کښي دترکیب په اعتبارمتعددا احتمالونه موجوددي اول احتمال دادی چي مقیده اومخصصه صفت سي د(المتقين) دپاره داپه هغه صورت کښي چي دغهله متقين څخه مرادهغه خلگ سي کوم چي له نالاتقه کاروڅخه لکه زنا ، غیبت ، دروغ وغیره اجتناب کوي عام له دي څخه چي که لایق اوبنایسته کارونه کوي اوکه يې نه کوي، اودوهم احتمال دادی چي د(المتقين) دپاره کاشفه صفت سي کوم چي دموصوف دمعني اومفهوم بيانونکی دی خوداپه هغه صورت کښي چي له متقين څخه مراد هغه خلگ سي کوم چي دنیکوکاروکوونکي او دبدوکاروپرېښوونکي وي اودریم احتمال دادی چي دمتقين دپاره صفت مادحه سی کوم چي مقصودورڅخه مدحه اوصفت دموصوف وي اوڅلورم احتمال دادی چي منسوب سي بنا پرمدحه باندي په تقدیرد اعني سره اویامرفوع

سي بنا پر مدحه په تقدیر دمبتداسره چي لفظ دهم دئ آی اعني بهم الذين يؤمنون الخ اوهم الذين يؤمنون الخ او پنجم احتمال دادئ چي دغه موصول سره له خپلي صلي اوسره له معطوفه مبتداسي او اولنک الخ يې خبرسي.

بيضاوي.

پوسه چي په ايمان کښي ځمور د امام اعظم د مذهب د علماؤ دوه قوله دي : اول قول دادئ چي ايمان له دوو شيانو څخه جوړ دئ اول په زړه سره يقين او تصديق کول دي پر ټولو هغو شيانو چي په

شريعت کښي په هغو شيانو ايمان راوړل فرض دي کوم چي عبارت دي له هغو شيانو څخه چي په يقيني ډول دا ثابته وي چي داشيان له دين څخه دمحمد عليه السلام دي ، لکه داچي خدائ پاک واحد ، لاشريک دئ او لکه داچي نبیان حق دي او جنت او د ورځ حق دي او داسي نور ، او دوهم د زړه د تصديق موافق په ژبه په همدغو شيانو سره اقرار کول دي ، مگر د زړه تصديق او د خولې اقرار دا فرق سره لري چي که مثلا يو کافر پر يوه مسلمان باندي زور واچوي چي د کفر کلمه ووايه او که د کفر کلمه و نه وايې نو قتلوم دي ، نو دغه مسلمان ته دا جائز او روا ده چي د کفر الفاظ په خوله ووايي او ، په دې وخت کښي دئ په دې سره نه کافر کيږي خو په دې شرط چي د زړه تصديق يې پر خپل حال وي . او که کافران يو مسلمان مجبور کړي چي په زړه کښي د کفر عقیده و کړه او دئ همدا ډول و کړي نو بيا کافر کيږي ځکه دلته دئ معذور نه بلل کيږي په دی وجه چي کافر خو دده پر زړه باندي علم نه لري نو په دروغو ورته ويلای سي چي ښه دئ په زړه کښي مي د کفر عقیده وکړه . نو بيا پر دغه قول باندي که يو سړئ په ټول عمر کي په ژبه اقرار ونه کړي او کوم عذر هم نه وي او د زړه تصديق يې برابر وي او په دې حال کښي مړ سي نو دغه سړئ به کافر گڼل کيږي .

او دوهم قول دادئ چي ايمان عبارت دئ له تصديق څخه د زړه ، او په ژبه اقرار کول د ايمان جزء نه دئ او نه ايمان پر موقوف دئ البته په ژبه سره اقرار کول د دنيوي احکامو د جاري کولو لپاره شرط دئ ، مثلا که يو سړئ په خوله سره هم اقرار په ايمان سره کوي او کلمه د ايمان په خوله هم وايي ، نو بيا دده مؤمن توب و مسلمانانو ته ښکاره وي نو له ده سره په ژوند او مرگ کښي مسلمانان هغسي معامله کوي لکه څرنگه چي ئی له نورو مسلمانانو سره کوي . او که يو څوک په زړه کښي مومن وي او په ژبه يې اقرار نه وي کړئ او چا طلب د اقرار هم نه وي ورڅخه کړئ نو په آخرت کښي مؤمن بلل کيږي ، ليکن په دنيا کښي احکام د کافر پرده باندي جاري کيږي . مثلا که مړ سي نو غسل نه ورکيږي ، لمونځ نه ورکيږي ، دمسلمانانو په مقبرو کښي به نه ښخيږي . پوسه چي په ايمان کښي ځمور له مذهب څخه پرته نور هم ډير مذهبونه سته چي تفصيل بي په بل ځای کښي انشاء الله درته راسي .

پوسه چي که يو سړئ په زړه کي ايمان لري او په ژبه هم اقرار کوي اوله گناهونو څخه يې هم ځان ساتلی وي نو دغه سړي ته کامل مؤمن ويل کيږي او که يې له گناؤ څخه ځان نه و ساتلی نو دغه سړي ته فاسق او ناقص مومن

ویل کبیري او که یو سرئ په زړه تصدیق په ایماني شیانو نه کوي مگر په خوله په ایماني شیانسره اقرار کوي نو و دغه سرې ته منافق ویل کبیري

محترمو مسلمانانوڅوندو او وروڼو پر هر مسلمان باندي فرض دئ چې ټول هغه شیان چې سرئ په کافر کبیري اویا دسرې ایمان او عقیده په سمیري له علماؤ څخه زده کړي په گناه سره د سرې ایمان نه زائلیري ، خو البته ایمان په کمزورئ کبیري اوکه پر گناه باندي څوک همیشه والئ کوي او توبه نه ورڅخه کاري نو دا آخر سرئ و کفر ته رسوي او ځیني داسي ایاتونه اوحدیثونه راځي چې له هغو څخه داسي په ظاهره معلومیري چې په گناه سره انسان له ایمانه خارج گرځي ، خو ددې جواب موږ داسي کوو چې دغه ډول ایاتونه او حدیثونه یا زجرًا داسي حکم کوي اویا مراد ورڅخه دادئ چې د گناه په سبب له کامل ایمان څخه سرئ بې نصیبه کبیري .

همدارنگه پوسه چې د(یؤمنون)لفظ له یمان څخه جوړدئ، ایمان په اصل لغت کښي وامن ورکولوته ویل کبیري بیاپه لغت کښي دغه لفظ په معنی دتصدیق اودوثوق اوداعتراف کښي مستعمل سویدئ، اود شرعي معنی بیان یې مخکښي تیرسودلته که دیؤمنون لفظ په معنی دیصدقون سي نوکه د بالغیب په لفظ کښي باجاره دتعدیه دپاره سی نوبیابه د یؤمنون لفظ متضمن گرځول کبیري معنی دوثوق یاداعتراف لره او که باجاره دتعدیه دپاره نسي لکه په هغه صورت کښي چې له غیب څخه مرادزړه سي نوبیاددغه تضمین ته حاجت نسته.

(بالغیب)پوسه چې غیب هغه شي دئ چې له موږ څخه غائب وي په شریعت کښي غیب دوه قسمه

دئ یو قسم هغه غیب شیان دي چې نه په عقل معلومیدلای سي او نه په نقل په دغه قسم غیب یواځي الله پاک عالم دئ وبس دا هغه غیب دئ چې په دغه آیت کښي یې ذکر راغلی دئ .

(وَ عِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ) او دوهم (۲) قسم هغه غیب شیان دي کوم چې په عقل سره یا په نقل سره یعنی په دلیل شرعي اویا په دلیل عقلی سره معلومیدلای سي لکه وجود د الله اوداچي خدای یو دئ او بې شریکه دئ او رسولان او نبیان حق دي جنت او دوزخ حق دي او داسي نور.

په (یؤمنون بالغیب) کښي له غیب څخه دغه دوهم قسم غیب مراد دئ .

پوهه سه چې ځیني علماء له غیب څخه زړه اخلي ، نو د یؤمنون بالغیب معنی داسي کوي چې ایمان لري په زړه یعنی داسي نه وي لکه منافقان چې په خوله یې اقرار او په زړه یې انکار وي.

(و یقیمون الصلاة)

دلمانځه په اړه تفصیلي بیان

محترمومسلمانانولمونخ د الله (جل جلاله) او د بنده تر منخ يوداسي عظيم او ډير لوی تعلق او ارتباط دی، اودارنگه يو داسي خوی، خصلت او عبادت دی چې دده په وجه انسان ته ظاهري او باطني تصفيه، طهارت او پاكي حاصلېږي، او پر بنو أخلاقو باندي و انسان ته باعث گرځي او له بدو أخلاقو څخه د انسان حفاظت او ساتنه کوي، او ديني او دنويي او آخروي، شخصي او اجتماعي بې مثاله منافع، گټي او فائدي پکښي موجودي دي.

حضرت فقيه ابوالليث سمرقندي (رحمه الله تعالى) په دې ارتباط يو مبارک حديث ذکر کړی دی چې د حديث مبارک متن په دې ډول دی:

قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): الصلوة مرضاة للرب تبارك وتعالى، وحب الملائكة وسنة الأنبياء ونور المعرفة وأصل الإيمان، و إجابة الدعاء وقبول الأعمال وبركة في الرزق وراحة للأبدان، وسلاح على الأعداء وكرهية للشيطان، و شفيع بين صاحبها وبين ملك الموت، وسراج في قبره وفرش تحت جنبه و جواب مع منكر ونكير ومؤنس في قبره إلى يوم القيامة، فإذا كانت القيامة صارت الصلاة ظلاً فوقه وتاجاً على رأسه ولباساً على بدنه ونوراً يسعى بين يديه وستراً بينه وبين النار، وحجة للمؤمنين بين يدي الرب (تبارك وتعالى) و ثقلاً في الموازين وجوازاً على الصراط و مفتاحاً للجنة، لأن الصلاة تسبيح وتحميد وتقديس وتعظيم وقرآءة ودعاء، و إن أفضل الأعمال كلها الصلاة لوقتها

يعني: جناب رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايلي دي چې: لمونخ رضا د الله (جل جلاله) ده (يعني د لمانخه په سبب د کائناتو حقيقي واکدار او مالک راضي کيږي، داد لمانخه له فايديو څخه اوله فائده ده).

او لمونخ محبت د ملائکو او فرشتو دی (يعني و ملائکو ته لمونخ ډير محبوب کار دی، يا لمونخ سبب د ميني او محبت د ملائکو دی په دې معنی چې يو څوک په صحيح صورت لمونخ کوي نو د الله (جل جلاله) فرشتې له هغه سره محبت او مينه کوي) ..

او لمونخ طريقه د نبیانو ده، په دې معنی چې هيڅ داسي نبي و دنيا ته نه دی راغلی چې دهغه په دين کښي دي لمونخ نه و، يا دي هغه په خپله لمونخ په ډير لوی اهتمام او تأکید سره نه کاوه، نو په دې سبب لمونخ له جملې څخه د هغو أعمالو دی چې د ټولو پيغمبرانو په منخ کښي مشترک وه، چې يو انسان لمونخ کوي نو دغه انسان د ټولو نبیانو پر لار باندي له دغه جهته تلونکی بلل کيږي.

او لمونخ نور د معرفت دی، يعني د لمانخه په سبب په انسان کښي د الله (جل جلاله) د معرفت او د پيژندنې نور ښکاره کيږي او قوت او زياتوالی پيدا کوي.

او لمونخ أصل د ایمان دی، يعني کوم نیک عملونه چې د ایمان په تقاضا سره مسلمان کوي د هغو ټولو اساس او بنياد لمونخ دی، که يو سړی لمونخ نه کوي نو نور ټول صالح عملونه کوم چې دی يې کوي له فيض او برکت څخه

معطل پاته کيږي او په ټولو صالحو عملو کښي لمونځ د فضيلت او د بهترۍ په اعتبار په اوله درجه کښي قرار لري .

او لمونځ اجابت د دُعا دى ، يعنې د لمانځه د کولو په سبب الله پاک د انسان دعاگاني قبلوي . لکه چي په ځينو نورو روايتو کښي راځي چي : يو له هغو وختو څخه چي دُعا پکښي قبلېږي له فرضي لمونځو څخه د فارغ کيدلو وختونه دي .

او لمونځ قبلول د عملو دى ، يعنې د لمانځه په سبب د انسان نور صالح عملونه هم الله تعالى قبلوي .

او لمونځ برکت دى په رزق او په روزي کښي ، يعنې د لمونځ گذاره سړي په رزق کښي زياتوالى او برکت الله (جل جلاله) پيدا کوي ..

او لمونځ راحت دى لپاره د بدنو ، يعنې کوم څنگ چي لمونځونه په پابندي ، په صحيح صورت سره کوي نو د هغو په بدنو کښي آسوده گي - او راحت پيدا کيږي .

او لمونځ سلاح ده پر دُښمنانو باندي ، يعنې کوم سړى چي لمونځ کوي په دې ډول چي د لمانځه په کولو کښي د لمانځه د ټولو حقوقو پابندي او مراعت کوي نو ددغه لمانځه په سبب چي کوم دُښمنان دى لري پر هغو دُښمنانو باندي الله پاک و ده ته غلبه او برى ورنصيب کوي ..

او لمونځ کراهيت د شيطان دى ، يعنې له لمانځه او لمونځ گذاره څخه د شيطان ملعون ډير بد کيږي ، او د لمانځه په سبب و شيطان ملعون ته ډير تکليف او زحمت ورکول کيږي .

او لمونځ شفيع (سپارښگر) دى په منځ کښي د لمونځ گذاره او د ملک الموت ، يعنې کوم وخت چي حضرت عزرائيل (عليه السلام) د لمونځ گذاره سړي روح قبض کوي نو په دغه وخت کښي هغه لمونځ چي په ژوند کي ده په صحيح صورت سره کړى وي و عزرائيل ته دده سپارښ کوي ، او له دې څخه دى خلاصوي چي د روح او د ساه د ختلو په وخت کښي کوم رېږ او تکليف وده ته ورسېږي .

او لمونځ سراج (څراغ) دى په قبر کښي دده ، يعنې کله چي لمونځ گذاره سړى له مرگ څخه وروسته و قبر ته ورداخل کړ سي نو په هغه توره تياره د قبر کښي الله پاک دده لمونځ وده ته ډيوه او څراغ وگرځوي چي په دې ذريعه دى د قبر د ظلمت او د تيارې له مُشقت څخه خلاص سي .

او لمونځ فراش دى لاندي تر بغل دده ، يعنې د لمانځه په سبب په قبر کښي و لمونځ کونکي ته د راحت او عزت فرش غوړول کيږي .

اولمونځ جواب دى سره له منكر اونكيره ، يعنى كله چي په قبر كښي د سوالو او پوښتنو فرشتې چي نكير او منكر دي له لمونځ گذاره سړي څخه سوال كوي نو لمونځ و دوى ته دده له طرفه سبب د جواب وركولو جوړيږي .

او لمونځ مؤنس او اَلْت وركونكى دى په قبر دده كښي تر ورځي د قيامته پوري ، يعنى كله چي لمونځ گذاره سړي د قبر و وحشت ته ورداخل كړ سي نو لمونځ له ده څخه د قبر وحشت ليري كوي ، او يو داسي ملگرى به دده گرځي په قبر كښي ، كوم چي دده به ډير انس او اَلْت ورسره وي ، او ملگرى د لمانځه به له ده سره تر هغه وخته پوري وي كوم چي خلك به له قبرو څخه د حشرگاه وميدان ته ژوندي راپورته كيږي ، چي هغه د قيامت ورځ ده . بيا كله چي قيامت سي نو وبه گرځي دغه لمونځ سايه سربيره پرده باندي اوخول پرسر دده باندي اوجامه پر بدن دده باندي اونور اورون چي ځي به دى په مخكښي د هغه ، او پرده او حجاب په منځ كښي دده او په منځ د اور ددورځ .

او حجت او دليل لپاره د مؤمنانو په حضور كښي د الله (جل جلاله) او دروندوالى په تلو كښي د ميزان او تيريدل پر پل صراط باندي او چابي او كيلى د جنت، ځكه چي بېشكه لمونځ تسبيح ده او تحميد، تقديس او تعظيم دى او قرآنه او دُعا دى .

او بېشكه بهترين د عملو ټولو لمونځ دى په وخت خپل كښي .

يعنى كومي چي مخكښي ذكر سوې هغه د لمانځه هغه فايدي دي چي د لمانځه په برکت په دُنيا او بيا په قبر كښي د قيامت تر ورځي پوري و لمونځ گذاره ته رسېږي .

او كله چي د قيامت ورځ راسي نو بيا دغه فايدي د لمونځ گذاره سړي په برکت د لمانځه نصيب كيږي :

اول : د قيامت په ورځ به دغه لمونځ د لمونځ گذاره لپاره د سايبان په ډول دده پر سر باندي سايه وغوره وي چي له حرارت او گرمۍ څخه به د قيامت د ورځي دغه لمونځ گذاره سړي په امن وي .

دوهم : په دغه ورځ كښي به دغه لمونځ دده د سر تاج او خولى وگرځي .

درېم : په دغه ورځ كښي به دغه لمونځ دده د بدن جامه او لباس وگرځي .

څلرم : په دغه ورځ كښي به دغه لمونځ د لمونځ كونكي لپاره كله چي دى و حشرگاه ته له قبره څخه روان وي او دارنگه په نورو ځايو كښي نور او رُنا سي چي په مخ كښي بې روان وي .

پنځم (۵) : په دغه ورځ كښي به دغه لمونځ د لمونځ كونكي او د دورځ د اور په منځ كښي حجاب وگرځي چي په دې سبب به د دورځ داور هيڅ قسم اثر وده ته نه رسېږي .

شپږم (۶) : په دغه ورځ كښي به د الله (جل جلاله) په حضور كښي دغه لمونځ د مؤمنانو لپاره داسي حجت او دليل جوړ سي چي د الله تعالى له ملامتيا څخه به مؤمنان دده په سبب نجات پيدا كړي .

اوم (۷): په دغه ورځ کښي به دغه لمونځ د نیکو عملو د تلو د دروندوالي سبب سي ، کله چي عملونه د خلگو د میزان په تلو کښي تلل کيږي .

اتم (۸) : په دغه ورځ کښي به ددغه لمانځه په سبب لمونځ کونکي د صراط پر پله باندي په سهولت او اسانتيا سره تير سي .

نهم (۹) : په دغه ورځ کښي به دغه لمونځ ولمونځ کونکي ته کلي د جنت وگرځي ، يعني د لمانځه په سبب به وده ته دروازه د جنت خلاصه که سي .

همدا سبب دئ چي د تارک الصلاة لپاره د ډيرو سختو جزاگانو او عذابو ذکر راغلي دئ تر داسي حده چي امام أحمد بن حنبل (رحمه الله) فرمايلي دي چي : يو څوک که لمونځ په قصد سره قضا کړي نو دغه سړي کافر دئ او قتل يې واجب دئ .

او امام شافعي (رحمه الله تعالى) فرمايلي دي : که چا په قصد سره لمونځ قضا کړ نو کافر نه دئ مگر قتل يې واجب دئ .

د تارک الصلاة په شان کښي چي بيخي اسانه لاره غوره کړه سوېده هغه ځمور د امام أعظم أبوحنيفه (رضي الله عنه) مسلک دئ ، ځکه ده مبارک (رحمه الله) فرمايلي دي : څوک چي په قصد سره لمونځ پرېږدي نو هغه نه کافر دئ او نه به قتل کيږي ، بلکي اسلامي حکومت به دئ و محبس ته داخله وي تر څو چي توبه گار گرځي او يا مړ کيږي .

محترمو وروڼو ! په هر کار چي الله پاک يا دالله تعالى رسول (صلى الله عليه وسلم) خلگ امر کوي نو هغه کار دغه ډول له ښيگڼو ، برکتو او فايدو څخه ډک وي لکه څرنگه چي د لمانځه په باره کښي وتاسي ته بيان وکړ سو

(ومما رزقناهم ينفقون) پوه سه چي ځني مفسرين وايي چي له دغه قول څخه فرض زکوة اداکول مراد دئ . او ځني مفسرين وايي چي هر قسم صرفه ول د مال چي د خدائ پاک د رضا لپاره وي هغه ټول ورڅخه مراد دي . او ځني مفسرين وايي چي دغه قول يواځي و مالي إنفاق ته نه دئ ورشامل ، بلکي هر قسم قوت چي الله پاک و انسان ته ورکړئ وي لکه علم ، مال ، بدن ، اعتبار ، رسوخ ، اوداسي نور ټول په دې قول کښي داخل دي .

دزکات په اړه تفصيل اوبيان.

محترمو وروڼوهر دسالم اودصحيح عقل خاوند چي له تعصب اوله عناد څخه خالي وي اوداسلام دمقدس دين په دغه سپيڅلي حکم اوفرمان کښي چي(واتوالزکوة) دى عقل او فکروچلوي اوکوم مصلحتونه اوگټي چي دانسانيت ، شخصيت ، اجتماعيت اواقصاد اوددنيا اوداخرت په اعتبارداسلام په دغه مقدس حکم کښي پرتي دي په غور اوپه تعمق دنظر سره ملاحظه کړي اوسربيره پردي په دې اړه وځلگوته د الهي ترغيب اوترهيب هم مطالعه وکړي نوپه

حتمي ډول به دزپه له کومي داووايې چې بيشکه داسلام پاک دين په اعلى درجه دمحاسنو اودبنيگنو دين دى او ټول قبائح اوبدى اوناخوالي له اسلام څخه دباندې دي .

اوکه بالفرض له اسلام څخه پرته په بل کوم تهذيب اومذهب کبني څه محاسن او بنيگني وجود ولري نوباید داسي ووايوچي هغه يې داسلام له ويبپاني څخه غلاکړيدي، لکه چې په دي اړه زميوشعر دى :

اصلي حسن اوکمال ټوله ځمادى

که زمين دى که اسمان پردي گواه دى

که بياهم يو څه له تاسره موجود وي

هغه تاوړى له ماڅخه په غلادى

محترمومسلمانانو اول داسلام ددغه حکم چې زکات دى و حکمتواوگټو ته ځيرسى :

اول(۱)دزکات لفظ په لغت کي ونماکولوته اوو زياتيدلوته اوپاکيدلوته اوو صلاح ته ويل کيږي ،

چي معني يې له (زکى يزکوزکاة وزکاء) څخه رااخستله سويې ده .

اوپه شريعت کبني دزکات دلفظ اطلاق پردؤ معناؤ باندي کيږي :

اول اداءکول دهغه حق چې په خاصو مالو کبني په خاصه طريقه سره پرمسلمان باندي فرضيږي اودفرضيدو لپاره يې ځولان دحول يعني تيريدل دکال اونصاب شرط دى

دوهم : دزکات لفظ ومال مخرج ته ، يعني هغه قدر مال ته چې پرمسلمان باندي يې دزکات په نيت ايستل له خپله ماله څخه فرض وي هم زکات ويل کيږي په دغه نامه کبني شريعت دزکات وځينو غټو مصلحتو اوگټوته اشاره کړيې ده :

اول(۱) : دزکات د ايستلوپه وجه دزکات ورکونکي په مال کبني نما اوبرکت پيداکيږي

دوهم(۲) : دزکات ايستلو په وجه دزکات ورکونکي مال کمى نکوي بلکي زياتيږي اوديريږي

دريم(۳) : دزکات ورکولو په وجه دمسلمان ومال ته طهارت او پاکي حاصليږي

څلورم(۴) : دزکات په وجه زکات ورکونکي طاهر او پاک گرځي ، په دې ډول چې که يې زکات نه وائ اداکړى نو بيا به گناه گار سوئ وائ او د گناه په نجاست به ملوټ اوکړ سوئ وائ .

پنځم (۵) : د زکات د ورکولو په وجه د زکات ورکونکي نفس د بخل له ناروا خوی څخه پاکېږي کوم چي د انسان لپاره په هر لحاظ خرابوونکي صفت دی .

شپږم (۶) : د زکات د ورکولو په وجه زکات ورکونکي د سخاوت په مقدس صفت سره موصوف گرځي ، کوم چي د انسان لپاره په هر لحاظ له ډيرو کاملو صفتو څخه دی .

د اسلام پيغمبر (صلی الله عليه وسلم) فرمايلي دي - : سخي انسان وځدای (جل جلاله) ته نژدې دی ، و خلگو ته نژدې دی ، او و جنت ته نژدې او له دوېځ څخه ليري دی ، او بخيل سړی له خدايه ، له خلگو او له جنت څخه ليري دی او دوېځ ته نژدې دی .

اوم (۷) : د زکات د ورکولو په وجه د زکات ورکونکي مشاعر او حواس د مال او دولت د سوچ او فکر له سلطې څخه — او دده زړه د دنيا د ميني او محبت له غلبې څخه نجات پيدا کوي ، کوم چي د انسان ټول شريف حيثيتونه بربادوي .

د اسلام پيغمبر (صلی الله عليه وسلم) په يوه مبارک حديث کښي چي امام غزالي رح يې په (احیاءالعلوم) کښي ذکر کړی دی فرمايلي دي چي :

دوه شرموشان او ليوان چي وړي وي او د پسو ويوې رمې (گلي) ته ور ايله سي ، نو دومره فساد او خرابي نه رسوي لکه څونه خرابي چي د انسان ودين ته دغه دوه صفتونه رسوي :

۱- محبت د دنيا اومال

۲- محبت دجاه او منصب .

اتم (۸) : د زکات د ورکولو په وجه زکات ورکونکي له رحمت او شفقت سره د الله تعالی پر مخلوق باندي عادت نيونکي گرځي .

نهم (۹) : د زکات ورکولو په سبب دفع د حاجت د محتاجانو راځي ، او د فقر او احتياج له مشقت څخه په جامعه کښي مجبور خلگ نجات پيدا کوي .

ځينو بزرگانو عالمانو ذکر کړيدي چي عادت د الله (جل جلاله) پر دغه باندي جاري دی چي په هره منطقه کښي الله (جل جلاله) دونه غنيان او مالدار خلگ پيدا کوي چي که دوی په کامله وجه د خپلو مالو زکات وباسي نو په هغه علاقه کښي چي څونه محتاجان او مسکينان وي د هغوی ټولو په دغه زکات سره تر بل راتلونکي کاله پوري چلاؤ او گذاره کيدلای سي .

لنډه داچي اسلام په دغه حکم کښي هم بې حسابو مصالح د فرد او د مجتمتع په فهم کښي نيولي دي.

لفظي ترجمه : (وَ) او (الَّذِينَ) هغه کسان (يُؤْمِنُونَ) چي ايمان لري دوی يا ايمان راوړی (بِمَا) په هغه يعني په هغه کتاب (أَنْزَلَ) چي نازل کړ سوی دئ (إِلَيْهِ) وه (كَ) تاته يعني وتاته نازل کړ سوی دئ (وَ) او (مَا) په هغه يعني په هغه کتابو (أَنْزَلَ) چي نازل کړ سوی دئ هغه (مِنْ) له (قَبْلُ) مخه يعني دمخه (كَ) تر تا ، يعني له مخه تر تا پر نور ورسولانو باندی نازل کړ سوی دئ (وَ) او (بِالْآخِرَةِ) په آخرت (هُم) دوی (يُوقِنُونَ) يقين کوي (الَّذِينَ) هغه خلگ ، يعني هغه خلگ چي ذکر يې وسو چي په غيب ايمان لري او په صحيح صورت لمنخونه کوي بيا تر پايه د ذکر سويو صفتو پوري (عَلَى) پر (هُدًى) لوی هدايت با ندی يعني ثابت دی دوی پر لوی هدايت باندی (مِنْ) له (رَبِّ) ربه يعني له طرفه دربه (هُم) د دوی (وَ) او (الَّذِينَ) هغه خلگ (هُم) خاص دوی (الْمُفْلِحُونَ) هغه خلگ دی چي په مراد رسيدلي دي

تفصيل : يعني او بل به په متقيانو کي دا صفتونه موجود وي چي يو به دوی ايمان لري په هغه باندی چي پر تا باندی نازل سوی دئ ، وتاته راغلي دئ د خدای له طرفه چي هغه دغه قرآن کریم دئ ، اودارنگه له قران څخه سوی نور هغه څه دی چي د خدای له لوري وتاته ويل سويدي ، وحیه يې درته سوې ده . اوبل به په هغو کتابو ايمان لري چي تر تا له مخه پر نورو نبیانو نازل کړه سويدي لکه توراة ، انجيل ، زبور ، اوبل به په ورځ د آخرت ايمان لري ، داسي به نه وی لکه يهود چي وايي چي مور خپل رسول موسی منو اودارنگه خپل کتاب توراة منو او نور لکه عیسی او انجيل ، حضرت محمد او قرآن نه منو .

اونه به داسي وی لکه نصاری او عيسايان چي د حضرت عیسی او د انجيل د منلو دعوه کوي او نور رسولان او خدایي کتابونه نه مني . اودارنگه د آخرت ورځ يهوديان په دې ډول مني چي هلته به په جنت کښي يواځي يهود وي ، اونصاری يې په دې ډول مني چي هلته به په جنت کي يواځي نصاری وي . دغه دواړه قسمه عقيدې باطلې او د کفر دي . متقيان او مسلمانان هغه خلگ دي چي په صحيح صورت سره په آخرت ايمان لري . هغه خلگ چي په دغو ذکر سويو صفتو موصوف وي پر عظيم الهي هدايت باندی دي . اوهمدغه خلگ په مراد رسيدلي او کاميابه دی هم په آخرت کښي ، اوهم په دنيا کښي .

پوه سه چي کله حضرت رسول اکرم ومدينې منورې ته په هجرت راغی ، نوپه دغه وخت کښي د مدينې منورې خلگ درې (۳) قسمه سول اول صاف او مخلص مسلمانان دوهم سوچه اوپه ډاگه کافران دريم منافقان . مسلمانان بيا درې قسمه وو اول قسم هغه کسان ؤ چي له مکې څخه و مدينې منورې ته په هجرت راغلي ؤ ، دوهم قسم هغه کسان ؤ چي د مدينې باشنده گان ؤ اوپه اصل کښي عرب مشرکين ؤ ، دريم قسم هغه کسان ؤ چي په اصل کښي يهود يا نصاری ؤ بيايې په اخلاص ايمان راوړی ، ودغو دريو سره فرقو ته دا قول د خدای چي (هدی للمتقين) ورشامل دئ . اودغه قول چي (الذين يؤمنون بالغيب) بيا تر آخره د آيته پوري په صفت کښي د اولودو قسمود مسلمانانو نازل سوی دئ . او دغه قول د خدای چي والذين يؤمنون الخ ددريمي ډلي دمسلمانانو په صفت کښي نازل سويدي او له (الَّذِينَ) څخه بيا تر (الْمُفْلِحُونَ) پوري د دغو دريو سره ډلو په صفت کي نازل سوی دئ . او له (

ان الذين كفروا (ڇڏه بيا تر (عظيم) پوري د دوهمي ډلي په باب کښي کوم چي سوچه کافران و نازل کړسويدي . البته په ايت کښي له کافرانوڅخه هغه کافران مراددي کوم چي دالله په علمکښي ددوي خاتمه پرکفر باندی وه او له دغه څخه وروسته راتلونکي اياتونه بيا د منافقانو په شان کښي نازل سويدي چي له (ومن الناس من يقول) څخه بيا تر (يا ايها الناس اعبدوا) پوري دي .

لفظي ترجمه : (ان) بې شکه (الذين) هغه کسان (كفروا) چي کافران سويدي (سواء) برابر دي (عليهم) پر دوي باندي (ء) ايا (انذرت) که وويره وي ته (هم) دوي يعني له عذابه د الله څخه (ام) او که (لم تنذر) نه و ويره وي ته (هم) دوي (لا يؤمنون) نه راوړي ايمان دوي . يعني بيشکه هغه خلگ چي کافران سويدي يعني اوپه علم دخداي کښي ددوي خاتمه پرکفر باندی ده ، برابره دهپردوي باندي داخبره چي که ته اي رسوله دخداي له عذابوڅخه ويره وي اوکه ئي نه ويره وي په دي معني ستانصیحت اوویرول او نه ویرول پردوي باندي سره برابردي چي پرهیڅ تقدیر دوي ايمان راوړونکي ندی

تفصیل او علمی خبری

پوسه چي کله چي خدای پاک داسي و فرمايل چي پر کافرانو باندي ستا نصیحت ودوي ته او نه نصیحت ، دارنگه ویرول ستا دوي لره او نه ویرول برابر دي نو دلته دوه سوالونه پیداسول اول داسوال چي دغه برابر والی پر دوي باندي په څه معني مراد دي ايا په دې معني مراد دي چي که ئي ته اي رسوله وويروي هم ايمان راوړي دوي ، اوکه ئي نه وويروي هم ايمان راوړي او که په دې معني چي کپ ويره وي ته دوي ، اوکه يې نه ويره وي پريوه تقدیردوي ايمان نه راوړي ؟

نوددې سوال جواب الله پاک په خپل دې قول سره وکړ چي (لا يؤمنون) يعني له دغه برابر والي څخه مراد برابر والی دي په دې کښي چي دوي ايمان نه راوړي ، نه په دې کښي چي دوي ايمان راوړونکي دي .

دوهم : دا سوال پیداکیدی چي اي خالقه ددې څه سبب دي چي پر دغو بدبخته کفارو باندي ستا د مبارک رسول ویرول او نه ویرول برابر دي ، په دې معني چي دوي ايمان نه راوړي ؟

نوددغه سوال جواب الله پاک په خپل دې قول سره کړیدی چي (ختم الله الخ) چي تفصیل بې راسي ان شاءالله تعالی .

پوهه سه چي دلته دوه سوالونه نور سته چي جواب غواړي هغه په دې ډول دي

اول سوال دادی چي هرکله چي و کافرانو ته د رسول نصیحت کول ، اونه کول دواړه بې فرقه وو ، او فائده يې نه ورته رسوله ، نو بيا ولي خدای پاک خپل رسول په دي سره امر کړی و چي ودغو کافرانوته تبليغ کوه ؟

ددې سوال جواب دادئ چې د خدای پاک په دې کښي یو حکمت دا ؤ چې رسول ته د تبلیغ کولو و دغو کفارو ته اجر او ثواب حاصل سي اوبل حکمت پکښي دا ؤ چې د قیامت په ورځ کښي پر دغو کفارو باندي دا بهانه و دريږي چې په دنیا کښي و مور ته حق نه دی بیان سوئ اورسول نه ؤ راته راغلی .

همداسبب دی چې الله (عز وجل) داسي فرمایلي دي چې ویروول اونه ویروول ستا پر دوی باندي برابر دي نه داسي چې نسبت ورسول ته هم سره برابر دي .

اودوهم سوال دادئ چې په کافرانو کښي خو زیات داسي خلگ ؤ چې اخیر یې ایمان راوړئ نو الله څنگه داسي فرمایلي دي چې هغه خلگ چې کافران دي ایمان نه راوړي ؟

ددې سوال جواب دادئ چې په دغه آیت کښي له کافرانو څخه هغه کافران مراد دي کوم چې دالله پاک په علم کښي د دوی خاتمه پر کفر باندي وه لکه ابوجهل ،وغیره . نعوذ بالله من سوء الخاتمة .

لفظي ترجمه :

(خَتَمَ) مهر لگولئ دئ (أَلَّهُ) خدای پاک (عَلَى) پر (قُلُوبِ) زړو باندي (هِم) د دوی (وَ) او (عَلَى) پر (سَمْعِ) غوږو باندي (هِم) د دوی. يعني الله پاک د دغو کافرانو زړو او غوږو باندي مهر وهلی دئ (وَ) او (عَلَى) پر (أَبْصَارِ) سترگو باندي (هِم) د دوی. (غَشَاوَةَ) پرده ده (وَ) او (لَهُمْ) دوی. لره يعني سته دوی. لره د قیامت په ورځ کښي (عَذَابِ) عذاب (عَظِيمِ) ډیر لوی ، غټ . يعني داچي د خدای پاک د رسول خبر په دغو کفارو کښي هيڅ اثر نه کوي ، که هر څونه دئ نصیحت ورته وکوي بياهم دوی ایمان نه راوړي ، دا په دې سبب چې الله د دوی پر زړو او غوږو مهر وهلی دئ ، او د دوی پر سترگو یې پرده وراچولې ده ، نو دوی نه حق اوریدلای سي ، او نه حق معلومولای سي ، او نه حق لیدلای سي ..

تفصیل او علمي خبري :

د کافرانو پر زړو او غوږو باندي د مهر لگولو او دارنگه د دوی پر سترگو باندي د پردې اچولو مطلب څه دی ؟

جواب ددې سوال دادئ چې د دغو کافرانو په زړو او غوږو کښي د دوی د کفر په سبب الله پاک یو داسي کیفیت پیدا کړئ ؤ چې د هغه کیفیت په وجه د دوی زړونو په هيڅ ډول حق نه قبلوی او نه په حق پوهیدل .. او د دوی غوږونو که څه هم په ظاهره خو د حق خبره اوریدله خو دهغه معنوي کیفیت په وجه کوم چې د دوی په غوږو کښي الله پاک پیدا کړئ ؤ د دوی غوږونو نسوای کولای چې حق په داسې ډول واورې چې دا حق دئ او وئې مني دارنگه مراد له دې قوله د الله جل جلاله څخه چې پر سترگو د دوی باندي پرده ده ، دادئ چې د دوی د کفراو گناؤ په سبب الله پاک د دوی په سترگو کښي داسي یو کیفیت پیدا کړئ دئ چې د هغه په سبب دوی نسي کولای چې د حق نښانې او دلیلونه په داسې ډول وويني چې حق په وپیژني ، پوه سه چې له دغه کیفیت څخه کوم چې په

دغه آيت کښي د ختم په لفظ تعبير ورڅخه سوئ دئ په قرآن کریم کښي په نورو الفاظوسره هم تعبير ورڅخه سوئ دئ لکه دررین په لفظ سره په دې آيت کښي (کَلَّا بَلْ رَانَ عَلَي قُلُوبِهِمْ . . .) او لکه د طبع لفظ په دې قول دالله کښي چي (اَلَّذِي طَبَعَ اللَّهُ عَلَي قُلُوبِهِمْ) . او لکه د اغفال لفظ په دې آيت کښي (وَلَا تَطْعُ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا) .

او لکه د قساوة لفظ په دې آيت کښي چي (وَ جَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً) او ځينو مفسرينو د دغو الفاظو په منځ کښي يو څه فرق هم ذکر کړيدئ .

په يوه مبارک حديث کښي چي د احاديثو معتمدو کتابو يې روايت کړئ دئ داسي راغلي دي چي کله چي يو انسان يوه گناه وکړي نو دده په زړه کښي تور ټکي پيداسي بيا چي کله دغه انسان له دغي گناه څخه توبه ونه کاري اوبيا بله گناه وکړي نو دده په زړه کښي بل تور ټکي پيداسي ، تر داسي حده پوري چي دده ټول زړه دغه تور ټکي ونيسي نو دا هغه ران دئ يعني چي الله پاک په دې قول کښي ذکر کړئ دئ چي (کَلَّا بَلْ رَانَ . . .) . محترمو مسلمانانو کله چي د انسان زړه دغه تور ټکي ونيسي نو بيا ددغه انسان د سموالي او د هدايت امکان نسته اعود بالله منه ، همدارنگه په يو بل حديث شريف کښي راغلي دي چي دغه زړونه داسي زنگ نيسي لکه څرنگه چي اوسپينه زنگ نيسي يعني د گناؤ په وجه يو قسم معنوي خراب صفت کوم چي د زنگ په ډول دئ په دغوزرو کښي دانسانانو پيدا کيږي يوچا له ده مبارک څخه وپوښتل چي دغه زړونه چي زنگن سي نو بيا به په کوم شي سره بيرته صفا کيږي ؟ ده مبارک وفرمايل چي دمرگ په ډيره يادونه سره او په تلاوت دقرآن کریم سره .

په يوه بل حديث کښي رسول الله فرمايلي دي چي خبردار هر شي لره صفا کونکئ سته او صفا کونکئ دزړو يعني کله چي زړونه په گناؤ سره خيږن اوزنگن سي ذکر دخدائ دئ .

په يوه بل حديث کښي راځي چي بيشکه په جسد ، يعني په بدن د انسان کښي يوه ټوټه غوښه ده ، کله چي دغه غوښه صالح اوسمه سي نو ټول بدن صالح کيږي ، او که دغه غوښه خرابه ، فاسده سي ، نو ټول بدن فاسديږي ، خبردار دغه ټوټه غوښه زړه دئ .

محترمو مسلمانانو په نن زمانه کښي د هر سړي ، او د هري ښځي زړه د گناهونو په سبب کلک سوئ او زنگن سوئ دئ ، په دې سبب چي د خلگو شوق او ميلان وفساد ، او فسق ته ډير دئ ، او عبادت او بندگي د خدائ پاک باندي درنه وي ، او د علماؤ وعظ ، نصيحت هيڅ تاثير نه پکښي کوي .

نوهر مسلمان ته پکار ده چي اول د خپل زړه چاره وکړي په دې ډول چي مرگ ، قبر ، داخرت حساب ، پر پل صراط تيريدل ، او د آخرت عذابونه ډير ډير په ياد ورولي ، او فکر پکښي وهي ، او دارنگه د قرآنکریم تلاوت ډير کوي ، او ذکر د خدائ پاک ډير ډير کوي تر څو چي په زړه کښي يې نرمي پيداسي او د گناؤ له خيرو څخه پاک سي .

د بقرې دسورت د ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، مبارکواياتو محقق او مصحح تفسير او تحقيق.

تفسير فضل الرحيم (۲) برخه پاره الم /

لفظي ترجمه :

(و) او (مِنْ) خُنِيَ (النَّاسِ) د خلگو (مَنْ) هغه دى. (يَقُولُ) چې وايي دى (أَمَّنًا) چې ايمان راوړى دى مور (بِاللَّهِ) په خدای باندې (وَ) او (بِالْيَوْمِ) په ورځ (الْآخِرِ) اخيره باندې .

يعني په ورځ د قيامت باندې (وَ) حال دادى (مَا) نه دي (هُمْ) دوى (بِمُؤْمِنِينَ) (۸) هيڅ مؤمنان يعني په هيڅ ډول دوى مؤمنان نه دي (يُخَادِعُونَ) چم کوي دوى (اللَّهُ) له خدای سره ،، مرا ددادى چې دوى له رسول د خدای سره چم کوى (وَ) او (الَّذِينَ) له هغو خلگو سره (أَمَنُوا) چې ايمان يې راوړى دى يعني اوبل دوى په دغه منافقانه وينا کبى ومخلصو مومنانو ته کوم چې اصحاب دمحمد صلى الله عليه وسلم دى دوکه ورکوى (وَ) او (مَا) نه (يَشْعُرُونَ) (۹) اگاه کيږي دوى .

يعني اوځنى له دغو خلگو دمدينى منورى څخه هغه قسم خلگ دى چې دوى دالله ورسول اودده واصحابو ته دملاقات په وخت کبى په دروغوسره داسى وايي چې مورهم ستاسى په شان مومنان يوپه الله پاک باندې اوپه ورځ داخرت باندې موايمان راوړى دى. او حال دادى چې دوى په هيڅ معنى دمومنانوپه سلسله کبى داخل ندى خوداچى دوى په ظاهره دمسلمانى دعوه کوى په دى کبى ددوى غرض اومطلب دخدای درسول اودمومنانودوکه کول دى وبس او په دې نه اگاه کيږي او نه پوهيږي چې دغه چم او دغه د منافقت معامله څمور څونه بد انجام او عذاب لري ، او نه په دې پوهيږي چې په حقيقت کبى دا مور له خپلو ځانو سره چم کوو ، د خدای (جل جلاله) ورسول او مومنانو ته ، او د الله تعالى ودين ته په دې سره هيڅ ضرر نه سو رسولاي ، او نه په دې طريقه هغه مقصدونه لاس ته راوړلای سوکوم چې په دغه منافقت کبى مور په نظر کبى نيولي دي .

پو سه چې په دغو اوپه راتلونکيو اياتو کبى الله (جل جلاله) د منافقانو حالات بيان کړيدي.

محترمو مسلمانانو

منافق د اسلام له نظره پردرى قسمه دى اول اعتقادي انكارى منافق ، او دوهم اعتقادي شكى منافق اودريم عملي منافق ، اعتقادي انكارى منافق و هغه ته ويل کيږي چې په زړه کبى کافر وي ، اسلام نه مني ، مگر په خوله دا وايي چې زه مسلمان يم ، د اسلام دين مي قبول کړى دى اوشكى منافق وهغه ته ويل کيږي کوم چې په باطن کبى

داسلام اودقران اودرسول الله په حق والی کښی شک لری خو په خوله دغه شک نه ښکاره کوی و دغودواړه قسمه منافقانو ته غیر مجاهر کافران ویل کیږي او هغه چي په ښکاره کافر وي و هغه ته کافر مجاهر ویل کیږي پوسه چي دغه دوه قسمه منافق تر ښکاره کافر په کفر کښي زیات اُغْلَظ دی ، او د قیامت په ورځ کښي یې عذاب هم تر ښکاره کافر سخت دی . ځکه دى تر ښکاره کافر اسلام ضرره ډیر دى ځکه چي په ده مسلمانان خطاؤځي ، او په دې وجه چي ده د اسلام او مسلمان په جامه کښي ځان ښکاره کړى دى په مسلمانانو کښي مداخله ډیره کولای سي ، او د مسلمانانو په پټو رازو اسانه خبریدلای سي ، او مختلف ضررونه ومسلمانانو ته رسولای سي .

او عملي منافق و هغه چاته ویل کیږي چي وي مسلمان ، خو خویونه د منافق په ده کښي موجود وي لکه دروغ ویل ، وعده خلافي کول ، په امانت کښي خیانت کول ، لکه چي په یوه مبارک حدیث کښي هم داسي راغلي دي .

په مدینه منوره کښي چي د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) په وخت کښي کوم منافقان وونو هغه اول دوه قسمه منافقان ؤ ، او اکثر د دوی یهود ؤ چي شمیر یې و دریوسو ۳۰۰ ته رسیدى ، او عبدالله ابن ابى ابن سلول له دغو منافقانو څخه ډیر مشهور منافق ؤ .

تفصیل او علمى خبری (ومن الناس) پوسه چي دمن کلمه دلته اسمی ده مؤله ده په لفظ دبعض سره مضافه ده (الناس) ولفظ ته اومجموع مبتدا دی او (من يقول الخ) یی خبردی اوعکس ددی مناسب ندی ځکه چي بیا دغه جمله مفیده نه واقع کیږی لکه چي پرعالم سړی باندى داخبره خفی نده (الناس) دلفظ تحقیق به په بل ځای کښي درته راسی ،،فائده، پوسه چي ددی خبری استنباط چي من جاره اسمیه هم راځی علامه تفتازانی رحمه الله کړیدى اوکړی ئی هم ددغه ایت دحل په وجه دی ځکه چي ځنو مفسرینولفظ (من الناس) لکه چي متعارف دی جار او مجروربللی دی اودمتعلق مقدرپه اعتبارئى خبرمقدم (من يقول) دپاره گرځه ولی دی نومعنی دجملی نامناسبه راغله ځکه چي پردغه تقدیردجملی محصول حکم دی پر (من يقول) باندى په (من الناس) سره یعنی هغه څوک چي وائی چي مورایمان راوړی دی الخ هغه بعضی دخلگودی اودابى فایدی محصول دی مفیدمطلب پردغه تقدیرثابتیږی چي پر (من الناس) باندى په (من يقول) سره حکم وکړسی لطیفه ،،دمن لفظ اسم هم راځی لکه پدغه آیت کښي اوفعل هم راځی بیانودواحدمذکر امر حاضر معلوم صیغه ده له ،،مان یمین مینا ،،څخه چي په معنی ددروغ ویلو دى او حرف جرهم راځی نوپه ده کښي دکلمی دری سره قسمونه جمعه سوی دی مادغه دری سره ډوله من په یوه ترکیب کښي په دی ډول راوړی دی من من من عطاژید (من يقول) پوسه چي دمن په کلمه کښي دوه احتماله دی، اول دا چي موصوفه سی اود (يقول) جمله یې صفت سی نوبه تقدیرپه دی ډول سی ای ومن الناس ناس الخ یعنی ځینی دخلگو داسی خلگ دی الخ، اودوهم داچي موصوله سی او مرادورڅخه معلوم خلگ دمنافقینوسی لکه عبدالله ابن ابی ابن سلول اوامثال دده نوبه کلمه دمن په معنی دالذین سی پوسه چي ديقول لفظ له قول څخه

جوڀڙي اودقول لفظ په قرآن كريم ڪنبي په پنڄو مختلفومعناگانوڪنبي مستعمل سويدي، اول خالي دڙبي وينابي له دي څخه چي زړه ورسره موافق وي لکه په دغه آيت ڪنبي، دوهم دڙبي ويل سره له موافقت اواعقادده دزړه لکه ددغه سورت په ۱۵۶، آيت ڪنبي، دريم په معني دکلام دخداي پاک لکه دنحل دسورت په ۵۱، آيت ڪنبي، څلرم په معني دوحی لکه داذاالشمس کورت په ۱۹، آيت ڪنبي، پنڄم دافتراپه معني لکه ددغه سورت په ۶۹، آيت ڪنبي، ديڦول په لفظ ڪنبي دهوضميرمستتردي. راجع دي. ومن ته په اعتباردلفظ دمن ځکه چي دمن کلمه دلفظ په اعتبار مفرده ده اودآمنا وغيره په لفظو ڪنبي دمن دکلمي دمعني مراعات سويدي. ځکه چي من په معني ڪنبي جمع دي (آمنا بالله الخ) په دغه قول ڪنبي ولي ايمان ترالله اوترورځي داخرت پوري خاص گرځول سوي دي. سره له دي چي ددغو منافقانوله حال سره خو مناسب ذکرکول دايمان په رسول صلي الله عليه وسلم اوپه قرآن كريم وځکه چي دغه منافقان خواڪثر يهودان وکوم چي په خداي اودآخرت په ورځ باندی يي له پخواڅخه لايمان درلودی ځکه چي دوی اهل کتاب و؟ ددی سوال اصلي اوپه زړه پوري جواب دادی. چي دغومنافقانوخوورسول عليه السلام اوومومانوته پرتولومومن به شيانوباندی دايمان راوړلو اظهارکاوه مگر په آيت ڪنبي ددغو دووشيانوڌکر په دي وجه خاص سويدي. چي په دي سره الله پاک ودي خبري ته اشاره کړيده چي دغه منافقين په هغوشيانوباندی دايمان په دعوه ڪنبي لادروغ وايي کوم چي دوی په هغي دعوي ڪنبي په خپلوزرورکس هم ځانونه صادقان بولي نودهغه ايمان په دعوه ڪنبي به چيري دوی صادقان وگنل سي کوم چي دوی پخپله هم خپل ځانونه په هغي دعوي ڪنبي کاذبين بولي چي هغه دعوه دايمان راوړلوده په قرآن اوپه حضرت محمد صلي الله عليه وسلم باندی

(وماهم الخ)پوسه چي مقصودله دغه قول څخه رددی. دذکرسوي قول دمنافقانو نوپه دي سبب دلته داسوال کيري چي دوی خودعوه دايمان د(آمنا) په لفظ سره کړي وه کوم چي جمله فعليه ده نوپه ردڪنبي يي هم بايدجمله فعليه ويله سويي واي چي (وماآمنوا) دي. جواب ددی سوال دادی. چي په دي سبب له جملي فعليه څخه وجملي اسميه ته عدول سويدي. کومه چي د(وماهم بمؤمنين) جمله ده چي پردغومنافقانباندی ردپه ابلغه اوپه اڪمله وجه سره راسي ځکه چي د(ماآمنوا)جمله دلالت کوي پرنفي دايمان راوړلو ددوی په ماضي زمانه ڪنبي اومذڪوره جمله اسميه دلالت کوي پرنفي دايمان ددوی مطلقا(يخادعون الله الخ) پوسه چي دغه جمله مستانفه جمله ده جواب دپوه مقدر سوال واقع سوي ده سوال دادی. چي منافقانوپه دغه دروغ ويلو ڪنبي چي مومنان نه وه اوپه خوله بي ويل چي موږ ايمان راوړي دي. څه مطلب اوغرض درلودی. نوالله پاک د(يخادعون) په جمله سره ددغه سوال جواب فرمايلي دي. حاصل دجواب دادی چي غرض اومطلب ددوی په دي ڪنبي دوکه اوچم کول وُدخدای له رسول اوله مومنانو سره هم دارنگه پوسه چي ديخادعون لفظ له مخادعة ياله خداع څخه جوڀڙي. اومجرد مصدرپي خدع دي. کوم چي په اصل ڪنبي و پتولوته اويافسادته ويل کيري اوپه عرف ڪنبي خدع ودي ته ويل کيري چي ويوچاته په فکرڪنبي يوشي ورواچوي اومرادستا په حقيقت ڪنبي بل شي وي چي هغه هم مکروه اوناورپه شي وي اوپه يوه حديث ڪنبي کوم چي قرطبي ذکرکړي دي. دخدع يادخداع تفسير په دي ډول سوي دي. چي خدع ودي ته ويل کيري چي شرعي کارکوم چي الله پاک ته په هغه سره امرکړي يي ددنيوي اغراضوپه خاطر وکړي دمثال په ډول

لمونخ يازکات ا ويا بل عبادت دريا ياد مال حاصله ولوپه خاطر وکړي نو دغه ته خداع ويل کيږي سوال منافقانوخوهم لکه مسلمانان پردی باندی عقیده درلوده چی له الله جل جلاله څخه هیڅ شی نسی پتیدلای نو بیاڅنگه دوی له الله سره مخدعه کوله ځکه مخدعه خوله هغه چاسره ته کولای سی چی له هغه څخه ته یوشی پتولای سی ددی سوال متعدد جوابونه دی اول جواب دادی چی په کلام کنبی دمضاف حذف راغلی دی اوتقدیر دکلام په دی ډول دی. (یخادعون رسول الله) اودوهم جواب دادی چی په دوی کنبی داعقیده موجوده وه چی العیاذبالله الله پاک په ټولو جزئیاتو علم نلری دریم جواب دادی چی څرنگه چی ددغو منافقانومعامله له الله پاک سره په دی ډول وه لکه چی گواکی د وی له الله سره چم کوی نوپه دی وجه الله پاک ددوی له معاملي څخه په مخدعه سره تعبیر فرمایلی دی، سوال دالله پاک په شان کنبی خودامحال دی چی ددی له یوچاسره خداع اوچم وکړي اودارنگه رسول علیه السلام اواصحابوده هم له منافقانوسره کومه معامله دچم نه کوله اوسره له دی چی د (یخادعون) له لفظ څخه کوم چی دمفاعلي باب دی دالازمیري چی الله پاک یارسول دده اومومنانو هم له دوی سره خداع اوچم کاوه، مفسرینوددغه سوال متعدد جوابونه ذکر کړیدی خودیرپه زړه پوري جواب دادی چی د(یخادعون) فعل دلته دمبالغی دپاره دی اودمفاعلي معنی نه ده ورڅخه مراد یعنی معنی یې داسی نه ده چی دوی مقابله کوی په چم کولو کنبی له خدای سره اوله مومنانوسره بلکی معنی یې په دی ډول ده چی ډیرچم کوی دوی له الله جل جلاله سره اوله مومنانوسره، سوال د(یخادعون الله الخ)، دجملي اود(وما یخدعون الخ)، دجملي په منخ کنبی تعارض موجوددی ځکه چی د(یخادعون) په جمله کنبی ومنافقینوته دخداع ثبوت راغلی دی له رسول سره اوله مومنانوسره اود(وما یخدعون) په جمله کنبی مخدعه اوچم ددوی حصر سویدی په ځانوددوی کنبی یعنی دوی له هیچاسره چم نه کوی مگر له خپلو ځانوسره جواب ددی سوال دادی چی اوله جمله پرهاهر باندي بناده یعنی په ظاهره خودوی له رسول اوله مومنانوسره خداع کوله اودوهمه جمله پرباطن اوپر حقیقت باندي بناده ځکه چی دنیوی اواخروي وبال، ضرراوعذاب دخداع ددوی خاص ودوی ته راگرځیدی نه ورسول علیه السلام اوومومنانوته .

(الانفسهم) پوسه چی د(انفس) لفظ جمع دنفس دی، اودنفس لفظ په خورا ډیرو معنی گانو کنبی مستعملیږي، (۱) مجموع روح اوبدن (۲) روح (۳) هغه نفس چی اهل طریقت یې ثابته وی (۴) نفس اماره (۵) نفس لوامه (۶) نفس مطمئننه (۷) نفس حیوانی (۸) نفس نباتی (۹) نفس جمادی (۱۰) نفس ناطقه انسانی، دلته په اوله معنی مراددی کوم چی په پښتو کنبی دځان اودځانوپه لفظوسره تعبیر ورڅخه کړکيږي.

(وما یشعرون) .

دغه فعل له شعور څخه یاله شعر څخه جوړدی کوم چی په عرف کنبی واحساس ته ویل کيږي یعنی وهغه علم ته چی حاصل سویوی په یوه له حواسوسره چی قوه باصره اوقوه سامعه اوقوه شامه اوقوه ذائقه اوقوه لامسه وغیرها دی اوپه اصلي لغت کنبی شعر په معنی دعلم دی اومفعول ددغه فعل محذوف دی تقدیری په دی ډول دی، (وما یشعرون انهم فی الحقیقة لایخادعون الانفسهم)، پوسه چی په دغه قول کنبی الله پاک له دوولارو څخه ودي خبري ته اشاره

کړیده چې دغه منافقین په اخیره درجه کښې احمقان اوبي عقلان دي اول له دي لاري څخه چې سره له دي چې داخبره چې ددوی دغه خداع اوچم په حقیقت کښې پردوی باندي راگرځي دمحموسوشیانوپه ډول ښکاره دی مگر بیا هم دوی په دي نه پوهیږي دوهم له دي لاري چې شعور و حیوان ته هم ثابت دی لیکن دوی سره له دي چې انسانان دي بي شعوره دي

لفظي ترجمه :

(في) په (قُلُوبِ) زړو کښې (هم) د دوی يعني ددغو منافقانو (مَرَضِ) مرض دی يعني هم د دوی په زړو کښې ظاهري ناجوړي او مرض دی او هم باطني او معنوی ناجوړي ددوی په زړو کښې موجوده ده چې بيان يې ان شاء الله راسي (فَ) وروسته (زَادَ) زیات کړی دی (هُم) دوی لره (الله) خدای پاک (مَرَضًا) مرض یعنی کوم مرض چې په دوی کښې داسلام او د مسلمانانو د حالاتو د ترقی په وجه په دوی کښې پیدا سوی و او یاله پخوالا په دوی کښې ددوی د خباثتو په وجه موجود و هغه الله پاک نور هم ورزیات کړ (وَ) او (لَهُمْ) دوی لره يعني اوسته دوی لره د قیامت په ورځ کښې (عَذَابِ) عذاب (أَلِيمِ) درد وړ کونکی ، یا درد ناک (بِمَا) په سبب ددې (کَانُوا) چې دي دوی او یا وو دوی (يَكْذِبُونَ) (۱۰) دروغ وایي یا دروغ يې ويل .

يعني په سبب ددې چې دوی په دروغو په خوله داسلام دعوه کوي او په زړو کښې يې کفر دی د قیامت په ورځ دوی لره درد وړ کونکی سخت عذاب وړ کيدونکی دی .

پوه سه چې کله چې د خدای (جل جلاله) رسول و مدینې منورې ته له مکي څخه په هجرت ورغی ، او مسلمانان سره پر راټول سول ، او په مدینه کښې د اسلام حاکمیت پیل سو ، نو د دغو منافقانو په زړو کښې ظاهري او باطني مرض پیدا سو ظاهري مرض په زړو کښې د دوی دا و چې د اسلام او د مسلمانانو تجمّع ، او د خدای در رسول د موجودیت په سبب يې زړونو درد کاوه او همیشه به غمجن او په ویر اخته و . او باطني مرض يې دا و چې ددوی په زړو کښې داسلام او داسلام د پیغمبر او دقران کریم په باره کښې کفر ، نفاق او شک پیدا سو او بیا چې به هر آیت اوهر حکم په اسلام کښې له الهي لوري څخه پر حضرت محمد صلي الله عليه وسلم باندي نازلیدئ نو د دوی معنوي مرض به کوم چې ددوی کفر او شک او نفاق و ورسره زیاتیدئ او دارنگه څونه چې به د خدای (جل جلاله) دین او مسلمانان قوي کيدل نو هغونه به د دوی ظاهري مرض کوم چې ددوی د زړونو درد او غصه او غم او ددوی د بدنونو ارامي وه ، زیاتیدئ .

تفصیل او علمي خبري .

(في قلوبهم مرض)

پوسه چي د(قلوب) لفظ جمع دقلب دى دقلب لفظ په عربي لغت كښي په ډيرو معني گانو كښي مستعمل سويدي(۱) خالص اوشريف جز ديوشي هرشي چي وي(۲)زړه، كه دانسان وي اويادكوم بل شي وي(۳)اړول ديوشي پر بل مخ باندي(۴)دقلب له لفظ څخه دتفيعل د باب مصدرهم راغلى دى كوم چي تقليب دى اوتقليب په معني دنظراوسوچ وهلوده په عاقبت اوپه انجام كښي دكارولكه په دي قول دالله پاك كښي (وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ) التوبه / ۴۵

(۵)دقلب له لفظ څخه تَقَلَّبُ هم راغلى دى كوم چي دتَفَعَّلُ دباب مصدردي، تقلب وتصرف ته و يل كېږي په كارواوپه ښاروكښي لكه په دي قول دخداى پاك كښي (فَلَايَغْرُوكَ تَقَلَّبَهُمْ فِي الْبِلَادِ) سورة غافر / ۴

اودارنگه تَقَلُّبُ هغه رپرديدلوته هم ويل كېږي كوم چي دويږي اودترس له وجي وي لكه په دي قول دخداى كښي (تتقلب فيه القلوب والابصار)، سورة نورايت ،،۱۳۷، اوپه عرف كښي دقلب دلفظ غالباً پردوومعني گانوباندي اطلاق كېږي لكه چي امام ابوحامدغزالي فرمايلي دي چي دلفظ دقلب پردوومعناگانوباندي اطلاق كېږي اول قلب هغه غوښه چي صنوبري شكله ده اودسينې په چپه طرف كښي پرته ده اوپه باطن كښي ددغي غوښي تجويف موجوددى اوپه دغه تجويف كښي توره وينه پرته ده كومه چي منبع اومعدن دروح ده يعني دحيواني روح چي عبارت دى له بخارلطيف څخه اودوهم ،،قلب لطيفه ربانيه روحانيه ده كومه چي ترهمدغه صنوبري شكله غوښه پوري تعلق لري، پوسه چي په پښتوكښي له اولي معني څخه په زړه اوله دوهمي معني څخه په روح تعبيركېږي همدارنگه پوسه چي علماؤذكر كړيدي چي په قران كريم كښي دقلب لفظ په دريومعني و كښي مستعمل سويدي، اول په معني دعقل لكه په دي قول دخداى كښي

(انَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرٍ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ)سورت احقاف/ ۷۳، اودوم په معني درأى اودتدبيرلكه په دي قول دخداى پاك كښي (تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى) سورت حشر/ ۱۴، دريم په معني دذكرسوي صنوبري غوښي كومه چي زړه ورته ويل كېږي لكه په دي قول دخداى پاك كښي(فَإِنَّهَا لَا تَعْمَلُ الْبَصَارَ لَكِنَّ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ) سورت حج ايت ۶۶،خوزماپه فكرپه قران كريم كښي دقلب لفظ په څلورمه معني كښي هم مستعمل سويدي چي هغه قلب صنوبري اولطيفه ربانيه دواړه دي خوالپته دغه استعمال يې په طريقه دعموم د مجازسره دى اودلته په ايت كښي د(قلوب)له لفظه څخه همدغه معنى مرادده

(مَرَضٌ) پوسه چي دمرض د لفظ حقيقي معني هغه شى ده كوم چي مور يې په پښتوكښي مرض اوناچورې بولولكه زكام تبه اوداسى نوري بدنې ناچورې اودمجازپه ډول وقلبي بدواونالائقه صفاتوته هم ويل كېږي كوم چي قلب اوروح له اعتدال څخه خارجه وي اودقلبي اوروحى كمالاتومانع گرځي لكه كفر، نفاق، بخل، دگناؤمحببت، كبر، عجب،وغيره دنبي عليه السلام دزمانى په منافقينو كښي هم حقيقي مرضونه اوهم مجازى مرضونه دواړه قسمه موجوده حقيقي مرضونه دامرضونه په دوى كښي موجود وه چي هروخت چي به دمسلمانانوله يوه پرمختگ څخه خبرسول نوددوى په زړوكښي به محسوس دردونه پيداسول اوپه بدنوكښي بى ناچورې پيداسوه او طبيعتونه

اومزاجونه بی خراب سول او مجازی مرضونه ددوی داوه چی ددوی په زړونو کښی دخدای له رسول او له مومنانوسره حسداوکین اوبغض وادارنگه په دوی کښی کفر اونفاق موجود ؤ (فزادهم الله مرضا)پوسه چی زیاتول دمرض ددوی په دی ډول وه چی اول ځل چی په مدینه کښی دخدای رسول اودده اصحاب سره یوځای سول اوداسلام دبدبه اووازه پورته سوه اودکفارو دیهودانوو غیره ریاستونه په تزلزل کښی راغلل نودمنافقینوپه بدنو اوزپرو کښی ظاهری اوقلبی مرضونه پیدا سول له دی څخه وروسته چی به کوم ایت یا کوم یوشرعی حکم نازلیده نوددو ی قلبی مرض به نورزیا تیده اودارنگه چی به کومه خوشحالی اوترقی داسلام راغله نوددوی بدنی ناجوړی به نوره هم زیاته سوه دذکرسوی قول دخدای پاک مقصودهمدغه شی دی .

پوسه . چی په قران کریم کښی الله پاک دکافرانودزړوپنځه ویشت قسمه مرضونه او نارواوبدخویونه او احوال ذکرکړیدی .

۱) انکار ، لکه دسورت نحل په (۲۲) ایت کښی ، (۲) حمیة الجاهلیة لکه دسورت فتح په (۲۶) ایت کښی (۳) انصراف لکه دسورت توبه په (۱۲۷) ایت کښی (۴) قسوة لکه دسورت بقری په (۷۴) ایت کښی (۵) موت سورت انعام (۱۲۳) ایت کښی (۶) مرض سورت بقره (۱۰) ایت کښی (۷) طبع ، سورت منافقون (۳) ایت (۸) زیغ ، سورت ال عمران (۷) ایت (۹) اباء ، سورت توبه (۸) ایت (۱۰) ارتیاب ، سورت توبه (۴۵) (۱۱) اکنة ، سورة كهف (۵۷) ایت (۱۲) رعب ، سورت احزاب (۲۶) ایت (۱۳) لهُو ، سورت انبیاء (۳) ایت (۱۴) شدت ، سورت یونس (۸۸) ایت (۱۵) نبأسته کیدل دمخالفت الرسول ، سورت فتح (۱۲) ایت (۱۶) غلاف القلب ، سورت (۱۵۵) ایت (۱۷) اقفال ، سورت محمد (صلی الله علیه وسلم) (۲۴) ایت (۱۸) اشمئزاز ، سورت زمر (۴۵) ایت (۱۹) عمی ، سورت حج (۴۶) ایت (۲۰) نفاق القلب ، سورت توبه (۷۷) ایت (۲۱) غمره ، سورت مؤمنون (۶۳) ایت (۲۲) تشیت ، سورت حشر (۱۴) ایت (۲۳) رین ، سورت تطفیف (۱۴) ایت (۲۴) ضیق ، صدرپه معنی دقلب دی ، سورت انعام (۱۲۵) آیت (۲۵) ختم ، لکه د(ختم الله) په ایت کښی ..

فایده . دقلب اودقلب دصفتوپه اړه به انشاءالله زیات تفصیلات په نوروځایوکښی دتفسیردرته راسی .

(الیم)

پوسه چی د (أَلِیم) لفظ فَعِیلُ وزن دی ، فعیل وزن اگر چی په ډیرو معناؤ راغلی دی ، خو دلته بعض مفسرین وایی چی په معنی د اسم مفعول دی له باب څخه د افعال ، یعنی د مُؤَلَم په معنی دی ، بیا نو دغه سوال پیدا کیږي چی مؤلم یعنی درناک گرځول سوی خو هغه څوک دی چی په عذاب کښی وي ، نه په خپله عذاب ؟

نو بیا په دې ډول جواب ورکول کیږي چی عذاب ته له وجی د مبالغې مؤلم ویل سوی دی ، یعنی دغه عذاب ددوی به دونه سخت وي چی دده د ډیر سختوالي په وجه به گواکي دا عذاب په خپله لا دردناک وي .

او ځيني علماء د (اليم) لفظ په معنى د اسم فاعل له باب څخه د افعال گرځوي ، كوم چي مؤلم په معنى ددرد وركونكي دى، پر دغه تقدير باندي بيا دا سوال پيدا كيږي چي فعيل وزن خو د مُفْعَل په معنى نه راځي ؟
نوبيا په دي ډول جواب وركړ كيږي چي صحيح خبره داده چي دفعيل وزن دمْفَعَل په معنى راتلاى سي لكه نذير چي په معنى د مُنْذِر دى .

پو سه چي د (يكذبون) په لفظ كښي دوه قراءته راغلي دي اول په تخفيف د ذال سره نو پر دغه تقدير باندي به د(بما) په لفظ كښي د ما كلمه مصدر يه سي ، او معنى د

(بما كانوا يكذبون) به په هغه ډول سي چي له مخه تيره سوه . دوهم په تشديد د ذال سره نوفرل مضارع له باب څخه د تفعيل سي او پر دغه تقدير به يا د (ما) كلمه موصوله سي ، او د (يكذبون) له لفظ څخه به د(به) لفظ محذوف سي نو به معنى په دې ډول سي

(بما) په سبب دهغه (كانوا) چي و دوى (يَكْذِبُونَ) نسبت د درغو كاوه دوى .(به) وهغه ته يعني چي هغه رسول او قرآن دى .

او يابه مصدر يه سي او معنى به په دې ډول سي (بما) په سبب ددې (يكذبون) چي تكذيب كاوه دوى ، يعني نسبت د دروغو كاوه دوى، و رسول او و قرآن ته پر دغه تقدير باندي د (به) لفظ له (يكذبون) څخه وروسته نه مقدر كړ كيږي .

پوه سه چي دغه ډول دروغ كوم چي منافقانوبه ويل داسلام له نظره كفر بلل كيږي ، او له دې څخه ماسوى هغه قسم دروغ چي مسلمانان يې وايي كبيره او غټه گناه ده ، توبه كول ورڅخه فرض دى ، او په دغه قسم دروغوسره انسان فاسق گرځي البته په ځينو ځايو كښي درواغ ويل روا دي لكه چي په يوه حديث شريف كښي راځي چي په دريو ځايو كښي درواغ ويل روا دي :

اول د ميره او د ښځي تر منځ چي مثلا د ښځي د خوشحالي لپاره ميره په درواغو وښځي ته ووايي چي ته سخته پر ما باندي قدرمنه يې ، او يا ښځه دا ډول يوڅه په درواغو وميره ته ووايي .

دوهم د مسلمانو په منځ كښي د اصلاح لپاره .

دريم و مجاهدينو ته په دور ان كښي دجنگ . او كله درواغ ويل واجب گرځي چي تفصيل بى بل ځاى انشاءالله راسي .

لفظي ترجمه :

(وَا) او (إِذًا) هغه وخت (قِيلَ) چي وويل سي (لَهُمْ) دوی لره ، يعني دغو منافقانو ته (لَا) مه (تُفْسِدُوا) کوی فساد يعني مه کوی فساد (فِي) په (الْأَرْضِ) دې مزکه کښي يعني په دې مزکه د مدينې کښي ياپه جنس ځمکه کښي يا په عالم کښي ، لکه چي توضیح بي راسی (قَالُوا) نو وایي دوی يعني دا منافقان و دغه ويونکي، نصیحت کوونکی ته (إِنَّمَا) بېشکه خاص دا خبره ده (نَحْنُ) مور (مُصْلِحُونَ) (۱۱) اصلاح کوونکي يو .

يعني کله چي و دغو منافقانو ته يو څوک ووايي چي دغه د فساد کارونه د مدينې په مځکه کښي مه کوی ، نو دغه احمقان او د نفس په خواهشاتو کښي غرق سوي منافقان خپل دغه د فساد کارونه د اصلاح کارونه بولي او وایي چي يواځي مور يو چي اصلاح کوونکي يو او دغه کوم څه چي مور يې کوو هغه ټول د اصلاح کارونه دي مطلب ددوی په دی قول کښي داهم وچي ودغه نصیحت کوونکی ته بی ددی خبری اشاره هم کوله چي په حقیقت کښي مفسدين هغه خلگ دی کوم چي ته يې مصلحين بولي يعني چي اصحاب دمحمدصلي الله عليه وسلم دی، محترمومسلمانانو دغه راز په هر وخت کښي چي کومه مفسده ډله پيدا کيږي ، او دفساد کارونه کوي ، نودوی دغه د فساد کارونه د خير کارونه بولي او کوم خلگ چي مصلحين وی نودوی وهغوی ته فسادکوونکی اوددوی کارونه دفسا کارونه بولي .

دارنگه د منافق انسان په ناروا خويو کښي يو غټ ناروا خوی دادی چي يو خو هميشه د شر اوفساد کارونه کوي ، او بل دغه کارونه و خلگو ته د خير په کارو سره تعريفه وي ، او که يو څوک نصیحت ورته وکړي نو دوی پر ځای ددې چي د نصیحت کوونکي خبر ومني مقابله ورسره کوي ، او دا ورته وایي چي کوم کارچي ته يې د خير بولې هغه په اصل کښي د شر کار دی ، او کوم کار چي ته يې د شر بولې هغه د خير کار دی . محترمودارنگه په هره زمانه کښي چي کومي ډلي په مسلمانانو کښي پيدا کيږي ، او ټول کارونه يې په حقیقت کښي هم دبشریت اوهم د اسلام پرضدوی ، اوهرکاريې داهل شر اواهل،فساد په گټه تماميږي . او کله چي علماءاوپوهان اومصلح کسان و دوی ته نصیحت وکړي نوپه داسی حال کښي چي دوی خپل ځانونه پر حق بولي ودغو نصیحت کوونکوته بد وایي ، نو دغه قسم ډلي د همدغو منافقينو زيږنده دي ، بلکي د ځينو علماؤ له قوله داسي معلوميږي چي له دغه آيت څخه په اصل کښي مراد همدغه د اوس وخت فاسدي فرقې دي چي په مسلمانانو کښي پيدا کيږي .

لکه چي قاضي بيضاوي (رحمه الله تعالى) په خپل تفسير کښي ذکرېدي چي له حضرت سلمان څخه روايت دی چي اهل ددغه آيت تر اوسه پوري نه دی راغلی ، يعني له دې څخه وروسته به راځي ، نو له دې څخه معلوميږي چي ددغه آيت اهل د موجوده زمانوفسادپيشه او گمراه ډلي دي .

پو سه چي منافقانو چي په مدينه منوره کښي کوم فسادونه کول نود هغوی تر ذکرکولودمخه دمقدمی په ډول ويوی خبری ته فهم وکړی هغه خبره داده چي په انسان کښي د فساد او د شر قوتونه هم سته او د خير اود صلاح قوتونه هم سته نو کله چي انسان د شر د قوتو په مقتضی ځي او د خير قوتونه په ده کښي مغلوب سي نو دغه انسان

ته مفسدانسان ويل کيږي دمديني منوري منافقان همدغسي خلگ و ځکه چي دوی په خواهشاتو د شهوت اود نفس کښي غرق سوي وه او غضبي قوتونه يې د اِفرات و درجې ته رسيدلي وه او کوم قوتونه چي د خيراودصلاح اوداصلاح قوتونه دي لکه عقلي او روحي قوتونه نوهغه په دوی کښي دشهواني اودنفساني اودغضبي قوتونوترغلي لاندې راغلي وه ترداسي اندازي پوري چي دغومنافقانو په هيڅ ډول نسواي کولای چي دعقل اودروحي قوت په مقتضى سره عمل اوکاروکړي، اوس نو ددوی دهغوفسادو يوڅونمونې درته ذکرکوم کوم چي دوی به په مدينه منوره کښي کول

اول، دوی به د خپلو فاسدو مفاداتو په خاطر د مسلمانانو خبري و کافرانو ته رسولې اومسلمانانوته بې بياخپل ځانونه مسلمانان ښکاره کول دا ددې دپاره چي د مسلمانو په منځ کښي هم ځای ولري او د کفارو په منځ کښي يې هم ولري .

دوهم، په مسلمانانو پسي بې استهزاوي کولي اوپسځندونه بې په وهل ،
دریم، ناروا کارونه بې برملاوپه ښکاره کول ،

څلورم، کفار بې پر مسلمانانو باندي راپارول اوکفار بې هميشه ودي ته رابلل چي دمسلمانانوپرخلاف باندي سره متحد سي اوورسره وجنگيږي

پنځم، د مسلمانانو په غم به خوشحاله کيدل ، او په خوشحالي بې خفه کيدل .

شپږم، د کمزوري ايمان د خاوندانوپه ذهنوکښي بې د اسلام اوداسلام دپيغمبر اودقران کریم په شان کښي شکونه پيدا کول ددي دپاره چي بيرته هغوی له اسلام څخه واړه وي ،

اوم، چا چي به اراده د ايمان راوړلو وکړه او دوی به په خبر سول نو هغه بې له ايمان راوړلو څخه منعه کاوه ،، دغه دمديني دمنافقينو دفسادکولو يوڅونمونې وي چي درته ذکرمي کړې،

تفصيل اوعلمي خبري .

(واذا قيل لهم)

پوسه چي دغه جمله يامعطوفه ده د(يکذبون)پرجمله باندي کومه چي په محل کښي دنصب ده اوخبرد(کانوا) ده نوبه دغه جمله هم په محل کښي دنصب سي اودارنگه به داخله سي په سببیت کښي دي قول خداي پاک لره چي (ولهم عذاب اليم)اويامعطوفه ده د(يقول) پرجمله باندي نوبياکچيري د(من) کلمه په (من يقول) کښي موصوفه سي نودغه دواړه جملي به په محل کښي درفع سي اوکه موصوله سي نوبيا دغه دواړي جملي محل داعراب نلري ځکه هره جمله چي صله دموصول واقع سي نو بياپه محل کښي داعراب نه وي،

سوال، دغه قائل څوک ؤ چې ومنافقينوته بې دغه ذکر سو يې وينا کوله ،

جواب، قاضي بيضاوي رحمه الله تعالي فرمايلي دي چې مرادله دغه قائل څخه يا الله پاک دی. اويارسول عليه السلام دی اويا کوم بل څوک له مومنانوڅخه دی اوځني مفسرينوبيا ذکرکړيدي چې دلته مرادعام قائل دی يعني مطلب دادی چې هرڅوک چې دغومنافقينوته دغه ذکرسوې ويناوکړي نودوی. وهغه ته دغه مذکور جواب ورکوي اوځني مفسرينوويلي دي چې داهم روا ده چې مراد دي له دغه قائل څخه د منافقينودجملي څخه يوڅوک وي کوم چې داستهزا اودمجلس دتازه کولو لپاره بې دغه ذکرسوې ويناوځپلومنافقينوملگريوته کوله، سوال، د(لاتفسد في الارض) جمله د(قيل) دپاره نائب فاعل واقع سویده اوحال دادی چې نائب فاعل خو اسم وي نه فعل يا حرف يا جمله، جواب، د(لاتفسدوا) جمله مآوله په لفظ دهذاقول سره ده نوځکه نائب فاعل واقع سوي ده، پوسه چې (لاتفسدوا) فعل له فساد څخه مشتق دی کوم چی ودي ته ويل کيږي چې يوشي له خپل اعتدال څخه خارج سي او وهرضرری او نقصاني کارته فسادويل کيږي لکه چې وهرنافع اوگټورکارته صلاح ويل کيږي ،

(في الارض)

پوسه چې دارض له لفظ څخه يامراددمديني ځمکه ده نوپردغه تقدير به الف لام د(الارض) په لفظ کښي يادپاره دعهدهخارجي حضوري سي اويا به عوض سي له مضاف اليه محذوف څخه چې د(المدينة) لفظ دی. اويا مرادورڅخه عامه مځکه ده نويا به الف لام دجنس دپاره سي اوځنومفسرينو ذکرکړيدي چې د(الارض) له لفظ څخه دلته مراددنيا او عالم دی ،

(قالوا انما... الخ)

پوسه چې دغه جمله جواب اوجزا د(اذا) ده اوحكايت ده له هغه قول څخه دمنافقينوکوم چې دنصیحت کونکي دذکرسوی خبری په جواب کښی بي کاوه، پوسه چې د(انما) دکلمي په اړه په دی

باره کښي علماؤ اختلاف کړیدی چې اياد غه کلمه چې پرکوم کلام باندي داخله سي نوپه غه کلام کښي افاده د حصرکوي اوکه يې نه کوي ځني علماء وايې چې دانما کلمه مطلقاً دحصرمفیده نه ده اوځني علماء وايې چې دقرائنو اودمقام دتقاضا په وجه حصرفايده کوي اودخپل ذات په اعتباريې نه فايده کوي او ځني علماء وايې چې دانما لفظ دخپل ذات په اعتبار مطلقاً افاده کونکی دحصردی په دغو قولوکښي اخيري قول راجح قول دی بيا دغه علماء په خپل منع کښي په دي باره کښي اختلاف سره لري چې د(انما) کلمه په څه ډول حصرفايده کوي نو ځني وايې چې کوم دوه شيان چې له انما څخه وروسته ذکرسووي نوپه هغوی کښي به دوهم شی په اول کښي حصروي دمثال په ډول په دی قول کښي چې انمازيدقائم، دقائم حصرراغلی دی په زيدکښي خودغه قول مرجوح بلکي باطل دی او اکثر علماء وايې چې له (انما) څخه چې وروسته کوم دوه شيان ذکرسوی وی نوپه هغوی کښي به اول حصروي په دوهم کښي مثلاً په ذکرسوي مثال کښي زيد حصرسویدی په قائم کښي اودلته په ايت کښي منافقينوځپل ځانونه

حصر کړېدې په مصلحون کښې اودغه قول صحیح قول دئ، پوسه چې د مصلحون لفظ له اصلاح څخه ماخوډ دئ او اصلاح متعددي معني گاني لري، اول، صلحه راوستل په منع کښې د دوو مختلفو فریقینو، دوهم، لیرې کول د فساد له یوشي څخه، دریم، دخیر کار کول، څلورم، د عالم اود خلقو د نظام صالح گرځول، دلته د مصلحون لفظ په دغومعني گانو کښې په هره معني اخستل کیدلای. سي

لفظی ترجمه

(الّا) خبردار يعني خبردار اوسې. اي مومنانو! (انّ) بې شکه (هم) دوی يعني دغه منافقان (هم) خاص دوی. (المفسدون) هغه دی چې فساد کوی (ولکن) اومگر (لايشعرون) (۱۲) نه آگاه کيږي دوی يانه پوهيږي دوی يعني په دی چې مفسدين خاص هم داموريونه بل څوک پوسه چې د (لايشعرون) له جملې څخه مطلب دادی. چې دغه منافقين تر حيوانانو هم بدتر دي ځکه هغه شعور لري او دوی شعور هم په خپل خیر او شر نه لري ځکه سره له دې چې دوی خالص او سوچه مفسدين دي په دی ډول چې دوی په فساد کښې حصر دی اوفساد په دوی کښې حصر دی نه دوی پرته له فساد څخه بل کار کوی اونه ددوی په ډول فساد کوونکی نور څوک سته بياهم و دوی. ته خپل ځانونه په داسی ډول مصلحين ښکاره کيږي چې خپل ځانونه په اصلاح کښې حصر کوي ، او نور خلگ ټول مفسدين ورته ښکاري او سره له دې چې د دوی ټول کره و وړه د دوی. په ضرر تماميږي دوی. يې د خپلو ځانول دپاره گټه بولي. اصلاح خو په أصل کي داده چې انسان د آخرت کارونه د دنيا تر کارو مقدم او اول په نظر کښې ونيسي ، او د دنيا هغه گټي حاصلوي چې و دين او آخرت ته په ضرر نه تماميږي ، بلکه په نفع ورته تماميږي ، او کومه دنيوي گټه چې و دين ته په ضرر تماميږي و هغې گټي ته شا گرځوي اودغه منافقين ددی پر خلاف ټول هغه کارونه کوی کوم چې ددوی ددين اوددنيا اودآخرت په ضرر تماميږي

د بقره دسورت د، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، مبارکواياتو تفسیر او تحقیق،

تفسیر فضل الرحیم (۳) برخه

پوسه چې په دغه راتلونکي آيت کښي الله پاک دمنافقانو ديوه بل ناروا جوابي کلام ذکر فرمايلي دي. کوم چې ديوه بل نصيحت او موعظت په رد کښي ئې ويلي دي.

لفظي ترجمه

(و) او (اذًا) هغه وخت (قيل) چې وويل سي (لَهُمْ) دوی لره يعني دغومنافقانولره ديوه ناصح له طرفه د نصيحت په ډول وويل سي (أَمَنُوا) ايمان راوړي، يعني په الله پاک او په رسول صلي الله عليه وسلم او په قرآن مجيد باندي (ك) په مثل (مَا) ددې (أَمَنَ) چې ايمان راوړئ دئ (النَّاسِ) دغو خلگو، چې هغه اصحاب د حضرت محمد صلي الله عليه وسلم دي يعني ستاسي ولي دخولو اودزرو لاري سره جلادي چې په ژبوسره دايمان دراوړلودعوه کوي او په زړوکښي داسلام دښمني کوي خودغه سي ايمان راوړي لکه دغوخلگوچي ايمان راوړيدي چې اصحاب کرام دي (قَالُوا) نو وايي دوی يعني دغه منافقان ودغه نصيحت کونکي ته په جواب کي (أَيَا) ايا (تُؤْمِنُ) ايمان راوړو موږ (كَمَا) په مثل ددې (أَمَنَ) چې ايمان راوړئ دئ (السُّفَهَاءِ) دغو ناپوهانو،، مراد ددوی له سفهاؤخه اصحاب کرام وه (الا) خبردار (ان) بيشکه (هم) دوی (هم) خاص دوی (السفهاء) کم عقلان دي (ولكن) مگر

(لايعلمون) (۱۳) نه پوهيږي دوی،، په دغه چې موږ په سفهاؤکښي حصريو اوسفهاء په موږکښي حصردی،، يعني او هغه وخت چې وويل سي دغومنافقينولره چې ايمان راوړي لکه څرنگه چې دغوخلکو ايمان راوړيدي،، چې رسول عليه السلام او اصحاب دده دي يعني په زړواو په ژبوداوسره مومنان سي، او په اخلاص مومنان سي نووايي دوی چې اياموږ داسي ايمان راوړو لکه څرنگه چې دغوکم عقلانوايمان راوړي دي،، الله ددوی په جواب کښي فرمايلي دي، خبردار بيشکه دوی خاص دوی کم عقلاندي مگر دوی په دغی خپلي کم عقلي اوجاهلتوب نه پوهيږي

پوسه

چې دغوبدبختو منافقانو کوم چې سفاهت، ناپوهي، جهل، او حماقت په اعلی درجه په دوی کښي موجود و، ځکه وداسي په اعلی درجه کښي عقلمندو انسانانو ته کوم چې اصحاب د رسول الله صلي الله عليه وسلم وه سفهاء ويل، او خپل ځانونه ډير هوښياران ورته معلوميدل چې آخرت او دين د دوی په عقلو کي کوم ارزښت نه درلودئ

دوی ته چي کوم شئ قابل د قدر و هغه نفسي خواهشات ، دنيوي منافع ، عزت او منصب ، او دنيوي ژوند و . او أصحابو چي کومه رویه غوره کړې وه هغه ددوی له دغو ټولو فاسدو اغراضو سره ټکر وه ، او دوی چي کومه د نفاق رویه غوره کړیوه هغه د دوی له دغو فاسدو ، او ناروا اهدافو سره موافقه وه ، نو ځکه خپل ځانونه عقلمند ورته معلومیدل سره له دې چي په اخیره درجه کښي جاهلان وه ، او أصحاب کرام (رضي الله تعالی عنهم) سفهاء ورته معلومیدل سره له دې چي په اعلی درجه عاقلان او پوهان وه.

په همدغه ډول په هر وخت کښي بې دینه او جاهل انسانان پر دیندارو او پوهانو انسانانو باندي د ناپوهانو گمان کوي ، او خپل ځانونه بیخي پوهان ورته ښکاره کيږي . ددی خبری مزیدتفصیل به په علمی خبرو کښي راسی

تفصیل او علمی خبری

(واذا قیل لهم امنوا)

پوسه چي دغه ایت د(واذا قیل لهم لاتفسدوا) له ایت سره متعدد مناسبتونه لري ، اول مناسبت یې دادی چي دغه دواړه ایاتونه په دي کښي سره گډ دي چي هر یو د عطف په واسطه سره سبب دی ددي قول دخدای پاک چي (ولهم عذاب الیم) ،

اودوهم مناسبت یې دادی چي په دغودواړوایاتوکښي ومنافقینوته دنصیحت اودارنگه دمنافقینو په بده لهجه سره ددغه نصیحت ردول ذکرسویدی ،

دریم مناسبت یې دادی چي دکوم نصیحت ذکر چي په رومبني ایت کښي سوی دی نوهغه له تخلیه سره تعلق لري کومه چي عبارت ده له تصفیه کولو څخه دانسان ظاهر اوباطن خپل لره له خبیثواخلاقو څخه اوله غلطو عقیدو څخه اوله بدواقوالو اوافعالو څخه اوکوم نصیحت چي په دغه مبارک ایت کښي ذکرسویدی نوهغه له تخلیه سره تعلق لري کومه چي عبارت ده له ښائسته گرځولو څخه دانسان ظاهر اوباطن خپل لره په ښواخلاقوسره اوپه صحیح عقیدوسره اودارنگه په نیکواقوالو اوافعالوسره ، همدارنگه پوسه چي له ترتیب څخه ددغودوومبارکوایاتو داهل طریقت دعلماؤ دهغي خبري تائید کيږي کومه چي عبارت ده له دي څخه چي تخلیه پرتخلیه باندي مقدمه ده.

فایده، په دغه مبارک ایت کښي الله پاک دمنافقینو له قبیحو اونا رواصفتو څخه څلور قسمه ناروا صفتونه ذکر کړيدي ، اول دخدای ا ورسول اودده واصحابوته ده سفهي یادسفاهت نسبت کول ، دوهم سفاهت ددوی په خپله ، دریم حصرددوی په سفهاؤ کښي اوحصر د سفهاؤ په دوی کښي ، څلورم داچي دوی په مرکب جهل کښي واقع سویدی چي هم سخت جاهلان دي اوهم له خپل جهل څخه ناخبره دي.

(اَمِنُوا كَمَا مَنَّ النَّاسُ) پوسه چي په دغه قول كښي دكاف لفظ په معني د (مثل) دئ او په محل كښي دنصب دئ صفت دئ دمحدوف مصدر دپاره كوم چي مفعول مطلق دئ. دپاره د(امنوا) اود(آمن)فعل د(ما) مصدر په وجه مآول دئ په مصدر سره نوبه تقدیر دكلام په دي ډول سي(اَمِنُوا اِيْمَانًا مِثْلَ اِيْمَانِ النَّاسِ)،

له (الناس) څخه مراد څوك دي اوالف لام په (الناس) كښي كوم الف لام دئ،

جواب، قرطبي او ابن جرير او ابن كثير له ابن عباس رضي الله عنه څخه روايت كړيدى چي مرادله (الناس) څخه اصحاب درسول عليه السلام دي اوالف لام يا دپاره دعهده خارجي دئ. اويا دپاره دجنس دئ. اودا ځكه چي كه دالناس لفظ په خپل ظاهري عموم پاته سي نو بيا خودغه لفظ له اصحابو څخه پرته ونورو خلكوته هم ورشا مل دئ. نوبه الف لام دعهده خارجي حضورى اويا دپاره دعهده خارجي المعلوم المدلول من القرائن سي اوواصحابوته به اشاره په وكړه سي او كه له الناس څخه هغه څوك مراد كړه سي كوم چي په انسانيت كښي كامل دئ اويا دا دا دعا وكړه سي چي غير مومن سړى دسره انسان نه دئ. نوبه الف لام جنسي سي، سوال له دغه كلام څخه خوداسي فهميري چي دا ډول ايمان هم سته كوم چي داصحابو بيا په بل عبارت دمخلصو مومنانو د ايمان په ډول نه وي اوسره له دي چي ايمان خوهمدغه يوقسم دئ كوم چي په اخلاص سره وي، جواب كوم ايمان چي دالله جل جلاله په نزد معتبر دئ نو هغه خوهمدغه يوقسم ايمان دئ كوم چي په اخلاص سره وي مگر مطلق ايمان عام له دي څخه چي كه دخداى پاك په نزد معتبر وي او كه نه وي يوبل قسم هم لري يو مثال دهغه ايمان دمنافقانو دئ. كوم چي چي صرف دخولي په اقرار سره دئ،

لطيفه پوسه چي د(كَمَا) لفظ په كلام د عربو كښي په متعددو معناگانو كښي مستعمل سويدي. اول په معني دتشبيه كښي لكه په دغه آيت كښي دوهم په تقيد كښي په دي ډول چي مدخول دده قيدوى دماقبل دپاره لكه په دي مثال كښي چي الحيوان كمانه ناطق انسان دريم لپاره ددلاليت پرقران دفعلي نوپه وجود كښي لكه په دي قول كښي ذهب زيد كما جاء څلرم دتعليل دپاره لكه په دي مثال كښي زيد كمانه عالم واجب الاكرام پوسه چي پردغه تقديري چي الف لام لپاره دعهده خارجي سي نو بيا دالناس په لفظ كښي دري احتمال دي اول احتمال دادئ چي مراد ورڅخه رسول عليه السلام او اصحاب دده دواړه سي اودوهم احتمال دادئ چي مراد ورڅخه يوازي اصحاب سي اودريم احتمال دادئ چي مراد ورڅخه هغه خلك سي چي په اصل كښي يهودان وه او بيا يې ايمان راوړئ ؤ لكه عبدالله ابن سلام او اتباع دده او كچيري د(الناس) په لفظ كښي الف لام جنسي سي نو بيا په دغه لفظ كښي دوه احتمال دي اول دادئ چي مراد ورڅخه دمديني منوري انصاري كوم چي داوس اودخزرج له قبيلو څخه وه اوددغوداړو قبيلو اكثر خلك مسلمانان وه اوليريې منافقان وه اودلفظ دعموم اودجنس كله پراكثر دجنس باندي هم اطلاق كيږي اودوهم احتمال دادئ چي مراد ورڅخه ټول مومنان دهغه وخت سي گواكي له مومنانو څخه پرته نور خلك ددي لائق نه دي چي خلك يا انسانان ورته وويل سي اود(كَمَا مَنَّ النَّاسُ) په لفظ كښي داصحاب كرامو وفضيلت ته هم اشاره ده اودغه قول پردي باندي هم دلالت كوي چي ايمان داصحابو دحقانيت معيار دئ او اصحاب معيار دحق دي،

(کما من السفهاء) يعني ايا ايمان راوړوموړلکه چي ايمان راوړيدئ دغو کم عقلانو، دمديني منوري منافقانو په څه سبب ومومنانو او صاحب کراموته کم عقلان ويل ؟

په دې اړه دمخه هم په زړه پورې تفصيل تير سوخومزید تفصيل ئی په دې ډول دی چي ددې مختلف سببونه ؤ، اول سبب يې دا ؤ چي دغه منافقان په خپله په اخيره درج کم عقلان وه او صاحبوته کامل عقلونه الله پاک ورکړي وه او دا قانون دئ چي دکم عقله سړي په نظر کښي عاقل انسان کم عقله ورځي لکه چي په پښتو کښي يومشهور متل دئ چي کلي پرليونو خندل اوليونو پرکلي خندل

اودوهم سبب يې دا ؤ چي دوی له اصحاب کراموسره سخت عداوت اودښمني درلوده اودا قانون دئ چي دښمن په نظر کښي دانسان هنراوکمال عيب ښکاره کيږي لکه چي شيخ سعدي رحمه الله تعالي فرمايلي دي چي - هنرچشم عداوت بزرگتر عيبي است - گل است سعدي ودرچشم دشمنان خارا است ،،،

اودريم سبب يې دا ؤ چي مهاجرين داصحابويې په دي وجه کم عقلان بلل چي دوی خپل وطن، کورونه، مال، جايداد په مکه مکرمه کښي پرېښودل اودخپل قوم په دښمني کښي ودریدل اودخپلو پلرواونیکه گانو طريقه يې پرېښودله اوانصار داصحابويې په دي وجه کم عقلان بلل چي هغوی ومهاجرينو داصحابوته پنا ورکړه اوخپل مالونه يې له دوی سره شريک کړل حتي چي خپلي ښځي يې طلاقي کړي او مهاجرينو ته يې په نکاح ورکړي،

څلورم يې په دي سبب کم عقلان بلل چي دوی داسلام دين قبول کړيو ځکه چي ددوی په فکر کښي العياذ بالله داسلام مقدس دين يوباظل دين ؤ اودباظل دين قبول خو دکم عقلانو کار دئ، پوسه چي د(سفهاء لفظ دسفيه جمع ده کوم چي له سفاهت څخه مأخوذ دئ داماده په قران کریم کښي، ۱۱، ځايه راغلي ده اوپه اصل کښي خفت او حرکت ته ويل کيږي اووجهل ته هم ويل کيږي اودسفيه دلفظ اصلي معني مفسرينوپه متعددو تعبیروسره بيان کړيده، اول خفيف العقل يعي دسپک عقل خاوند، دوهم جاهل، دريم ضعيف الرأی، څلورم دضرر او دفايدي په ځايو باندي نه پوهيدونکی، پنځم کم عقله، شپږم بې علمه، اوپه قران کریم کښي هم ماده دسفيه په مختلفو معني گانو کښي مستعمله سویده اول په معني دکم عقل لکه ددغه سورت په، ۲۸۲، ايت کښي، دوهم په معني دبې علمه لکه دسورت انعام په، ۱۴۱، ايت کښي، دريم هغه چي له دين څخه دحضرت ابراهيم عليه السلام اعراض کوي لکه ددغه سورت په، ۱۳۰، ايت کښي، څلورم هغه چي پر عمل او پر کار باندي دنبي عليه السلام اوداصحابو اعتراض کوي لکه ددغه سورت په، ۱۴۲، ايت کښي، اوپنځم هغه چي پر الله تعالي باندي افترا وي کوی لکه دسورت جن په، ۴، ايت کښي، شپږم هغه چي له الله جل جلاله څخه دنالائقه شي سوال اوغوښتنه کوي لکه دسورت اعراف په، ۱۵۵، ايت کښي) الا انهم هم السفهاء) يعني خبردارای مومنانو بيشکه دغه منافقان خاص دوی کم عقلان دی، په دغه قول سره الله پاک دنفاقينو ذکر سوي قول په ډير تاکيد سره رد کړيدی اوپه دغه قول کښي الله پاک دغه منافقان په سفهاؤ او کم عقلانو کي او کم عقلان ئی په دوی کښي حصر کړيدی يعنی نه په دوی کښي له بيعقلي څخه پرته بله کومه

د عقلمندی یوه نمونه سته اونه له دوی څخه سوی نور کم عقلان سته (ولاکن لایعلمون) یعنی سفهاء او کم عقلان خاص دوی دی خومگر نه پوهیږی دوی په سفاقت د خپلو ځانو، پوسه چی په دغه کلام کښی الله پاک ددی بیان کړی دی چی دغه منافقان په جهل مرکب کښی واقع دی، جهل مرکب ودی ته ویل کیږی چی یوسړی هم جاهل وی او هم له خپل جهل څخه ناخبره وی اود دغه ډول انسان وسمی لاری ته راوستل دناممکن کار په ډول دی. لکه چی یوه شاعر په دی اړه فرمایلی دی، انکس که نداند ونداندکه نداند،، او پای خرخیش وبمنزل نه رساند،، وانکس که نداند ونداندکه نداند،، او اسپ خود از گنبد فیروزه جهانند،، سوال په مخکی ایاتو کښی الله پاک له منافقانو څخه د شعور نفی کړیده او په دغه آیت کښی یې له دوی څخه نفی د علم کړیده نو په دی کښی کوم سر دی. مفسرینو ددی سوال جواب په دی ډول کړی دی. چی په مخکی ایاتو کښی چی کوم خباثونه ددوی الله پاک ذکر کړیدی لکه په دروغوسره دایمان دعوه کول او یا په ځمکه کښی فساد کول نوهغه واضح اوشکاره وو اود محسوسو امورو په ډول وه نوهلته دشعور ذکر مناسب وه او په دغه آیت کښی دایمان ذکر او ایمانی شیانوته رمز او اشارت فرمایل سویدی. کوم چی وتامل او واستدلال ته حاجت لری نو په دی وجه دلته د علم ذکر کول مناسب وه، پوه سه چی ددغه آیت او دارنگه د مخکنی آیت په متعلق داسی سوال کیږی چی منافق خو و هغه ته ویل کیږی چی دوی په ظاهر کښی د کفر خبری نه کوی، بلکی خپل کفر پټ ساتی. او له دغو دواړو ایاتو څخه خو داسی معلومیږی چی دوی خپل کفر ښکاره کاوه، ځکه چی أصحابو ته یې مفسدین ویل، او نفاق یې اصلاح بلله لکه له اول آیت څخه چی فهمیږی، او دارنگه یې ټولو أصحابو ته سفهاء ویل لکه له دوهم آیت څخه چی فهمیږی نو بیا خو دوی مجاهر یعنی ښکاره کافران وه نه منافقان؟

ددې سوال جواب په مختلفو ډولو ورکړسوی دی:

اول په دې ډول چی دغه ټولې خبری دوی له خپلو ځانو سره په زړو کښی راگرځولې، نه دا چی په ښکاره یې ویلی

دوهم په دې ډول چی دغه نصیحت کونکی چی په دغو دوو ایاتو کښی ذکر دی مسلمان نه ؤ بلکی دغه هم منافق ؤ، دغه نصیحت یې ودوی. ته د استهزاء په توگه کاوه.

نو منافقانو چی به په جواب کښی دغسی د کفر خبر ورته کوله نو دا خو دوی خپل کفر و منافق ته ښکاره کاوه نه و مسلمان ته.

دریم په دې ډول چی دغه نصیحت کونکی خو له مسلمانانو څخه ؤ، خو دوی دغه کفری جوابونه وده ته مخامخ نه دي ویلی بلکی کله چی به دوی سره تنها سول نو دغه ډول کفری ویناوي یې کولې.

څلورم په دي ډول چي دغه خبره دوى. ودغه نصيحت كوونكي ته مخامخ كوله خو وده ته يې له دغه كلام څخه يوقسم معني په خيال كي وراچوله اومراديې بله معني وه لكه چي ددغومنافقانوهميشه داعادت وچي درسول عليه السلام اوداصحابو په حضوركښي يې داسي خبره كوله چي چپه اوراسته دواړه اړخونه بې درلودل

لفظي ترجمه:

(وَ) او (إِذَا) هغه وخت (لَقُوا) چي ملاقي سي دوى. يعني يوځاى سي دغه منافقان (الَّذِينَ) له هغو كسانو سره (آمَنُوا) چي ايمان يې راوړئ دئ يعني چي اصحاب درسول صلى الله عليه وسلم دي (قالوا) نو وايي دوى. يعني منافقان ودغو مومنانو ته چي دوى. ورسره مخامخ سي (آمَنًا) ايمان راوړئ دئ مور يعني مورهم رسالت د حضرت محمد(صلى الله عليه وسلم) منلى دى اوپه قرآنكريم باندې موايمان راوړى دى ، او اسلام مو قبول كړئ دئ (وَ) او (إِذَا) هغه وخت (خَلَّوْا) چي يوازي سي يا (خَلَّوْا) چي ولاړ سي دوى. يعني دغه منافقان (الِى) و(شَيَاطِينِ) شيطانانو ته (هَمْ) د دوى. (قالوا) نو وايي دوى. يعني دغه منافقان و دغو شيطانانو خپلوته (إِنَّمَا) بې شكه مور (مَعَ) سره (كَمْ) له تاسي معني له تاسي سره يو (إِنَّمَا) بې شكه خبرداده خاص (نَحْنُ) مور(مُسْتَهْزِءُونَ) (۱۴) استهزاء كونكي يو ، يا پسخن وهونكي يو ، يا مسخرې كونكي يو يعني دخداى په رسول اوپه قران اوپه اسلام او په مومنانو پسي .تفسيرطبرى،،

يعني ددغو منافقانو بل صفت ، خوى ، اوعلامه داده چي كله له مخلصو ، پاكو ، او سوچه مسلمانو سره ملاقات وكړي ، نو دوى. ودغه مسلمانانو ته ددې لپاره چي د مسلمانو گمان پر دوى. باندي نيك وگرځي او په نتيجه كښي يې سراومال اواولادپه امن سي اوكومى گټي چي ومسلمانوته الله پاك ورپه نصيب كوى نودوى هم په هغوگټوكښي اشتراك ولرى ، په دروغو وايي چي مور ايمان راوړئ دئ ، ستاسي په ډول مور هم مومنان يو.

خو كله چي بيا دغه منافقان و خپلو شيطاني مشرانو ته ورسې نو بيا ددې دپاره چي هغه پر دوى باندي دا اعتراض و نه كړي چي تاسي چي له مسلمانو سره كښته پورته كيږئ.نو له دې څخه داسي معلومېږي چي تاسي هم مومنان سوي ياست نودامنافقان ودغو شيطانانو ته بيا داسي وايي چي تاسي پر مور داسي گمان ونكړئ. چي مور مومنان سوي يو ځكه مور د پخوا په ډول له تاسي سره پر يوه دين ټينگ ولاړ يو ، پاته سوه دا خبره چي مور له مومنانو سره رفت او آمد لرونو دا ددې لپاره چي خپله ميله تازه كوو او په مومنانو پسخند وهو . (واذالقولالذين آمنوا قالوا امنا)يعني اوكله چي يوځاى سي دوى.له هغوخلگوسره چي ايمان يې راوړيدئ نووايې دوى. چي ايمان راوړيدئ مور ،پوسه چي په دغه مبارك ايت كښي الله جل جلاله دمنافقانو دچال چلنداو دمعاملې بيان كړيدئ كومه چي دوى. به له مومنانوسره كوله اوپه تيرواياتوكښي ئي دمنافقينودمذهب اودمسلك بيان كړيدئ،

(مظھري، بيضاوي) فايده،قاضي بياوي اوصاحب دروح البيان اوځني نورومفسرينوددغه ايت په شان نزول كښي داسي ذكر كړيدي چي وعبدالله ابن ابي اودده وملگريوته يوڅونفره دصحابه وپه مخه ورغلل نوعبدالله ابن ابي كوم

چي رئيس دمنافقينوؤ و خپلوملگريوته وويل چي تاسي وس وماته گوري چي دغه سفهاءوكم عقلان څرنگه له تاسي څخه گرځوم نوبې حضرت ابوبكر رضي الله عنه ترلاس ونيوي يعني دروغبر په شكل اودايې ورته وويل چي هرکلي دي وي وصديق ته چي د بني تميم سرداردي اوشيخ الاسلام دي اودرسول الله صلي عليه وسلم ملگري وډثورپه غارکني اودخان اودمال بنديونکي دي دخداي پاک رسول لره وروسته يې حضرت عمر رضي الله عنه ترلاس ونيوي بيبي ورته وويل چي هرکلي دي وي وسردارته د بني عدي چي فاروق دي اوقوي دي په دين کني دخداي پاک اوبنديونکي دي اودمال دي رسول الله صلي عليه وسلم لره وروسته يې حضرت علي رضي الله عنه ترلاس ونيوي بيبي ورته وويل چي هرکلي دي وي وزوي ته دکاکاد رسول الله صلي عليه وسلم اووزوم ته دده کوم چي تررسول الله رالاندي د بني هاشم سرداردي نوحضرت علي وعبدالله ته وويل چي اي عبدالله له خدايه وويرپه دغه منافقت مکوه ځکه چي منافقان دالله پاک ترټول مخلوق بدخلگ دي ابن ابي ورته وويل چي اي د حسين پلاره دا خبره دي څرنگه راته وکړه قسم په الله جل جلاله دي چي زموږ ايمان ستاسي دايمان په ډول دي بيادوي سره جلاسل نو ابن ابي و خپلومنافقينوملگريوته وويل چي وگوري څرنگه مي دوي ترخان تيرکړل اووتاسي ته هم چي هروخت په مخه درسي نودغسي ورسره کوي نودده ملگريووده ته وويل چي ته ژوندي يې نوهميشه به موږ ته خيروي ، نوددغي قصي په سبب دغه مبارک ايت نازل کړسو،

تنبیه، پوسه چي ددغي قصي دراويانووسلسلي ته ځينوعلماؤسلسله الذهب ويلي ده اوځينوبياددي پرخلاف سلسله الکذب بللي ده او ځينودغه قصه صحيح بللي ده اوځينوردکړيده، پوسه چي په اتفاق دمفسرينودمديني منوري دمنافقينوډله دبدرله غزاڅخه وروسته پيداسوه اودبدرغزاپه اول کني ددوهم کال دهجرت واقع سویده،سوال منافقانوومونانوته دخپلوځانوله طرفه دتسلي ورکولوپه وجه کلام په جمله فعليه سره ووايه کومه چي دامنا جمله ده اوو خپلوشيطانانوته ئي داظمينان ورکولوپه وخت کني په جمله اسميه سره خبره کړيده کومه چي د(انامعکم) جمله ده نوددغه بدلون اوتخالف سبب څه ؤ؟جواب،مفسرينوددي متعددي وجي ذکر کړيدي، اوله وجه داده چي پرمومنانوباندي دوي دسادگانوخيال کړيوواوددوي په باره کني يې داگمان وه چي دوي هره خبره مني نوپه دي وجه يې په هغه خبرکني کومه چي دوي به ومومنانوته کوله وتاکيدته دمجبوريت احساس نه کاؤاوددي پرخلاف شيطانان اورئيسان ددوي دوي خوراچالاک اوپوهان گڼل چي په هره خبره نه خطاکيري اونه هره ساده خبره مني نوځکه يې ودوي ته مؤکدکلام وايه 'فتح العزيز'.

اودوهمه وجه داده چي مومنانو خوله دوي څخه دنوي ايمان مطالبه درلوده نه دبقاپرزاره ايمان باندي نوځکه دوي ومومنانوته خبره په جمله فعليه سره کړيده کومه چي پرتجدداوپرحدوث باندي دلالت کوي اوشيطانانوددوي له دوي څخه پرزاره ايمان باندي دثبات اوددوام تقاضاکوله نوځکه يې ودوي ته په جمله اسميه سره کلام ويلی دي کومه چي پرتبات اوپردوام باندي دلالت کوي، دريمه وجه داده چي ومومنانوته به چي کومه خبره دوي کوله نوهغه خودمومنانو دخطايستلوپه خاطر دوي کوله او کوم رغبت اوشوق اوموافقت دزړه يې په هغه خبره کني هيڅ نه

ؤ اوداهم دعلم بلاغت يوقانون دئ چي له كله يومتكلم په يوه كلام كښي رغبت نلري نوبياكه څه هم دتاكيدضررت وي خومتكلم په هغه كلام كښي تاكي نه كوي اوكله بياچي متكلم ته يومرغوب ومحبوب وي نوكه څه هم وتاكيدته حاجت نه وي دئ په هغه كلام كښي تاكيدكوي. بياضوي مع توضيح.

(واذاخلواالى شياطينهم)

پوسه چي ددغه كلام ترجمه اوتفسير په مختلف ډ ولوكيدلاى سي اول ډول يې پردي بنادئ چي الى جاره صله سي د(خلوا)دپاره پردغه تقدير د(خلوا)دلفظ په دوه قسمه معني كيدلاى سي، اول په دي ډول '،اوهغه وخت چي ولاړسي دوى وشيطانانوددوى ته، دوهم په دي ډول اوهغه وخت چي ورتنهاسي دوى يعنى له مومنانوڅخه، وشيطانانوددوى ته، اودوهم ډول يې پردي بنادئ چي د(خلوا)لفظ له قبيلې څخه د(خلوت به) سي يعنى پسخند مي وواهه، مسخره مي وكړه په ده پردغه تقدير به د(خلوا)لفظ متضمن سي معني دانهاء لره اودايت معني به په دي ډول سي اوكله چي ورسوي دوى دغه پسخندوهل په مومنانو وشيطانانوددوى ته، اودريم ډول يې پردي بنادئ چي دالى كلمه په معني دمع سي نوبه دايت معني په دي ډول سي،اوهغه وخت چي يوازي سي دوى سره له شيطانانوددوى شياطين)دشيطان جمع دى كوم چي يادشطن څخه جوړدى نوبه معني دبعيداوليري دى يعنى دخيرله ځايوڅخه يادالله له رحمت څخه اويا له شاط څخه مأخوذ دى نو په معني دباطل دى، او داما ده په قرآن كى اته اتيا واره راغلى ده دبقرى دسورت په شپږديرسم آيت كښي دغه لفظ په معني دابليس راغلى دى اوددغه سورت په، ۱۰۲، اوپه، ۱۶۸، ايت كښي دغه لفظ په معني دانسي اودجني شيطان راغلى دى اودارنگه ددغه سورت په، ۲۷۵، ايت كښي په معني دجني شرير راغلى دى اوپه دغه ايت كښي په معني دشريروانسانانوراغلى دى چي علما ديهودو اوكافران يامشران دمنافقانودى اودسورت صافات په پنځه شپيتم آيت كښي بناپريوه تفسيرباندى په معني ده مارانوراغلى دى اوپه سورت ال عمران كښي په، ۱۷۵، ايت كښي په معني دجاسوس دانسانانوراغلى دى

سوال:

له شيطانانو د دوى څخه په دې قول د خدائ (جل جلاله) كي چي (الى شياطينهم) څوك مراد دي ؟

جواب دا هم كيدائ سي چي مراد له شيطانانو څخه د دوى هغه يهوديان مراد سي چي په پټه اوپه ښكاره كافران وه ، او دا هم كيدائ سي چي مراد دي ورڅخه ددغو منافقانو رئيسان او غټ غټ مشران وي ، او داهم كيدائ سي چي مراد دي ورڅخه كاهنان د دوى وي.

پو سه چي دغو كفارو كاهنان درلودل چي د غيبو خبري بې كولې ، او دوى په دې عقیده ؤ چي له دغه هر يوه كاهن سره يو شيطان ملگرى دى چي له غيبوشيانوڅخه خبروركوى.

دبني قريظه په يهودو کښي کعب د اشرف زوی ؤ ، او په بني اُسلم کښي ابو بُرده کاهن ؤ ، او په جُهينه قبيله کښي عبدالدار ، او د اُسد په قبيله کښي عوف د عامر خوی ؤ ، او په شام کښي عبد الله د اُسود خوی ؤ .

او په نن زمانه کښي هغه نارينه او ښځي چي خلگ ورځي ، او دوی وچاته وايي چي په تا فلاني کوډي کړيدي ، په فلان ځای کښي يې پتي کړيدي ، او يا داسي نوري د غيبو خبري ورته کوي نو، دغه خلگ د همدغو کاهنانو حکم لري کوم چي په مدينه منوره کښي وه .

الله (جل جلاله) ددغو منافقانو ددغه قول په رده ولو کښي داسي فرمايي:

لفظي ترجمه:

(الله) خدای(جل جلاله و عز مجده) به (يستهزي) جزاء د استهزاء ورکړي (بهم) ودوی ته يعني دغه پسخند چي دوی يې په مومنانو وهي ددې سزا به الله تعالی هم په دنيا کښي او هم په آخرت کښي و دغو منافقانو ته ورکړي (و) او (يَمَدّ) کش به کړي خدای پاک ، يا مهلت به ورکړي يازيات به کړي(هم) دوی يا ودوی ته (في) په (طُغيان) دې سرکښي کښي (هم) د دوی يعني ددی دپاره چي نورهم ددوی دگناه اودعذاب پيتي درانه سی نور بی هم الله په سرکښي کښي ددوی کش کړي (يعمهون)(۱۵) چي حيرانتيا به کوي ، يا کوردلي به کوي يعني په داسي حال کښي به و دوی ته الله پاک ددوی په دغه سرکښي کی مهلت ورکړي چي کوردلي يعني د زړه پندوالی يا حيرانتيا به کوي يعني هميشه به په دي کښي حيران وي چي په کوم چم به دغه منافقانه رويه د کفارو او مسلمانانو په منځ کښي خوندي اوپته وساتو چي افشا او رسوا نه سو اوياديعمهون داسی معنی وکړی چي تردد، گرځيدل راگرځيدل به کوی په دغه طغيان کښي اوهيڅ کله بی هدايت په برخه نسې، تفسيرطبری وغيره

تفصيل او علمي خبری

پو سه چي د (الله يستهزي بهم) اصلي معنی په دې ډول ده چي : الله به پسخند ووهي په دوی ، خو څرنگه چي الله (جل جلاله) له پسخند وهلو څخه پاک دی ، ځکه پسخند وهل په انسانانو کښي لا ډير عييجن او د جهالت کار دی ، نو په دې وجه مور د يستهزي معنی داسي وکړه چي جزا د استهزاء به ورکړي الله ودوی ته . پوسه چي دلته الله پاک له جزاداستهزا څخه دجزا په لفظ سره تعبيرکړی دی . دايدمشاکلت له وجی اوياله دی وجی چي جزاداستهزايه قدرکښي له استهزاسره برابره ده اوياله دی وجی چي هغه ضرچی منافقانو به په استهزا کښي دهغه ضررد رسولواراده ومسلمانانوته کوله نوهغه ضرره الله پاک پردوی باندی راوگرځاوه اوياد يستهزي بهم په لفظ کښي استعاره تبعيه تمثليه ده اومعنی ديستهزي بهم په دی ډول ده چي الله پاک به معامله وکوی له دوی سره لکه معامله داستهزا کوونکی په دی ډول چي په دنيا کښي به په ظاهره کښي خپل رسول ته ددوی په باره کښي داسی هدايت وفرمايې چي له دغومنافقينو سره ظاهره داسی رويه کوه لکه له مسلمانانوسره چي يې کوی اوله دی سره سره به نعمتونه هم ورزياتوی ددی دپاره چي نورهم په گمراهی کښي ښځ کړه سی اوپه اخرت کښي به هغه

وخت چې دوی و دوزخ ته و رداخل کړه سی داسی معامله له دوی سره کيږی چی په دوزخ کښی به یوه دروازه دجنت و طرفته پردوی باندي را خلاصیږی اودوی به په چټکی سره دجنت و خواته ورځغلی اوبیا به بیرته دغه دروازه پردوی باندي تړله کيږی اومومنان به له جنت څخه ددوی ددغه حال منظره کوی اوباندي خاندي به ، بیضاوی وغیره ،

محترمو مسلمانانو:

پسڅند وهل استهزایي په څلگو پسي کول په شریعت کي سخته غټه گناه ده ، او د انسان د دنیا او آخرت سخته لویه بربادي ده ، خاص بیا په داسي څلگو پسي چې هغه صالحان څلگ وي .

حضرت عبد الله ابن مسعود (رضي الله عنه) فرمایلي دي : چې که په سپي پسي و خاندم ، نو بیړیږم چې الله به ما مسخ وگرځوي ، یعنی سپی به راڅخه جوړ کړي .

الله (جل جلاله) په قرآن کریم کي په یوه مبارک آیت کي فرمایلي دي :

هیڅ یو قوم دي په بل قوم باندي پسڅند نه وهي ، بنایي دا چې هغه څلگ به د خدای په نزد تر دوی بهتره وي .

محترمو!

هر څوک که په یوه عیب معیوب ؤ او بل په ده پسي خندل ، نو اخیر به دغه سرئ په هغه عیب سره معیوب وگرځي .

او د قرآنکریم د یوه آیت مطابق په یو چا پسڅند وهل د جهل علامه ده ، عاقل سرئ قطعاً دغه کار نه کوي .

اوس په راتلونکیو ایاتو کښي الله پاک ددغو منافقانو ددغه منافقانه سلوک بد عاقبت او خراب انجام بیانوي او دارنگه ددوی د بدحالی او گمراهی د ښه واضح کولو لپاره پر دوی باندي مثالونه تیره وي ، او ددې بیان کوي چې په ظاهره که څه هم دوی اوریدل کوي ، خبري کولای سي ، او لیدلای سي خو حقیقي غوږونه یې کاڼه دي ، او حقیقي ژبه یې گونگی ده ، او حقیقي سترگی یې ړندې دي ، نو په دې وجه ددې ځای په دوی کښي نه دی پاته چې وحق ته راوگرځي .

لفظي ترجمه:

(اولئک) هغه چې ذکر سول یعنی دغه منافقان (الذین) هغه دي (اشترؤا) چې رانیولې ده دوی (الضلالة) گمراهي (بالهدی) په هدايت (ف) نو (ما) نه (ربحت) وکړه گټه ، یعنی نو نه وکړه گټه (تجارت) تجارت (هم) د دوی (و) او (ما) نه (کانوا) وو دوی . یعنی نه وو دوی (مهدین) (۱۶) دسمی لاری میندونکي یعنی په کارو ددغه تجارت کښي

يعني دغو منافقانو له هدايت او سوچه ايمان څخه مخ وگرځاوه او گمراهي يې کومه چي دغه د منافقت معامله ده غوره کړه ، ددوی فکر داؤ چي په دې معامله کښي به مور گټه وکړو ، خو هغه ددوی ته په ډير غټ تاوان تمامه سوه . ځکه له يوه طرفه يې په قيامت کښي عذاب تر شکاره کافرانو ډير سخت دئ ، اوله بله طرفه په دنيا کښي هم الله (جل جلاله) دوی رسوا کړل ، مسلمانان يې په دې خبر کړل چي دغه خلگ مسلمانان خو نه دي خو په کفر کښي هم اغلظ کافران دي چي تر عادي او ښکاره کفارو يې حال ډير بد دئ.

تفصيل او علمي خبري، پوسه

چي دلته ځيني سوالونه کيږي چي جواب غواړي:

اول سوال دا کيږي چي اِستِراء او بيع يعني رانيول او خرڅول خو په مالي شيانو کښي راځي او ضلالت او هدايت خو مالي شيان نه دي ، نو څنگه الله تعالی فرمايلي دي چي دوی رانيولئ دئ ضلالت په بدل کي د هدايت ؟

جواب يې دادئ چي الله پاک دا خبره د مجاز په ډول فرمايلي ده ، يعني دا چي دوی گمراهي غوره کړه او د هدايت لار يې پريښوده ، دا يې په ډول د مجاز رانيول او خرڅول وبلل گواکي دوی هدايت په بدل کښي دضلالت پرشيطان باندی خرڅ کړ او ضلالت ئي ورڅخه رانيوی.

دوهم سوال دادئ چي رانيول دضلالت په هدايت سره خو ددې تقاضی کوي چي له دوی سره خو اول هدايت موجود ؤ مگر هغه هدايت دوی له لاسه ورکړ او گمراهي يې غوره کړه ، او سره له دې چي هدايت خو له دوی سره له پخوا لا وجود نه درلودئ ؟

جواب ددې سوال په مختلفو ډولو ورکړسوی دئ اول په دې ډول چي په اصل فطرت کښي خو الله پاک په دوی کښي صحيح استعداد د هدايت قبلولو ايښي ؤ ، لکه چي په يوه مبارک حديث کښي راغلي دي

(كُلُّ مَوْئُودٍ يُؤَلَّدُ عَلَىٰ فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ) يعني هر زيږول سوئ کوچني زيږول کيږي پرفطرت، استعداد او صلاحيت دقبلولو داسلام باندي،

نو هغه استعداد يو قسم هدايت ؤ او دوی له هغه څخه کار نه واخيستی بلکي په کجروي او بې لاري سره يې هغه استعداد فاسد کړ او په گمراهي سره موصوف سول.

دوهم جواب په دې ډول ورکړسوی دئ چي د (اشترؤا) لفظ په آيت کښي په معنی د (اختاروا) دئ ، يعني چي غوره کړئ دئ دوی ضلالت پر هدايت باندي ، يعني ددوی په مخ کښي هدايت او ضلالت دواړه موجود ؤ ، او په دوی کښي د هدايت قبلولو ، او د گمراه کيدلو د دواړو صلاحيت پروت ؤ نو دوی پر ځای ددې چي هدايت غوره کړي ضلالت يې غوره کړ .

دریم جواب یې په دې ډول ورکړ سوئ دئ چې له دوی سره هدايت موجود ؤ ، هغه داچي د رسول (عليه الصلاة والسلام) تر بعثت له مخه حتی دده مبارک تر هجرت له مخه ټولو يهودو ته دا معلومات ؤ چې اخيري نبي راتلونکئ دئ ، او پر ده باندي نوی کتاب قرآن نازلیدونکئ دئ ، او حتی ونورو خلگو ته یې کوم چي دعربومشرکان وه هم ددې خبري بيان کاوه ، خو کله چي رسول(عليه الصلاة والسلام) و مدينې منورې ته په هجرت ورغئ نو دوی د حسداو د مال او درياست د محبت دغلبې په وجه و حق ته کوم چي له پخوا لا دوی ته معلوم ؤ شا وگرځوله.

حتی په ځينو کتابو کښي داسي راغلي دي چي يهودو چي اول وار په مدينه کښي هستوگنه غوره کړه نوسبب یې داؤ چي له موسی عليه السلام سره دوی و کعبې شريفې ته راغلي ؤ بيا چي کله د مدينې وعلاقې ته راورسیدل ، نو موسی عليه السلام د رسول الله (صلی الله عليه وسلم) ذکر وکړ ، نو دوی ځيني په مدينه کښي پاته سول په دې وجه چي دا د اخيري نبي د هجرت ځای دئ.

(ربحت) دغه لفظ له ربح څخه جوړدئ کوم چي وهغي گټي ته ويل کيږي چي دتجارت له لاري یې انسان حاصله کړي، پوسه چي نسبت دربحت و(تجارتهم)ته دمجازعقلي په ډول سویدئ اواصلي ترکیب په دي ډول دی(فماربحوافي تجارتهم) پوسه چي دتجارت لفظ په قران کریم کښي نهه واره راغلی دی اوپه دري قسمه مستعمل سویدی اول په طریقه داستعاري تمثیلی لکه په دغه ایت کښي دوهم په خپله حقیقي معني کښي لکه دسورت نساء په ۲۹، ایت کښي دریم په معني داخروي تجارت لکه دسورت فاطر په ۲۹، ایت کښي

د بقره دسورت د، ۱۷، او، ۱۸، ایت تفسیر او تحقیق،

تفسیر فضل الرحیم (۴) برخه

په راتلونکي اياتو کښي الله (جل جلاله) ددغو منافقانو د حال د ښه ښکاره کولو په سبب مثالونه فرمايي:

لفظي ترجمه:

(مَثَلٌ) نادر حال (هُم) ددوی — يعني د منافقانو په دغه منافقت کښي د دوی (ک) په مثل (مَثَلٌ) د نادر حال دئ (الذی) د هغه چا (اَسْتَوَقَدَ) چي بل کړي (نَاراً) اور (فَ) نو (لَمَّا) هغه وخت (أَصَأَت) چي روښانه کړي دى، يعني دغه اور (مَا) هغه، يعني هغه ځايونه (حَوْلَ) چي په شا او خوا کښي دي (هُ) دده — يعني ددغه اور بلونکي (ذَهَبَ) نو تگ وکړي (اللَّهُ) خدای پاک (بِ) په (نُورٍ) رڼا (هِم) ددوی — يعني ددغو اور بلونکو) يعني کومه رڼا او روښنايي چي د اور په سبب ورته پيدا سوې وي، نوالله پاک هغه بيرته ورڅخه بوځي په دې وجه چي اور ورمړ کړي (وَ) او (تَرَكَ) پرېږدي دى — يعني الله پاک (هُم) ددوی — يعني دغه داور بلونکي (فِي) په (ظُلُمَاتٍ) تيارو کښي (لَا) چي نه (يُبْصِرُونَ) (۱۷) ويني دوی، هېڅ شئ، يعني نادراو عجيب حال اوصفت ددغو منافقينو په اعتبار دنفق ددوی اودارنگه په اعتبار د موجود او آينده حالت ددوی په مثل دنادر حال اوصفت دهغو خلکو دى چي دشپي دسختي تيارى په وجه اور بل کړى ددى دپاره چي يوڅو لارولیکه ورمعلومه سى اوبل دموذي او اوضرر رسونکيو حشراتو او حيوانانو ويره اوترس ددغه اور درڼا په وجه له دوی څخه ليري سى نوکله چي روښانه کړي دغه بل سوې اور ددوی دوی لره هغه ځايونه چي په شاوخوا کښي ددوی دي نو الله پاک دغه رڼا ددوی کومه چي داور په وجه ودوی ته پيدا سويوه بيرته له دوی څخه يوسي په دي سبب چي دغه بل سوئ اور يې په باديا په کوم بل سبب ورمړ کړى اوبيرته دوی په داسي تيارو کښي پرېږدي چي هېڅ شي نسي ليدلای ددغو منافقينو حال هم په دغه ډول دى ځکه چي کله چي دوی داسلام دمخالفينو هغه بدحالات وليدل کوم چي داسلام دمخالفت اوداسلام دنه منلو په وجه دوی له هغوی سره مخامخ کيدل لکه دبدر په غزا کښي دمکي مکرمي دمشرکانو حالات نودوی په دى وپوهيدل چي داسلام په مخالفت کښي ژوند کول داسي مثال لرى لکه دشپي په تورو تيارو کښي چي خلگ راگيرسى او له هر ډول خطراتو سره مخامخ سى نودوی داکارو کړچي په ظاهره يې دمسلمانۍ دعوه وکړه اودنفق په ډول يې کلمه داسلام وويله چي په دى وجه پردوی باندى په دنيا کښي يوڅه موده رڼا جوړه سوه چي ځانونه اومالونه او کورونه يې په امن سول اوځيني هغه گټي يې هم ترلاسه کړې کومى چي مسلمانانوبه

ترلاسه کولې خوددوی خيال داؤ چي دغه رڼايي به په دنيا کښي هم ترپايه راسره وي اوپه اخرت کښي به هم راسره وي خوداسي ونسول ځکه چي په دنيا کښي الله پاک دوی رسوا کړل او وروسته له مرگه ددوی يې دوی په متعددو ظلماتو او تاریکيو کښي پريښودل چي اول ددوی دکفر ظلمت ؤ اودوهم ددوی دهغه مکر او فريب ظلمت ؤ کوم چي له خدای سره اودخدای له رسول اومومنانوسره بې کاوه اودريم ددوی ددروغو ظلمت ؤ چي په دروغوسره بې داسلام دعوه کوله څلورم ددوی دطعن اودتشنيع ظلمت ؤ چي وصحابه ؤ اومومنانوته بې احمقان اوسفهاء ويل پنځم ددوی دجهل مرکب ظلمت ؤ چي دفساد کارونه بې داصلاح کارونه بلل اوشپږم ددوی دگناهونو او بدفعليو ظلمت ؤ اوم دقبر اودقبر دسختيو اودالله جل جلاله دقسم دقسم عذابو اود الله جل جلاله دقهر او غضب

ظلمت ؤ

تفصيل او علمي خبری:

پوه سه چي د مثل اودمَثَل اودمثيل لفظونه په اصل کښي و (نظير) ته ويل کيدل ، بيا دَمَثَل لفظ په عربو کښي وهغه ته وويل سو چي په پښتو کښي مور وهغه ته مَثَل وايو ، بيا دغه لفظ کله کله په معنی د نادر صفت او نادر حال د يو شي هم راځي ، دلته په آيت کریمه کښي په همدغه معنی مراد دئ (کمثل الذی) پوسه چي که د(بنورهم) ضمير ودغه الذی ته راجع وبلل سی نويابيه الذی په معنی دالذین گرځول کيږی اوکه هغه ضمير و منافقينوته راجع سی نويابيه دمفرد په معنی اخستل کيږی دقاضی بیضاويله کلام څخه داسی فهميږی چي دالذی دلفظ اطلاق پر مفرد ، تننيه ، جمع پرهريوه باندي صحيح دی (فلما اضاءت ماحوله) پوسه چي دلما کلمه کله حرف جزم راځی نوبيا پرفعل مضارع باندي داخلېږی لکه لما يضرب زيد اوکله دالا په معنی راځی لکه په دی قول دخدای کښي (ان کل نفس لما علیها حافظ) اوکله خالص ظرف راځی په معنی د(حين) اوکله ظرف راځی سره تضمنه دشرط معنی لره بيابيه له لما څخه وروسته خمخادوه ماضی فعلونه يابه لفظاً ماضی وی لکه دلته اویا به معنا وی لکه په دی قول کښي ، لما لم یکن زيد لم یعقد المجلس ، داضاءت فعل لازمي اومتعدي دواړه راځی دلته که لازمی سی نو فاعل بې يادهی مستتر ضمير سی کوم چي واورته راجع دی اود (ماحوله) لفظ به بنا پر ظرفيت باندي محلاً منصوب سی اومعنی به په دي ډول سی 'نوهغه وخت چي روښانه سي دغه اور په هغوځايو کښي چي پر شاؤخوادده دی اویا بې فاعل د ماحوله لفظ سي اومعنی به په دي ډول سي 'نوهغه وخت چي روښانه سی هغه ځايونه چي په شاؤخوا کښي دده دی او که متعدي سی نوبې فاعل مذکور ضمير سی اودماحوله لفظ بې مفعول به سی اومعنی به په دي ډول سی نوهغه وخت چي روښانه کړی دغه اور هغه ځايونه چي په شاؤخوا کښي دده دی

پو سه چي په دغه مثال ځان پوهول کوم چي الله پاک د منافقانو د حال لپاره په دغه آيت کي بيان کړئ دئ و تفصيل او فکر وهلو ته ضرورت لري ، نو تفصيل يې په دي ډول دئ چي امام فخرالدين رازي (رحمه الله) په تفسير کبير کښي ذکر کړيدي چي دلته درې سوالونه کيږي:

اول سوال ډاڪٽري چي الله پاڪ چي په دغه آيت كښي منافق له هغه چا سره مشابهه كړئ دئ چي په تياره كښي اور بل كړي ، او كله چي دغه اور دده شاوخوا روښانه كړي نو الله پاڪ دغه رڼا بېرته ورڅخه بوځي ، نو دا مشابهت به څنگه صحيح سي ، ځكه چي منافقانو ته خو له سره ايمان او نوردايمان حاصل نه وو ، هو كه داسي وائ چي دوى يوازي ايمان راوړئ وائ او بيا كافران سوي وائ نو به دا مشابهه والئ صحيح سوي وائ ، او حال خو دادئ چي دوى خو له سره ايمان راوړئ نه وو؟

دوهم سوال دادئ چي هغه سرئ چي په توره شپه كښي اور بل كړي او بيا الله پاڪ دغه اور په باد ، باران ، يا په يو بله ذريعه ورمړ كړي ، نو هغه خوبياهم ددغه اور په رڼايي يو څه نفع اوفايده واخستله كه څه هم لږ قدر وي ، او منافقانو خو هيڅ فايده په نور د ايمان نه ده اخيستې ځكه چي دوى خو يو آن او يوگړي هم په خپل ټول ژوند كښي په ايمان سره نه دي مشرف سوي ؟

دريم سوال دادئ چي دغه اور بلونكي خو چي بېرته په تيارو كښي پاته كړه سي نو دا خو په دي سبب وي چي الله پاڪ ددوى اور وړ مړ كړي ، او منافقان خو چي په ظلمتواوتيارو كښي او په حيرانتيا كښي د كفر لويديلي وونوهوى خو په خپله خپل ځانونه وراچولي وو ؟.

بيا امام رازي (رحمه الله) ددغو سوالو د جواب په ترڅ كښي دذكر سوي آيت په ارتباط ډيري وجهي بيان كړيدي ، چي ځما په فكر عمده په هغوى كښي دوې وجي دي.

اوله وجه داده چي سدي ويلي دي چي دغو منافقانو هغه وخت چي حضرت محمد (صلى الله عليه وسلم) و مدينې منورې ته ورغئ په اول وار كښي ايمان راوړئ او په اسلام كښي داخل سول ، بيا يې وروسته منافقت غوره كړ ، نو دوى هم په ايمان څه لږ وخت فايده واخستله ، او په نور د ايمان يې لار اوليكه ضرر او نفع وليدل ، خو د نفاق په وجه بېرته په تياره د كفر كښي واقع سول .

دوهمه وجه داده چي حضرت حسن (رحمه الله) فرمايلي دي چي كه څه هم دغو منافقانو خو ايمان نه وو راوړئ ، خو كله چي دوى په خوله كلمه د اسلام ويله ، او اظهار د اسلام يې كاوه نو په دې وجه په دغه ظاهري اسلام سره دوى دا نفع واخستله چي ددوى ځانونه اومالونه له غنيمت څخه د مسلمانانو وساتل سول ، او په غنيمتو كښي له مسلمانانو سره شريك سول ، او دارنگه له نورو احكامو څخه د مسلمانانو هم دوى برخورداره سول.

مگر خودغه فايده اخيستل ددوى كه څه هم ډير وخت وه ، خو نسبت و هغو تكليفو ته چي له مرگ څخه وروسته دوى ورسره مخامخ سول ، دهغو اور بلونكيو تر دغي لږ نفعي اخستلو كومه چي د اور په رڼا يې ئې واخلي لا هم په حقيقت كښي لږ فايده وه.

قاضي بيضاوي (رحمه الله تعالى) په خپل تفسير كښي فرمايلي دي چي

ذاتونه د منافقانو الله (جل جلاله) په دغه آيت کښي له هغو خلگو سره مشابه کړيدي چي داور بلونکي وي ، او دا چي دوی اظهار د ايمان کاوه ، او ويل بې چي مور ايمان راوړی دی ، نو دا الله پاک مشابه کړی دی ددغو اور بلونکيو د اور له بلولو سره ، او هغه فايده چي دغو منافقانو په دغه نفاق سره په ايمان حاصله کړه چي هغه ددوی د سر ، مال ، او اولاد ساتنه وه نودغه فايدي اخستني ددوی الله عزوجل مشابه کړې دي له روښانه کولو سره داور شا وخواړه ددغو اور بلونکو.

اوزوال ددغه منافقانه ايمان ددوی له دوی څخه اول په سبب ددې چي الله تعالی ددوی حال ورسول اوومومانوته ښکاره کړ دوهم په سبب ددې چي بيا دوی مړه سول نوددوی له مرگ څخه وروسته دغه منافقانه ايمان ددوی بي ثمره او دذکرسويو اوربلونکو داورپه شان الله پاک ورمړکړ نو دا الله (جل جلاله) مشابه کړی دی له مړ کولو داور ددغو اور بلونکو سره ، او له محوه کيدو درنا داور ددوی سره . او دا چي دغه منافقان په هميشني او دائمي زيان او خسران کي ، او په ابدی عذاب کي واقع سول ، نودا الله پاک مشابه کړيدی له پريښودلو ددغه اور بلونکو سره په داسي تيارو کښي چي هيڅ شی د هغه په سبب دوی نه سي ليدلای.

لفظي ترجمه:

(صُمَّ) کانه دي (بُكْمٌ) گونگیان دي (عَمِيٌّ) رانده دي — يعني په سبب ددې چي حق په اوريدلو د قبول سره نه اوري ، او د حق له ويلو څخه منع کوي ، او د حق نښانې د عبرت په ليدلو سره نه ويني ، نو که څه هم په ظاهره اوريدل ، ويل ، او ليدل کوي مگر په حقيقت کښي په مثال د کڼو ، گونگیانو ، او د ړندو دي (ف) نو (هُم) دوی (لايرجعون) (۱۸) نه گرځي — يعني له دغه نفاقه څخه وحق ته داپه سبب ددي چي په حق د پوه کيدو لاري يې ټولي بندي دي ، ځکه چي په غوړو کانه په خوله گونگیان او په سترگو رانده دي ، نو دوی نه سي کولای چي له دغه نفاق څخه و حق ته رجوع وکړي .

علمي خبري:

د (صم ، بکم ، عمي) لفظونه خبرونه د محذوفو مبتدأگانو دي چي لفظ د (هُم) دی په دريوسروځايوکښي ، او په کلام کښي تشبيه بليغه ده او تقدير دکلام په دې ډول دی — هم صم الخ ، او أصل يې په دې ډول دی چي — هم كالصم كالبيكم كالعمي .

او د فاء کلمه په فهم کي (فَصِيحَه) ده مدخول يې جزا د شرط محذوف دی په دې ډول — اذا كانوا صما بکما عميا فهم الخ

دالبقرة دسورت (۱۹) او (۲۰) اياتونقسيرو علمي تحقيق

لفظي ترجمه:

او(يا) ک(په مثل - يعني اويامثال ددغومنافقانو په مثل (صَيِّبٍ) د ډير سخت لوی باران دئ (مِنْ) له (السماء) اسمانه - يعني داسي باران چي نازليرې له طرفه داسمانه (في) چي په (ه) ده کښي - يعني په دغه باران کښي (ظُلُمَاتٌ) تيارې وي (وَ) او (رَعْدٌ) تالنده يعني تندر وي (وَ) او (بَرْقٌ) بريننا وي (يَجْعَلُونَ) ايردي، نيسي، دوی - يعني دغه خلگ چي په دغه سخت لوی باران کښي وي (أَصَابِعَ) گوتي (هُمْ) ددوی (في) په (اِذَانَ) غورو کښي (هُمْ) د دوی (مِنْ) له وجي (الصواعِقِ) د ټکو - يعني له وجهي د سختو اوازو د تالندي او تندر (حذر) له ويرې (الموتِ) د مرگ - يعني له دي وجهي دټکودسختواوازوپه سبب دوی په خپلوغوروکښي ددواړو لاسوگوتي ايردي اونيسي يې چي ويريرې دوی له مرگ څخه (وَ) او (اللهُ) خدای پاک (مُحِيطٌ) راگرځيدونکی دئ - يعني په علم او په قدرت خپل سره (على) پر (الکافرين) (۱۹) ټولوکافرانوباندي - يعني کا فران که دخپلوځانو دنجات دپاره ددغوخلگوپه شان کوم چي له مرگ څخه دبچاويدوپه خاطر دټکوله وجهي څخه په غورو کي گوتي نيسي هرقسم فريبونه اومکرونه وکړي نوبياهم دالله جل جلاله له گرفت اوعذاب څخه نجات نسي موندلای ځکه چي الله جل جلاله ددوی له گرفته څخه عاجزنه دئ اونه له دوی څخه اوددوی له کفري مکروڅخه بي علمه اوبي خبره دئ بلکي دده علم اوقدرت پردوی ټولو باندي اوددوی پرهرڅه باندي راخرخيدلی دئ (يَکَادُ) نژدې وي (البرقُ) دغه بريننا - يعني کومه چي په دغه باران کښي ده (يَخْطِفُ) چي په چابکي سره يوسي (ابصار) سترگي (هُمْ) د دوی - يعني دغه بريننا دونه تيزه وي چي نژدي وي ودې ته چي په منډه ، په تيزي ، سره واخلي ، يوسي ، سترگي ددغو خلگوکوم چي په دغه باران کښي وي (کُلَّمَا) هر وخت (أضاء) چي روښانه کړي دئ ، يعني دا برق ، بريننا ، روښانه کړي لار (لَهُمْ) دوی لره (مَشَاوَا) نوځي ، تگ کوي دوی - يعني دا خلگ (فِيهِ) په ده کښي - يعني په دغه روښانه سوي ځای او لار کښي (وَ) او (اِذَا) هغه وخت (أَظْلَمَ) چي تاريک کړي دئ - يعني دغه برق تاريک کړي ځای د تللو په سبب دغايب والي خپل (عَلَيَّ) پر (هُمْ) دوی باندي - يعني پر دغودباران پرخلگو باندي (قاموا) نو ودريرې دوی - يعني دغه دباران خلگ په دي سبب چي پردوی باندي توره تياره سي اوهيڅ لارنه ويني (وَ) او (لَوْ) (که چيري (شاء) اراده کړې وای (الله) خدای پاک - يعني ددې اراده يې کړي وای چي ددغو خلگوسترگي په تيزي سره ددغي برينناپه سرعت سره واخلي اوددوی غورونه اوداوريدلو قواوي د تا لندي په سخت اوتند اواز سره له منځه يوسي دپرهغه تقدیرچي د(سمعهم) اود (ابصارهم) ضميرونه ددغه باران واوندانوته راجع سي ، يا دا مطلب چي که اراده کړې وای الله ددې چي ددغو منافقانو ظاهري غورونه هم ورکاڼه کړي او ظاهري سترگي يې

هم ورپندې کړي لکه چي باطني غوږونه او سترگي يې ختم سويدي (ل) نو خامخا به (ذَهَبَ) تگ کړئ وای ده - يعني الله پاک (ب) په (سَمِعَ) غوږو (هم) د دوی- (و) او (ابصار) په سترگو (هم) د دوی- (إِنَّ) بې شکه (الله) الله پاک (علی) پر (کُلُّ) هر (شيء) شي - يعني پرهوشي باندي (قَدِير) (۲۰) ښه قادر دی .

تفصیل:

په دغه آیت کښی الله (جل جلاله) بل مثال لپاره د حال د منافقینو بیان کړئ دی ، يعني او یا نادر حال او صفت ددغو منافقانو په مثل د نادر حال اوصفت د خاوندانو د ډیر سخت لوی باران دی کوم چي رانازلېږي له اسمان یا له وریځي څخه ، داسي باران چي په ده کښي سختي تیارې وي ، له یوې خوا د باران د سخت والي او پرله پسې والي تیاره وي ، او له بلي خوا دوریځي او د هغې د چت پر چت والي تیاره وي ، او دارنگه ددې تیاره وي چي وریځي د اسمان ټولي کنارې نیولي وي ، او له بله لوري د شپې او د هغې د سخت ظلماني والي تیاره وي .

او دارنگه په دغه باران کښي سخته تالنده او تیزه بریښنا وي ، نو دغه د باران خلگ د تالندي د ډیر شدت اود سختو اوازو له امله پر ځای ددې چي د گوتو سروڼه په غوږو کي ونیسي ټولي گوتي په غوږو کښي داخله وي ، اودا کار په دې وجه کوي چي له مرگه ویرېږي ، يعني له دې ویرېږي چي که د تالندي اوازونه واورې نو مړه به سي .

او د الله (جل جلاله) علم او قدرت پر ټولو کافرانوکوم چي اي رسوله دغه دمکي اودمدیني کفار هم پکښي داخل دي راخرخيدلی دی ، نو هیڅ یو چم او فریب ، او هیڅ یو کفرې طرحه یې ددي سبب نه سي جوړیدلای چي دوی دالله جل جلاله له گرفتارۍ اوعذاب څخه په خلاص سي ځکه چي ددوی هیڅ فریب اوهیڅ یوه طرحه داسي نسي کیدلای چي الله تعالی ته دي دهغه په باب معلومات نه وي ، اودارنگه دوی هیڅ یوه داسي طریقه اولاره نسي برابرولای چي د هغې په وجه دي دوی د الله (عز مجده) د قدرت مقابله وکړي چي په نتیجه کښي یې له عذاب څخه دالله پاک نجات په برخه سي .

پوسه چي لکه څرنگه چي الله تعالی په دغه باران کي د تالندي د سخت والي حال په دې قول سره چي (ويجعلون أصابعهم الخ) بیان کړئ دی ، دارنگه یې د بریښنا د سخت والي حال په دي قول سره چي (ويكاد البرق الخ) بیان کړئ دی ، يعني دغه برق په دغه باران کښي دونه سخت وي چي نژدې ودې ته وي چي دسختوبریښیدو په وخت کښي ددغو خلگوکوم چي په دغه باران کښي وي سترگي په تيزي او چټکي سره یوسي ، خو له دې سره سره چي دوی پر تللو او وتلو له دې ځایه څخه دبارانه ډیر حریصان وي ، نو هر وخت چي دغه بریښنا په خپله رڼايي سره لار روښانه کړي نو دوی په دغه لار کښي تگ کوي ، او کله چي د تللو ځای پر دوی باندي تاریک سي نو دوی ودرېږي .

اودغه تالنده او برينبنا دونه سخته وي چي صرف په دې سبب چي الله (جل جلاله) اراده د دغو خلگو د کڼوالي او پوندوالي نه وي کړې نو دوی بچ سي ، او که الله تعالی ددوی وکڼوالي او پوندوالي ته اراده کړې وای نو ددغه تندراو برينبنا په وجه بې ددوی غوړونه او سترگي له منځه وړي وای.

تفصيل او علمي خبري.

(او کصیب)

پوسه چي دغه کلام يامعطوف دی پردغه قول دخداي پاک باندي چي (مثلهم کمثل الذي استوقد... الخ) پردغه تقدير د(او) له کلمي څخه وروسته دمبتداء مقدره ول ضروردی چي تقدير به په دي ډول سي (او مثلهم کصیب) او يامعطوف دی پردغه قول دخداي پاک چي (الذي استوقد) پردغه تقدير به دکاف جاره لفظ کوم چي د(کصیب) په لفظ کښي دی زائد بلل کيږي د(او) کلمه دلته يا دپاره دتخيير ده نوبه مطلب دا سي چي گواکي له الهي لوري څخه ورسول اوومومنانوته داسي وويل سول چي دغه دمديني منافقان له دغودواړوډلوسره کومي چي عبارت دي له اصحاب الناروله اصحاب صيب څخه مشابهت لري نوتاسي اختيارلري چي که يې اصحاب النار مثال ورگرځوي او که يې اصحاب صيب او يادپاره دتنويع ده نو به مطلب داسي چي منافقان دوه قسمه دي يوقسم يې له اصحاب النارسره کوم چي په مخکښي ايت کښي ذکرسوه مشابهت لري ، اوبل قسم يې له اصحاب صيب سره مشابهت لري.

پوسه چي د(کصیب) په لفظ کښي دکاف جاره اود(صیب) په منځ کښي ديوه مضاف تقدير ضروردی له دوووجهو څخه.

۱- له دي وجهي چي تشبيه دمنافقينو له صيب سره واضح نه ده.

۲- له دي وجهي چي کوم ضميرونه دجمع چي په وروسته کلماتوکښي راځي دهغوی مرجع تحقق ومومي نو به تقدير دمذکور عبارت په دي ډول سي (او کاصحاب صيب)

همدارنگه پوسه چي دصیب په لفظ کښي له درو وجهو مبالغه موجوده ده.

۱- له وجهي دمادي دده، ځکه چي دغه لفظ مأخوذ دی له (صوب) څخه کوم چي وسخت توتيدلوته ويل کيږي.

۲- دهيتت اودوزن له وجهي ، ځکه چي د(صیب) لفظ پروزن دفيعل ده اواصل يې (صَيَّب) ؤ بيادصرفوددي قانون له مخي چي په هره کلمه کښي چي واو اوياء سره جمع سي اواول ددوی ساکن وي نوواو به په ياء بدلبيږي اوياء به په ياء کښي مدغمه کړه کيږي.

د(صَيَّب) واو په ياء بدل سویدئ اوياء په ياء کښي مدغمه سویده ، اودفعل وزن دمبالغې دپاره راځي.

۳- له دي وجهي چي د(صيب) دلفظ تنکير لپاره دتعظيم دئ نود(صيب) معني داده چي ډيرسخت لوی باران دغه لفظ لکه څرنگه چي دسخت لوی باران په معني راځي دارنگه دوریځي په معني هم راځي.

فايده: پوسه چي دلته دري لفظونه دي صيب، غيټ ، مطر ، صيب په اصل کښي وهغه ډيرلوی سخت باران ته ويل کيږي چي په ده کښي سخته تالنده اوسخته بريښنا اوسختي تياري وي اودپسرلي په موسم کښي اورپري ، اوغيټ وهغه باران ته ويل کيږي کوم چي وروسته له قحطي اووچ کلي څخه واورپري ، اودمطرلفظ وعام باران ته ويل کيږي اووهغه باران ته هم مطرويل کيږي کوم چي الله جل جلاله پرخلگوباندي ودوی ته دعذاب ورکولوپه خاطر اورولئ وي.

پوسه چي که له (صيب) څخه مرادوریځ سي نود(من) کلمه د(من السماء) په لفظ کښي لپاره دجهت اوطرف ده نوبه معني د(من السماء) داډول سي چي له طرف څخه داسمانه ياله طرف څخه دهراق اوکناري داسمانه اوکه (صيب) په معني دباران سي نوکه چيري د (السماء) له لفظ څخه افق مرادسي نو بياهم د(من) کلمه په معني دجهت اوطرف ده ، اوکه له (السماء) څخه اسمان مراد سي نوبيا د(من) کلمه په معني دطرف هم کيدای سي ځکه چي باران خو داسمان له طرف څخه راورپري ، اولپاره دابتداء دغاږي هم کيداي سي ځکه چي باران له اسمان څخه ووریځي ته رانازلپري او وریځ دغلبيل په ډول ورته بلله کيږي اوکه (دالسماء) له لفظ څخه مرادوریځ سي نوبيا(من) دپاره دابتداء دغاږي دئ ، له دغه بيان څخه وتاته داخبره معلومه سوه چي دسماءلفظ دلته ددریو معني گانواحتمال لري ، افق ، وریځ ، اسمان ، دلته ديوڅونوروخبروډکرکول هم ډيرمهم دئ ، اوله خبره داده چي اکثرمفسرين داخبرکوي چي په اصل کښي خوباران له اسمان څخه نازلپري خوکلله کله لکه فلاسفه اوحکماء چي وايي دځمکي له بخارڅخه کوم چي هواته پورته سي هم باران پيدا کيږي.

دوهمه خبره داده چي که (صيب) په معني دوریځ سي نوبيا به د(السماء) له لفظ څخه په حتمي ډول وریځ نه اراده کړه کيږي.

دریمه خبره داده چي که د(السماء) لفظ دلته په معني دافق سي نوالف لام پکښي استغراقي دئ او که مرادورڅخه وریځ سي نوالف لام پکښي جنسي دئ.

څلرمه خبرداده چي دسماء لفظ ځيني علماء مفردلفظ بولي اوځني يې اسم جمع بولي اوځني يې بيا جمع بولي اوځن يې اسم جنس بولي اوواپي چي مفردیې سماوة دئ.

پنځمه خبرداده چي دسماء لفظ دوي نوري معني وي هم لري که څه هم دلته مرادي نه دي ، اول باران ، دوهم هرهغه شي چي ترتالوروي ، يعني سربيره پرسر

ستاباندي وي لکه دخوني چت

(فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَّرَعْدٌ وَبَرْقٌ)

پوسه: چي په ضمير مجرورد (فيه) کښي دري احتمال دي.

اول احتمال دادی چي راجع سي و (صیب) ته چي په معني ډير سخت لوی باران دی.

اودوهم احتمال دادی چي راجع سي و (صیب) ته چي په معني دوریخي دی، او یا و (سما) ته چي په معني دوریخي دی، اودریم احتمال دادی چي راجع سي و (سما) ته په معنی داسمان، پرتقدیر درجوع ددغه ضمیر و (صیب) ته په معني دباران داسوال پیدا کیري چي (رعد) او (برق) خو په باران کښي نه وي بلکي په وریخ کښي وي نو ظرفیت دباران به رعد او برق لره څنگه صحیح سي، قاضي بیضاوي ددغه سوال جواب په دي ډول کړیدی چي باران په دي وجه مکان او ظرف د (رعد) اود (برق) بلل سویدی چي (رعد) او (برق) په منحدر، یعنی په خای کښي دراکښته کیدو دباران چي وریخ ده پیدا کیري نو په دي وجه باران هم دمجاز په ډول د (برق) اود (رعد) دپاره ظرف بلل کیدلای سي، همدارنگه که دفيه ضمیر د (سما) ولفظ ته راجع سي نو بیاداسي سوال پیدا کیري چي د (سما) لفظ مونث دی اود (فيه) ضمیر دمذکر ضمیر دی نو د ضمیر اود مرجع په منخ کښي موافقت نه راځي، صاحب دتفسیر مظهری ددي سوال جواب په دي ډول کړیدی چي لفظ د (سما) په قران کریم کښي مذکر اومونث دواړه راغلی دی، مونث لکه په دي قول دخدای کښي،

(إِذَا السَّمَاءُ انفطرت) اومذکر لکه په دي قول دخدای کښي (وَالسَّمَاءُ منفطرت).

(ظلمات)

جمع د (ظلمة) ده چي په معني دتیارې ده.

پوسه: چي ظلمت اوتیاره دوه قسمه ده:

اول محسوسه اوظاهري تیاره ده لکه دشپي تیاره، اودوهمه معنوي اوباطني تیاره ده لکه دکفر اودنفاق اودگناووتیا ره، همدارنگه پوسه چي:

دظلمات لفظ دجمع په صیغه سره ځکه فرمایل سویدی چي په دغه قسم باران او وریخ کښي ډیري تیارې سره راجمع کیري، اول دشپي تیاره، دوهم دوریخي تیاره، دریم دباران دپرلپسي اوریدلو تیاره.

مظهری، روح البیان، بیضاوي. ،،،

سوال: په دغه ایت کښي خودشپي ذکر نه دی راغلی نو شپه له کوم خای څخه فهمیري.

جواب: له سیاق څخه ددي قول دخدای پاک چي (کل ما اضاء لهم مشوفیه و اذا اظلم علیهم قامو..... الاية

له رعد څخه مراد څه دی؟

په دي باره كښي علماوو بيل بيل قولونه كړيدي.

اول قول دادی چې (رعد) دیوي ملكي اوفرشتي نوم دي چې پروړیځ باندي موگله اومقررده ده ، اودالهي دستورمطابق یې له یوه ځای څخه وبل ځای ته شړي ، اوتسبیح دالله جل جلاله وایې اوکله چې یوه ټوټه دوریځي له بلي سره مخالفه سي نوبیادغه فرشته پر دغه وړیځ باندي چیغه وکړي، اوکله چې یې غصه اوغضب سخت سي نوپې له خولي څخه اورخارج سي اودغه اورته صاعقه اوټکه وبله کیږي ، دمجاهد، اودعکرمه، اودابن عباس، اودعلي ابن ابي طالب قول هم دادی چې (رعد) دیوي فرشتي نوم دی.

اودوهم قول دادی چې (رعد) یوقسم مخلوق دی له مخلوق څخه دالله جل جلاله چې دالله جل جلاله دحکم اوریدونکی اومنونکی دی ، داده حضرت قتاده (رضي الله عنه) قول دی.

دریم قول دادی چې (رعد) وهغه بادته ویل کیږي چې لاندي تروریځ سره تخته سي اووروسته په وړیځ كښي داسمان و طرف ته پورته سي چې په نتیجه كښي دتالندي صوت او اواز ورڅخه پیداسي ، اودا د ابن ابي الجلد قول دی.

قاضي بیضاوي ذکر کړيدي چې (رعد) وهغه صوت ته ویل کیږي کوم چې له وړیځي څخه اوریدل کیږي، یعنی کوم چې مورپه پښتو کښي تالنده ورته وایو.

پوسه: چې کچیري (رعد) دملكي اودفرشتي نوم سي نوبیا په ایت كښي د(رعد) دلفظ دمخه د(صوت) لفظ مقدر بلل ضروردي ، چې تقدیر به په دي ډول سي (فيه ظلمات وصوت رعد) ځکه هغه فرشته خو چې (رعد) ورته ویل کیږي په وړیځ كښي نه وي بلکي له خارج څخه دوریځي شړونکي وي .

په دغه مبارک ایت كښي له برق څخه مراد څه دی؟

پوسه : چې دبرق لفظ له بریق څخه مأخوذ دی چې پرقیدل، چمک کول ، اوخلیدلوته ویل کیږي په عرف كښي خود برق تفسیر په بریننا سره کیږي ، البته مفسرینو د(برق) په تفسیر كښي اختلاف کړیدی چې تفصیل یې په لاندي ډول دی:

اول : له حضرت علي څخه روایت دی چې (البرق مخاریق الملائكة) یعنی برق دملائکو وغمچینوته ویل کیږي ، همدارنگه له ابن عباس (رضي الله عنه) څخه روایت دی چې (برق) یوقسم غمچیني دي چې دفرشتوپه لاسو كښي دي اووړیځي ته زجر په وركوي.

دوهم: همدارنگه له حضرت علي (كرم الله وجهه) څخه بل روایت دی چې (رعد) ملكه اوفرشته ده او(برق) ووهلودفرشتي ته ویل کیږي وړیځي لره دواسپني په غمچینه سره.

دریم: (برق) له نورڅخه جوړه سوي غمچینه اوتازيانه ده چي فرشته ووريځي ته زجر په ورکوي، ددغه قول هم له ابن عباس څخه روايت سويدي.

څلورم: له (برق) څخه مراد اوبه دي.

پنځم: (برق) يوه فرشته ده چي څلورمخه لري، يومخ يې دانسان په ډول دي، اوبل مخ يې دغوايې په ډول دي، اوبل مخ يې دنسر په ډول دي کوم چي مشهور مرغه دي، اوبل مخ يې دزمرې په ډول دي، کله چي دغه فرشته خپل وزرونه ونبوره وي نوودغه ته برق ويل کيږي.

اوهمدارنگه په يوه بل روايت کښي داسي راغلي دي چي دعرش دحمله وو فرشتو دوزرو ونبورولوته (برق) ويل کيږي

شپږم: برق دفرشتي دغمچيني وبرينيدلوته ويل کيږي کومه چي له اورڅخه جوړه ده اووريځي ته زجر په ورکوي. تفسير طبري، بيضاوي، مظهري، وغيره.

پوسه: چي د(رعد) اود(برق) لفظونه دتعظيم په خاطر نکيره فرمايل سويدي، اومفردياپه دي وجه راوړل سويدي چي په اصل کښي مصدرونه دي، اوياپه دي وجه چي هريوپه خپل ذات کښي مختلف جنسونه نه دي لکه له(ظلمات) څخه چي مختلف الجنسونه ظلمتونه مراددي (يجعلون اصابهم في اذانهم من الصواعق حذرالموت)

پوسه: چي ديجعلون لفظ له(جَعَلَ) څخه جوړدي، په محاوراتودعربوکښي دغه لفظ په دريو معني گانو کښي مستعمليدئ.

اول: په معنا دصيرَ پردغه تقدير دغه لفظ دوه مفعوله غواړي، لکه په دي قول کښي جعل الله زيدا غنياً، اي صيره غنياً يعني گرځولي دي الله پاک زيدلره غني، اودوهم په معني د، خَلَقَ، پردغه تقدير دغه لفظ ويوه مفعول ته تعدي کوي لکه په دي قول دخداي پاک کښي (جعل الظلمات والنور، اي خلقهما) يعني پيدا کړي دي الله پاک تياري اونور.

دریم: په معني د طَفَّ َوَشَرَغَ پردغه تقدير دغه لفظ لازمي دي او يومفعول هم نه غواړي، لکه په دي قول کښي، جعل زيد يكرم العالم، اي طفق وشرع يکره، يعني شروع وکړه زيد په دي کښي چي عزت ورکوي وعالم ته همدارنگه دغه لفظ په کلام دعربوکښي په نورومعني گانو کښي هم کارسويدي، په قران کريم کښي هم دغه ماده پر ډيرو معني گانوراغلي ده دلته د(يجعلون) لفظ په معني د(يضعون) ياد(يدخلون) دي يعني ابردي دوی ياداخله وي دوی گوتي

خپلي په غوږو خپلو کښي پردغه تقدیرېې هم تعدي و يوه مفعول ته راځي، لکه دلته چې يې د(اصابعهم) لفظ مفعول واقع سویدی.

پوسه: چې د(اصابعهم) په لفظ کښي له دوووجهومبالغه راغلي ده.

اول: له دي وجهي چې عادت خوپردغه باندي جاري دی چې کله چې يوانسان په غوږو کښي گوتي نيسي نوپه هر غوږکښي يوه گوته نيسي چې هغه هم سبابه اومسبحه گوته ده، اودلته په ايت کښي داسي فرمايل سویدی چې دوی ټولي گوتي دلاسو په غوږوکي نيسي دوهم: له دي وجهي چې په غوږوکښي دگوتو سرونه نيول کيږي، اودايت له سياق څخه داسي فهميږي چې دوی ټولي گوتي په کامل ډول په غوږوکښي داخله وي، همداسبب دی چې مفسرينوفرمايلي دي چې د(اصابع) په لفظ کښي مجازمرسل دی مرادله (اصابع)څخه سرونه دگوتودي په دي طريقه سره چې ذکرکل دي اومرادورڅخه جزدی.

د(من الصواعق) په لفظ کښي دمن کلمه اجليه، تعليليه، ده او(من الصواعق)علت دی د(يجعلون) دپاره يعني گرځوي دغه خاوندان دډيرسخت باران گوتي خپلي په غوږوخپلوکي له وجهي دصواعقو.

پوسه: چې د(صواعق) لفظ جمع د(صاعقة) ده چې له (صَعَق)څخه جوړدی اود(صعق) ماده په قران کریم کښي يوولس(۱۱)کرته ذکرسویده اوپه مختلفومعني گانو کښي مستعمله سویده.

اول: دمرگ په معني کي، لکه دسورت زمر په اته شپيتم(۶۸) مبارک ايت کښي.

دويم: په معني دبيهوشي، لکه دسورت اعراف په (۱۴۳) مبارک ايت کښي.

دریم: په معني دچيغي دعذاب، لکه دسورت بقره په (۵۵)ايت کښي.

څلورم: په معني دسخت اواز د(رعد)، لکه دلته چې هم دغه معني ورڅخه مرادده.

پنځم: هغه اور چې له دغه سخت اوازره پرمخکه باندي راولويږي چې تندرورته ويل کيږي، لکه دسورت رعدپه (۱۳)مبارک ايت کښي، همدارنگه وهرعذاب مهلک ته (صاعقة) ويل کيږي، دلته دصواعق په مراده معني کښي دوه احتمالونه نورهم سته.

اول: داچي مرادورڅخه هغه سخت اوازونه د(رعد)سي چې اورهم ورسره وي داسي اور چې پهرشي باندي ورسې نوهغه په هلاکت رسوي.

دوهم: داچي مرادورڅخه هغه سخت اوازد(رعد)سي چې په داسي ډول وي چې هرڅوک يې واوري نويامري ا ويا بيهوشه کيږي.

(مظهري وغيره)

(حَذْرًا مَوْتًا)

دامفعول له دئ د(يجعلون) دپاره وروسته له دي چي معلل په (من الصواعق) سره گرځيدلى دئ، نوبه دغه قول تدقيق سي اود(من الصواعق) قول به تحقيق سي.

(والله محيط بالكافرين)

دغه جمله ددي دپاره فرمايله سويده چي كافران په هيڅ مڪراو فریب سره دالله پاک له عذاب څخه ځانونه نه سي بچ کولای، ځکه چي الله پاک په علم او په قدرت سره په ټولو کافرانو احاطه کونکي دئ.

(يکادالبرق يخطف ابصارهم)

پوسه چي دغه جمله مستأنفه ده په استئناف بياني سره اود دروسوالو جواب واقع سويده ، اول سوال په دي ډول کيږي چي په تيرسوي ايت کښي الله پاک د (رعد) اود(برق) ددواړو ذکر فرمايلی دئ اوبيايې د(يجعلون ... الخ) په جمله کښي ودي ته اشاره کړي ده چي له دغه رعد څخه معمولي رعد نه دي مراد بلکي يوقسم سخت او عظيم رعد مراد دئ نوايا له برق څخه هم يواضع د عظمت والا برق مراد دئ اوکه څنگه خودغه سوال استفساري سوال دئ اودغه چا له طرفه کيږي چي هغه له دي څخه غافل وي چي د(برق) دلفظ تنکير د تعظيم دپاره دئ.

اودوهم سوال دادئ چي د(برق) لفظ کوم چي مخکي ذکر سوي دئ له نکيره راورلو څخه داسي څرگنديږي چي مرادله دغه (برق څخه د عظمت والا برق مراد دئ نودغه عظمت يې په څه ډول دئ.

دريم سوال دادئ چي نسبت ودغو خلگو ته کوم چي په دغه مذکور ډول باران کښي راگير سوي ددغه برق اوبريښنا حال په څه ډول وي ، او د(يکاد) فعل له افعال مقاربه وو څخه دئ کوم چي دلالت کوي پرقرب دخبري ووجودته ، اودارنگه په دي باندي دلالت کوي چي ددغي خبري سبب دوجود موجود سوي دئ مگر خبرله دي وجهي نه ده موجوده سوي چي يا دوجود له شرائطو څخه يې يوشرط معدوم دئ اوياله دي وجهي چي دوجود له موانعو څخه يې يومانع موجود دئ، همداسبب دئ چي خبريې فعل مضارع راځي بي له دي چي ان مصدریه پرداخل وي ځکه چي ان مصدریه دمضارع فعل تراستقبال پوري خاص گرځوي کوم چي له قرب دوجود سره مخالفت لري البته کله کله يې پر خبر باندي ان داخلېږي خو داپه هغه وخت کښي چي دیکاد لفظ دعسي پرکلمه باندي محمول کړسي.

د(يخطف) لفظ له خطف څخه جوړ دئ کوم چي واخستلوته ديوشي په تلوار سره ويل کيږي.

(كلما اضاء لهم مشوا فيه)

دادريمه مستأنفه جمله ده ، اوجواب دسوال ده ، سوال به په دي ډول كيدئ چي بريښنا خو كله ښكاره سي او كله ورکه سي نودغه څلگ ددغي بريښنا دښكاره كيدو په وخت كښي څه كوي، اودور كيدوپه وخت كښي يې څه كوي .

پوسه چي د اضاء له فعل سره دكلما لفظ او د اظلم له فعل سره داذا لفظ راوړل سويدئ داپه دي وجه چي كلما خو پرموم او تکرار باندي دلالت كوي اود اذا لفظ پر عموم اوپر تکرار دلالت نكوي نوپه دي كښي اشاره ده ودي خبري ته چي ددغوڅلگو دباران له ساحي څخه تلل اووتل اهم مقصدوي اوپه دغه ځای كښي دريدل دوی دمجبورئ په وجه كوي.

همدارنگه پوسه چي دااضاء فعل كوم چي دافعال له باب څخه دئ په كلام د عربو كښي لازمي اومتعدي دواړه راغلئ دئ دلته هم دواړه قسمه صحيح كيدلای سي، خو كه لازمي سي نومعني بې په دي ډول سي هروخت چي روښانه سي دغه برق ، او كه متعدي سي نوبيا به مفعول دده محذوف سي اوتقدير به په دي ډوسي كلما اضاء لهم طريقاً ... الخ . يعني هروخت چي روښانه كړي دغه برق دوی لره يوه لار .

د(فيه) مجرور ضمير پراول تقدير راجع دئ وځاي دلويدودرنا ددغي بريښنا ته نوبه دفيه معني داسي سي (في مطرح نوره) اوپر دوهم تقدير به راجع سي ومحذوف طريقاً ته .

پوسه چي دارنگه دوه احتمال له دلزوم اودتعدي د(اظلم) په لفظ كښي هم موجود دي .

(ولولوا الله الخ)

پوسه چي دشاء دفعل مفعول هميشه په كلام كښي محذوف گرځي مگر په هغه صورت كښي چي مفعول يې يونادرشي وي ، لكه په دي قول دشاعر كښي .

ولولوا ان ابكي دماً لبكيتته . دلته يې مفعول محذوف دئ اوتقدير يې په دي ډول دئ (ولولوا الله ان يذهب بسمعهم وابصارهم لذهب بسمعهم وابصارهم)

پوسه چي د مشيت ماده په قران كريم كښي په ډيروځايو كښي والله جل جلاله ته منسوبه سويده البته په ځيني ځايو كښي په معني دارادي ده اوپه ځينوځايو كښي په معني درضا ده اوپه ځينوځايو كښي ددواړومعني وو احتمال لري .

(ان الله علي كل شي قدير)

پوسه چي د (شئ) لفظ په اصل كښي مصدر دئ د شاء معني يي اراده كول دي ، اوپا دهمدغي مصدر يي معني په اعتبار كله په معني داسم فاعل چي شاء دئ يعني اراده كونكئ، اوكله په معني داسم مفعول چي مشي دئ، يعني

اراده کرسوی راځي، او په اصطلاح کښي داهل سنت والجماعت لفظ د شئ په معني د موجود دئ او دمعتزله وو په نزد شئ په معني دمايصح ان يوجد دئ، اود حکماوو په قول شئ په معني د مايمکن ان يعلم ويخبرعنه دئ.

پوسه چي د شئ لفظ چي په معني د شاء سي اوياپه معني د موجود سي نووخداي ته هم ورشامل دئ په دي وجه دلته داسي سوال کيږي چي له دغه کلام څخه دالله پاک داخبره فهميږي چي الله پاک پرخپل ذات باندي هم قادر دئ اوسره له دي چي الله پاک دخپل ذات هم مقدور نه دئ لکه چي دبل چا مقدورنه دئ ځکه که مقدورسي نوبياواوجب الوجود نسي کيدلای. بلکي ممکن به سي نوبيايې جواب يا په دي ډول کيږي چي دلته الله پاک د شئ دلفظ له مفهوم څخه په استثنا عقلي سره مستثني دئ.

اويايې جواب په دي ډول کيږي چي شئ دلته داسم مفعول په معني دئ نووالله پاک ته نه دئ ورشامل اوځي علماء داخبره کوي چي الله پاک ته شئ په هيڅ معني سره نه ويل کيږي مگر داخبره صحيح نه ده .

د ممثل اودمثال تطبيق :

پوسه چي په دغه مبارک ايت کښي چي کوم مثال الله پاک دپاره دمنافقانو بيان کړيدئ اوددوی اوددوی حال يې دذکرسوي سخت لوی باران له خاوندانوسره اوددوی له حاله سره مشابه کړيدئ ددي دتطبيق اودتوضيح دپاره په مذکوره ايت کښي دوه احتماله مفسرينويان کړيدي ، اول احتمال دادئ چي داله قبيلي څخه دتشبيه مرکب دئ، اودوهم احتمال دادئ چي داله قبيلي څخه دتشبيه مفرق دئ پرتقديرداول احتمال باندي به تطبيق دمثال له ممثل سره اودارنگه خلاصه ددغه تشبيه داسي سي چي حال ددغومنافقانو د مديني ددوی دنفاق په سبب اودارنگه ددو ۱- دباطني اوقلبي امراضوپه سبب په اعتباردسختي حيرانتيا ددوی اودارنگه په اعتباردتوقف ددوی په باره کښي داسلام اودارنگه په اعتبار درغبت ددوی واسلام ته هغه وخت چي کله دوی دمسلمانانوپرمختگ او په غنيمت راوړل سوي مالونه اونوري فايدې وويني مشابه دئ له حال سره دخاوندانو دداسي صيب اوسخت لوی باران چي هغه په تيرسوي ايت کښي بيان کړ سويدئ، اوپرتقديرددوهم احتمال به دمثال تطبيق له ممثل سره په دي ډول سي چي الله جل جلاله په ذکرسوي ايت کښي دمنافقانوتشبيه له اصحاب صيب سره کړيده اواسلام اوقران کریم يې له صيب سره مشابه کړيدئ ، اوکوم تکليفونه چي په اسلام کښي سته لکه سخت سخت عبادتونه اوجهاد اودارنگه دنفس اودشيطان دخواهشاتومخالفت دا الله پاک مشابه کړيدئ له ظلمات اوله تياروسره . اوکوم اياتونه دقران کریم چي دالله پاک له دنوي اوخروي عذابوڅخه انسانان ويروي داالله پاک مشابه کړيدي له رعداوله تالندي سره ، اوهغه فتوحات اوغنيمتونه چي الله پاک به دخپل رسول صلي الله علي وسلم اودده داصحابوپه برخه کول يا هغه واضح حجتونه اودليلونه چي داسلام پرحق والي باندي بې دلالت کاوه داالله پاک مشابه کړيدي له برق سره، او داچي منافقينوبه په وخت کښي دتلاوت دقران کریم په خپلوغوږوکښي گوتي نيولي ددي دپاره چي

مبادا دغه اياتونه پدوى كنىي تاثيرونكړي او اسلام قبول نكړي ځكه چي اسلام قبلول ددوى په عقیده كنىي له مرگ سره برابره خبره وه، داالله پاك مشابه كړيدئ له نيولوسره دگوتودخاوندانو دباران په غورځولو كنىي

د بقره ۵ سورت ۲۱، ۲۲، مبارکو اياتو تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم (۶) برخه ،

پوسه چي په دغه راتلونکي ايت کښي الله جل جلاله له خپلو ټولو بندگانوڅخه دهغه شي مطالبه کوي کوم چي بندگان يې دهغه شي دپاره پيدا کړيدي،

لفظي ترجمه:

(يا أَيُّهَا النَّاسُ) اي خلگو (اعْبُدُوا) عبادت وکړي. يا عبادت کوي (رب) د رب (كُم) ستاسي (الذي) هغه - يعني هغه رب ستاسي (خَلَقَ) چي پيدا کړي يا ست ده يعني هغه رب (كُم) تاسي (وَ) او (الذین) هغه خلق - يعني او پيدا کړي يې دي هغه خلگ (مِنْ) چي له (قَبْلُ) مخه - يعني چي وو له مخه (كُم) ستاسي - يعني له مخه تر تاسي وو چي هغه د دتيروزمانو خلگ دي (لَعَلَّ) ښايي (كُم) چي تاسي به ، يا (لعل) لپاره ددې (كُم) چي تاسي (تتقون) ، ۲۱، وساتئ تاسي - يعني وساتئ ځانونه خپل له عذاب څخه د الله جل جلاله په واسطه د عبادت دده (الذي) هغه - يعني هغه رب ستاسي (جعل) چي گرځولې يې ده (لِ) لپاره (كُم) ستاسي (الأرض) دغه مزکه - يعني کومه چي تاسي په هغي کښي دژوند ټولي چاري ترسره کوي (فِرَاشًا) فرش - يعني لکه فرش (والسما) اودغه اسمان - يعني کوم چي ستاسي وسترگوته حاضر دئ (بِنَاءٍ) چت - يعني او گرځولئ يې دئ لپاره ستاسي دغه اسمان دچت په شان (وَ) او (انزَلَ) نازلې کړي يې دي ده - يعني را اوره ولي دي الله پاک (مِنْ) له (السما) اسمانه ياله طرف څخه داسمانه عام له دی څخه که له نفس اسمان څخه وي اوکه له وريځي څخه وي (مَاءً) اوبه (فَ) وروسته يې يابيايې (أَخْرَجَ) راايستلئ دئ ده يعني الله پاک (بِ) په (ه) ده سره يادوي سره - يعني په دغو اوبو سره (مِنْ) له (الثمرات) ميووڅخه يعني له قسم قسم ميووڅخه (رِزْقًا) روزي يايې داسي معنی وکړه بيايې راايستلئ دی په دغواوبو سره (مِنْ) بعض (الثمرات) دميوو (رِزْقًا) له وجي دروزي درکولو (لَكُمْ) تاسي لره (فَ) نو (لا) مه (تجعلوا) گرځه وي - يعني نو مه گرځوي تاسي (لله) خدائ جل جلاله لره (اندا) شريکان - يعني په عبادت کي شريکان و خدائ پاک ته مه پيدا کوي (وَ) حال دادئ (أنتم) تاسي (تعلمون) ، ۲۲، پوهيږي - يعني تاسي په دې پوهيږي چي يوازي الله پاک ستاسي رب دئ اود ذکر سويوشيانو اودارنگه دهرشي خالق هم تنهاالله پاک دئ ، او لائق د عبادت يوازي هغه ذات دئ چي دغه ذکر سوي صفتونه په ده کښي موجودوي.

پوسه چي وروسته له دې چي الله (جل جلاله) د خپلو مخلصو بندگانوچي متقيان دي ، او د هغو کفارو چي خاتمه يې د الله تعالی په علم کښي پر کفروه چي هغه هغه کافران ووچي الله پاک ددوي پر زړواو پر غوږوباندي مهرونه

وهلی وه ، او دارنگه دمدينی د منافقانو عليحده عليحده اوځانته ځانته حالات اوصفتونه بيان كړه ، اوس و ټولوته په گډه اوپه مجموعی ډول سره خپل خدایي فرمان صادره وي او فرمایي:

اې خلگو هر څوك چې ياست عبادت او بندگي وكړی. درب ستاسي ، يعني د هغه ذات چې ستاسي ترمرگه پوري ستاسي تربيه كونكئ او پالونكئ دئ ، او ستاسي حقيقي مالك دئ.

هغه چې پيدا كړي يې ياست تاسي ، يعني په داسي حال كښي چې هيڅ نوم او نښان مو نه وو ، معدوم او نيستي واست، الله پاك د وجود احسان درباندي وكړ ، په بهترين صورت كښي يې چې انساني صورت دئ و تاسي ته غوږونه ، سترگي ،خوله ، ژبه او د بدن ټول أعضاء چې هر يويې ځانته ځانته عظيم نعمت دئ دركړه ، او نه يواځي دا چې تاسي يې پيدا كړي ياست بلكي هغه ټول خلك چې له تاسي څخه له مخه وو هم دغه ذات جليل پيدا كړيدي.

ددې مقصد لپاره د رب عبادت وكړی چې د همدغه عبادت په وجه خپل ځانونه دالله پاك له دنويي او اخروي عذابو څخه وساتي.

او الله پاك يواځي دغه احسان پر تاسي باندي نه دئ كړئ چې يواځي تاسي يې پيدا كړی ياست بلكي هغه رب دئ چې سره له دې يې ستاسي د زندگۍ ټول اسباب ستاسي لپاره پيدا كړيدي.

لكه دا چې گرځولې يې ده دغه مزكه لكه فرش ستاسي د فائدي لپاره ، اودارنگه يې ستاسي د فائدي لپاره گرځولئ دئ دغه اسمان چې ستاسي و سترگو ته حاضر دئ لكه چت ، او هم يې ستاسي د نفع لپاره نازلي كړيدي له اسمان څخه اوبه ، بيايې را ايستلي دي له مزي څخه په دغو اوبو سره ځيني له ميوو ، له وجي د روزي دركولو تاسي لره

نوكله چې دغه احسانونه ټول الله درسره كړيدي ، او هيڅوك په دې كښي له الله سره شريك نه ؤ ، او نه له الله تعالی څخه پرته بل داسي څوك سته چې ددغو كارو قدرت ورسره وي ، ځكه چې دغه ډول كارونه يواځي هغه ذات كولای سي چې دده وجود له خپله ذاته وي ، او واجب، ازلي او ابدي وي ، او دغه ذات په خدای كښي حصر دئ . كله چې داسي ده نو مه مقرره وی. الله (جل جلاله) لره شريكان په عبادت كښي په دي ډول چې له خدای څخه پرته د بل چا عبادت هم كوی. لكه د بتانو ، ياد اور ، يا د ستورو، يا د لمر، يا د انسانانو عبادتونه كوم چې تاسي يې كوی ، په داسي حال كښي چې تاسي ټول په دې پوهیږی. چې خالق څمور او د اسمانو ، د ځمكي ، دباران ، درزق اوروزی ، او دارنگه د هر څه يواځي الله (جل جلاله) دئ.

تفصيل اوعلمي خبري:

(ياايهاالناس)

پوه سه چې ځيني علماء وايي چې د (يا) لفظ وضع دئ لپاره د مطلقى نداء عام له دې څخه كه ندا دبعيد وي او كه دقريب يعنى كه ولری ته ندا وی او كه ونزدی ته.

اوځني علماء لکه قاضي بیضاوي رحمه الله وایي چي د (یا) لفظ وضع دئ لپاره د نداء دبعید ، نو بیادلته داسوال پیدا کيږي چي الله (جل جلاله) خو و خلگو ته أقرب من حبل الوريد دئ نوبیایي د بعید په لفظ سره څرنگه نداء و خلگوته کړې ده ؟

ددی سوال جواب دادئ چي کله کله په کلمه د (یا) سره و قریب ته ندا کيږي په دې وجه چي دغه قریب نازل کړسي په منزله دبعید . یاپه دې وجه چي دغه منادی یعنی کوم چي ته نداورته کوی د عظیم شان خاوندوي ، لکه په دې قول کښي چي - یاالله - یاربي . اویاپه دي وجه چي په منادي کښي غفلت ، یانقصان د فهم موجودوي ، لکه چي یوڅوک نژدې درته ناست وي خو غافل یاناقص الفهمه وي نوته ورته ووايي یافلان اویاپه دې سبب چي د مدعوله کوم چي جواب دمنادی دئ په شان اهتمام کول کيږي اودغه راز نوری وچي هم سته .

دلته دوهمه ، دریمه وجه جاري کیدلای سي .

پوه سه چي منادی په حقیقت کښي د (الناس) لفظ دئ ، اود اُیها لفظ چي په منخ کښي درج سوئ دئ ددې لپاره چي جمع د دوو آلو دتعریف سره رانسي چي یا او الف لام دئ ، او د ناس لفظ اسم جمع دئ ، اوجمع یاسم جمع چي مدخول دالف لام وگرځي نو غالباً الف لام پکښي لپاره د عموم اواستغراق وي لکه دلته .

همدارنگه پو سه چي دیاایهاالناس په لفظ کښي له ډیرووجهوڅخه تاکید راغلی دئ ، اول له دي وجهي څخه چي نداء کوونکي اومتکلم په دغه لفظ سره الله جل جلاله دئ ، دوهم له دي وجهي څخه چي په دغه لفظ کښي التفات راغلی دئ ، دریم له دي وجهي څخه چي په دغه لفظ کښي تفصیل بعدالاجمال موجوددئ ځکه چي د (آي) لفظ مبهم دئ اود(الناس) لفظ یې کوم چي په ترکیب کښي صفت د (آي) دئ تفصیل دئ د(آي) لپاره ، اوڅلورم له دي وجهي چي د(ها) لفظ کوم چي په (آي) پسي متصل دئ اود(اي) له مضاف اليه څخه یوقسم جبيره هم دئ دتنبيه دپاره دئ .

پوسه چي دلته دځینونورو مهموڅېرو ایزده کول ضروردي .

اوله خبرداده چي په دغه ایت کښي التفات راغلی دئ ، التفات کوم چي دعلم بلاغت له مصطلحاتوڅخه دئ ودي ته ویل کيږي چي نقل له تکلم څخه وخطاب ته یابالعکس ، اویانقل له تکلم څخه وغیبوبت ته یابالعکس او یا نقل له خطاب څخه وغیبوبت ته اویا بالعکس وکړسي په دغه ایت کښي له غیبوبت څخه وخطاب ته نقل راغلی دئ .

التفات په کلام کښي دڅه نکتي لپاره کيږي ؟

پوسه چي التفات یوه عامه نکته لري چي هغه په هراتفات کښي وجودلري دغه عامه نکته عبارت ده له تازه کولو څخه دشوق دسامع واوریدودکلام ته ځکه یومتکلم چي ویوه سامع ته خبره کوي نوسامع سوکه په سوکه دده دخبري له اوریدلو څخه خسته کيږي نومتکلم دالتفات له لاري دخپل کلام طرزنوئ کړي نوپه دي سبب په اوریدونکي

کښي هم نوي شوق دکلام داوړيدلو پيداسي اوبل قسم يې خاص نکته ده کومه چي په هراتفات کښي يې وجودزورونه دي، په دغه مبارک ايت کښي چي کومي خاصي نکتي دالتفات راغلي دي نوهغه په دي ډول دي.

اوله نکته يې داده چي په شان دامر دعبادت کوم چي د (اعبدوا) دلفظ مدلول دي اهتمام راسي.

دوهمه نکته داده چي اظهار دعظمت دشان دعبادت راسي.

اودريمه نکته داده چي دالله جل جلاله دعبادت د کلفت اودمشقت جبران په لذت سره دخطاب دالله جل جلاله وکړسي.

دوهمه خبره داده چي د(الناس) لفظ په اصل کښي الاناس يا اناس و بيا يې همزه حذف کړسويدي اوپراول تقدير باندي بقاء دحرف تعريف دحذف سوي همزه عوض گرځيدلي ده او پردوهم تقدير باندي په خپله حرف تعريف عوض ورڅخه راغلي دي همداسبب دي چي ددواړو جمع نه روا کيږي يعني داسي نسي ويل کيدلای چي الاناس.

ددغه لفظ مأخذکوم لفظ دي ؟

په دي باره کښي اختلاف موجود دي ځيني وايې چي مأخذ يې دنوس لفظ دي کوم چي وحركت کولو ته ويل کيږي اوځني وايې چي مأخذ يې ايناس دي کوم چي وليدلوته ويل کيږي اوځني وايې چي مأخذ يې نسيان دي کوم چي وهيرولوته ويل کيږي اوځني وايې چي مأخذ يې انس دي کوم چي الفت کولوته ويل کيږي ، اود الناس اوداناس لفظونه هريو دانسان دلفظ دپاره اسم جمع دي.

دريمه خبره داده چي د (ياايهاالناس) په لفظ سره وځلگوته له الهي لوري څخه په قران کریم کښي (۱۸) اتلس ځايه خطاب راغلي دي چي له دي څخه داخبره څرگنده کيږي چي نبوت اورسالت دحضرت محمد صلي الله عليه وسلم وتول بشرته ورغام دي اوتريوه خاص قومه پوري اختصاص نلري.

څلورمه خبره داده چي د(ياايهاالناس) په لفظ سره خطاب عام دي هغو ځلگو ته هم ورشامل دي کوم چي درسول عليه السلام په زمانه کښي ددغه خطاب په وخت کښي موجوده اووهغوځلگوته هم ورشامل دي کوم چي دقيامت ترورځي پوري پيدا کيږي په دي وجه چي دخطاب په وخت کښي غيرموجودانسانان دپرض په توگه موجودگيل سوي دي، دغه تعميم ته ځکه ضرورت سته چي دشريعت حکمونه دقيامت ترورځي پوري وتولولوځلگوته شامل دي

(اعبدوا ربکم)

يعني عبادت وکړئ اي ځلگودرب ستاسي.

دغه جمله جواب دذکرسوي منادي دي.

پوسه چي دلته هم په يوڅو خبروځان پوکول ضروردي.

اوله خبرداده چي د(اعبدوا) لفظ له عبادت څخه جوړدئ ، اوعبادت په لغت كښي واخيري درجي دعاجزي كولوته ويل كيږي، اوپه شريعت كښي دعبادت په معني كښي دعلماوو تعبيرونه مختلف راغلي دي خو ټولوتعبيراتولره جامع تعبيردائ چي عبادت وداسي طاعت اوبندگي ته ويل كيږي چي په اخيره درجه عاجزي اوخضوع ورسره وي او موافق له هغه سره وي كوم چي انسان مثلا په مكلف كړسويدئ سره له دي چي دغه عبادت كونكئ به عقیده لري پراوهيت اوپرلياقت والي دعبادت باندي دهغه چا كوم چي دَي يې عبادت كوي.

دوهمه خبره داده چي عبادت په خپل ذات كښي ډيرقسمونه لري مثلا عبادت قلبي ،عبادت بدني ، عبادت مالي ، عبادت قلبي لكه له خداي اوله رسول سره محبت،اوله الله څخه ويره اواخلاص اوتوكل اولكه ايمان ، اوعبادت بدني لكه لمونځ ، حج ، روژه ، اوعبادت مالي لكه زكات وركول، اوصدقه الفطر، وغيره.

دريمه خبره داده چي واطاعت او فرمانبرداري ته درسول يادامير يادموراوپلار يادكوم بل حقدار لكه استاذ عبادت نه ويل كيږي ځكه چي عبادت يوازي دهغي خاصي فرمانبردارئ نوم دئ كومه چي الله جل جلاله لره وي اودارنگه په عبادت كښي غاية التذلل والخضوع شرط ده اوپه مذكوره اطاعت كښي غاية الخضوع وجودنلريابوله داوجه هم ده چي په عبادت كښي اعتقادپراوهيت دمعبودمعتبردئ.

څلورمه خبره داده چي يوعبادت دئ يوقربت دئ،اوبل طاعت دئ، په عبادت كښي نيت هم ضروردئ اودمن يتقرب اليه يعني دمعبود معرفت اوپيژندنه هم ضرور ده ، او په قربت كښي نيت ضرورنه دئ البته معرفت دمن يتقرب اليه ضروردئ اوپه طاعت كښي نه نيت ضروردئ اونه معرفت دمن يتقرب اليه دمثال په ډول دقرانكريم تلاوت قربت بلل كيږي ځكه چي نيت پكښي ضرور نه دئ اوپيژندنه دهغه چاچي دَي په دغه تلاوت سره وهغه ته نزديكت حاصلوي چي هغه الله جل جلاله دئ ضرور دئ اودارنگه يوكافر چي دالله جل جلاله له وجود څخه منكروي اوبياپه سوچ اوپه فكر اوپه نظر سره چي په كائناتو كښي يې وكړي دالله جل جلاله معرفت حاصل كړي نوودغه نظرته دده طاعت ويل كيږي اوقربت اوعبادت نه ورته ويل كيږي ځكه چي ودغه كافر ته ددغه نظر كولوپه وخت كښي نه دالله جل جلاله معرفت حاصل وو اونه نيت ځكه چي كه كافر ديوه طاعت نيت وهم كړي خوشراً يې دغه نيت معتبر ندئ.

پنځمه خبرداده چي په دغه امر كښي چي داعبدوا په لفظ سره سويدئ له كافرانوڅخه ايجاددعبادت مطلوب دئ سره له ايجاده دشرط دعباته چي ايمان دئ ، او له هغومومنا نو څخه چي مخلص مومنان وي دوام پرعبادت باندي مطلوب دئ اوله منافقينوڅخه اخلاص په عبادت كښي مطلوب دئ اوله مشركانوكافرانوڅخه بي شرکه عبادت كول مطلوب دي.

شپږمه خبر داده چي (رب) يادصفت مشبه صيغه ده خو په معني داسم فاعل يعني دمربي دئ اويامصدر دئ په معني دتربيې دئ اوحمل يې پراالله باندي دمبالغي

په حيث دئ اودخينوعلماوو په قول داسم فاعل صيغه ده چي په اصل کښي رابب وو اوتربيه په لغت کښي دامام راغب په قول وانشاء الشئ حالاً فحالا الي حدالتمام، ته ويل کيږي، او دقاضي بيضاوي په قول وتبليغ الشئ في کماله شيئاً فشيئاً، ته ويل کيږي پوسه چي درب لفظ په عربي لغت کښي په ډيرو معناووراغلي دئ دتفسير قرطبي اودقاموس اودلسان العرب وغيره دبيان مطابق درب دلفظ معني گاني په دي شرحه دي، مالک، سيد، حاکم، انتظام کونکئ، اصلاح کونکئ، جمعه کونکئ، پالنه کونکئ.

همدارنگه پوسه چي د(ربکم) په لفظ کښي سره له ماقبله دده تعليق الشئ

بما يشعربالعلية راغلي دئ حکه چي داقاعده ده چي په کلام کښي له يوشي خخه په مشتقي سره تعبير وسي اويابه مشتقي سره موصوف سي اودغه شي ته يو حکم ثابت سي نوعلت دثبوت ددغه حکم به مصدر ددغه مشتقي وي نو دلته به مطلب داراووخي چي گواکي الله پاک داسي فرمايلي دي، چي ماچي تاسي ته په دي سره امر وکړ چي زماعبادت وکړئ نو داله دي وجهي خخه چي زه ستاسي تربيه کونکئ اوپالونکئ يم.

(الذي خلقکم)

پوسه چي داد(ربکم) لپاره صفت موضحه دي کوم چي وموصوف ته توضيح ورکوي اوحفاو پوښيده گي ورخخه لري کوي ياکاشفه دئ کوم چي دموصوف مفهوم اومعني پکښي بيان سوي وي لکه په دي مثال کښي الجسم الطويل العريض العميق اوياصفت مخصصه اومقيده دئ کوم چي وموصوف ته تخصيص اوتقييد وربخښي دمثال په ډول چي ته داسي ووايې چي (رجل عالم) نوپه دغه قول کښي درجل لفظ وعالم او وغيرعالم ودواړوته ورشامل وونوکه چي دعالم لفظ يې صفت وگرځيدی نوغيرعالم ورخخه ووتی اوپه عالم پوري خاص کړسو خودا پرهغه تقدير مخصصه صفت دي چي بنا پرزعم دمشرکانويې واخلی حکه چي دوی بتان هم دخپلوځانو ارباب بلل.

(فراشاً)

پوسه چي په لفظ د(فراشا) او(بناء) کښي تشبيه بليغه راغلي ده اصل دعبارت په دي ډول دئ (کفراش او کبناء) پوسه چي وادعاء ته داتحاد په منخ کښي دمشبه اودمشبه به تشبيه بليغه ويله کيږي اوتشبيه بليغه مختلف صورتونه لري اول صورت يې دادئ چي مشبه به خبروگرځول سي دمشبه دپاره لکه په دي قول کښي زيدا سد.

دوهم صورت يې دادئ چي مشبه به دهغه فعل دوهم مفعول وگرځي کوم چي دوهم مفعول يې پراول مفعول باندي محمول وي لکه دجعل فعل چي مثال يې دادی (جعل الله زيدا اسداً)، دريم صورت يې دادئ چي مشبه به حال سي له مشبه خخه لکه په دي قول کښي جاءزيد اسداً.

اوڅلورم صورت يې دادئ چي مشبه به صفت سي دمشبه دپاره لکه جاءزيد الاسد، پنځم صورت يې دادئ چي مشبه به په اضافت بياني سره ومشبه ته مضاف سي، لکه په دغه مشهورمثال کښي چي، لجين الماء.

پوسه چي په قران کریم کښي امر په عبادت سره یو کم دیرش ځایه راغلی دی

او همدارنگه پوسه چي له حضرت ابن عباس او علقمه اوله حضرت حسن رضي الله عنهم څخه روایت دی چي د کوم آیت په سر کښي چي د (ياأيهاالناس) لفظ راغلی وي نو هغه مکي دی ، او چي (ياأيهاالذین آمنوا) یې په سر کښي راغلی وي نو هغه مدني دی ، خو ځینو علماوو لکه بیضاوي (رحمه الله) دغه روایت صحیح نه دی بللی په دې وجه چي سورة بقره مدني دی او سره له دې چي په دغه مذکور آیت کښي د یاأيهاالناس لفظ راغلی دی.

او ځني علماء بیاداسي فرمایي : چي دغه حکم اعلیې دی نه کلي . (تتقون) دغه لفظ صیغه د جمع مذکري مخاطبي ده اوله تقوی څخه جوړدی . کوم چي په لغت کښي وسختي ساتني ته ویل کیږی او په معنی دوقایة یعنی ذریعه دنجات اودساتنی هم راځی او په شریعت کښي خوراډیری معناگانې لری چي دمخه ئی تفصیل تیرسویدی او دلته په لغوی معنی مراددی ، (جعل لكم الارض فراشاً) پوسه چي که د جعل لفظ په معنی دصیرسی نودفراشالفظ یې دوهم مفعول دی . او که په معنی دخلق سي نوبیا دفراشاً لفظ حال دی . دالارض له لفظ څخه او په لام جاره کښي کوم چي دلکم په لفظ کښي دی . ودي ته اشاره ده چي دغه ذکرسوي کارونه ټول الله جل جلاله اي انسانانوستاسي دنفعي اوفایدي دپاره کړیدی ځکه چي لام جاره دپاره داننتفاع دی (بناءً) دامصدردی . په معنی داسم مفعول یعنی په معنی دمبني دی . کوم چي وداسی جوړ کړ سوی شی ته ویل کیږی چي دخونی اویا دخیمی په ډول وی دلته په معنی دبام اودچت دی (من الثمرات) پوسه چي کلمه دمن دلته یاحرف جردی او دپاره دتبعیض دی . اویااسمي ده مؤله ده په بعض سره (رزقالکم) درزقاً لفظ دلته یامفعول له دی . که کلمه دمن اسمیه سی اویامفعول به دی . یعنی داخرج دپاره که کلمه دمن حرفیه سی (انداداً) داجمع دند دی . اوندپه اصل کښي وهغه مساوی اومثل دشي ته ویل کیږی کوم چي له ده سره مخالف وی دلته په معنی دشریک دی .

تمت .

د البقري د سورت ۲۳د، او ۲۴، مبارکو اياتو تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم (۷) برخه ،

پوسه چي کله چي الله (جل جلاله) په ذکر سويو اياتو کښي وبنډگانوته امر په عبادت خپل وکړ ، او له شرک څخه يې منع کړل او د خپل وحدانيت د پيژندنې طريقه يې ورته بيان کړه نو اوس په دغور اتلونکيو اياتو کښي الله (جل مجده) دقرآن د حق والي د پيژندنې اودارنگه د نبي کریم صلی الله عليه وسلم د نبوت د معرفت طريقه بيانې وي ، ځکه چي عبادت د الله تعالی بې له معرفت څخه د نبي عليه السلام اودقران کریم اوبي له تعليم څخه د نبي کریم اوبي له عمل څخه په قران کریم نسي کيدلای .

لفظي ترجمه :

(وَ) او (اِنْ) که چيري (کُنْتُمْ) ياست تاسي يعنی ای دمکی کفارو (في) په (رَيِّبٍ) شک کښي (مِمَّا) له وجي دهغه ، يعنی له وجی دهغه قرآنه (نَزَّلَ) چي ټوټه ټوټه نازل کړئ دئ (نَا) مور يعنی هغه قران (على) پر (عَبْدٍ) بنده (نَا) ځمور ، يعنی چي هغه بنده حضرت محمد (صلى الله عليه وسلم) دئ (فَاَتُوا) نوراتگ وکړی . (ب) په (سورة) يوه کوتاه سورت (مِنْ) له (مِثْلٍ) مثل څخه (هِ) دده ، يعنی دقرآن (وَ) او (ادعوا) دروبولۍ (شُهَدَاءَ) مددگاران (کُمْ) ستاسي مِنْ له (دُونِ) غيره (الله) دخدای (جل جلاله) (اِنْ) که چيري (کُنْ) ياست (تُمْ) تاسي (صادقين) 23 رشتياويونکي ، يعنی په دې خبره ستاسي کښي اي کافرانو چي دغه قرآن دخدای له طرفه نه دئ نازل سوی .

يعنی اي مشرکانو کافرانو که دغه خبره په زړو کښي درگرځي چي دا قرآن به محمد (صلى الله عليه وسلم) له خپله ځانه جوړ کړئ وي ، او په دې کښي شکمن ياست چي دا قرآن همدا مور پر خپل بنده محمد (صلى الله عليه وسلم) باندي نازل کړئ دئ نو ددې شک د ليري کولو لپاره اوددې خبري د يقيني پيژندنې لپاره چي دغه قرآن الله (جل جلاله) نازل کړئ دئ دغه اسانه لارده چي تاسي خپل ټول کوښښ په کار واچوئ اوخپل مددگاران چي ستاسي بتان دي هم دروننگه وي په دې باب چي ددغه قران په مثل يو کوتاه سورت جوړ کړئ . ځکه که دغه قرآن محمد (صلى الله عليه وسلم) له ځانه جوړ کړی وي نو بيا خو تاسي هم دا بيخي کولای سۍ چي دقران دسورتوپه مثل يوسوت جوړ کړئ ځکه چي تاسي خوهم فصحاء اوبلغاء عرب ياست ، نوکه ستاسي دغه شک پر ځای وي ، اوتاسي صادقان ياست په دې خبره کښي چي دقرآن محمد (صلى الله عليه وسلم) له ځانه جوړ کړئ دئ نو ضرور بايد دغه کار وکړی . يعنی ددغه قرآن ديوه کوتاه سورت په ډول تاسي هم يوکوتاه سورت جوړ کړئ .

تفصیل اوعلمی خبری:

(وان کنتم)

یعنی اوکه چیری یاست تاسی په شک کښی.

پوسه چي د (ان) دکلمي اود(ریب) دکلمي په ارتباط دلته دوه سوالونه کیږي ، اول سوال دادی چي د(ان) کلمه خودشک په مقام کښی راوړله کیږي، اودامقام خو مقام دشک نه دی ځکه چي دکافرانو انکارخوله حق والي څخه دقران کریم په یقیني ډول متحقق او ثابت ونولهذا باید د(ان) دکلمي پرځای باندي د(اذا) لفظ راوړل سوئ وای ، ددي سوال یوجواب دادی چي دان دکلمي په راوړلو کښی الله پاک دکافرانو وغټ حماقت اوجهالت ته اشاره فرمایلي ده په دي ډول چي ددغه قران کریم حقیقت اوداچي دي دالله پاک له طرفه نازل سوئ دی دده داعلي درجي فصاحت اوبلاغت په اعتبار اودارنگه دده د مضامینو په اعتبار اودحقونښانو اودلائلوه لحاظ داسي واضح دی چي انکار ورڅخه اودارنگه شک کول په ده کښی دډیر سخت جهالت او یادډیر سخت تعصب اوعناد ثمره ده، البته که په مشکوک اومترددډول ویوچاته شک اوریب دیوعذریه وجه په قران کریم کښی پیداسي نودده ددغه مشکوک شک دلیری کولو لپاره یوه لارداده کومه چي په دغه ایت کښی بیان سویده، دوهم سوال دادی چي د (في ريب) دلفظ په بدل کښی باید (في انکار) فرمایلي سویوای ځکه چي مورمخکښی داخبره ذکرکړه چي کافران په قرانکریم کښی شکمن نه وو بلکي ورڅخه منکروه ددغه سوال جواب دمخکښی سوال له جواب څخه فهمیدلای سي.

(ممانزلنا علي عبدنا)

یعنی له وجهي دهغه چي نازل کړی دی ټوټه ټوټه مورپر بند ه زموږ باندي (چي محمد صلي الله عليه وسلم دی) دلته په یوڅو خبروځان پوه کول پکاردي.

اوله خبره داده چي د(مما) لفظ په اصل کښی (من ما) ؤ ، دمن کلمه دلته اجلیه یاپه بل عبارت تعلیلیه ده ، اودما کلمه موصوله ده اودنزلنا جمله یې صلة ده، اوعائد یې له صلي څخه حذف سوئ دی چي تقدیریې په دي ډول دی نزلناه .

دوهمه خبره داده چي دنزلنا لفظ له تنزیل څخه جوړدی، تنزیل اوانزال دځینو علماؤ په قول په یوه معنی دي چي ومطلق نازلولوته دیوشي ویل کیږي ، اوځیني علماؤ ددی په منځ کښی په دي ډول فرق ثابت کړی دی چي تنزیل و داسي نازلولو ته دیوشي ویل کیږي چي په لرلر اوپه ټوټه ټوټه سره وي ، اوانزال وداسي نازلولوته دیوشي ویل کیږي چي په یوه وار سره وي ،دقران کریم په نزول کښی دغه دواړه قسمه نازلول موجوددي ځکه چي قران کریم له لوح محفوظ څخه وبيت العزت ته کوم چي په اول اسمان کښی دکعبی شریفی پربرابري باندي دیوي بیت الله نوم دی

درمضان مبارک په میاشت کښي دلیله القدر په شپه کښي په یوه کت نازل کړسوی دی اوله بیت العزة څخه پر حضرت محمد صلي الله عليه وسلم باندي ددرویشتونو کلونه موده کښي لرلراوتپوته تپوته نازل سوی دی.

سوال : دنزلنا لفظ دانزلنا پرفظ باندي په څه وجه دلته غوره کړسوی دی.

جواب: مفسرینو ددی داوجه ذکر کړیده چي کافرانوبه ددوی ددی خبري اثبات دپاره چي قران دخدای پاک کلام نه دی یودلیل داوايه چي که داقران دخدای پاک کتاب وای نوباید مکمل په یوه کت نازل سوی وای لکه نوراسماني کتابونه چي په یوه کت نازل سویدي نوله کومي وجهي چي دوی شک اوانکار کاوه هغه تنزیل دقران کریم ؤ نه انزال ، اوزما په فکر ددی یوه بله په زړه پوري وجه سته هغه داچي دتفعل باب دتکثیر دپاره هم راخي نوڅرنگه چي دقران کریم په نزول کښي هم کثرت راغلی دی ځکه چي یونزول یې دبلاکيف ذات دالله جل جلاله له طرفه ولوح محفوظ ته ؤ اوبل نزول یې له لوح محفوظ څخه وبييت العزت ته وو اوبل نزول یې له بیت العزت څخه پر نبي عليه السلام ؤ ، اوبیادغه اخيري نزول هم له دوولارو څخه دپرواقع سوی دی ، اول له دي لاري چي درمضان مبارک په میاشت کښي به هره شپه دمکمل قران کریم تکرار حضرت جبریل عليه السلام له نبي عليه السلام سره کاوو ، اودوهم له دي لاري څخه چي دقران کریم نزول دده داجزاوو په اعتبار دپړدی ځکه چي په تپوته تپوته سره نازل سوی دی .

اودنزلنا فعل دمتکلم مع الغیر په صیغه سره دتعظیم په وجه ویل سوی دی ځکه چي فاعل یې الله جل جلاله دی چي واحد دی اودلوی عظمت والا ذات دی.

دریمه خبره داده چي له حضرت محمد صلي الله عليه وسلم څخه الله جل جلاله دعبدپه لفظ سره تعبیر کړی دی. اودرسول یادنبي په لفظ ، اویا دمحمد صلي الله عليه وسلم وغیره په نوموي تعبیرنه دي ورڅخه کړی له مختلفو وجهو څخه ، اوله وجه داده چي په دغه تعبیر کښي اشاره ده ودي ته چي وکوم شي ته چي حضرت محمد صلي الله عليه وسلم خلگ رابولي چي هغه عبادت دالله جل جلاله دی هغه شي داسي شي دی چي په اول قدم کښي ده په خپله عملي کړیدی.

دوهمه وجه داده چي په دي کښي اشاره ده ودي ته چي هرڅوک چي دالله پاک ودين ته یوڅوک رابولي نو اول پخپله باید دخدای تعالی ددين تابعداري په ځان کښي راولي.

دریمه وجه داده چي عبدیت دني دنورو کمالاتو موقوف عليه دی.

څلورمه وجه داده چي عبدیت درسالت اودنبوت ترصفتوپه نبي کښي اشرف صفت دی ځکه چي دعبدیت په صفت کښي نبي له مخلوق څخه وخالق ته متوجه وي، اودنبوت اودرسالت په صفت کښي له خالق څخه ومخلوق ته متوجه کيږي.

پنځمه وجه داده چي په دغه تعبیر کښي الله پاک بندگان ودي ته متوجه کړي دي چي ددغه نبي په شان کښي لکه چي تفریط حرام دئ کوم چي کافران يې کوي دغه راز بايد دده په شان کښي هغسي افراط هم ونکړسي کوم چي يهودواونصاري وودحضرت عيسي عليه السلام يا دحضرت عزيز عليه السلام په شان کښي کړئ دئ.

اواضافت دعبد وضميرته د(نا) لپاره دفائده کولو دتعظيم دمضاف دئ اود(نا) لفظ چي دجمع دمتکلم ضميردئ.

اوپه ځای کښي دضميردواوحدمتکلم فرمايل سوئ دئ لپاره ده اظهاردعظمت دمتکلم دئ چي الله پاک دئ.

پوسه چي په يوه قرائت کښي دعبدنا په بدل کښي عبادنا دجمع په لفظ سره راغلي دئ پردغه تقدير به مرادورڅخه نبي عليه السلام اوامت دده دواړه سي.

(من مثله)

پوسه چي دمن په کلمه کښي پنځه احتمال دي اول داچي تبعيضيه سي دوهم دا چي بيانیه سي ، دريم داچي زائده سي ، البته بناپر قول داخفش ځکه چي دي دا جائزبولي چي دمن کلمه په مثبت کلام کښي زائده راسي ، لکه چي په منفي کلام کښي په اتفاق زائده راتلای سي پردغودروسو تقديروباندي د (مثله) ضمير و (مانزلنا) ته راجع دئ اوتقدير دکلام دلف اونشر مرتب په طريقه په دي ډول کيږي (بسورة کائنه من جمله مثل مانزلنا، يا بصورة عبارة من مثل مانزلنا، يا بصورة مماثلة لما نزلنا ، څلورم احتمال دادئ چي کلمه دمن ابتدائيه سي هغه ابتدائيه چي مدخول يې منشأدماقبل وي نه هغه ابتدائيه چي په ابتداء الغاية سره شهرت لري ، پردغه تقدير به ضميردمثله ضمير و (عبدنا) ته راجع کړکيږي اوتقدير دکلام به په دي ډول سي (بصورة ناشئة من مثل عبدنا) ، اوپنځم احتمال دادئ چي کلمه دمن صلة اوظرف لغوه سي دپاره د(فأتوا) پردغه تقدير به هم دمثله ضمير وعبدنا ته راجع بلل کيږي مگر ارجاع دضميردمثله وما نزلنا ته له ډيرووجهو څخه ارجح دئ اول له دي وجهي څخه چي موافق دي له نورو اياتو دتحدي سره خاص بيا له هغه ايت سره چي په عين شکل په سورت يونس کښي راغلي دئ ، اوضميردمثله پکښي په يقيني ډول وقران ته راجع دئ ځکه چي دعبدنا لفظ هلته مقدم نه دئ ذکر سوئ، دوهم له دي وجهي چي دلته خبره اوبحث په منزل کښي دئ نه په منزل عليه کښي دريم له دي وجهي چي پردغه تقدير چي دغه ضمير ومانزلناته راجع سي نودغه کلام په تحدي کښي ابلغ گرځي تردي چي وعبدته راجع سي لکه چي په ادني تأمل سره داخبره فهميږي ، څلورم له دي وجهي چي قران کریم خو في نفسه معجزدئ اوپه نسبت وتولو جنيانواوانسانانوته معجزدئ نه يوازي په نسبت ونبي عليه السلام اوومثل دده ته ، پنځم له دي وجهي چي له رجوع څخه دضميردمثله وعبدنا ته ددي خبري توهم کيږي چي دقران کریم په يوه کوتاه سورت هغه څوک راتگ نسي کولای کوم چي دنبي عليه السلام په ډول بي تعلمه اوامي رالوی سوئ وي ، اوکوم څوک چي تعليم يافته وي نوهغه کولای سي چي دقران کریم په مثل يوسورت جوړکړي ، شپږم له دي وجهي چي له رجوع سره دمذکور ضمير وعبدنا ته دغه قول دخداي پاک هم مناسب نه دئ چي وادعوا شهداء کم فتأمل .

(وادعوا شهداء کم)

پوسه چي دغه حکم الله جل جلاله وکفاروته په دي خاطر کړی دی چي میدان اوداثره دمقابلي ودوی ته پراخه سي چي بيا په مقابله کښي دوی لره دمغلوبیت په صورت کښي بل هيڅ صحيح عذراو وجه پاته نسي پرته له دي چي يابه دحق تابعداري کوي اوتعصب اوعناد به شاته غورځوي اودابه مني چي بيشکه قران کریم دالله جل جلاله کتاب دی ، اويکه تعصب اوعناد پري نږدي نوبه په يوه باطله بهانه پسي لاسونه نيسي ، لکه چي همدغه ډول پيښه هم سوه چي کله دوی عاجزه سول نوپه دي بهانه پسي يې لاسونه ونيول چي په مور محمدصلي الله عليه وسلم سحراو جادو وکړ يعني نوځکه مورپه دغه مقابله کښي عاجزه سوو .

همدارنگه پوسه چي ددعا ماده په قران کریم کښي (۲۱۱) دوه سوه اويوولس ځايه راغلي ده او په مختلفو معني گانو کښي مستعمله سويده .

۱ — حاجت غوښتل لکه دسورت اعراف په (۵۵) پنځه پنځوستم اودسورت مومن (۶۰) په شپيتم ايت کښي .

۲ — په معني دنداء کولو ، لکه دسورت بقرې په (۲۶۰) دوه سوه شپيتم ايت کښي .

۳ — په معني دتبليغ کولو ، لکه دسورت حم سجده په (۳۳) دروديرشم ايت کښي .

۴ — په معني ددعوت دشر ، لکه دسورت يوسف په (۳۳) دروديرشم ايت کښي .

۵ — په معني د فریاد کولو ، لکه دسورت اعراف په (۵) پنځم ايت کښي .

۶ — په معني دعبادت اودطاعت کولو ، لکه دسورت نساء په (۱۱۷) يوسل اوولسم ايت کښي .

۷ — په معني درابللو وډوډی ته ، لکه دسورت احزاب په (۵۳) دروپنځوستم ايت کښي .

د(شهداء) لفظ جمع دشهيددی کوم چي دشهادت له لفظ څخه مشتق دی .

پوسه چي ماده دشهادت په قران کریم کښي په ډيرو معني گانو کښي مستعمله سويده

۱ — په معني دلیدلو اودحاضریدلو ، لکه دسورت بقرې په (۱۸۵) يوسل پنځه اتيايم ايت کښي .

۲ — په معني دفيصلي کولو دالله جل جلاله ، لکه دسورت ال عمران په (۱۸) اتلسم ايت کښي .

۳ — په معني دحکم کولو ، لکه دسورت يوسف په (۲۶) شپږويشتم ايت کښي .

۴ — په معني دشاهدي ادا کولو داندامودانسان پرانسان باندي په ورځ کښي دقيامت ، لکه دحم سجده په (۲۰) شلم ايت کښي .

- ۵- په معني د اقرار کولو، لکه دسورت انعام په (۱۳۰) یوسلو دیرشم ایت کښي.
- ۶- په معني ده شاهدي ویلو پر صدق درسول علیه السلام لکه دال عمران په (۸۶) شپړا تیايم ایت کښي.
- ۷- په معني دگواهي ادا کولو دقاضي په حضور کښي، لکه دسورت نساء په (۱۵) پنځلسم ایت کښي.
- ۸- په معني دعلم، لکه دسورت بقرې په (۸۴) څلورا تیايم ایت کښي.
- ۹- په معني دخبرور کولو، لکه دسورت توبي په (۱۰۷) یوسل او اوم ایت کښي.
- ۱۰- په معني دشهادت دملائکو په دنیا کښي، لکه دسورت نساء په (۱۶۶) یوسل شپړ شپتم ایت کښي
- ۱۱- په معني دقسم کولو، لکه دسورت بقرې په (۲۰۴) دوه سوه څلورم ایت کښي
- ۱۲- په معني دتائید کولو، لکه دسور هود په (۱۷) اولسم ایت کښي.
- ۱۳- په معني دبیانولو دتوحید دخدای پاک، لکه دسورت احزاب په (۴۵) پنځه څلویشم ایت کښي.
- ۱۴- په معني دتوجه اود حضور دزړه، لکه دسورت ق په (۳۷) اودیرشم ایت کښي.
- ۱۵- په معني دشهادت دنبي علیه السلام اودامت دده پرنور وامتیا نوباندي په ورځ کښي دقیامت، لکه دسورت بقرې په (۱۴۳) یوسل درو څلویښتم ایت کښي.
- ۱۶- په معني دوصیت کولو، لکه دمائده دسورت په (۱۰۶) یوسل او شپږم ایت کښي.
- ۱۷- په معني دشهید کیدلو په لار کښي دالله جل جلاله. لکه دال عمران دسورت په (۱۴۰) یوسل او څلویښتم ایت کښي .
- ۱۸- په معني دحاضرو شيانو، لکه دسور انعام په (۷۳) درواویایم ایت کښي.
- ۱۹- په معني دکلمو دشهادت دوحدانیت دالله جل جلاله اودرسالت دنبي علیه السلام، لکه دمعارج دسورت په (۳۳) درودیرشم ایت کښي.
- ۲۰- په معني دمدت کولو، لکه دلته چي د(شهداء کم) دلفظ معني په مددگارانو وکړه سي.
- له شهداء کم څخه دلته مراد څوک دي؟
- قاضي بیضاوي رحمه الله تعالی له دغه لفظ څخه دلته دمتعددو معني گانودهرې یوي اراده کول صحیح گڼلی دی

۱- داچي په معني دحاضرینوسي، يعني اودروبولئ حاضرین ستاسي.

۲- دوهم داچي په معني مددگارینوسي، يعني اودروبولئ مددگاران ستاسي له انسانانو، اوله پيرانانو، اوله باطلومعبودانوستاسي.

۳- داچي په معني دگواهانوسي، يعني اوراوغواړئ گواهان ستاسي چي بياپردي باندي ستاسي دپاره گواهي ورکړي چي بیشکه کوم کلام چي تاسي په مقابله کښي دقران کریم جوړکړ نوهغه په مثل دقرانکریم دئ.

۴- داچي په معني دمعبودانواودبتانوددوی سي.

(من دون الله)

پوسه چي د دون لفظ په اصل کښي وتحت اووکښته ته ويل کيږي، اوپه قران کریم کښي په ديرومعني وو راغلئ دئ، لکه له يوشي څخه تجاوز کول، اولکه ادني، اولکه قریب ، اولکه غيراوسوي ، دلته په معني دغيراوسوي دئ، يعني من غيرالله وسواه.

(ان کنتم صادقین)

يعني که چيري ياست تاسي اي کافرانو صادقان (په دي کښي چي دغه قران دخداي کلام نه دئ بلکي محمد صلي الله عليه وسلم له خپل ځان څخه جوړکړئ دئ)

پوسه چي جزاءددغه شرط محذوفه ده ځکه چي ماقبل کلام دلالت باندي کوي اودصادقين متعلق هم محذوف دئ، اوتقدير دکلام په دي ډول دئ(ان کنتم صادقين في قولکم ان القران من کلام البشروليس من عندالله فأتوا بسورة من مثله وادعوا شهداءکم من دون الله)

همدارنگه پوسه چي دصادقين لفظ له صدق څخه جوړدئ، اوصدق په علمي تعبيردجمهوروپه قول مطابقت دخبري دئ له واقع سره عام له دي څخه که دغه خبره ددغي خبري دمتکلم له عقيدې سره مطابقه وي اوکه نه وي، اودنظام معتزلي په نزد صدق دخبرمطابقت دخبردئ دمتکلم له اعتقادسره عام له دي څخه چي له واقع سره مطابقت لري اويابې نلري، اودجاحظ په نزد صدق دخبرمطابقت دخبردئ له واقع اوله اعتقادد متکلم له دواړوسره، په قران کریم کښي دصدق لفظ په ځيني ځايو کښي مقابل دکذب راغلئ دئ، اوپه ځيني ځايو کښي په معني دصواب اوحق راغلئ دئ کوم چي مقابل دخطادئ اوپه ځيني ځايو کښي په معني دوفاکولوراغلئ دئ ، وهکذا

پوسه چي کوم اياتونه دتحدې په باره کښي په قران کریم کښي راغلي دي هغه په دي شرحه دي.

۱- دادئ (فأتوا بکتاب من عندالله هواهدی)

۲- دادی (قل لئن اجتمعت الانس و الجن علي يأتوا بمثل هذا القرآن لا يأتون بمثله ولو كان بعضهم لبعضهم ظهيراً)

۳- دادی (فأتوا بعشرون مثله مفریات).

۴- دادی (فأتوا بسورة من مثله)، ددغو مبارکواياتوپه ارتباط يوبل ضروری تفصيل، پوسه چي دهرنبي په زمانه کښي چي به دخلگو په منځ کښي کوم شی ډیرغالب ؤ اودوی به په هغه شي کښي يودبله مقابله سره کوله نو دهغه نبي مهمه معجزه به هم په ظاهره له جنس څخه دهغه شي وه دمثال په ډول دحضرت موسی علیه السلام په زمانه کښي سحراو جادو ډیرؤ چي خلگوبه دسحراو جادو په ذریعه ډیرنادر او خارق العادته کارونه ښکاره کول نوالله پاک دحضرت موسی علیه السلام اکثره معجزې هم په ظاهره شکل کښي وهمدغه خارق العادته کاروته ورته دموسي علیه السلام په لاس سره واخلگوته ښکاره کړې لکه يدبيضا يعني داچي ده مبارک به خپل لاس په بغل کښي داخل کړاوبيايې بيرته رالری کړ نوداډول تک سپين اوله نورڅخه ډک به وگرځیدی چي دنمرنور اوروښني ورته عاجزه وه اولکه عصاده چي پرځمکه باندی بي وغورځوله نوژوندی ماربه ورڅخه جوړسواولکه داچي درياب يې په لکره وواهه نودوؤلس کوڅی اولاری پکښی جوړی سوی اويالکه داچي ډبره يې په لکره ووهله نودوؤلس چینی به ورڅخه راووتلی اودارنگه دحضرت عیسی علیه السلام په وخت کښی طبابت ډیروونوپه دی سبب دده ډیری غټی معجزی هم دطب له جنسه څخه وې لکه دمور زاده رانده اودارنگه دپیس دمرض والامعالجه کول اويادمړیوراژوندی کول اوداسلام دپیغمبر په زمانه کښی دفصاحت اودبلاغت اودشعر اودنظم اودنثرمقابله غالبه وه نوپه دی وجه داسلام دپیغمبر په معجزوکښی ترټولومهمه معجزه له همدغه جنسه څخه وه چي قران کریم دی، دقران کریم داعجاز وچي، اوله وجه داعجازدقران کریم داده چي په باب دا ايجازود اطالت کښی په اعلی درجه دبلاغت اودفصاحت کښی قرارلری یوه قصه ئی په یوه ځای کښی په مفصلوالفاظوسره بیان کړی وی اوپه بل ځای کښی ئی بیا همدغه قصه په ډیرو کوتاه الفاظوسره بیان کړ ئی وی اوسره له دی چي مقصودپه دواړو صورتوکښی یوډول اداکړ سوی وی دوهمه وجه دايجازدقران کریم داده چي دده اسلوب اوترز دعبودکلام له اسالیبوسره اودارنگه ددوی داشعاروله وزنو سره کامل مفارقت اوپري کړون لری دهم دغو دوو وجوپه سبب به عربواودمکی کفارو په خپلومجلسوکښی دقران کریم پرفضیلت باندی اقرارکاوه اوپه دی باره کښی بی دخپل تحیر اوتعجب اوعجزاظهارکاوه اودابې ویل چي قسم په خدای دی چي دغه قران لره ډیرغټ حلاوت اوخوږ والی ثابت دی دریمه وجه داعجازدقران کریم داده چي په ده کښی دتیروامتواودارنگه ددوی دانبیاووسیرتونه په واقعی ډول بیان سویدی سره له دې چي دغه قران دداسی چاپه ژبه واخلگوته ویل کیده چي هغه نه هیڅ ډول تعلم کړیوواونه له یوه معلم سره ده هستوگه کړیوه اوڅلرمه وجه داعجاز دقران کریم داوه چي په قران کښی ډیرآیاتونه په داسی ډول دی چي په هغوی کښی له مستقبلو شیانوڅخه اخبارسویدی اویا په همهنه ډول هغه شیان واقع سویدی اوځنی ئی له دی څخه ووسته واقع کیدونکی دی دمثال په ډول الله پاک په قرآن کښی فرمایلی دی چي ورته ووايه یعنی ای رسوله واخلگوته چي خامخا که سره راټول سی انسانان اوپیریان پر دی باندی چي دوی راتگ وکړی په مثل ددی قران نودغه راتگ به ونسی

کړای که څه هم ځنی ددوی ځنونورولره پشته او مددگار سی او ویاخبره، هم هغسی سوه ځکه چی تراوسه پوری سره له سخته عداوته دکفاروله قرآن او اسلام سره دقرآن پاک ددی اخبارخلاف کارنسورامنځ ته دارنگه لکه دمخه چی ئی بیان وسوالله پاک په قرآن پاک کښی دمکی وکفاروته فرمایلی دی چی که چیرته تاسی په دی کښی شک لری چی دغه قرآن موږ نازل کړیدی یعنی ځموږله لوری ئی نه بولی بلکی دمحمدله طرفه ئی جوړسوی کلام بولی. نوتاسی ددغه قران په مثل یوکوچنی سورت جوړکړی اوکه مودا سپ ونکړل او هیڅ کله به داسی ونکړای سی الخ نولکه څنگه چی الله پاک ودوی ته دااخباروکړچی هیڅ کله به تاسی ددی توان ونلری چی دقران په مثل یوکوتاه سورت جوړکړی نوبیا هم هغسی پښه سوه

لفظي ترجمه

(ف) وروسته (إِنْ) کچیري (لَمْ تَفْعَلُوا) نه وکړ تاسی یعنی دغه کارمونه وکړکوم چی راتگ دی په یوه کوتاه سورت سره چی په مثل دقران وی (و) او (لَنْ تَفْعَلُوا) هیڅ کله به ونکړی تاسی یعنی دغه کار (فَاتَّقُوا) نووویریری یا ئی داسی معنی وکړی چی نووساتی یعنی ځانونه خپل (النَّارِ) له اورڅخه (الَّتِي) هغه اور (وَقُودُ) چی خاشاک (هَا) دده (النَّاسِ) خلگ دی (و) او (الْحِجَارَةَ) ډبری دی (أَعِدَّتْ) چی تیارکړسویدی (لِلْكَافِرِينَ) دپاره دکافرانو (24) یعنی ای دمکی کفارو وروسته له دې څخه چی تاسی دقران کریم دمقابلې لپاره خپلی متی راونغاړی او خپل ټول مددگاران هم دخپلوځانونملگری کړی او خپل باطل معبودان بتان وغیره هم دروننگه وی او دیوه کوتاه سورت په جوړولو کوم چی دقران کریم په مثل وی پیل وکړی او بیاعاجز اوناوسه وگرځی او په ذکر سوی ډول یوکوتاه سورت جوړنکړی نو بیاخو داخبره درته ثابته سوه چی دغه قرآن دالله کلام دی اودالله له لوری پرمحمدصلی الله علیه وسلم باندی نازل سویدی نوبیا خپل ځا نونه له هغه اور څخه وساتی کوم چی دهغه بوتی او خاشاک انسانان اوډبری دی اودهغو خلگودپاره تیارسویدی کوم چی کافران دی اودالله له کتاب او دالله له رسول څخه انکارکوی یعنی په دی ډول خپل ځانونه وساتی چی په دغه قرآن او په حضرت محمدصلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړی.

ددغه مبارک ایت د کلماتو په ارتباط تفصیل او علمی خبری دلته ترک سوی دی او په راروانو برخوکښی درج سوی

دی

د بقرې د سورت د ، ۲۵ مبارک ایت تفسیر او تحقیق

تفسیر فضل الرحیم (۸) برخه،

پوسه چې دالله پاک په خپل دغه مقدس کتاب کښې پردې باندې عادت جاري سویدی چې غالباً په ترغیب پسی ترهیب اوپه ترهیب پسی ترغیب وبنډگانوته ورکوی لکه چې دایومسلم قانون دی چې ونافرمانه ته ترهیب اوویره ول پکار دی اووفرما نبرداره ته شاباسی اوترغیب ورکول په کاردی نوڅرنگه چې په تیرایت کښې الله جل جلاله ونافرمانانوته ترهیب ورکړ او ددوی دپاره یې دوعید اودعذاب ورکولوذکروکړ نو اوس په راتلونکیو ایاتوکښې الله جل جلاله وفرمانبرداره بندگانوته ترغیب ورکوي او فرمایي

لفظي ترجمه:

(و) او (بَشْرٍ) زيرې وکړه يعنی ای محمد ه (الَّذِينَ) پرهغوخلگويا وهغوخلگوته - يعنی ای رسوله پرهغوخلگوبا ندى نارينه وي اوکه بښي وي زيرى وکه (آمَنُوا) چې ايمان يې راوړئ دئ (و) او (عَمَلُوا) کړي يې دي (الصَّالِحَاتِ) نیک عملونه (أَنَّ) په دي سره چې بيشکه يعنی ددی زيرى باندی وکه چې بيشکه (لَهُمْ) دوی لره - يعنی سته دوی لره (جَنَّاتٍ) جنتونه (تَجْرِي) چې بهيروي به (مِنْ) له (تَحْتِ) لاندي - يعنی له لاندي څخه (هَآ) ددوی - يعنی ددغو جنتو (الْأَنْهَارُ) و الي يعنی والي دابويا والي داوبو اودعسلواودشراوبواودشيدو (كُلَّمَا) هروخت يا هروار (رَزِقُوا) چې ورکړسى و دوی ته (مِنْهَا) له دوی څخه - يعنی له دغو جنتو څخه (مِنْ) له (ثَمَرَةٍ) ميوې څخه يعنی له جنسه ديوقسم ميوې څخه (رِزْقًا) رزق، روزي (قَالُوا) نو وايې به دوی - يعنی دغه جنتيان (هَذَا) دا - يعنی دغه رزق چې په جنت کښې راکړ سو (الَّذِي) هغه دئ يعنی په مثل دهغه دئ (رِزْقٍ) چې راکړسوى و (نَا) موږ ته (مِنْ) له (قَبْلِ) مخه - يعنی له مخه تردي په دنيا کښې (و) او (أَتُوا) راتگ به کړسوى وى و دوی ته (بِهِ) په ده سره - يعنی په دغه رزق سره دجنت اوددنيا (مُتَشَابِهًا) برابرپوله بل سره - يعنی په داسي حال کښې چې هغه رزق به کوم چې په دنيا کښې و دوی ته ورکړسوى و برابروي له هغه رزق سره کوم چې په جنت کښې و دوی ته ورکړکيږى مگر خو دغه تشابه اويودبله برابروالى بى صرف په ظاهره صورت اوشکل کښې وى وى (و) او (لَهُمْ) دوی لره يعنی وي به دوی لره (فِي) په (هَآ) دوی کي يعنی په دغو جنتو کښې (أَزْوَاجٍ) ښځي (مُطَهَّرَةً) ښي پاکي کړي سوئې (و) او (هُمْ) دوی به - يعنی جنتيان به (فِي) په (هَآ) دوی کښې - يعنی په دغو جنتو کښې (خَالِدُونَ) هميشه اوسيدونکي وي) 25)

يعنی اوزيري وکړه اي رسوله پرهغوخلگوباندي چې صحيح اوله نفاق څخه خالي ايمان يې راوړيدئ يعنی په الله جل جلاله اودالله جل جلاله په رسول حضرت محمدصلي الله عليه وسلم باندي اوپه قران کريم باندي اوپه هر هغه شي

باندي كوم چي ايمان راوړل په هغه باندي فرض دئ ، اوکړي ئې دي دوی نیک عملونه ، يعني کوم چي عبارت دي له هغو عملو څخه چي شريعت هغه عملونه مستحب يامندوب يا سنت يا واجب يا فرض يادادب کارونه بللي دي ، په دي سره ، پردوی باندي زيړئ وکړه ، چي بيشکه ، سته ، دوی لره ، دقيامت په ورځ کښي ، جنتونه ، کوم چي عبارت دي له دغواتوجنتو څخه ، اول جنت فردوس ، دوهم جنت عدن دريم جنت مأوي ، څلورم دارالخلد ، پنځم دارالسلام ، شپږم دارالمقامه ، اوم عليين ، اتم جنت نعيم، داسي جنتونه ، چي بهيري به لاندي ترهغوی يعني لاندي تر درختو دهغوی والي ، بيالي ، کومي چي دلته مرادورڅخه ياتنھا داوبووالي دي اويامرادورڅخه هغه څلورقسمة والي دي چي په سورت محمد کښي يې ذکر راغلي دئ چي داوبواودشهدواودشيدواودشراوبوالي دي ، اوداسي جنتونه چي دهغوی دخورکي موادو حال به په دي ډول وي ، چي هروخت ياهروار چي ورکړسي ودوی ته له همدغو جنتو څخه له جنسه دميوې څخه يو رزق اوروزي نووايې به دغه جنتيان چي دغه رزق اوروزي يعني کومه چي دااوس ومورته راکړه سوه عين هغه روزي اورزق دئ چي راکړسوي ؤ مورته له مخه يعني په دنيا کښي داخبره به ځکه دوی کوي چي دجنت ميوې به دظاهره رنگ په اعتبار د دنيا دميوو په ډول وي نوکله چي وجنتيانوته په جنت کښي يوه ميوه لکه انگورياانار ياخورما مثلاً ورکړله سي نودوی به وايې چي داخوهم هغه ميوه اورزق ده کوم چي په دنيا کښي به ومورته راکيدئ هو کله چي دوی ددغي جنتي ميوې خوند وگوري نوبيا به پوه سي چي ددغي ميوې او رزق اود دنيا دميوې اودرزق ترمنځ بي انتهااوبي حسابه فرق موجود دئ اوراتگ به کړسوي وي وجنتيانوته په رزق اوپه روزي سره د دنيا اوداخرت په داسي حال کښي چي دجنت دهر يوه نوبت رزق اوروزي به کومه چي دوی ته په جنت کښي ورکړه کيږي برابره وي يعني دظاهري رنگ اوصورت په اعتبار له هغه رزق اوروزي سره کومه چي ورکړه سوی وي ودوی ته په دنيا کښي، پوسه چي جنتي خورکونه به هم کوم چي له يوي نوعي څخه وي په ظاهري شکل کښي يودبله سره برابروي خو په خوند اوپه نورو معنوي امورو کښي به ډيرتوفير سره لري او دارنگه به وي دوی لره په دغو جنتو کښي ښځي پاکي کړي سويې ، له خبيثو اوبيکاره اخلاقو اوخويو څخه اودارنگه به دغه ښځي پاکي کړي سويوي له زنانه مرضو څخه لکه نفاس اوحيض او له طبعي مستقدراتو څخه لکه دپوزي اوبه ، دخولي اوبه اولکه چرک اوخيږي اولکه بدبويې او له دي سره سره به دجنتيانودپاره يوغت نعمت داوي چي دوی به په دغو جنتو کښي هميشه اوسيدونکي وي او هغه وهم اوترس به چي په دنيا کښي به دوی هميشه ورسره مخامخ وه چي هغه ترس اوويره دنعمتواودژوندوزوال وه په جنت کښي له دوی سره نه وي بلکي ودوی ته به داډاډ اويقين ورکړسوي وي چي ستاسي ژوندون او ستاسي اوسيدل په جنتو کښي اودجنت نعمتونه دابه ټول له تاسي سره هميشه اودوامداره وي .

تفصيل او علمي تحقيق .

(وبشراالدين امنوا)

پوسه چي دغه جمله سره له هغو ټولو جملو چي له دغي جملي سره تعلق لري کومي چي په دغه ذکر سوي ايت کښي مذکوري سوي دي دمضمون اودغرض په اعتبار عطف دي (د وان کنتم في ريب... الخ) پرجمله باندي کومه چي پر ډيرو جملو باندي مشتمله ده چي هغه هم دغرض اودمضمون په اعتبار واخستله سي پر طريقه د عطف دقيصي پريقيصي باندي.

پوسه چي عطف دقيصي پريقيصي باندي دوي معني وي لري اوله معني يې داده چي يوه جمله دمضمون په اعتبار عطف سي پر بله جمله باندي دمضمون په اعتبار بې له دي چي وذات ددوی دواړو ته وکتل سي په دي ډول چي ايا ددغودووجملوپه منځ کښي ددوی دذات په اعتبار ديوي عطف پر هغه بلي صحيح دي اوکه نه دي ځکه که ددوی دواړو وذات ته وکتل سي نوبيا عطف ددوی ترمنځ نه صحيح کيږي ځکه چي مثلاً په دوی کښي يوه خبريه وي اوبله انشائيه وي مگر خوځرنګه چي ددوی دواړو دمضمونوپه منځ کښي مناسبت موجودوي نوپه دي وجه يوه له دوی دواړو څخه عطف کره سي پر بله باندي لکه په دي قول کښي (زَيْدٌ يُعَاقَبُ بِالْقَيْدِ وَالْأَزْهَاقِ وَبَشْرٌ عَمْرًا بِالْعَفْوِ وَالْإِطْلَاقِ) ځکه په دغه مثال کښي اوله خبريه جمله ده اودوهمه انشائيه جمله ده اوعطف دانشائيه جملي پر خبريه باندي اودارنګه عکس ددي جائز نه دي ځکه چي ددوی دواړوپه منځ کښي کامل انقطاع اوپريکړون موجود دي اودمعطوف اودمعطوف عليه په منځ کښي به نه کمال دانقطاع وي اونه به کمال داتصال وي مگردلته په دغه مثال کښي انشائيه جمله پر خبريه جمله باندي عطف سویده په دي سبب چي مضمونونه ددوی دواړو مناسبت دتضاد سره لري . دذکر سوي مثال ترجمه، يعنی زيد عذاب ورکړ کيږي وده ته په قيد اوپه هلاکولو سره اوزيري وکره وعمرته په عفوه اوپه خلاصيدودده له قیده څخه،

اودوهمه معني دعطف دقيصي پريقيصي باندي داده چي ډيري جملي چي دکوم غرض دپاره ويلي سويوي عطف کړي سي پرنور وډيرو جملو باندي چي ويلي سوي وي دبل کوم يوه غرض دپاره له دی وجهي چي ددوی دغرضوپه منځ کښي مناسبت موجودوي.

انظر حواشي مولانا عبد الحكيم علي الخيالي.

په دغه ايت کښي په دوهمه معني عطف دقيصي پريقيصي باندي راغلی دي.

د(بشر) لفظ کوم چي دواحد مذکر امر حاضر معلوم صيغه ده له تبشیر څخه جوړ دي کوم چي دتفيعيل دباب مصدر دي اوله بشارت څخه ماخوډ دي اوبشارت وهغي خبري ته ويل کيږي کومه چي سبب دسرور اودخوشحالي وي چي په پښتو کښي زيږي ورته ويل کيږي نودتبشیر معني به زيږي کول سي البته کله کله وهغي خبري ته هم بشارت ويل کيږي کومه چي دخفگان اودخواب دي سبب گرځي خوداستهزاء په توګه نه دحقيقت په ډول دمثال په ډول لکه يوچاته چي وواي چي ورسه پر فلاني باندي زيږي وکره چي صبادي وژنم ، په قران کريم کښي هم ددي مثال سته

لکه په دي قول دخداي پاک کښي چي (فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ) يعني نوزيرئ وکړه اي رسوله پردغو کافرانو باندي په عذاب دردناک سره چي دقيامت په ورځ به ودوی. ته ورکړ کيږي.

د (وَبَشِّرْ) په لفظ کښي وچاته خطاب دی؟

په دي کښي دري احتماله دي، اول احتمال دادئ چي دغه خطاب ورسول عليه السلام ته سي، دوهم احتمال دادئ چي دغه خطاب وعالم ته سي په هره زمانه کښي چي دغه عالم وي، او دريم احتمال دادئ چي دغه خطاب وهرهغه چاته سي کوم چي ددي صلاحيت لري چي دغه زيري ونيک عمله مومنانوته ورسوي.

(وعملوا الصالحات)

دغه جمله دامنو پر جمله باندي معطوفه ده او دغه عطف دليل دئ دهل السنه والجماعت لپاره کوم چي په سرکښي يې زموږ احناف قرار لري ځکه چي دوی وايي چي اعمال صالحه جزدايمان نه دي بلکي غيږدي له ايمان څخه اودارنگه په دغه عطف کښي رددئ پر خوارجوباندي کوم چي داسي وايي چي اعمال صالحه دايمان جزدي اوپه گناه سره انسان کافريولي اودرنکه په دی کښي پرمعتزله و باندي هم رددی. کوم چي وايي چي اعمال صالحه دايمان جز دی او گناه کوونکی سړی. نه مومن دی. اونه کافردی، پوسه چي په قران کریم کښي هرځای دعملو اماده دصالحات له مادي سره ذکر سويده نه دفلوا وغيره ماده داپه دی وجه چي والله ته ډير محبوب عمل هغه دی. کوم چي دوامداره وی اودعمل ماده پردوام باندي دلالت کوی، اودصالحات لفظ دصالحه جمعه ده کوم چي دغلبی داسمیت په وجه يې موصوف په مفهوم کښي ورداخل سويدي. او په اصل کښي ونيک خصلت اونیک خوی. ته ويل کيږي اوپه شريعت کښي وهغه عمل ته ويل کيږي چي په ايت يابه حديث يابه اجماع اويابه قياس سره يې تجويز او تحسين سوئ وی عام له دي څخه که يې تحسين داستحباب په درجه کښي سوئ وي او که دستنيت اويادوجوب اويادفرضيت په درجه کښي، پوسه چي داهل سنت والجماعت کوم چي عبارت دي له پيروانو څخه دڅلورومذهبودا عقیده ده چي هغه څوک چي هم مؤمن وي اوهم دصالح عمل خاوندوي يعني له ايمان سره سره يې له گناهو څخه ځان ساتلی وی اوفرض او واجب کارونه يې کړيوي اودارنگه يې دستنواو دمستحبو کاروخيال ساتلی وي دقيامت په ورځ کښي هم له عذاب څخه ددورځ خلاص دی. اوهم له عتاب اوسر زښت څخه اوهم له حرمان څخه دشفاعت دښي عليه السلام اوهم به له ابتدا څخه لاجنت ته و رداخليږي اوکه يوه سړی گناه کړی و ه اوتوبه ئی نه وه ورڅخه کښلی نوبيا به ياالله پاک بخښه ورته وکړي اويابه دښي يادکوم بل صالح سړی په شفاعت سره خلاص شی اويابه دگناه په اندازه ددورځ عذاب ورکړسي او بيابه وجنت ته ولاړسي اوداسي هم کيدای سي چي دنزعی اويادقبر دتکليفو په وجه ئی گناوی توئ کړلی سي اوکه العياذبالله يو څوک کافر مړسي نوبيا به هميشه په دورځ کښي وی او که ئی په دنيا کښي هرڅونه نيک عملونه کړي وی نو دده دکفر په وجه به هغه ټول باطل وی

(هذا الذي رزقنا من قبل)

پوسه چي له (الذی رزقنا من قبل) له لفظ څخه یا مرادهغه خورکه اورزق دی. کوم چي ودوی. ته تر موجوده حاضر سوی رزق دمخه په جنت کښي ورکړسوی نو دوی به ددغه سابق اودفي الحاله حاضر رزق د شکل اود ظاهره رنگ اودارنگه د خونداوپه هرڅه کښي دپوره یووالي په وجه له خوړلوڅخه ددغه حاضر رزق وروسته داسي حیران گرځي چي ددغودورزقو ترمنځ به هیڅ فرق نسي کولای. اوداسي خیال اوگمان به کوي چي دغه رزق عین هغه رزق دی کوم چي یوځل دمخه را کړسواوموړو خوړي پردغه تقدیردهدا له لفظ څخه وروسته دعین دلفظ تقدیرمناسب دی، اي (هذاعین الذی. الخ) اویاله (رزقنا من قبل) څخه هغه سابق رزق مراد دی چي په جنت کښي تر حاضر رزق دمخه ودوی. ته ورکړسوی وی خو په رنگ اوپه شکل کښي سره برابروي اوپه خوندا کښي سره جلاوی نوترخوړلودمخه دوی. داوواپي چي (هذالذی... الخ) پردغه تقدیر به دهذا ترلفظ وروسته دمثل دلفظ تقدیرمناسب وي، اي (هذامثل الذی. الخ) اویا مرادله (رزقنا من قبل) څخه هغه رزق دی چي له مخه تردي په دنیا کښي ودوی. ته ورکړسوی و، په دغه صورت کښي بیادوه احتمال دې اول احتمال هغه دی کوم چي په لفظي ترجمه کښي ما په وضاحت سره اشار ورته کړیده، اودوهم احتمال دادی چي مرادورڅخه هغه نیک عملونه سي کوم چي په دنیا کښي به دوی. کول نو پردغه تقدیر به دهغو علماؤ په قول کوم چي وایي چي په جنت کښي وځلگوته ددوی. عین ایمان او اعمال صالحه ورکړه کيږي مگر خو هلته دغه ایمان او اعمال صالحه ددوی. دجنت دنعمتوپه شکل بدل سي، له (هذا) څخه وروسته دعین لفظ مقدر کړ سي اي (هذاعین الذی) اود هغو علماؤ پر قول به کوم چي وایي چي دجنت نعمتونه دنیکو اعمالو بدله اوجزاده، له هدا څخه وروسته دجزالفظ مقدر کړ سي اي (هذاجزاء الذی . الخ).

(واتوا به متشابهاً)

پوسه چي که مراد له (الذی رزقنا من قبل) څخه په جنت کښي تر حاضر رزق سابق، دجنت سابق رزق مراد کړ سي نوبه دپه ضمیر و (مَارْزُقُوا فِي الْجَنَّةِ) ته راجع سي اومعني به په دې ډول سی (اوراتگ به کړ کيږي وجنتیانوته په رزق سره دجنت په داسی حال کښي چي یودبله به سره برابروي، اوکه مرادورڅخه هغه رزق سي چي په دنیا کښي به ودوی. ته ورکیدئ نو د (بِه) ضمیر به و (مَارْزُقُوا فِي الدَّارَيْنِ) ته راجع سي اومعني به په دې ډول سي (اوراتگ به کړسوی وي ودوی. ته په رزق سره د دنیا او اخرت یودبله سره برابر) (ولهم فیها ازواج مطهرة) پوسه چي دازواج لفظ دزوج جمع ده کوم چي په اصل کښي وجوړي ته دیوشی ویل کيږي اوپه عرف کښي ددغه لفظ اطلاق پر میره او پرنځه دده پردواړوباندی کيږي البته کله کله دزوج دلفظ اطلاق یواځی پر میره باندی وسي اووښځي ته دزوج لفظ وویل سی ، دمطهرة لفظ صفت دی. دازواج دپاره، پوسه چي دجمع صفت دجمع مونث په صیغه سره هم راځي اودواحد مونث په صیغه سره هم راځي همداسبب دی چي دزیدبن علی په قرائت کښي دمطهرة په ځای. باندی مطهرات راغلی دی، پوسه چي دمطهرة په لفظ کښي کوم چي دواحد مونث صیغه ده له بابه دتفعل ډیره مبالغه ده ترلفظ دطاهرة اودترلفظ دمطهرة کومی چي داسم فاعل صیغی دی ځکه چي دمطهرة لفظ په دې وجه چي داسم مفعول صیغه ده په دې سره مشعردی. چي ددغو جنتی ښځو تطهیر الله جل جلاله کړیدی. او مذکور دوه لفظونه په دې وجه چي

داسم فاعل صیغې دی په ظاهره له دغه اشعارڅخه خالی دی (خالدون) دغه لفظ له خُلد یاله خلودڅخه جوړدی. کوم
چي په اصل کښي ودرارځنډ ته ویل کیږی عام له دې څخه چي که په طریقه ددوام اودهیمیشه توب سره وی اوکه
نه وی دلته په معنی ددوام اودهیمیشه توب دی،

د سورت بقره ۲۶،۵، مبارک ایت تفسیر او علمی تحقیق

تفسیر فضل الرحیم (۹) برخه

د راتلونکيو اياتو د شان نزول بيان، پوسه چي مفسرينوپه شان نزول کښي ددغومبارکواياتو دوه قولونه ذکر کړيدي اول قول دادی چي کله چي الله پاک په تيرواياتوکښي دمنافقانودپاره دوه مثالونه بيان کړل نومنافقانو وويل چي الله پاک خو له دې څخه ډيرلوړ اولوی دی. چي دغه ډول مثالونه ووايې له دې خبري څخه مطلب ددوی داوه چي دغه قران دالله کتاب اوکلام ندی. ځکه چي که دالله کلام وای نوداډول مثالونه به په ده کښي نه ويل کيدلای نوپه دې سبب الله پاک دغه اياتونه ددوی په ردکښي نازل کړل، اخرج ابن جرير وکذا عن مجاهد، اودوهم قول دادی. چي کله چي الله جل جلاله دمشرکانودباطلو معبودانواددوی دبتانو ذکر په قران کریم کښي وکړاوبيايې دهمدغوبتانوپه باره کښي داسي وفرمايل چي (وَإِنْ يَسْأَلْهُمْ الذُّبَابُ شَيْئًا) يعني دغه بتان دونه بي وسه اوناتوانه دی چي که چيري يومچ له دوی څخه يوشي يوسي يعني دهغوشيانو څخه چي کفارو دندر په توگه يا دتبرک په وجه ددغو بتانوپه نزدا يښي دی نودغه بتان دغه شی له همدغه مچ څخه نسي راگرځولای اودارنگه الله پاک دکفارو مکر او فریب اوياددوی عبادت بوتانولره په ضعف او کمزوري کښي دعنکبوت له بيت، کوراوخالی سره مشابه کړنو کفارو وويل چي الله پاک څنگه دغه ډول خسيس شيان په خپل کلام کښي ذکر کوي يعني داددې دليل دی. چي قران دالله کلام ندی. ځکه که دالله کلام وای نودمچ اودغښيه په شان خسيس شيان به په ده کښي نه ذکر کيدلای نوپه دې سبب الله پاک دغه مبارک اياتونه نازل کړل، اخرج الواحدی، خواول قول دسند په اعتبار ډير صحيح دی، مظهری

دریم قول دادی. چي دغه اياتونه په ردکښي دقول ديهودونازل سويدي ځکه يهودانوچي کله هغه اياتونه واوريدل کوم چي په دوی کښي الله پاک په غښي اوپه مچ وغيره سره مثالونه ويلي دي نودوی. دطعن اواعتراض په ډول و ويل چي الله پاک له دی څخه ډير عزتمند اولوی دی. چي په دغه راز خسيسواوخوارو شيانوسره مثالونه ووائی، روح المعانی، اوامام رازی دقفال په حواله ويلي دي چي دغه دري سره قوله په شان نزول کښي ددغومبارکواياتوتوجائز او محتمل دي اوڅلرم قول دادی. چي دغه مبارک اياتونه مخصوص شان نزول نلری دغه قول هم امام رازی وقفال ته منسوب کړيدي. اوعلامه آلوسی په روح المعانی کښي دوه نور قولونه هم ذکر کړيدي اول قول دادی. چي په دغواياتوکښي الله پاک داهل دنياود دنيا مثال فرمايلي دی. په دې ډول چي بعوضه يعني وړوکی غوماشي. مثال داهل دنيا دی. ځکه چي غوماشي. ترهغه پوري ژوندی. وي چي دى وړی. وي اوکله چي ديوه حيوان په وينه ئې نس ډک سی نوفي الحاله مړسي دارنگه اهل دنيا چي کله له دنياڅخه ډک سی نومړه کيږي يعني ياپه دې معنی چي دنياپه سبب يې زړونه مړه سی اويا په دې معنی چي کله چي هغه رزق جی ودوي ته په ازل کښي

مقرر سویدی. ختم سی نودوی مړه کپری او هغه وینه چی غوماشه یې د حیوان له بدن څخه کښوی په مثال د دنیا ده اودوهم قول دادی. چی دالله پاک دبنده گانوداعمالودپاره یومثال ویلي دی. مطلب ورڅخه دادی. چی دبنده عمل که هرڅونه لږوی اوکه ډیروی الله هغه صرف نظرنگرځه وی لکه چی ئی داذا زلزلت په سورت کښی فرمایلي دي (فمن يعمل مثقال ذرة الآفة) دیوی غلط فهمی ازاله، پوسه چی دقران کریم دآیاتوشان نزول بیانول اویا په هغه ځان پوهه ول ډیراهم کاردی. خوله دي سره سره داهم یادساته چی دقران ډیرآیاتونه اوسورتونه شان نزول نلري بلکه بی له کوم سبب څخه دنزول نازل کړه سویدی دځنوخلگوپه فکر کښی دادی چی دقران کریم هرايت اوسورت شان نزول لري حتی ځمور د دغه تفسیرابتدائی برخه چی کله دبینوا په ویب سایټ کښی نشرسوه نویوچایولیک ورلیرلی وؤچی که دایاتوشان نزول هم بیانیدلای نوبه ډیر ښه وودا خبرد دغه فکرنتیجه ده چی دټولوایاتودپاره شان نزول ضروری دی. سره له دې چی په مذکوره برخه کښی چی کوموایاتوشان نزول درلودی. نوهغه مور بیان کړی وؤ لکه دسورت فاتحی شان نزول اود دې پرخلاف ځنی علما بیاپه دې فکر کښی دي چی هغه ایاتونه چی شان نزول لری نودهغوی دشان نزول بیانول هم بی فایدې کاردی. خودغه دواړه قسمه فکرونه صحیح ندی، په دې اړه دي علم اسباب نزول او علم اسباب ورود الحدیث وکتل سی

لفظی ترجمه

(إِنَّ) بیشکه (اللَّهُ) خدای پاک (لَا) نه (يَسْتَحْيِي) پریږدي (أَنْ) دا (يَضْرِبَ) چی بیان کړي (مَثَلًا) یومثال (مَا) هرمثال چی وي (بِعُوضَةٍ) په غوماشه سره (فَ) یا (مَا) په هغه سره (فَوْقَ) چی لوړ وي، بالاوي (هَا) تردي یعنی ترغوماشه په بدن اوجسد کښی لکه مچ عنکبوت غني وغیره یاد (فما فوقها). داسی معنی وکړه،، یا په هغه سره چی بالا وي ترغوماشه، په حقارت اوکم والی کښی دجټی اودصورت لکه دغوماشی وزر (فَ) نو(أَمَّا) هرڅه چی (الَّذِينَ) هغه کسان دي (أَمْثُوا) چی ایمان یې راوړی دی. (فَ) نو(يَعْلَمُونَ) یقین کوی دوی (أَنْ) په دی چی بیشکه (ه) دا یعنی دامثال (الْحَقُّ) حق دی. یعنی په خپل ځای کښی ثابت دی. (مَنْ) له (رَبِّ) رب څخه (هَمْ) ددوی. یعنی نازل سوی دی. له ربه ددوی. (و) او(أَمَّا) هرڅه چی (الَّذِينَ) هغه کسان دی (كَفَرُوا) چی کافران سوی دي (فَ) نو(يَقُولُونَ) وایې دوی (مَا) کوم شی دی. (ذَا) هغه (أَرَادَ) چی اراده کړیده (اللَّهُ) خدای پاک یعنی دهغه (بِ) په (هَذَا) دغه سره (مَثَلًا) په حیث دمثال یا. مثلا. چی مثال دی. یعنی په داسی حال کښی چی مثال دی. (يُضِلُّ) گمراه کوی دی یعنی الله پاک (بِهِ) په ده یعنی په دغه مثال سره (كَثِيرًا) ډیری یعنی ډیرخلق (و) او(يَهْدِي) هدايت کوی (بِهِ) په ده سره یعنی په دغه مثال سره (كَثِيرًا) ډیروته (و) او (مَا) نه (يُضِلُّ) گمراه کوی دی یعنی نه گمراه کوی الله (بِهِ) په ده سره یعنی په دغه مثال سره (إِلَّا) مگر(الْفَاسِقِينَ) هغه چی فاسقان دي یعنی بیشکه الله پاک بلا کیفه حیا اوشرم نکوی په دی سره چی، واخلگوته دمطلب دښه واضح کولودپاره، بیان کړی

یومثال، له مثالوڅخه برابره خبرده چی که دغه مثال، وړوکی غوماشی وی یالوړ، پورته وی ترغوماشی په حقارت اوخساست کښی اوپه صغر دجټی اوصورت کښی، ځکه چی مقصودخو دمثال له بیانولوڅخه دممثل له یعنی دهغه

شی چي دهغه دپاره مثال راوړل کيږي واضح کول دی نو که ممثل له عظیم شي و نومثال بې هم په عظیم شی سره ویل کيږي اوکه ممثل له حقیراوخواری و نومثال بې هم په حقیراوخواری سره ویل کيږي اوداسی نه ده چي په مثال راوړلوکښي به متکلم و خپل شان ته گوري په دې ډول چي که متکلم دعظمت خاوندونوپه عظیم شی سره به مثال وایي اوکه متکلم خسیس او حقیر و نوبه حقیراوخسیس شی سره به مثال وایي کومو کافرانوچي دقران کریم پرمثیلاتوباندي يې اعتراض کاوه نودغه اعتراض ددوی له دؤ وجهوڅخه ددوی د ډیرسخت حماقت اوجهالت اویاددوی د ډیرلوی تعصب اوعناداوبې حیایې ښکارندويه واول له دې وجی څخه چي د خالق په شان کښي يې داخبره ناسمه اونامناسبه بلله چي دیوحکمت اومصلحت په وجه په خپل کلام کښي دمخلوقاتوله جملې څخه دځینو ذکر وکړي اودوهم له دې وجی څخه چي مثال خو پرموافق او پرتناسب دممثل له راوړل کيږي اوددوی اعتراض پر دې باندي دلالت کاوه چي مثال بایددمثال ویونکی له حال سره مناسب وی نه دممثل له له حال سره وروسته الله پاک دخپلوالهی تمثیلاتوپه باره کښي دبندگانوعکس العمل بیان کړیدی اوفرمایلی يې دي چي ،نوهر څه چي هغه خلگ دي چي ایمان يې راوړیدی نوهغوی وایي چي دغه مثال چي الله پاک ویلی دی حق دی ،له مقام اوله حکمت اوله مصلحت سره برابر دی ، اوثابت دی ، نازل سویدی له طرفه درب ددوی

ځکه چي له مومنانو سره خو هغه جهل اوتعصب اوعنادنسته کوم چي له کفارو سره موجود دی نوبه دې وجه ددوی دزرو سترگی اود دوی عقلی بصیرت هم دحق اوحقیقت درک کولای سی اوهم وهغه ته دتسلیم غاړی اږدي اوکافران د دې پر خلاف دي لکه الله پاک چي فرمایلی دي چي ، اوهرڅه چي هغه خلگ دي چي کافران سویدی نووایي دوی چي دچیشی اراده کړېده الله پاک په دغه شی سره په حیث دمثال یعنی هیڅ داسی حکمت اومصلحت تصورنسی کیدلای اونه سته چي هغه دي په دې سره مناسب وي چي الله پاک دي هغه په دغه شی سره چي دمثال په حیث راوړل سویدی اراده کړي وي نوالله پاک ددوی ددغه قول په ردکښي فرمائی چي ،گمراهان کوی الله پاک په دغه مثال سره ډیرخلگ یعنی کوم چي کافران دی اوهدايت کوی الله جل جلاله په دغه مثال سره یعنی کوم چي الله جل جلاله يې وایي وډیروخلگوته یعنی کوم چي مومنان دی اونه گمراهان کوي الله په دغه مثال سره مگرهغه خلگ چي فاسقان دي مطلب دادی چي الله پاک گواکي ودغوکافرانوته په جواب کښي داسی وفرمایل چي داخبرستاسی دجهل یا دتعصب نتیجه ده چي تاسی وایاست چي په دغومثالوکښي هیڅ یوداسی حکمت اومصلحت نسته چي هغه دي په دې سره وړوي چي دالله پاک مراد سی نولهذا دغه قران چي دغه ډول مثالونه پکښي راځي دالله پاک کلام نه سی کیدلای اوځکه داخبره دجهل یادتعصب نتیجه ده چي په دې مثالو کښي ډیرداسی حکمتونه موجود دي چي له الهی شان سره بیخي وړاولائق دي چي یوله هغوی څخه داحکمت دی چي په دغومثالو سره ډیرخلگ الله پاک نورهم پسی گمراهان کوی اووډیروته په دغومثالوسره دهغوی هدايت نورهم وراضافه کوی مگرکوم خلگ چي الله پاک په دغومثالوسره گمراهان کوی نوهغه خاص هغه خلگ دي چي فاسقان دي یعنی عادت يې فسق اوخروج دی له طاعت څخه دالله پاک ، تفصیل اوعلمی خبری(ان الله لا یستحیی ان یضرب مثلاما)الایة، پوسه چي ددغه مبارک ایت تړون له دمخه ایاتوسره له متعددو وجوڅخه ثابت دی چي شرحه

اوبيان يې دادی، اول په مخکيني اياتوکيني الله پاک دمنافقانو دپاره ددؤومثالوذکرکړیدی او په دغه ایت کبني الله جل جلاله دمثال تحسین ښه والی اودارنگه دمثال ويلوحکمت بيان کړیدی. دوهم دغه مبارک ایت دهغوکفارو دقول اواعتراض په ردکبني فرمايل سويدي. دکوموپه باره کبني چي د (ختم الله على قلوبهم) اود(ومن الناس من يقول) مبارک اياتونه نازل کړه سويديريمد(وان کتم في ريب) په ایت کبني دکافرانو دهغی شهبې ازاله سويده کومه چي ودوی. ته له دې وجی پيداسويوه چي قران کریم به پړرسول عليه السلام باندي ایت آیت ياسورت سورت نازلیدی. اودتيرواسمانی کتابوپه شان په يوه خُل نه دی. نازل سوی اوپه دغه ایت کبني الله پاک دکافرانو دهغی شهبې ازاله کړيده کومه چي ودوی. ته په دې سبب په قران کریم کبني پيداسويوه چي الله پاک په قران مجيدکبني په خنودمخلوق خپل سره لکه مچ وغيره مثال ويلي دی. اويائي پرخنوباندي مثالونه تيرکړيدي لکه پرمناقانونباندي، د(يستحي) لفظ دجمهورودقرائت مطابق په دؤو ياگانوسره دی. اودخنو دقرائت مطابق په يوه ياء سره دی. اودادبني تميم عربو لغت دی. پردغه تقديرپه دې کبني اختلاف دی. چي اياديستحي دلام کلمه محذوفه ده نوبه ديستحيي وزن يستفع سی اوکه يې دعین کلمه محذوفه ده نوبيايې وزن يستقل سی په دغه فعل کبني دوه خصوصيته نورهم موجوددي اول خصوصيت دادی. چي مجردفعل يې نه مستعمليری بلکي په دغه مزيدفعل سره دمجردفعل له استعمال څخه استغنا راغلي ده اودوهم خصوصيت دادی. چي دغه فعل متعدي په خپله اوپه واسطه دمن جاره سره دواړه ډوله راغلی دی. نوبه دې وجه استحيتته اواستحييت منه دواړه ډوله ويل کيدلای. سي اودخينو مفسرينو له کلام څخه داسي فهميرې چي دغه فعل په خپله متعدی ندي. بلکي دمن په واسطه متعدي کيرې البته په هغه ځای کبني چي په ظاهره په خپله متعدي راغلی وي لکه په دغه ایت کبني نو هلته دخليل په نزد مفعول دده مجرور دی. په تقدير دمن سره اودسيبويه په نزد منصوب دی په حذف دمن سره چي ودغه قسم منصوب ته منصوب بنزع الخافض ويل کيرې او دغه فعل له استحياء څخه جوړدی. کوم چي مجرد مصدرئې د حياء لفظ دی. دحياء لفظ کوم چي په پښتويې معنی په شرم سره کيرې په علمي لحاظ يې دمعنی تعبير په دې ډول دی. چي، انقباض النفس عن القبيح مخافة الذم، يعني حيارا قبض کيدل اورا بنديدل دنفس دي له داسي کارڅخه چي هغه قبيح اوبدوي له وجي دويري دذم اوبدگويي، داستحياء اودحياء دلفظونو استعمال دالله جل جلاله په شان کبني دخپلي اصلي معنی په اعتبار کومه چي ذکر سوه صحت نلري ځکه چي يوخو دحيا په مفهوم اومعنی کبني اضافت ونفس ته راغلی دی. اوالله پاک له نفس څخه منزّه دی. اوبل حياء دانفعال له مقولې څخه ده کومه چي ثبوت يې وځدای. پاک ته ناجائز دی. خوله دې سره سره په اياتواوپه احاديثوکبني دحياء اوداستحياء ثبوت والله پاک ته راغلی دی. په دغه آیت کبني که څه هم له الله څخه استحيا نفي سويده خومقيده استحيا نه مطلقه اوداقانون دی. چي نفي چي پر داسي کلام باندي داخله سي چي په هغه کبني قيدوی نومنفي په حقيقت کبني غالباهمدغه قيدوي نه هغه چي په دغه قيدسره مقيدوي نوبه دې وجه دغه آیت دلالت کوي پړثبوت دمطلقي حيا والله پاک ته اويوه وجه ددې داهم ده چي نفي ديوشي چي له يوشي څخه وُسي نوداغالبا ددې دليل گرځي چي ددغه منفي شي ثبوت ومنفي عنه ته ممکن دی. داراز په يوه حديث کبني چي بيهقي ئی په کتاب الزهد کبني له انس څخه اوابن

ابي الدنياي له سلمان خخه روايت كړيدى راغلي دي چي بيشكه الله شرميرې حياكوي له سپين ږري مسلمان خخه له دي خخه حياكوي چي ودغه سپين ږري ته عذاب وركوي اوهمدارنگه په يوه بل حديث كښي چي ترمذي ابوداوداويهيقي ئې روايت كړيدى راغلي دي چي رب ستاسي حياناك، كريم دى اوحياكوي له خپل بنده خخه چي هغه دواړه لاسونه په دعاكښي ورته پورته كړي اوالله ئې تش اوخالي بيرته وروايس كړي نوؤس داسوال پيداكيري چي دحيا خودخپلي اصلي معنى په اعتباروالله پاك ته نسبت نه صحيح كيږي نوپه كوموځايوكښي چي ئې والله ته نسبت راغلي دى نوهلته به كومه معنى ورخخه اراده كيږي؟ په دې اړه مفسرينودوه قوله ذكركړيدي اول قول دادى چي داهم له جملې خخه دمتشابهاتودى نوبه داسي وايي چي مرادپه دغوځايوكښي له حياخخه ددغه لفظ حقيقي معنى مرادنه ده بلكه يوقسم بلاكيفه حياورخخه مرادده كومه چي دالله صفت اودالله له بلاكيفه ذات سره لايقه ده نورتونها الله پاك په عالم دى چي څنگه حياده اوكيفيت ئې څنگه دى علامه آلوسى په روح المعانى كښي همدغه قول غوره كړيدى اودوهم قول دادى چي په كومو ځايوكښي چي دحيا نسبت والله پاك ته راغلي دى نوهلته دغايې په اعتبار سره مراد ده توضيح د دې قول داده چي حيا اوشرم ابتداهم لري اوغايه هم لري ابتدايې عبارت ده له هغه انقباض خخه دنفس كوم چي مخكښي يې بيان وسواو غايه يې ترك اوپريښودل دي ځكه كله چي يوسړى ويوقبيح اوبدكار ته اراده وكړي اوبيا په ده كښي داويره پيداسي چي كچيري زه دغه بدكار وكړم نوڅلگ به ځمامذمت وكړي اودالله په نزد به هم مذموم وگرځم نوپه دې وجه له دغه كارخخه د ده نفس انقباض وكړي اورامات كړسي اوبيا دغه كاراراده له زړه خخه اوباسي اوترك يې كړي نوترك اوپريښول غايه اواخيردحياسو اوقاضى بيضاوي اوځنونورو مفسرنوپه دې اړه داكلى قانون ذكركړيدى چي دهرشى ثبوت چي والله پاك ته په قرآن كښي اوييا په حديث كښي سوي وي اودهغه شى حقيقي معنى والله پاك ته نسي ثابتيدلاى نوله هغه شى خخه به غايه هغه شى مراده كړه كيږي نوداول قول په مطابق به په ذكرسوي ايت كښي د(ان الله لا يستحيى) معنى داسي كړه كيږي ، بيشكه الله پاك بلاكيفه حيا اوشرم نكوي، اود دوهم قول په مطابق بې معنى داسي كړه كيږي ، بيشكه الله پاك نه پريږدي

پوسه چي حيا اوشرم دانسان له ډيرو عمده كاملو اونيكوصفتوخخه دى داسلام پيغمبرپه يوه حديث كښي كوم چي بخاري وغيره يې روايت كړيدى فرمايلى دي چي حيا دايمان يوه لويه شعبه اوبرخه ده اودارنگه معتمدو علماؤپه خپلوكتابوكښي داحديث ذكركړيدى چي بيشكه بعضى له هغوخبرو خخه چي څلگويې دانبياؤ له كلام خخه ادراك اواخذ كړيدى يوه داخبره ده چي هغه وخت چي شرم اوحيادي نه كوله نوبيا چي ستاخونښه وي هغه كوه ، همدارنگه پوسه چي داقانون دى چي هرنيك صفت دوه طرفه لري يويې دافراط دى اوبل طرف يې دتفريط دى د دې قانون له مخي دحيا صفت هم دوه طرفه لري دتفريط طرف يې وقاحت دى كوم چي عبارت دى له جرأت خخه پربدو كاروباندي پدېډول چي سړى په بدوكاروباك اوپروا نكوي اونه دبدكارپه كولوشرميرې اودافراط طرف يې دادى چي حيا اوشرم پرسري باندي دونه غالب سى چي مباح اوشرعى كارونه هم دشرم له وجي خخه نسي كولاى چي په عربې ودېته حَجَل اوپه پښتوشرمندگي ورته ويله كيږي (ان يضرب) دغه لفظ له ضَرْب خخه

جوړدې. دضرب لفظ چي په في جاره سره مستعمل سي لکه په دې قول کښي ضرب زيدفي الارض، نوپه معني دتللودې اوعموماًدغه لفظ په معني دوهلوراخي اوکله چي ومثل ته منسوب سي لکه دلته نوپه معني دااعتمال يعني کار ول اوتيره ول دمثل راخي مطلب دا دی چي پريوشي باندي دمتل تيره ولوته اويا ديوشي دپاره مثال راوړلوته ضرب المثل ويل کيږي بي دغه ضرب المثل پردوه قسمه دی. اول قسم يې دادی چي دغه مثل له پخوالاجورسوی وي او ته يې فقط ديوشي دتوضيح ذکرکړې دمثال په ډول دغه مثل چي صُلَّتَ عَلَى الْأَسَدِ وَبُلَّتَ عَنِ النَّقْدِ، يعني حمله دي وکړه پرزمری باندي اوبولی دی وکړې له پسه څخه، له پخواڅخه لا په عربوکښي دمتل په شکل کارسويدی. نوته چي دغه مثل پريوچا باندي تيرکړې کوم چي له زوره ورسړی سره مقابله وکړی اودکمزوری سړی په مقابله کښي عاجزه سي نودا يوقسم دضرب المثل دی اودوهم قسم يې دادی چي دغه مثل جوړهم ته کړې او بيایې ديوشي دپاره مثال وگرځوي خودغه قسم ته هم ضرب المثل په دې سبب ويل کيږي چي ته يې دمثال يادمتل په ډول ذکرکړې نه په دې حيث چي جوړښت يې تاکړيدی، دقران کریم امثال له همدغه قسمه څخه دي، تنبيه، پوسه چي يوپريوشي باندي دمتل تيرول دي اويوديوشي دپاره مثال راوړل دی مثلاً زه يوچاته ووايم چي پرزمرې دي حمله وکړه اوله شغال څخه دی بولی وکړی ودغه ته دمتل تيريدل ويل کيږي اودمتل مشهوره معني په قول سائرسره کيږي يعني هغه قول چي له وختووخوڅخه په خلگوکښي مشهور اوددوی پرژبو باندي جاري وي، که زه ويوچاته داسي ووايم چي ته ياستاشان داسي دی. لکه فلانی يادفلانی شان نوودې ته مثال تيره ول ويل کيږي او ضرب المثل ودغودواروقسموته ورشامل دی. قرآني امثال اودارنگه په نورواسماني کتابوکښي چي کوم امثال الله جل جلاله بيان کړيدي اويانبياء بيان کړيدي ټول له همدغه دوهم قسم څخه دي مگرکه په شاذاوناډردول يومثل له اول قسم څخه راغلی وي (مثلاً) پوسه چي مثل دلته په معني دمثال دی. نه دقول سائركوم چي په پښتوئي متل بولي اودما لفظ يا ابهاميه دی. کوم چي په معني دای شىء دی. نوبه معني دمثلاما داسي سي، مثلاي مثل کان يعني يومثال هرمثال چي وي، اويازنده ده دپاره ددې راوړل سوی دی چي دمثلاولفظ ته کوم چي نکره دی. عام والي وروبخښي اودتخصيص اومقيدوالي لارپرېنده کړي (بعوضه) پوسه چي په ترکيب کښي د[مثلامبعوضه] [متعددقولونه دي اول قول دادی. چي دبعوضه لفظ بدل دی. له مثلاًڅخه اوکلمه دما زائده ده دوهم قول دادی. چي عطف بيان دی. دمثلاومازائده ده دريم قول دادی. چي مانکره غيرموصوفه په جمله سره ده په معني دشىءده اوبدل ده له مثلاً څخه اوبعوضه صفت دی. دماوڅلرم قول دادی. چي کلمه دما په معني داي مثل ده اوتاکید دی. دمثلا دپاره اوبعوضه دمحذوف فعل مفعول دی. اي بيين بعوضه فمافوقها پنجم قول دادی. چي بعوضه مفعول دی. دان يضرب، او مثلاً حال دی. له بعوضه څخه چي دذوالحال دتکبير په وجه مقدم سويدی. اوشپږم قول دادی. چي ان يضرب دتضمن له لاري دان يجعل په معني دی. اومثلاً ئي مفعول ثاني اوبعوضه ئي مفعول اول دی. اودبعوضه لفظ مفرد دی. اوجمع ئي بعوض راخي ځيني مفسرين وائي چي بق اوبعوضه سره مترادف لفظونه دي دواړه ومطلق غوماشي ته ويل اواکثر مفسرين داواي چي بق وغت غوماشي ته اوبعوضه وکوچني غوما شي ته ويل کيږي پوسه چي دميري په حيا ؤا لحيوان کښي ليکلي دي چي بعوضه، غوماشي الله پاک دهاتي اودفيل په صورت اوشکل پيدا

کریدی خوترفیل ئی اندامونه ډیر دې ځکه چي دوپېښې دده تر فیل زیاتي دي اووزرونه هم لري اودفیل خرتم کوتلئ دی اودماشې خرتم ډډدی صاحب دتفسیرخازن لیکلي دي چي غوماشی،بعوضه یوعجیب اونا دمخلوق دالله پاک دی ځکه چي سره ډیره صغره دئ خپل خرتم داوښ،اوفیل اودپسه په خرمن اوپوستوکی کښن ننه باسي اوداسي هم پښه سي چي اوښ یافیل یا پوسه دده له چيچلو څخه مړسي اوامام ابومنصورماتریدی فرمایلي دي چي مچ اوغوماشی ته الله پاک ترزمری هم دلوري ورکړئ ده (فما فوقها) دفاع لفظ دپاره دعطف دی سره له فائده کو دوروستووالی بې له فصله اوکلمه دما موصوله ده اودفوق لفظ بنا پر ظرفیت منصوب دی مضاف دی اودها ضمیروبعوضه ته راجع دی مضاف الیه د فوق دی اومجموع په اعتبار دثابت مقدر سره خبر دمبتدأ محذوف دی چي لفظ د هودی اومجموع صله دکلمي دماده، لکه دمخه چي موبیان وکړله فوقیت څخه یامرادفوقیت په جثه اوصورت کښي دی لکه مچ یاغنی اویامرادورڅخه فوقیت په حقارت کښي دی لکه دغوماشي وزرداسلام پیغمبر په یوه حدیث کښي کوم چي ترمذي اوابن ماجه اواحمد ئې روایت کړی فرمایلي دي لَوَكَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ مَّا سَقَمْتَهُ كَافِرًا شَرِبَهُ يَعْنِي كَهَ چري وای دنیا برابره برابره په نزدالله له وزرسره دیوه وړوکی غوماشي نونه بي وای ځښلې له دغي دنیا څخه په کافر، نه بې وای ورکړې وکافرت له دغي دنیا څخه یوغرپ داوبو همدارنگه په یوه بل حدیث قدسي کښي چي مذکوره کتابوئې روایت کړیدی راغلي دي چی، وَ لَوَ أَنَّ أَوْلَکُمْ وَ آخِرَکُمْ وَ حَیَکُمْ وَ مَیَّتَکُمْ وَ رَطَبَکُمْ وَ یَابَسَکُمْ اجْتَمَعُوا عَلَیَّ أَتَقَاقِلُ بَ عَبْدٍ مِّنْ عِبَادِي مَا زَادَ دَا لِكَ فِي مُلْکِي جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، یعنی اوکچيري اول اواخیرستاسي اوژوندي اومړه ستاسي اووچ اولانده ستاسي سره راټول سي پر یوه ډیر پرهیز گاره زړه باندي دیوه بنده له بنده گانو ځما څخه نونه به کړي زیات داکار په باچاهي زم کښي وزردیوه غوماشي مطلب دحدیث دادی چی الله پاک فرمایلي دي چې که له تاسي ټولوڅخه په اعلی درجه پرهیز گاران جوړسي نوپه سره زما په بادشاهی کی دغوماشی دوزر قدر زیاتوالی نه راځی بلکه نفعه ددې بیرته وتاسي ته راجع کیږی پوسه چي دمثالو بیانه ول دبشر په تاریخ کښي په دوامداره توگه یوجاري اومستمر عمل پاته سویدی اولله پاک په خپل هراسمانی کتاب کښي وبنده گانوته دالهی مطالبو دتوضیح په خاطر مثالونه بیان کړيدي په انجیل کښي چي کوم مثالونه راغلي وو نودهغوی له جملې څخه ځني مثالونه په دې ډول وه، اولمثال دادی چی، ای خلگو مکیږی تاسی په مثل دغلبیل چي صاف وړه دباندې باسي اوسبوس په نس کښي رابنده وي دارنگه تاسي هم دخپلوخولوڅخه دحکمت اودپوهي اودپند خبري راباسی اوغل اوعداوت دخدای له مخلوق سره په خپلوسینوکښي باقي پریږدی مطلب داچي محاسن داخلاقوخلگوته بیانه وی اوله دی سره سره په خپلوسینوکښي ساتی، دوهم مثال دادی چی، ای خلگوزرونه ستاسی په مثل دمیده ډبروگرځیدلی دي هغه ډبري چی نه یې اور پخولای سی اونه یې اوبه نرمه ولای سی، دریم مثال دادی چی، ای خلگومه را الوځوی، مه راپاروی غالبوزی چی بیاتاسی په نیښو و وهی همدارازله کم عقلانوخلگوسره خبری مه کوی چی بیانوشکنخل درته وکړي اوبې آبه موکړي

(انه الحق) دانه ضیریا ومثل ته راجع دی اویاوضرب المثل ته مرادله حقوالی څخه دلته موافق والي دممثل یادضرب المثل دی له ممثل له سره پوسه چي لفظ دحق په قرآن پاک کښي دوه سوه څلویښت کرته راغلی دی اودغه لفظ

په اصل لغت کښي مصدر هماغلي دی. په معنی دثبوت اوصفت مشبه هم راغلي دی. په معنی دثابت اودالله پاک له نوموڅخه هم يونوم الحق دی. په قرآن کښي دغه لفظ په ډيرومعنی ووکښي راغلي دی. مثلا په دغه آيت کښي په معنی د موافق يابه بل عبارت په معنی دواقع په خپل ځای کښي راغلي دی. اوددغه سورت په دوه څلويشتم آيت کښي په معنی دثابت په دليل يقيني شرعی سره چی مقابل دباطل دی. راغلي دی. اودارنگه ددغه سورت په ،يوشپيتم ايت کښي په دې قول دخدای کښي چی بغيرالحق دحق لفظ په معنی دجرم شرعی راغلي دی. اوددغه سورت په يواويا يم ايت کښي په معنی دکامل اوپوره بيان دخبري راغلي دی. اوددغه سورت په يوسلو نونسم ايت کښي دصدق په معنی راغلي دی. اوددغه سورت په دوه سوه اودواتيا يم ايت کښي په معنی دحق دبنده اودقرضوراغلي دی. اودارنگه ددغه سورت په يوسل اوويوشتم ايت کښي په معنی دوراولائق راغلي دی. اوددغه سورت په دوه سوه اوشپږديرشم ايت کښي دامرواجب په معنی راغلي دی. وهکذا(فيقولون)پوسه چی موافق له ماقبله سره خوداوه چی دفيقولون پرځای فلايعلمون فرمايل سوی وای خوداسی نه دي فرمايل سوي ځکه چی په مذکورکلام کښي اظهاردډيرقباحت اوجهالت ددغوکافرانوراغلي دی. ځکه مذکورکلام دليل دی. پرسخت جهالت اوحماقت ددوی باندي (ماذا) پوسه چی په دغه لفظ کښي دوه احتماله دي اول دادی. چی ماستفهاميه په معنی دای شیی سی اوذا په معنی دالذی سی اودوهم داچی مجموع په معنی دای شیی سی ، او(داراد)لفظ له ارادة څخه جوړدی. اوارادة دالله جل جلاله له صفاتوذاتيه وو څخه ده کوم چی عبارت دي له هغوصفاتوڅخه چی په ضد سره يې خدای پاک نه موصوف کيږي پوسه چي اراده دالله پاک عبارت ده له هغه صفت څخه چی ترجیح ورکوي ويوه له دوو مقدوروفعلوته پرابل باندي اوپه اراده کښي دخدای پاک داناممکن دی. چي هغه کاردی کوم چی الله اراده ورته وکړي ترسره نسي (بهذامثلا) پوسه چی دهذا په لفظ سره کله کله دتحقير دپاره ويوشي ته اشاره کړه کيږي دلته هم دکفاروتحقير دهغه مثال مقصود وو کوم چی په قرآنی آياتونوکښي راځی اوله دغه تحقيرڅخه ئې طلب ودې ته اشاره کول ووچی قرآن دالله کتاب ندی. اودمثلا لفظ ياحال دی. اوياتميز دی. له هذاڅخه(الافاسقين) پوسه چي دفاسقين لفظ دفاسق جمع دی. کوم چي له فسق څخه ماخوذ دی. اوفسق په لغت کښي ووتلوته ويل کيږی له يوشي څخه اوپه عرف کښي ووتلوته ويل کيږي له حداواندازې څخه په ضرررسولوکښي لکه چی په همدې وجه ومار،لړم اوخروړي سپي وغيره ته په يوه حديث کښي فواسق ويل سويدي اوپه شريعت کښي فسق وخروج اووتلوته ويل کيږي له حکمه څخه دخدای اورسول قاضی بيضاوي رحمه الله ذکرکړیدی چی په شرعه کښي فاسق وهغه ته ويل کيږی چی دکيږې گناه په کولوسره دالله له امره څخه خارج سي اوبيا دغه فسق درې مرتبې لری اوله مرتبه ئی تغابي بلله کيږي تغابي ودیته ويل کيږي چي انسان کله په داسی حال کښي يوه گناه وکړي چي دکولوپه وخت کښي دغه گناه ډيره بده گني خودنفس دغلبې په وجه ورڅخه صادره سي اودوهمه مرتبه ئی انهماک بلله کيږي انهماک ودې ته ويل کيږي چي يوسړی. گناه په داسي حال کښي کوي چی گناه خوئی بولي مگر په کولوئي هيڅ باک اوپروانکوي اودگناه کول ئې عادت وگرځي اودريمه مرتبه ئې جحودبلله کيږي جحود ودې ته ويل کيږي چي يوسړی العياذبالله گناه په داسي حال کښي کوی چی رواکارئې بولي په اولودوو مرتبوکښي

دفسق انسان دایمان له دائرې څخه نه خارجېږي او په دریمه مرتبه کښي په اتفاق سره کافرگرځي نعوذبالله من ذالک پوسه چی دفسق لفظ په قرآن کښي په څلورومعنی وؤکښی راغلی دی. اول دمطلق گناه کبیره په معنی لکه ددغه سورت په یوسل اوه نویم آیت کښي دوهم دکفراوشرک په معنی لکه دالمائده په دریم آیت کښي دریم دهغی کبیرې گناه په معنی چی له کفره څخه راکښته وي لکه دحجرات په یوولسم اودسورت نورپه څلرم آیت کښي څلرم په لغوی معنی سره لکه دسورت کهف په پنځوستم آیت کښي دلته له فاسقین څخه هغه مراددي چی دکفر په درجه کښی فاسقان وی پوسه چی الله پاک په قرآن کښی لس شیان دفسق سبب بللی دی اول له له ایمان راوړلوڅخه اوله اتباع څخه دمحمدصلیالله علیه وسلم مخ اړه ول لکه دآل عمران په دوه ایت کښی دوهم په ماانزل الله سره حکم اوفیصله نکول لکه دالمائده په اوه څلویستم آیت کښی دریم نفاق لکه دتوبه په اوه شپیتم ایت کښی څلرم کفرکول لکه دنورپه پنځه پنځوستم ایت کښی مسلمان ته دزنانسبت کول لکه دنورشپږم ایت کښی شپږم وشاهد اووکاتب ته بی ځایه تکلیف ورکول لکه ددغه سورت په دوه سوه اودوه ایت کښی اوم تبدیل دشرعی احکامو لکه ددغه سورت په نهه پنځوستم ایت کښی اتم په شرعی احکاموکښی حله اوبهانه کول لکه دسورت اعراف په یوسل اوپنځه شپیتم ایت کښی نهم وبتانوته ذبحه کول اوپه غینو سره قسمت معلومه ول لکه دمائده په دریم ایت کښی لسم دذبحی په وخت کښی په قصدسره دالله پاک نوم پرېښودل لکه دانعام په یوسل اویویستم ایت کښی ، تمت

د البقره د سورت د اوه ويستم آيت تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم لسمه برخه

لفظي ترجمه

(الَّذِينَ) هغه يعنى هغه فاسقان (يَنْقُضُونَ) چې ماتوى دوى (عَهْدَ) تړون، پيمان، يا وعده (اللَّهِ) دخداى يعنى هغه تړون چې دوى له خداى سره كړيدى چې دخداى فرمان بردارى به كوي اودالله په حكموبه عمل كوى اودالله پاك رسولان به منى نوهغه ماتوي اومخالفت يې كوي (مِنْ) له (بَعْدِ) وروسته (مِيثَاقِ) دمحكم والى (ه) دده يعنى له وروسته ددې چې الله پاك ددوي هغه عهد او تړون محكم هم كړلکه چې تفصيل يې راسى (و) او (يَقْطَعُونَ) پرې كوى دوى (مَا) هغه (أَمْرًا) چې امر كړيدى (اللَّهُ) خداى پاك (بِهِ) په ده سره (أَنْ) په دې (يُوصَلَ) چې پيوست دي كړ سى هغه (و) او (يُفْسِدُونَ) فساد كوي دوى (فِي) په (الْأَرْضِ) ځمكه كښى (أَوْلِيَّكَ) هغه خلك (هُمْ) خاص دوى (الْحَاسِرُونَ) (27) هغه خلك دى چې زيان ئې كړيدى يعنى ددنيا اودآخرت زيان ئې په برخه سويدى ، يعنى دغه فاسقان چې ذكر ئې وسو هغه كسان دي چې په دوى كښى داخويونه موجوددى ، اول دا چې دوى هغه عهد او پيمان ماتوي كوم چې الله جل جلاله له دوى څخه اخستى دى يا په بل تعبير دوى هميشه دهغه عهد او تړون نقض اوماتول كوى كوم چې دوى له الله سره كړيدى اودوهم داچې دوى هميشه هر هغه شى پرې كوى اوقطع كوى ئې كوم چې الله پاك دوى دهغه شى په وصل كولو او پيوسته كولوسره امر كړى دي لكه صله رحمى وغيره چې تفصيل يې راسى دريم داچې دوى په ځمكه كښى هميشه فساد او تباه كارى كوى، دهمدا ډول فسقى او كفرى خويوپه سبب دوى ددنيا اودارنگه داآخرت په ابدى خسران كښى لويديلى دى ،

تفصيل او علمي خبرى

(الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ)

پوسه چې دغه موصول سره دخپلى صلبى صفت دى د(الفاسقين) دپاره يادپاره دذم اودتقرير دفسق ددوى راوړل سويدى اويا مخصصه صفت دى خو هلته كه له فاسقين څخه عام فاسقان مرادسى كوم چې ومومن فاسق ته هم ورشامل دى ، اودينقضون لفظ له نقض څخه جوړدى كوم چې په اصل كښى دپړى اودرسى ووشنلوته ويل كيږى په عرف كښى دغه لفظ دعهد او تړون وماتولو ته ويل كيږى اودا په دې وجه چې دعهد لفظ دپاره كله دحبل لفظ كوم چې په معنى دپړى اورسى دى په استعاره راوړل كيږى په دې مناسبت چې دعهده په واسطه

دمتعاھدینوپہ منخ کنبی ارتباط راخی لکه دپری دسنیو پہ منخ کنبی چی ارتباط موجود دی، دعهده لفظ پہ معنی دپیمان اودتپرون دی۔ اوکله پہ معنی دوعدهی هم راخی اودمن جاره کلمه دپا ره دابتدا ده خکه چی ابتدا اوشروع دنقض دعهده وروسته له میثاق دعهدهخه کپری اودمیثاق لفظ یاپه معنی دوثوق یعنی محمولی دی۔ اویاپه معنی دتوثیق یعنی محمولودی۔ اویاپه معنی دمایوثق به دی یعنی هغه شی چی په هغه سره دیوشی لکه عهدمثلا محمولی راخی،

پوسه چی دآیت دمذکوره جملې په مطلب پوه کیدل وتفصیل ته حاجت لری نوتفصیل ئې دادی۔ چی ددغودریوخبروپه حقیقت خان پوهه ول په کاردی، اول داخبره چی له عهد خخه دالله دلته مرادخه دی۔ دوهم داخبره چی له نقض دعهده خخه مرادخه دی۔ دریم داخبره چی دمیثاق دعهدهخه مطلب دی، ددې خبروتفصیل مفسرینوپه مختلفوډولوکپری دی۔ اول په دې ډول چی کله چی یوانسان داسلام کلمه ووائې اویغمبر داسلام دالله رسول وگنی نودغه سړی له الله سره داعهداوتپرون وکړچی هرخه احکام ستا چی ددغه رسول په واسطه وماته راورسپری نوزه به په حتمی ډول هغه منم داخودعهده الله معنی سوه بیا چی کله دغه سړی پیغمبر وویني اویادده حالات په کتابو کنبی وگوری او هغه خلگ چی په اسلام ئې عمل کړی وی ووینی چی دغیوغيوکرامتواومقاماتوخاوندان گرخیدلی وی اودارنگه داسلام دحقانیت نوری نېنایې ورته ښکاره سی نودده یقین اویمان نورهم محکم سی دانومیثاق دعهدهالله سو نوله دې خخه وروسته که بیادې داسلام په حقوالی کنبی شک وکړی نوبیشکه به دی غت فاسق اوخارج له حدخه د عقل اودشرع گنل کپری، اوخنومفسرینوفرمایلی دی چی له عهدالله خخه دلته مرادهغه عهددی۔ کوم چی دالست بریکم په ورخ کنبی انسانانوله الله سره کړیدی۔ کله چی آدم علیه السلام الله پاک پیدا کړ نودتولوانسانانوارواحونه دوروکیوسرو میریانو په ډول الله پاک دآدم له ملا خخه راوايستل اودخپل وحدانیت علم ئې په دوی کنبی کنبینسوی اوورته وې ویل چی الست بریکم یعنی ایانه یم زه رب ستاسی، قالوالبی، یعنی وویل دوی چی هوته ای پروردگاره خموړرب یې نوبه دغه وخت کنبی تولوانسانانوله خپل رب سره داعهدوکړچی موربه له تاسره شریک نه پیدا کوواوستاله حکموخخه به سررغره ونه نه کوو اومیثاق اومحکمول ددغه عهدیایپه دوه ډوله سویدی۔ اول په دې ډول سره چی دانسانانو په عقلوکنبی یی ددلائلو دتوحید اودپېژندنی دالله پاک استعداد پیدا کړ اوپر خپل ذات اوصفاتوباندی ئې دلائل ورته نصب کړل اودوهم په دې ډول چی رسولان ئی سره له معجزواوسره له اسمانی کتابوپه دوی کنبی مبعوث کړل اوخنی مفسرین وایی چی مرادله دغه عهدخخه هغه عهددی۔ چی په تورات کنبی الله له بنی اسرائیلو خخه اخیستی وچی که هروخت اخیری نبی حضرت محمدصلی الله علیه وسلم پیدا سونوخامخا به تاسی پرده باندی ایمان راوړی۔ اودده مدداوکومک به کوی،،فتح العزیز، مظهري وغیره،

(ویقطعون ما امرالله به ان یوصل)

پوسه چي د، ان يوصل، لفظ بدل دي. له ضمير مجرور څخه د، به، په لفظ کښي اودغه جمله دينقضون پر جمله باندی عطف ده اودما کلمه عبارت ده له علاقي څخه يعني دغه فاسقان هميشه د هغي هري يوي علاقه قطع کوي کومه چي الله دهغي په وصل کولوسره امر کړيدي، همدارنگه پوسه چي دغه علاقه عبارت ده له څوقسمه علاقه څخه،

اوله دا علاقه ده چي دانسان روح يې له عالم علوي اوملائکوسره لري، وصل اوپيوسته کول ددې علاقې دادی چي انسان هغه اعمال اخلاق اومعارف په ځان کښي راوولي کوم چي دملاکه ودي ځکه چي په دې سبب دانسان له عالم بالاسره مناسبت اوهمجنسوالي پيدا کيږي اوقطع کول ددې علاقې دادی چي انسان وشيطاني اعمالوته مخ کړي اودنفساني خواهشاتوتابع سي ځکه په دې وجه دانسان تعلق اومناسبت له ملائکوسره قطع کيږي، دوهمه علاقه داده چي انسان يې له انبياؤ، مرشدانو اوعلماءوسره لري ددې علاقې وصل کول دادی چي انسان ددغومذکورومبارکواشخاصوکامله تابعداري وکړي او ټول نبیان ومني اوداسي ونکړي چي ځني پيغمبران مني اوځني نه مني لکه نصاری او يهود، اوپرې کول ددې علاقې دادی چي انسان ددوی پر خلاف دکفارو، منافقانو، وغيره مصاحبت غوره کړي اوددوی شېهو اوغلطو خبروته غورونه نيسي اوپر دغومقدسوبندگانودالله پاک طعنونه و ائي، دريمه علاقه دقرابت اودرحم ده اوقطع کول ددغی علاقې په ډيرووجوسره کيږي اول په دې وجه سره چي په هغووختوکښي وقریبانوته نه ورحاضريږي کوم چي دوی ئې په هغوي کښي دده دحضور طمع کوي لکه دغم ياديوې خوشحالي وخت اودوهم په دې وجه سره چي له دوي سره احسان اومروت نکوي اودريم په دې وجه سره چي ودوي ته ضرر رسوي وهکذا، فتح العزيز وغيره، ويفسدون فی الارض، پوسه چي دغوفاسقانوپه مختلفو طريقوسره په ځمکه کښي فساد کاوه، اول په دې طريقه سره چي خلگ بې له ايمان راوړلوڅخه منعه کول،

دوهم په دې طريقه سره چي کفار اودمسلمانانومخالفين بې دمسلمانانوپرخلاف په جنگ راپاره ول

دريم په دې طريقه سره چي کفاري دمسلمانانو په پتواسرارو خبره ول څلرم په دې طريقه سره چي دصحابه ؤاومسلمانودعيبوتجسس بې کاوه چي بيانوتشهيرورکړي اوخلگ ورڅخه ناپ ماتي کړي پنځم په دې طريقه سره چي بدرسمونه اوبدعتونه بې په خلگوکښي رائج ول شپږم په دې طريقه سره چي دشهوت اودغضب او دتباہ کاری په کاروکښي بې په اخيره درجه توغل کاوه،،

تمت والله الموفق

د البقرة، ۲۸، ۵، آیت تفسیر او علمی تحقیق

تفسیر فضل الرحیم (۱۱) برخه،

لفظی ترجمه:

، (كَيْفَ) څرنگه (تکفرون) کافران کېږي. تاسی (ب) په (اللّٰه) الله باندی (وَ) حال دادی (كُنْ) واست (تُمْ) تاسی (أَمْوَاتًا) مړه (فَ) بیا (أَحْيَا) ژوندی کړاست ده ،یعنی الله پاک (كُم) تاسی ، یعنی په دې ډول چې ستاسی بدنونه ئی ستاسی دمیندوپه رحموکښی تیار اوجوړکړل اوبیا ئې روحونه پکښی داخل کړل (تُمْ) وروسته یعنی وروسته له دغه ژونده ستاسی چی اجلونه موراسی (يُمِيتُ) وژني دى یعنی الله پاک (كُم) تاسی (تُمْ) بیایعنی بیاکله چې دقیامت ورځ راسی (يُحْيِي) ژوندی کوی دى یعنی الله جل جلاله (كُم) تاسی (تُمْ) بیایعنی وروسته له دې چی دقیامت په ورځ کښی بیرته راژوندی کړه سی (إِلَيْهِ) خاص وده ته یعنی خاص واللّه اودده وحساب، کتاب اودده وجزاته (تُرْجَعُونَ) گرځه ول کړه کېږي ، وروستل کېږي. یعنی له قبروڅخه، البقرة (28) آیت یعنی څرنگه تاسی کافران کېږي. په الله جل جلاله باندی ، پرکوم یوه حال باندی تاسی کافران کېږي. ایا په داسی حال کښی چی جاهلان یاست په الله جل جلاله باندی اوکه په داسی حال کښی چی الله جل جلاله پیرنی، که داووا یاست چی دجهل په حال کښی کافران یو نوداخبره خومو ښکاره باطله ده ځکه چی تاسی پدې عالمان یاست چی الله له نیستی څخه تاسی ووجودته راوستلاست ، اوکه داسی ووا یاست چی سره له علمه موکفر غوره کړیدی. نوبیاخولانوره خبره بده سوه پردغه تقدیربه په آیت کښی ودیته اشاره راسی چی ددغوکافرنوکوم چی په تکفرون سره خطاب ورته سویدی ، کفر، عنادی کفرؤیا مطلب دآیت دادی چی هیڅ یو حال له حالاتوڅخه ستاسی داسی نسته چی هغه دی لائق په دې سره وی چی تاسی په الله جل جلاله باندی کافران سی. ځکه ابتدائی حال ستاسی دموت اودمرگ حال وچی په مختلفومرحلودمرگ کښی تاسی قرار پیدا کړ ځکه اول اول خوتاسی اوتول کائنات معدوم اونیستی واست بیا الله پاک دعنصروپه ضمن کښی وتاسی ته تحقق درکړ بیائی دموراو پلاردغذا په شکل کښی وگرځولاست اوبیا دنطفوپه صورت کښی سولاست اوبیادمیندوپه رحموکښی یوواردکلکووینوتوتی اوبیا دغوښوتوتی په الهی قدرت درڅخه جوړی سوي اوبیاموهلته دبدنوتولی اجزا وی الله جل جلاله درپوره کړی په دغو تولو مرحلوکښی تاسی یوقسم معدومات اومړی واست بیا الله جل جلاله حیات درکړ چی ستاسی په بدنوکښی ئې روحونه اوساوی داخلی کړې چی همدغه ژوند په دوومرحلوکښی تاسی تیره وی. اوله مرحله ئې چی بیخی کوتاه مرحله ده دمیندوپه نسوکښی ده اودوهمه مرحله ئې له هغه وخت څخه پیل کېږی چی ستاسی زوکړه وسی بیادمرگ تروخته پوری اوبیا دوهم ځل بیرته تاسی الله جل جلاله مړه کوی اوددغه مرگ مرحله بیاتاسی په عالم برزخ کښی تیره وی چی په دغه

مرحله کبني به تاسي دقبروله راحت اوياعذاب سره مخامخ کيږي. اودنکيراومنکردپښتنواوسوالووجوابوته به اړکيږي. اودغه راز نورترخه ياخواژه حالات به په همدغه برزخي مرحله کبني دخپلو عملوپه وجه تيره وي. اوبياچي کله دقيامت ورځ راسي نوبيرته به الله جل جلاله تاسي له قبروخڅه ژوندي راپورته کوي اودالهي عسکرو، فرشتوپه ذريعه به دحشرگاه وميدان ته وروستل کيږي. اوبيا به هلته له قسم قسم سختو حالاتوسره مخامخ کيږي. اوداعمالومحاسبې به درسره کيږي اوبيا به ودوزخ يا وجنت ته روانيږي. نواوس تاسي فکروکړي چي په دغو حالاتوکبني ستاسي کوم حال ددې وږدي. چي تاسي سرکبني وکړي. اوپه الله جل جلاله باندي کافران سي،

روح المعاني وغيره مع توضيح،

تفصيل او علمي خبري،

(كيف)

پوسه چي دغه لفظ دپاره داستفهام دحال راځي په قرآن پاک کبني دغه لفظ درو اتياځايه راغلي دي. خو په ځينو ځايوکبني مقصود ورڅخه انکار اوزجروي ياتعجيب وي لکه په دغه آيت کبني چي دواړه صحيح کېدلای سي، اوکله مقصودورڅخه اقراروي لکه دالغاشية په ۱۸، ۱۷ وغيره آياتونوکبني اوداسي په نورو معناؤ هم راځي اودبنده گانوپه کلام کبني دتعجب دپاره هم راځي، (وکنتم) الخ، پوسه چي دلته د ځنو سوالواودهنوي په جوابوځان پوه کول ضروردي، اول سوال دادی. چي ددغي جملې ربط خودتکفرون له جملې سره دادی. چي حال دی. له فاعل څخه دتکفرون اوسره له دې چي حاليت ئې له مختلفووجو څخه صحت نلري،

اول له دې وجي څخه چي ماضي هلته حال واقع کېدلای سي چي ماضي قريبه وي اودقدلفظ ظاهر يامقدرورسره وي دلته که دقدلفظ ورسره مقدرهم سي خودغه ماضي بعیده ماضي ده، ددې سوال جواب دادی. چي کله کله ماضي بعیده ماضي قريبه فرض کړه سي نوحال واقع سي لکه په دې قول کبني ❖ كيف تکذب وقد قال رسول الله صلى الله عليه وسلم المومن لاتکذب ❖ يعني څرنگه دروغ وايي ته اوحال دادی. چي رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي چي مومن دروغ نه وايي.

دوهم له دې وجي دمذکوره جملې حاليت نه صحيح کېږي چي پردغه تقدیرد ❖ ثم يميتکم الخ ❖ ددریوواړه جملوعطف پرجمله دوکنتم امواتاً باندي نه صحيح کېږي اوداپه دوه سببه اول په دې سبب چي ماضي اومستقبل په يوه وارله يوه شی څخه حال نسي واقع کېدلای دوهم په دې سبب چي دغه درې سره فعلونه دمضارع مستقبلي صيغې دي اومضارع چي مستقبل محض وي حال نسي واقع کېدای، ددې سوال

یوجواب دادی. چي دغه درې سره جملې مستأنفی جملې دي اودوکنتم امواتاً پرجمله باندي عطف ندی همداسبب دی. چي له ماقبل څخه په حرف عطف اوپه صيغه په دواړوکبني مخالفت لري.

اودوهم جواب دادی. چی دغه ٿولی جملی په حال والی کښی داخلی دی خو په حقیقت کښی حال علم پردغو جملو باندی دی. نه په خپله دغه جملی اوتقدیردآیت په دې ډول دی، کیف تکفرون وانتم عالمون بانکم کنتم امواتاً الخ خو پردغه جواب باندی داسوال واردپری چی اکثروددغو کفاروته کوم چی په دغو جملوسره مخاطب وه پردې باندی علم نه ووحاصل چی له مرگ څخه وروسته به دوی دوباره راژوندی کړه کپری اووحشرگاه ته به بیول کپری ددغه سوال جواب په دې ډول سره کېدلای سی چی ځنی په کښی دازاخلگ ښائی موجودوچی مذکورعلم ورته حاصل وواودغه قدر دکلام دصحت دپاره دلته کفایت کوی

اودریم جواب کوم چی ځنومفسرینوورکړیدی. دادی. چی دلته دغو مذکوره صیغو داستقبال دثم دمعنی په وجه دماضی په صیغوسره اوبنتی دی ځکه چی معنی دآیت په دې ډول ده ،،فاحیاکم وتراخی اماتته وتراخی احیاء ایاکم وتراخی رجوعکم الیه، صاحب دفتح العزیزویلی دی چی ترټولو زیاته صحیح توجیه داده چی وویل سی چی له فاحیاکم څخه وروسته چی کومی جملی دی نوهغه دکیف تکفرون پرمجموع جمله باند عطف دی اوحاصل دکلام دادی. چی ای کافرانوسره له دې چی په خپلواحوالاتوباندی ښه علم لری. خوبیا هم کافران کپری. نوداډېر مستبعد کاردی. اوکه له دغه سره سره چی له خپلواحوالو څخه خبریاست کفرغوره کوی. نوپه دې هم پوه سی چی بیرته به مړه کېژی. اوبیابه دوهم ځل بیرته راژوندی کېژی. اوپه دغودواړوحوالتونوکښی به دهمدغه کفرسزاوینی.

(ثم یمیتکم ثم یحییکم)،پوسه چی له دغه مبارک آیت څخه متعدد دی فایدې اومسائل ترلاسه کپری چی تفصیل ئې په دې شرحه دی، اول دکافرانوکفرپه داسی حال کښی چی دوی له خپل ماضی اوحال اوآینده څخه ښه خبردی دډیرشدیدانکاراوتعجب اوتعجیب محل اوځای دی، دوهم دمیت دلفظ اطلاق پرهغه شی باندی هم کېدلای سی کوم چی بې روحه وی اودمخه هم په حیات اوژوندسره نه وی مشرف سوی یعنی ددې دپاره چی پریوشی باندی دمړه اطلاق کول کپری ودپته ضرورت نسته چی دغه شی به تردغه اطلاق دمخه یوځل ژوند ئ اوسپدلی وی اوکوموعلمائو چی ویلی دی چی،میت، صرف وهغه چاته ویل کېدلای سی چی یوځل ژوندئ اوبیاساه ورڅخه وتلی وی نوداقول ددوی دقرآنی آیاتونوله مخی ناسم دی. ځکه په دغه ذکرسوی آیت کښی انسانان تردغه دنیوی ژوندله مخه اموات اومړه بلل سویدی سره له دې چی تردغه ژونددمخه خوانسانانوبل ژوندندی. لیدلی اودغه رازالله پاک دکفارووبتانونته اموات اومړه ویلی دی سره له دې چی جمادات دی اویووخت ئې هم ژوند ندی. موندلی لکه چی دسورت نحل په، ۲۱، آیت کښی دبتانوپه شان کښی الله پاک فرمایلی دی، اموات غیر احیاء.

دریم، له دغه آیت څخه دامسأله راخارجیږی چی جنین یعنی هغه حمل چی دمورپه رحم کښی وی اوساه اوروح ئې لا په بدن کښی نه وی داخله سوئې له رحم څخه دمورراخرج سی نوده لره دژوندی حکم نسی ثابتیدلای همداسبب دی. چی غسل اوکفن نه ورکول کپری اولمونځ دجنازی نه ورکړکپری اوارث اومورث نه گرځی.

څلرم، په مذکورآيت كښي الله پاك دخپل عظيم قدرت له نښانوڅخه ځني غټي اوستري نښانې وبنډگانوته ذكر كړي دي چي هغه له غذا څخه دانسان دخلقت مواد په تدريج اوترتيب سره جوړه ول لكه نطفه علقه مضغه وغيره اوبيا وروسته دمورپه رحم كښي دده د بدن ټول اعضاء برابره ول اوبيا په هغه كښي روح داخلول دي چي بيا ژوندي شخص ورڅخه جوړسي اوحرکت تكلم او كښينستل پريوتل تگ راتگ خوراك وغيره كوي.

پنځم، له مذكوره آيت څخه دوهم ژونداودهغه ډول اوڅرنگوالي فهمېږي، په انسانانو كښي خوځني داسي څوك دي چي العياد بالله له دوهم ژوند څخه يعني له بعث بعدالموت څخه منكر دي لكه دښي عليه السلام په زمانه كښي چي مثال عرب مشركان ؤاولكه په دغه موجودعصر كښي چي دهريه اودروسانونظريې خلك دي اوځني بيا لكه فلاسفه ديونان وروسته له مرگ څخه په يوداسي قسم روحاني ژوندي قائل دي كوم چي له آسماني شريعتو څخه پرمخ مخالف قول دي، اوځني بيالکه هندوان په تناسخ سره قول كوي دوي وايي چي كله چي يوانسان مړسي نوبيا دده روح په يوه بل بدن كښي داخلېږي اودوباره په دنيا كښي ژوندي سي خوداسلام دمقدس دين په شمول دټولو اسماني غيرمحر فواديانو په دې باره كښي هدايت دادې چي ټول انسانان به په يوه مشخصه ورځ كښي كومه چي دقيامت ورځ ده دالله په حكم دوهم ځل سره له روحونو او بدنودوي بيرته راژوندي كړه كېږي اوبيا به له دوي سره د اعمالو او عقائدو محاسبه كړه كېږي اوبيا به مستحقين دجنت جعلنا الله منهم و جنت ته ځي اومستحقين ددوزخ به ودوزخ ته ځي نعوذ بالله من ذالك اوبيا به دغه ژوند ابدی وي اوفناومرگ به بيا نه وي ،

تمت ومن الله التوفيق

د البقره د سورت د، ۲۹، مبارک آیت تفسیر او علمی تحقیق

تفسیر فضل الرحیم (۱۲) برخه

لفظی ترجمه

(هُوَ) دى. يعنى الله جل جلاله (الَّذِي) هغه دى. يعنى هغه وتاسى ته اى انسانانو د غټو غټو نعمتو درك وونكى ذات دى. (خَلَقَ) چى پيدا كړي يې دي (لَكُمْ) تاسى لره، يا يې داسى معنى وكړى، له وجى ستاسى، يعنى له وجى دنفعى ستاسى (مَا) هغه يعنى هغه شيان (فِي) چى دي په (الْأَرْضِ) مزكه كښى (جَمِيعًا) ټول يعنى په داسى حال كښى چى ټول دى په دې معنى چى يوشى هم پكښى داسى نسته چى الله جل جلاله دى نه وى پيدا كړى بلكه بل چادى دهغه تخليق كړى وى اونه يوشى له همدغو څمكى شيانو څخه داسى سته چى ستاسى نفعه اوفايده دى په هغه كښى نه وى ملحوظه سويپ (ثُمَّ) بيا يې (اَسْتَوَى) قصد وكړ (إِلَى) وه (السَّمَاءِ) اسمان ته يعنى قصد يې وكړو اسمان ته د دې چى پيدا يې كړي (فَ) نو يې (سَوًّا) برابر كړل، يا پيدا يې كړل برابرله حكمت خپل سره (هُنَّ) دوى يعنى اسمانونه (سَبْعَ) اوه (سَمَوَاتٍ) اسمانونه، يعنى په داسى حال كښى چى اوه اسمانونه دي (وَ) او (هُوَ) دى. يعنى الله پاك (بِ) په (كُلِّ) هر (شَيْءٍ) شى (عَلِيمٌ) ښه عالم دى. (،،،) 29،،،

پوسه چى پدغه مبارک آیت كښى الله جل جلاله بل عظيم نعمت خپل چى پر انسانانو باندي يې كړيدى. بيان كړيدى. اودغه نعمت مرتب دى. پر نعمت د وجود وركولو وانسانانو ته چى په مخكى آیت كښى يې ذكر وسو ځكه چى دادهغه نعمت بيان دى. چى انسان له پيدا يښت څخه وروسته په بقا او په زندگى كولو كښى ورته محتاج دى. پدغه آیت كښى الله پاك داسى فرمايلى دي چى دغه الله چى تاسى په كافران سوي ياست سره له دې چى ستاسى وجود اوستاسى مرگ او ژوند دده له لوري څخه دى. وتاسى بيا دده ومحاسبې ته هم ورځى، هغه ذات دى. چى پيدا كړي يې دي ستاسى دفايدې اونفع دپاره هغه ټول شيان چى په مزكه كښى دي چى ستاسى دژوندانه چارى ټولى دهمدغى مزكى په شيانو سمبالېږي او قسم قسم دنيوي فايدې ورڅخه اخلى. اودارنگه له همدغو شيانو څخه دينى نفعى هم اخلى ځكه هر شى چى په مزكه كښى دى. دالله پاك پر وجود او يووالى باندي اودارنگه دده پر كاملو صفاتو باندي لكه علم، قدرت، اراده، او پر پاكوالى باندي دالله جل جلاله له ټولو نقصاناتو او عيبوروشانه دليل دى. او الله پاك په پيژندل كيږي لكه چى مولانا عبدالرحمن جامى رحمه الله فرمايلى دي

زهرزره بدوروى وراهيست بر اثبات وجود او گواهيست

اويالکه شيخ سعدي شيرازی رحمه الله چي فرمايلي دي

برگ درختان سبز در نظر هوشيار هرورقش دفتر يست معرفت کردگار

همدارنگه نبيان علماء مدرسي مسجدونه کتابونه کاغذان قلمان اوداسي نور بيشماره مزکني شيان چي ديني گتي ورخه اخيستلي کيدلاي سي همدارنگه دغه اوه اسمانونه چي وانسانانوته دنوي اوديني فايدي پکبي موجودي دي همدغه الله جل جلاله پيدا کريدي اودغه ټول کارونه چي ده کريدي ددي خبري کامل دليلونه دي چي الله جل جلاله دزبردست اوکامل ترين علم خاوند دي. اوپه هرشي ښه عالم دي. ،،

تفصيل او علمي خبري

(، هوالذي)

پوسه چي دلته مبتدا چي دهولفظ دي اوخبر چي الذي سره له صلي دي دواړه معرفه دي نوپه دي وجه داكلام مفيد دحصر دخبر دي. په مبتدا كيني خوځرنگه چي دغه خبر په اصل كيني دليل دي. پر استحقاق دالله پاك عبادت لره دبندگانونوحصر دهمدغي خبري په الله كيني مفيد دي. دحصر داستحقاق دعبادت په الله كيني ، اودغه جمله په تقدير دعاطف سره عطف ده پر جمله دوكنتم باندي اوحرف عطف له دي وچي ترك سويدي. چي دغه معطوف لكه نتيجه داسي دي. معطوف عليه لره ،د،هو، په لفظ كيني مختلف لغتونه دي ، اول په ضمه دهاء اوپه تخفيف اوفتحه دواوسره لكه چي مشهورهم دادی. دوهم په حذف دواوسره خوپه شعر كيني فقط، دريم په ضمه دهاء اوپه تشديد اوفتحه دواوسره خوپه لغت دهمدان كيني څلرم په سکون دواوسره خو په لغت كيني دقيس اوداسد اودغه لفظ دهوداهل الله په نزد دالله پاك دذات بحث نوم دي. اوپه دغه لفظ كيني اصلي حرف يواخي دهاء لفظ دي. اوواوپكبي زائد دي. په دليل ددي چي په تثنيه اوپه جمع كيني حذف كيري نوداپه اصل كيني يو حرف دي. اوپريوه ذات فرد دالله باندي دلالت كوي اودغه مبارك لفظ دهو دهرانسان له تنفس سره جريان لري

(خلق)

پوسه چي دخلق لفظ دخلق څخه جوړ دي. خلق په اصل كيني وتقدير يعني اندازه كولوته ويل كيږي يقال خلق النعل اذا قدرها وسواها بالمقياس بياپه معني كيني دايجاد الشيء على تقدير واستواء مستعمل سويدي. (لكم) تقديم ددغه جار اومجرور پرصريحي مفعول باندي كوم چي دمافي الارض لفظ دي. دپاره دتعجيل دمسرّت دي. اولام جاره دپاره دتعليل اودانتفاع دي، اي خلق لاجلكم جميع مافي الارض لتنتفعوا به في امور دنياكم بالذات اوبالواسطه وفي امور دينكم با لاستدلال والاعتبار، پوسه چي ډيرو داهل سنتولكه حنفيه اوشافعيه په دغه آيت سره پر دي خبره باندي دليل نيولي دي. چي اصل په هغوشيانو كيني چي دانسانانودپاره نافع وي اباحت او رواال دي. البته دمخه تر راتللو

د شریعت او اکثر د معتزله و همدغه خبره باندی دی او امام رازی په محصول کنبی اوبیضاوی په منهج کنبی هم دغه خبره غوره کړیده خو څو نوعولماؤ پر دغه استدلال باندی دا اعتراض کړیدی چی لام جاره خو کله کله دپاره دغیر د نفع هم راځی لکه په دې قول دخدای کنبی چی، ان اساتم فلها، بیا په دې ډول جواب ورکړسویدی چی دغیر نفع دپاره دلام جاره راتلل دمجاز په ډول دی نه د حقیقت په ډول، او څو ویلی دی چی اصل په اشیاؤ کنبی له مخه ترورود د شرع حظار او حراموالی دی او څو نیویا په دې مسأله کنبی توقف کړیدی، روح المعانی

(ما فی الارض)

پوسه چی لکه څرنگه چی مافی الارض یعنی هغه شیان چی په ځمکه کنبی دی الله پاک دانسانانو د نفع دپاره پیدا کړیدی نودارنگه ئې ځمکه په خپله هم ددوی د نفع دپاره پیدا کړیده نو په دې وجه دلته داسوال کیږی چی دلته تخصیص د مافی الارض په څه وجه سویدی ؟ ددې سوال په مختلفو وجوسره جواب سویدی، اول په دې ډول چی بیان د امتنان په ځمکه سره الله پاک تر دغه دمخه لا په خپل دغه قول کنبی کړیدی چی، وجعل لکم الارض فراشا، اودوهم په دې ډول چی د الارض له لفظ څخه خپله معنی نه ده مراد بلکه دارض لفظ دلته په معنی د جهة السفل دی نو په مافی الارض معنی مافی جهة السفل سی اودریم په دې ډول چی د ځمکی پر هر جز باندی د مافی الارض لفظ صادق کیږی نوله دغه وجی ځمکه هم په مافی الارض کنبی داخله ده دلته یوسوال داهم کیږی چی ټول مافی الارض خو په وخت دنزول ددغه آیت کنبی خدای پاک نه وو پیدا کړی ځکه ډیرله مافی الارض څخه وروسته پیدا سویدی نو بیا څنگه خلق یعنی د ماضی لفظ الله جل جلاله فرمایلی دی د دې سوال هم په مختلفو ډولو سره جواب کیږی سی اول پدې ډول چی له مافی الارض جمیعاً څخه هغه مافی الارض مراد دی چی د همدغه آیت دنزول په وخت کنبی موجود وو دوهم پدې ډول چی له خلق څخه د مافی الارض جمیعاً عام مراد دی که خلق دنفس مافی الارض وی او که خلق د مادی د ده وی اودریم پدې ډول چی هغه چی په وروسته کنبی موجود سوی او یا موجود کیږی د تغلیب په ډول مخلوق بلل سویدی څلرم پدې ډول چی خَلَقَ په معنی دَقَدَرَدَه له دغو جوابو څخه دیوه بل سوال جواب هم وسوهغه دا چی دمخه تراستواء او قصد کولو د الله پاک وپیدا یښت د اسمانوته خو جمیع مافی الارض نه وپیدا سوی ځکه له مافی الارض څخه ډېر داسی شیان وچی وروسته تر تخلیق د اسمانوالله پیدا کړل او یائې اوس لاهم ندی پیدا کړی بلکه له دې څخه وروسته ئی پیدا کوی، ، ، پوسه چی اباحیه چی یوه گمراه کافره ډله ده او واسلام ته اووصوفیه و ته منسوبه ده وایې چی کله انسان خدا ی پاک وپیژنی اوله خدای پاک سره یې محبت پیدا سی نو بیا په هیڅ شی مکلف نه دی او هر څه ورته روادی او په مزکه کنبی چی څه دی هغه دهرچا دی او ورته مباح دوی پدغه آیت کنبی دخلق لکم مافی الارض جمیعاً په جمله سره دلیل نیسی اودارنگه اشتراکیه اودهریه کفار هم پرمسلمانانو باندی دالزام په ډول دغه آیت پر خپله دې خبره باندی چی د دنیا ټول شیان وهرچاته مباح دی اوزن زرزمین د ټولو سره شریک دی دلیل گرزو وی ، ددوی ددې فاسد استدلال اول جواب دادی چی له دغه آیت څخه خو صرف دونه قدر فهمیږی چی په ځمکه کنبی هر شی دانسانانو د نفع دپاره دی اونفعه عامه ده که دنیوی

وی اوکه دینی وی او دارنگه عام له دې څخه چې دغه نفعه اخیستل په مافی الارض مشروط په یوه شرط اومقید په یوه قید سره وی او که نه وی نو په دغه عامه معنی سره انتفاع اباحت دهرشی لره ندی. مستلزم اودوهم جواب یې دادی چې قاضی بیضاوی رحمه الله ددوی دغه استدلال په دی ډول رد کړیدی چې مذکوره آیت پردې باندی دلالت نه کوی چې هر یو دمافی الارض مباح دی. لپاره دهر یوه له انسانانوبلکی پردی باندی دلالت کوی چې مجموع دمافی الارض دمجموع انسانانودپاره دی. نوداله دې سره منافات نلری چې ځنی شیان دي ترځوانسانانوپوری دځنوعارضی اسبابوپه وجه لکه رانیول یا په میراث ور پاته کیدل اختصاص پیدا کړی او ونوروته دي نه وي مباح خوالبتنه له آیت څخه دغه مسئله معلومیري چې اصل په مزکنی شیانونکینی اباحت دی. اونه اباحت دعارضی اسبابو په وجه پکینی راځی لکه چې تفصیل ددې دمخه تیرسو، دلته په دې اړه ویوې بلی فاندې ته فهم وکړی، محب الله بهاری په مسلم الثبوت کینی ذکر کړیدی چې دغه اختلاف چې اصل په اشیاء کینی اباحت دي اوکه حرمت دی اوکه په دې کینی توقف دی. په هغه وخت کینی ممکن دی چې شریعت نه وراغلی اوکله چې شریعت راغی نوبیاخودهرشی حکم شریعت معلوم کړاوخنووېلی دی چې دشریعت له نزول څخه وروسته هم واصل ته رجوع کیدلای سی یعنی دهغه شی په باره کینی چې شریعت دهغه په باره کشی څه نه وی ویلی اوشاطبی په کتاب الاعتصام کینی فرمایلی دی چې دغه اختلاف په عادی اموروکینی دی. نه په عباداتوکینی اوصاحب ددرمختارویلی دی چې صحیح قول داهل سنت په دې مسأله کینی توقف دی. اواباحت دمعتزله وړایه ده پوسه چې دلته دیوې

بلی مسئلې څیړنه هم ضروري ده هغه داچې علماؤ پدې مسئله کینی اختلاف کړیدی چې افعال دالله جل جلاله معلول په اغراضو دي اوکه نه دي یعنی الله جل جلاله چې یوکارکوي نودیو غرض اوعلت په سبب یې کوي اوکه یا اکثر علماء پردغه خبره باندی دی چې افعال دالله پاک معلول په اغراضو نه دي امام فخرالدین رازی رحمه الله په تفسیر کبیر خپل کینی ددغه آیت دتفصیل په ذیل کینی فرمایلی دي چې قال اصحابنا انه سبحانه وتعالى لايفعل فعلا لغرض لانه لوكان كذلك كان مستكملا بذالك الغرض والمستكمل بغيره ناقص بذاته ولان من فعل فعلا لغرض كان عاجزا عن تحصيل ذلك الغرض الا بواسطة ذلك الفعل والعجز عليه تعالى محال انتهى باختصار په مذکور آیت کینی دغه قول الهی چې خلق لکم ظاهرا پردې خبره دلالت کوي چې الله جل جلاله فاعل للغرض دی. ځکه چې خلق چې فعل دالله جل جلاله دي معلول په غرض گرځیدلی دی. چې دلکم لفظ دلالت باندی کوي اوله دې قسمه نوراياتونه هم سته لکه وماخلقت الجن والانس الا ليعبدون، امام رازی رحمه الله په جواب کینی د دې داسی فرمایلی دي ثم انهم تكلموا في اللام في قوله تعالى خلق لكم مافي الارض جميعا وفي قوله الا ليعبدون فقالوا انه تعالى لمافعل مالوفعله غيره لكان فعله لذلك الشيء لاجل ذلك الغرض لاجرم اطلق الله عليه لفظ الغرض بسبب هذه المشابهة اوقاضی بیضاوی په اشاره کینی وجواب ته له امثالود داسی اياتوفرمایلی دي چې خلق دمافی الارض لاجل انتفاعکم په دې معنی نه دی. مراد چې انتفاع غرض دفعل دخلق دی. بلکه په دې معنی مراد دی چې انتفاع یې لکه غرض داسی دی. له دې حیثیته چې دغه انتفاع عاقبت دفعل دخلق دی. اومؤدایې دی. انتهی مافی البیضاوی، خو په حقیقت کینی دغه نزاع لفظی نزاع ده ځکه که دغرض تفسیر پدې ډول وسی چې غرض دفعل

هغه دی. چی فاعل لره باعث وي پرفعل باندی اوفاعل بی له فعله د ده پرتحصیل باندی قدرت نلری اوفاعل لره په ده کبئی نفعه وي نوهیڅوک داسی نسی ویلای چی فعل دالله پاک معلول په غرض دی. اوکه بی پدی ډول معنی وسی چی غرض هغه دی. چی مرتب وي پر فعل دفاعل باندی عام له دې که فاعل لره باعث وي اوکه نه وي نفعه بی فاعل ته عائدو وي او که وغیر ته خوالبته بی نفعی به نه وي نوبیا افعال دالله پاک په اتفاق معلول په اغراضو سره کیږی ځکه پردغه تقدیر حکمت اومصلحت هم په غرض کبئی داخل دی. اوفاعل دالله جل جلاله حتما له مصالحواوحکمتو څخه خالی نه دي، او بله مسئله دلته دا مطرح کیږی چی ایا اول الله جل جلاله مز که پیدا کړیده اوکه اسمانونه پدی مسئله کبئی هم اختلاف دی. څوک چی مز که په پیدایښت کبئی له مخه بولی نوپدغه مذکوره آیت سره دلیل نسی او هغه ایاتونه چی ظاهره پردې باندی دلالت کوی چی اسمانونه له مخه پیداسویدي نو په هغوی کبئی دوی تاویل کوي اومقابل طرف بی بیا په هغویاتوکبئی تاویل کوي چی دمزکی پرتقدم باندی دلالت کوي مثلاً پدغه آیت کبئی داسی وایې چی دثم لفظ دلته لپاره دتراخی فی الزمان نه ده بلکه لپاره دتراخی په رتبه کبئی ده ځکه اسمانونه په مرتبه کبئی بهتر اولور دي ترمز که

(ثم استوی)پوسه چی لفظ دثم موضوع دی. دپاره دعطف سره له تعقیب اوتراخی څوکه کله دپاره داستبعاد اوکله دپاره دتعقیب ذکر اوکله له پاره دتراخی فی الرتبه اوتفاوت بین الامرین هم رایی اوتراخی فی الرتبه بیا دوه قسمه ده اول قسم ئې دادی. چی مابعدثم اعلی وی په رتبه کبئی ترماقبل دثم لکه په دغه آیت کبئی بناپریوه قول باندی اودوهم قسم بی دادی. چی ماقبل بی اعلی وی په رتبه کبئی ترمابعد لکه په دې مثال کبئی زیدابوک ثم جارک دلته له استبعادڅخه پرته دنوروټولوذکرسویمعناؤدهری یوې احتمال سته، پوسه چی داستوی فعل له استواء څخه جوړدی. ابن جریرذکرکړیدی چی استواء په پنځومعناؤ کبئی مستعملېږی، اول په معنی دکمال اوپوره والی دخوانی. دانسان، دوهم په معنی داستقامت اوسیده و الی چی هیڅ کړ والی نه وی ورسره، دریم په معنی دتوجه اومخ کول ویوشی ته، څلرم په معنی دغلبه کولوپریوشی باندی، پنځم په معنی دارتفاع اوأوجتوالی، دلته له استواء څخه کومه معنی مراد ده؟ په دې اړه اختلاف موجود دی. ابن جریراستوی دلته یاپه معنی دعلاویا په معنی دارتفاع اخیستی ده والی جاره یا په معنی دعلی اویا پرخپله معنی پاته ده نوکه دعلا په معنی سی نوبه معنی دآیت په دې ډول سی چی وروسته ترتخلیق دمافی الارض جمیعاً بلاکیفه لوړسوالله پراسمان باندی اوکه پرخپله معنی پاته سی نوبه معنی په دې ډول سی چی وروسته بلا کیفه پورته سوالله پاک واسمان ته اوابن کثیرفرمایلی دی چی استواء دلته په معنی دقصددی، کله چی قصد ویوشی ته تام سی نوبه استواء تعبیرورڅخه کېږی، په قرینه ددی په معنی دقصددی. چی په الی سره متعدی دی ځینومفسرینوهم دغه قول راجح بللی دی. سوال، استواء اوقصدواسمان ته خوفرع دوجودداسمان دی. حال داچی په وخت داستواء کبئی خواسمان موجودنه وو، جواب دسما لفظ دلته په معنی دجهت دعلو دی. اویامرا دورڅخه ماده دخلقت داسمان ده کومه چی په مثل ددخان یعنی ددودیوشی ووچی الله پاک اسمانونه ورڅخه جوړکړل لکه دحم سجده په یوولسم آیت کبئی چی راغلی دی (فسویهن سبع سماوات) دهن ضمیروچاته راجع دی. اوله تسویه څخه مرادڅه دی. اویا اسمانونه أ وه دی اوکه نهه دی

اوایا اسمانونه مستقل اوخاص خاص جسمونه دی اوکه دهواگانومدارونه دی او یا له نمر اوسپوگمی وغیره څخه عبارت دی؟ دایوڅوسوالونه دی چی جواب غواړی، داوول سوال جواب دادی چی دهن په ضمیر کښی دوه احتمال دی اول احتمال دادی چی دالسماء ولفظ ته راجع سی خو په دې شرط چی له سماء څخه خپله متعارفه معنی مرادسی چی اجرام یعنی اسمانونه دی اود جمع ضمیر څکه ورته راجع سویدی سره له دې چی ظاهره دسماء لفظ مفرد ښکاره کیږی چی یاسماء دسماء جمع دی او یا دلته مؤل په جمع دی، اودوهم احتمال دادی چی دغه ضمیر ضمیر مبهم دی اود سبع سماوات لفظ ئې تفسیر واقع سویدی لکه په دې قول کښی نعم رجلاً زید اود دوهم سوال جواب دادی چی تسویه یعنی برابره ول دیوشی دوې معنی وی لری اوله یی مشهوره معنی ده هغه داده چی یوشی موجودوی څو کوږوی بیابرا اوسیده کړسی، دوهمه معنی یې داده چی یوشی له اوله لاسیده بې کجوالی پیدا کړسی دلته همدغه دوهمه معنی مراده ده، دریم سوال جواب دادی چی الله پاک په سورت ملک کښی اسمانونه په طباقاً سره او په سورت نبأ کښی په شدا داسره او په سورت المؤمنون کښی په طرائق سره موصوف کړی دی اود اټول ددې دلائل دی چی اسمانونه مستقل جسمونه دی نه هوائی مدارونه دی اونه له لمر، سپوگمی اوستور وڅخه عبارت دی لکه چی دباطل پرسانوخیال دی، تنبیه په دې باره کښی به چی ایا ځمکه دمخه پیدا سویده اوکه اسمان مکمل تحقیق په بل ځای کښی ان شاء الله درته راسی د سبع سماوات د لفظ په نصب کښی پنځه احتمال دی اول احتمال دادی چی بدل سی دهن له ضمیر څخه دوهم احتمال دادی چی مفعول به سی خوف سوپهن به په معنی دفسوی منهن سی دریم احتمال دادی چی حال مقدره سی څلرم احتمال دادی چی تمیز سی پنځم احتمال دادی چی مفعول ثانی سی دسوی خسو پهن پردغه تقدیر په معنی دصیرهن دی، (وهوبکل شیء علیم) پوه سه چی دغه جمله تذیل اومقرره دماقبل ده چی خلق دمافی الارض اود اسمانودی اود علیم په لفظ کښی هغه قسم مبالغه موجوده ده کومه چی په لفظ دعالم کښی نسته خودغه مبالغه ونفس صفت دعلم ته دالله پاک نده راجعه ځکه چی علم دالله پاک داسی واحد دی چی تکثراوزیاتوالی پکښی نسی راتلای بلکه دغه مبالغه یې وتعلق اومتعلقاوتو ته راجع ده نو په دې وجه چی علم دالله ترکیلی اوجزئی اوترمتناهی اوغیرمتناهی اوتر موجود اومعدوم ترهرشی پوری تعلق نیولی دی، پر خپل ذات باندی ئې دداسی لفظ اطلاق کړیدی کوم چی پرمبالغه باندی دلالت کوی، سوال دعلیم لفظ خوله علم څخه جوړ دی کوم چی بنفسه متعدی دی نودلته چی دعلیم لفظ ترکل شیء پوری دباء جاره په واسطه تعلق نیولی دی که با تعدیت دپاره وی نوعلم خوپه خپله متعدی دی اوکه دتقویت دپاره وی نوتقویت خو په لام جاره سره کیږی، جواب ددې سوال دادی چی څرنگه چی دعلیم لفظ دمبالغې صیغه ده اودمبالغې صیغې په دې وجه چی پرزیادت باندی دلالت کوی نوداسم تفضیل په ډول په تعدیت کښی له خپلوافعالو څخه مخالفی دی او په تعدیت کښی ئې قاعده داده چه که یی فعل متعدی ؤ اودغه اسم تفضیل یاصیغې دمبالغې پر علم او یا پر جهل باندی دلالت کاوونوپه با جاره سره متعدی کیږی لکه په دغومثالوکښی اعلم به، اجهل به په اسم تفضیل کښی، اولکه علیم به اوجهول به، په صیغودمبالغې کښی اوکه یی دعلم یا دجهل معنی نه ورکوله نوبیا په لام جاره سره متعدی کیږی لکه داسم تفضیل په مثال کښی دا قول اضرب لزید اودمبالغې په مثال کښی

داقول دخدای فعال لما یرید اوکه یی فعل متعدی نه وُنوبیا په هغه حرف جار سره متعدی کیږی کوم چی د ده فعل په هغه سره متعدی کیږی خودااغلبی قاعده ده ځکه رحیم د مبالغې صیغه ده اوفعل یی متعدی دی. سره له دې په باجاره سره متعدی کیږی لکه رحیم به، روح المعانی وغیره ،

تنبيه، ددې خبری تحقیق به چی اسمانونه څودی په بل ځای کښی ان شاء الله درته راسی،

تمت ومن الله التوفيق

د البقرة د سورت د (۳۰) مبارک آیت تفسیر او علمي تحقیق

تفسیر فضل الرحیم، ۱۳، برخه

لفظي ترجمه :

(وَ) او (اِذْ) هغه وخت، يعني درياد کړه اي محمده صلي الله عليه وسلم هغه وخت (قَالَ) چې و ويل (رَبُّ) رب (كَ) ستا (لِ) وه (الْمَلَائِكَةِ اِنِّي) چې بيشكه زه (جَاعِلٌ) پيدا كوونكي يم (فِي) په (الْاَرْضِ) ځمكه كښي (خَلِيفَةً) ديوه خليفه (قَالُوا) وويل دوي يعني ملائكو والله پاك ته وروسته له دې چې دالله پاك ذكر سوئې خبريې واوريدله دپا ره دعلم حاصلولو پر حال اتوباندي ددغه خليفه كوم چې الله ئې ودوي ته دپيدا كولو او خليفه كولو ذكر وكړ چې آدم عليه السلام دى (اَيَا) (تَجَعَلُ) پيدا كوي ته يا گرځوي ته، يعني اي الله پاكه (فِي) په (هَا) دې كښي يعني په ځمكه كښي (مَنْ) هغه څوك (يُفْسِدُ) چې فساد به كوي (فِي) په (هَا) دې كښي يعني په ځمكه كښي (وَ) او (يَسْفِكُ) تويوي به (الدَّمَاءَ) ويښي يعني په ناحقه سره، مطلب دملا ئكوله دغي خبري څخه داووجي له خداي پاك څخه ئې ددې پښتنه كوله چې داخليفه به هم دپيريانو په ډول كوم چې تر آدم عليه السلام دمخه په ځمكه كښي اوسېدل فساد، تباه كاري كوي اونا حقه خونونه به كوي او كه به ددې پر خلاف داصلاح كارونه كوي اوله نارواقتلونو څخه به ځان گوري ددې مزيد تفصيل به انشاء الله په علمي خبرو كښي درته راسي (وَ) حال دادى (نَحْنُ) موږ (نُسَبِّحُ) تسبيح وايو (بِ) سره (حَمْدِ) ثنا ويلو (كَ) ستا يعني حال دادى چې موږ له ټونقصاناتو او عيبو څخه ستا، اي الله پاكه، پاكې بيانه وواوتول كامل صفتونه وتاته ثابته وويه دې ډول چې وايو موږ مثلاً سبحان الله وبحمده (وَ) او (نُقَدِّسُ) نسبت دپا كي كووموږ (لَكَ) تالره (قَالَ) وويل ده يعني الله پاك وملائكوته ددوئ ددې خبري په جواب كښي (اِنِّي) بيشكه زه (اَعْلَمُ) پوهيژم (مَا) په هغه، يعني په هغو پتو اسرارو (لَا) چې نه (تَعْلَمُونَ) (30) پوهيږي تاسي، يعني په هغو اسرارو.

پوسه چې امام بغوي رحمه الله ويلي دي چې الله پاك چې اسمان او ځمكه او ملائكه او جنيان پيدا كړل نو وملائكوته ئې په اسمانو كښي اوو جنيانو ته ئې په ځمكه كښي سكونت وركړ نو جنيان درازه زمانه په ځمكه كښي واوسيدل وروسته ئې په ځمكه كښي يودبل سره حسد كين اوبغي اوعدا وت شروع كړ او فساد كاري او خپل منځي اختلافونه او جنگونه ئې پيل كړل نو الله پاك يولښكرد ملائكو كوم چې جن ورته ويل كيدل او دجنت خازنان وواو جن هم په همدې وجه ورته ويل كيدل چې دجنت خازنان ووددغه لښكر امير او مرشد ابليس وواو دې تر دوي ټولو په علم كښي زيات وونودغه لښكرو ځمكي ته راكښته سواو پيريانان يې دغروودرو او ددرېابو ووجزيرو ته وشړل او دغه لښكر په ځمكه كښي سكونت غوره كړ او په كومو عبادتو چې دوي مكلف ووالله پاك په هغوي كښي تخفيف وكړ او ابليس ته يې دځمكي اوداول اسمان باچاهي وركړه اودارنگه يې دجنت خازن هم مقرر كړنوده به كله په ځمكه كښي دالله پاك عبادت كاوواو كله بې په اسمان كښي او كله بې په جنت كښي عبادت كاوواو بيا دده په زړه كښي عجب او خودبښي پيدا سوه

اوله خپله ځانه سره ئې وويل چي دغه باچاهي ماته الله پاک نده راکړي مگر په دې سبب چي زه تر ټولوملائکوپر الله باندي ډيرقدرمند يم نوپه همدې وجه الله وده اودده ولشکرته وفرمايل چي بېشکه زه په ځمکه کښي ديوخليفه پيدا کوونکي يم ،دبغوي له دغه بيان څخه داخبره ثابتيږي چي ابليس په اصل کښي فرښته وه،مظهرې،پوسه چي ددې خبري مکمل تفصيل به وروسته ان شاءالله راسي -

تفصيل او علمي خبري:

((واذ))

،پوسه چي دواوکلمه دلته عاطفه ده چي له پاره دعطف دقصې داستخلاف دآدم دی پر قصه دپيداينست دمافي الارض اوداسمانوباندي،پوسه چي داذالفظ ظرف دی دماضي زمانې مبني دی په دې وجه چي له حرف سره له دوووچومشابهت لري اول له دې وجي چي په وضع کښي له حرف سره برابردی ځکه وضع ئې پردوه حرفه باندي راغلي ده اودوهم له دې وجي چي افتقارومضاف اليه ته لري،اومابعد داډدوه قسمه جمله راځي اول جمله فعليه نوزمانه له فعله څخه فهميږي دوهم جمله اسميه پردغه تقديرفهم دزمانې يا له دې څخه کيږي چي خبر ئې فعل وي اويا له دې څخه کيږي چي مضمون ددغي جملې په دې سره مشهور وي چي په فلانې معلومه ماضي زمانه کښي واقع سوي دی اوکه پرفعل مضارع باندي دغه کلمه داخله وه نووماضي ته ئې اړه وي اودغه لفظ له ظرفيت سره لازم دی مگر په هغه وخت کښي چي زمان ورته مضاف سي په دې خبره کښي اختلاف دی چي مفعول به اوحرف تحليل اودمفاجات دپا ره او ظرف مکان اوزائده راتلاي سي اوکه يا، دلته په دغه آيت کښي اذڅخه دپاره ده؟په دې کښي هم اختلاف دی ځني وايي چي زائده ده اوځني وايي چي په معني دقد ده اوځني وايي چي په محل کښي درفع ده دمحدوفي مبتدا خبر ده اي ابتداء خلقکم اذ الخ اوځني وايي چي په محل کښي دنصب ده بنا پرظرفيت باندي دمقدر فعل دپا ره اي ابتداء خلقکم اذ،اواحياکم اذ،اوځني وايي چي دمذکور خلقکم مفعول دی اوواوزائددی اوځني وايي چي مفعول به دی داذاکرمقدردپاره اوپه اصل کښي مفعول به بل شي دی کوم چي اذ دهغه دپا ره مفعول فيه دی اي اذکر الواقع اذ، اوځني وايي چي دقالوا دپا ره کوم چي په آيت کښي ورسته ذکر دی مفعول فيه دی،(روح المعاني) ،

قال)

پوسه چي په قرآن کریم کښي دقال نسبت والله ته يوشپيته واره راغلي دی اودقلنا نسبت ورته ځلير ويشت واره راغلي دی

(ربک)

پوسه چي په لفظ درب کښي اودارنگه په اضافت دده کښي وضميرته دني عليه السلام اودارنگه په مخاطب گرځه ولوکښي دده مبارک ومختلفوشيانوته اشاره ده اول ودیته چي کوم قسم ربوبیت دالله پاک چي مقتضي دخلق اوپیدا یښت دخلیفه یعنی د آدم علیه السلام وونوهغه هغه ربوبیت ووکوم چي ترحضرت محمدصلي الله عليه وسلم پوري متعلق وُيعني تخليق دآدم په طفيل دده مبارک سویدی. لکه چي ابن الفارض رحمه الله دحقیقت محمدي له ژبي څخه په یوه شعرکښي داسي حکایت کړیدی. ❖ واني وان کنت ابن آدم صورة، فلي فيه معني شاهد بابوتي ❖، دوهم ودې شي ته اشاره ده چي دخلیفه پیدا کول په ځمکه کښي دالله پاک درېوالي له جملې څخه ده دریم په دغه اضافت اومخاطب گرځه ولوکښي اظهاردکامل عظمت اولوروالي دشان دجناب سرورکائنات دی.

(للملائكة)

لام جاره دلته هغه لام دی چي پرمقول لهم باندي داخل دی. اودااکثر هم دی. په استعمال کښي اوکله دقال له باب څخه وروسته چي لام جاره ذکر سي نومدخول یې مقول له نه وي اولام اجلیه وي، اودملائکه لفظ په مشهورقول جمع دملاک دی. لکه شمائل اوشمائل، اوملاک مقلوب دملک دی. کوم چي له الوکة څخه جوړدی چي په معني درسات دی. په دغه لفظ کښي دتاللفظ ځني وايې چي دمبالغی دپاره دی اومشهوردادی چي دپاره دتانیث دجمع دی. ځکه په هره جمعه کښي دوی تانیث معنوي معتبره وي په سبب ددې چي دهري جمع په جماعت سره تاویل کيږي.

دملائکوحقیقت څه دی؟

په دې باره کښي اختلاف دی. سره له دې چي پردې خبره باندي ټول متفق دي چي ملائکه موجوددي، اکثرودمسلمانانوداویلي دي چي ملائکه نوراني جسمونه دي کوم چي په اذن دالله په مختلفواوبیلابیلوشکلوکیدلای سي، اودنصاري وُعقیده داده چي ملائکه عبارت دي له هغواروحنودانسانانوڅخه چي له بدنوڅخه جلاسي وي اونیک ارواحونه وي او کوم چي شریرارواحونه وي اوله بدنوڅخه جلاسي نوهغه دوي له شیطانانوڅخه عبارت بولي، اوبت پرستان بیاپه دې عقیده دي چي ملائکه عبارت دي له ستوروڅخه کوم چي سعداونیک بخته ستوري دي نوهغه ملائکه درحمت دي اوکوم چي نحس اودبدبختی ستوري دي نوهغه ملائکه دعذاب دي اوفلاسفه وايي چي ملائکه له مادي څخه مجردجواهردي کوم چي له انساني روحونوڅخه په حقیقت کښي مخالف دي اوځني ددوي وايي چي ملائکه عبارت دي له عقولوعشره وُڅخه اوله نفوسوسماويه وُڅخه کوم چي اسمانولره حرکت ورکونکي دي،

پوسه

چي زموراehl سنت والجماعت په نزدملائکي پر دوه قسمه دي یوقسم هغه ملائکه دي چي دالله پاک په معرفت کښي غرق دي اومنزه دي له مشغولتیا څخه په غیردالله پاک سره ودغوملائکوته علیون اومقربون ملائکه ويل کيږي اوداهغه فرشتې دي چي ددوي په شان کښي الله پاک فرمایلي دي چي، یسبحون اللیل والنهار لایفترون، اوبل قسم

هغه ملائکه دي چې له اسمان څخه بياتر ځمکي پوري دمخلوقاتو دکارتدبيرکوي ودغوملائکوته، مدبرات امرا، ويل کيږي اودهدمغوملائکوپه باره کښي الله فرمايلي دي چې ﴿لايعصون الله ماامرهم ويفعلون مايؤمرون﴾، بيا په دوي کښي ځني سماوي دي اوځني ارضي دي اوپه عدد او شمير دملائکوماسوي له الله پاک څخه هيڅوک علم نلري اودوي په هيئتواوپه لوي والي کښي تفاوت سره لري اودوي په خپل شکل کښي يواځي دپاکونفسوخاوندان ليدلاي سي وبس اوکله ملائکه په شکل کښي دداسي بدنوشکاره سي چې عام اوخاص خلگ يي ټول ليدلاي سي سره له دي چې دوي په خپل اصلي شکل کښي باقي وي حتي ځنوعلماءووويلي دي چې کله چې به حضرت جبريل دنبي عليه السلام په حضور کښي ددحيه کليي په شکل کښي ښکاره سونوپه دغه وخت کښي به دي په سدره المنتهي کښي ؤ،روح المعاني،

(جاعل)

پوسه که جاعل په معني دمصريسي نوبې اول مفعول دخليفة لفظ سي اودوهم مفعول بې دفي الاض لفظ سي اوکه په معني دخالق سي نوخليفة بې مفعول سي اوفي الارض بې متعلق مقدم سي

(خليفة)

پوسه چې خليفه وهغه چاته ويل کيږي چې دبل چاځلافت کوي دلته مرادله خليفه څخه آدم عليه السلام دی اومرادلته خلافت څخه دده ياخلافت دده دی دالله پاک په دې ډول چې دي به په ځمکه کښي دالله حکمونه جاري کوي اودالله پاک بندگانوته به هدايت کوي اووالله ته بي راجذبه وي خودانه په دې وجه چې الله پاک العبادبالله عاجز دی محتاج دی وخليفه ته اويابي په علم کښي کوم کمبود دی بلکه له وجي دقصوردخلگوله قبول څخه دفيض له الله پاک څخه بې له واسطې دارنگه هرنبي په دغه مذکوره معني دالله دالله پاک خليفه گڼل کېږي، مظهري، اويامرادلته خليفه څخه په دې معني خليفه مراد دی چې دهغه چا پرځاي باندي به وي کوم چې ترانسان دمخه يي په ځمکه کښي هستوگه کوله لکه جنيات اوياله خليفه څخه دامطلب دی چې ددغه خليفه ځني افراد به دځنونورودده له افرادوڅخه خليفه گان گړځي لکه چې همداسي ده ځکه ځني له انسانانوڅخه مړه کيږي اوځني نوريې پرځاي باندي پاتيږي پراول تقديرخليفه په معني داسم مفعول دی اوپردهم تقديرپه معني داسم فاعل دی اوپرديم تقدير ددواروا احتمال لري، پوسه چې دخليفه دلفظ مصدر ځلأً اوځلافتاً راځي چې په معني دوروسته راتللويا وروسته کيدلويادبل پرځاي قائم کيدلوراځي اوتاء پکښي دپاره دمبالغې ده اوخليف هم په دغه معني راځي خودخليف جمعه خلفاءراځي لکه مثلاً دالاعراف په نهه شپيتم آيت کښي اودخليفه جمعه خلافت راځي لکه دالانعام په يوسل اوپنځه شپيتم آيت کښي، ابن كثير وغيره،

(اتجعل فيها من يفسد الاية)

پوسه چي دلته يو سوال کيږي چي جواب غواړي سوال دادی چي داخو د ملائکو د خوا يو قسم اعتراض ووپرالله پاک باندي په دې ډول چي ته اي خدايه ولي داسي خلگ په ځمکه کښي پيدا کوې چي هغه به فساد په ځمکه کښي کوي اوناحقه ويني به تويه وي اودارنگه دا قول ددوي طعن ووپرښي آدم باندي اودا دواړه د ملائکه ؤله شان سره بيخي نامناسب وو؟ ددې سوال مفسرينو مختلف جوابونه کړيدي خوله جملې دهغوئ څخه زه دوه جوابونه کوم چي زما په فکر ډير په زړه پوري دي درته ذکر کوم اول جواب دادی چي ددوي په دغه قول کښي اعتراض او طعن مقصود نه ووبلکه ددې کار پر سر او پر الهي حکمت باندي يې علم حاصل مطلب ووجي الله پاک داسي څوک په ځمکه کښي خليفه کوي چي فساد او خون به ورڅخه صادر يږي اومور د ځمکي خليفه گان نه مقرر وي سره له دې چي د تسبيح اوتحميد اود تقديس وظيفې تر سره کوواوله هر قسم گناه څخه اجتناب کوونوپه دې کښي به الله جل جلاله کوم قسم عظيم حکمت لري خو پر دغه تقدير داسوال پيدا کيږي چي وملائکو ته دا په څه معلومه سوه چي دغه خليفه به فساد او دوينوتويول کوي؟ جواب ددې سوال دادی چي دالله پاک په اخبار سره دوی ته دامعلومات وسواو يادوی ددغه خليفه قياس پر جنيا توکو کړ، اودوهم جواب دادی چي ددوي مقصد دا وو، چي اي الله ته چي دغه خليفه پيدا کوې نودابه داسي څوک وي چي دده په افرادو کښي به داسي اشخاص پيدا کيږي چي په ځمکه کښي به فساد کوي او ويني به تويوي او که به علي الاطلاق دغه خليفه صالح اوتالره حامد او مسيح اومقدس وي نو که اول ډول وي نوبياخو ظاهر اوده نه پيدا کول مناسب ښکاري نو اي الله هغه دقيق او پت حکمت ستا په پيدا کولو دده کښي څه دی او که دوهم قسم وي نوبياخو دغه وظيفه همدا مور اجرا کوونو چي مور ته د ځمکي خلافت نه سپاري او بل خليفه پيدا کوې په دې کښي دي الهي حکمت څه دی، امام شعراني له خپل شيخ خواص رحمهما الله څخه نقل کړيدی چي له گناؤ څخه معصوم والي داسمانو د ملائکو صفت دی نه د ځمکي د فرشتو همدا سبب دی چي له ابليس څخه عظيمي گناوي صادري سوې ځکه چي دې د ځمکي له ملائکو څخه ووکومي چي به په جبل ياقوت کښي چي په مشرق کښي په نزد د خط استوا کښي واقع دی اوسيدلې نوبنا پر دغه خبره باندي که دغه قول دوي دا اعتراض په ډول کړي وي هم امکان به ولري او په ځينورو ايتو کښي راغلي دي چي دغه اعتراض کوونکي لس زره تنه وو چي اور باندي نازل سواوتول يي وسوځل او چاويلي دي چي دغه معترض تنها ابليس وونورو فرشتوته مجازا ددې قول نسبت سويدي لکه په دې قول کښي، بنو فلان قتلوزيدا، حال دا چي قاتل يونفروي په دوی کښي، مظهري، روح المعاني وغيرهما

(ونحن نسبح)

پوسه چي ددغه واو په لفظ کښي دوه احتمال دي اول دا چي علت يې علته سي اومدخل يې علت سي دکلام محذوف، اي لم نقل هذا القول اعتراضا عليك ياربنا لانانسبحك الخ فكيف نعترض عليك، اودوهم احتمال دادی چي حالیه سي، سوال دا قول خود ملائکو پر تيز کيه باندي د ځانونو دوی او پر فخر کولو ددوی په تسبيح وغيره سره دلالت کوي سره له دې چي دا کار گناه اوملائکه له گناؤ څخه معصوم دي؟ ددې سوال يو جواب دادی چي تزکيه د ځان هلته گناه ده چي

دکبر او د فخر په ډول وي او ملائکه لکه انبياء له فخر او کبر څخه معصوم دي او بل جواب يې دادی چې دا کلام د دوی د ترکیب په نیت نه ووبلکه بيان د واقع يې وکړدپا ره دمعرفت دالهي حکمت په پيدا کولو دمذکور خليفه کښي (بحمدک)

با جاره دلته دپاره دمصاحبت ده اي نسبحک تسبيحا مصحوبا بحمدک اونسبحک متلبسين بحمدک -

د تسبيح او حمد او تقدیس فرق،

پوسه چې دالله پاک په صفاتو کښي علماؤ مختلف تقسيمونه دمختلفو اعتباراتوپه وجه کړيدي مثلايو تقسيم يې په دې ډول کړيدی چې صفتونه دالله دوه قسمه دي اول سلبي صفتونه لکه داچي الله پاک عاجز ندی جسم او بدن نلري جوهرندی عرض ندی اوداسي نور اودوهم ثبوتي صفتونه لکه داچي الله عالم دی قادر دی سمیع دی بصير دی نوتسبيح دخداي پاک دادی چې دالله دسلبي صفتوبيان اواظهار وکړې مثلا داسي ووايې چې سبحان الله يعني پاکي ده الله لره له ټولوناقصو صفتو څخه اوله ټولو عيبو څخه يعني مثلا الله بې قدرته ندی بې علمه ندی فناه کيدونکي ندی او ثبوتي صفتونه دالله بيادوه قسمه دي اول جمالي صفتونه کوم چې عبارت دي له هغو صفتو څخه چې په معني کښي يې وبندگانوته نفعه موجوده وي لکه رحمت مغفرت حلم اوداسي نوراواودوهم جلالي صفتونه کوم چې عبارت دي له هغو صفتو څخه چې په معني کښي يې وبنده گانوته تکليف اوضررپروت وي لکه قهارواول قسم ته اکرام اوودوهم ته جلال ويل کيږي لکه په دې قول دخداي کښي ،ذوالجلال والاکرام، حمدودې ته ويل کيږي چې دالله دثبوتي صفتوله جملې څخه دا کرام دصفتواثبات اواظهار وکړسي مثلا داسي وويل سي چې الحمدلله يعني هرکامل صفت دا کرام اودجمال ثابت دی خاص الله لره چې هغه کامل صفت لکه کامل حلم اوکامل رحمت وغيرهما او تقدیس وديته ويل کيږي چې دجلال صفتونه والله ته ثابت کړه سي مثلا داسي وويل سي چې الله قدوس يعني الله موصوف دی په صفاتو کامله وُدجلال سره همداسبب دی چې قرطبي اوابن جوزي د،نقدس، دلفظ معني په ،نعظمک ونکبرک، سره کړيده ،اودوهم فرق دتسبيح اودتقدیس ځني علماء په دې ډول کوي چې تسبيح بيان دتنزه اوپاکوالي دصفتو دالله دی له نقصاناتو څخه اوتقدیس بيان دتنزه دذات دالله دی له نقصاناتو څخه ،اوقاضي ثناءالله رحمه الله دتسبيح او حمد فرق له تقدیس څخه دلته په دې ډول بيان کړيدی چې اول دوه له الله سره تعلق لري اوتقدیس دلته راجع دی ونفسودملائکوته اولام جاره په لفظ دلک کښي اجليه دی نوبه معني د ونقدس لک، داسي سي ،ونقدس انفسنا اي نطهرها من الذنوب لاجلک اي لاجل رضاءک (قال اني اعلم مالاعلمون) پوسه چې دا قول الله پاک دملائکو ددې قول په جواب کښي الله فرمايلي دی چې اتجعل فيها الخ، الله پاک په دغه مبارک قول سره وملائکوته په اجمالي ډول داسي جواب ورکړيدی چې سره له دې چې ددغه خليفه دپيدا کيدو وروسته به په ځمکه کښي هغه څه رامنځ ته کيږي کوم چې تاسي يې ذکر وکړ چې فساد او په ناحقه وينه تويول دي، داسي ډير مصلحتونه

اوحکمتونه سته چي ددغه خليفه وتخليق ته ترجيح ورکوي اودپيدا کولو تقاضايې کوي البته تاسي ته پرهمدغو حکمتونو باندي علم نسته اوتنهاوماته هغوی معلوم دي،

پوسه چي دغه قول دخداي پاک همداراز نور شرعي اوعقلي دليلونه پردې باندي دلالت کوي چي الله پاک يو کاربي حکمته نه کوي خوسره له دې به هر مسلمان داعقیده لري چي په ايمان اوپه شرعي اعمالو کبني دا ضرورنه ده چي مسلمان ته به دالله دهرکار او حکم حکمت معلوم وي همداسبب دی چي شريعت دالله داوامرو اونواهيوود حکمتوله بيانه ولوڅخه په اکثرو ځايو کبني ساکت پاته سویدی دی،

اعلم،

لفظ يادواحد متکلم صيغه ده اوياداسم تفضيل صيغه ده مضافه ده ومالاتعلمون ته خوتفضيلي معني ورڅخه مرادنه ده مگر علامه آلوسي په روح کبني داسم تفضيل احتمال رد کړیدی۔

تمت ومن الله التوفيق،

دالبقره دسورت ۳۱، ۵، مبارک آیت تفسیر او علمي تحقيق

تفسیر فضل الرحيم، ۱۴، برخه

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (31)

لفظي ترجمه:

(و) او (عَلَّمَ) وښودل ده، يعني الله پاک (آدم) آدم عليه السلام ته (الْأَسْمَاءُ) نومونه (كُلُّ) ټول (هَا) ددوی يعني دنومو، يعني الله پاک و آدم ته د پاسنيواو ځمکنيو د ټولو شيانو نومونه وروښودل مثلاً په دې ډول چې ددغه شي نوم کاسه ده او ددغه نوم بدنۍ ده او ددغه شي نوم ډوډۍ ده په دغه ډول يې دهرشي له مخلوقاتو څخه نوم وده مبارک ته وروښودۍ نورمکمل تفصيل ددې به په علمي خبرو کښي ان شاء الله درته راسي (ثُمَّ) بياني (عَرَضَ) وروړاندي کړل ده يعني الله پاک (هُم) دوی، يعني دغه شيان کوم چې ددوی نومونه ئې و آدم عليه السلام ته وروښودل (عَلَى) پر (الْمَلَائِكَةِ) ملائکوباندي، يعني هغه شيان الله پاک و ملائکوته ورپيش کړل (فَ) نو (قَالَ) وويل ده، يعني الله پاک و فرښتوته (أَنْبِئُو) خبراکی تاسي (نِي) ماته (بِ) په (أَسْمَاءِ) نومونو (هَؤُلَاءِ) ددغو، يعني ددغو شيانو يعني راوښه ياست تاسي وماته نومونه ددغو شيانو (إِنْ) که چيري (كُنْ) ياست (ثُمَّ) تاسي يعني اي فرښتو (صَادِقِينَ) (31) رښتيا ويونکي، يعني په خپل دغه قول ستاسي کښي چې ويل موچي ترهرچا په خلافت دځمکي سره موډلايق يوامام بغوي فرمايلي دي چې کله چې الله پاک و ملائکوته وويل چې زه په ځمکه کښي يوخليفه پيدا کوم نوملائکوپه خپل منځ کښي سره وويل چې پيدا کوي دي رب ځمورهرهغه چې اراده يې وي اوخوښه ئې وي موږباک نه په کووځکه الله پاک هېڅ داسي څوک نه پيدا کوي چې ترموږدي پرده باندي عزتمند وي اوکه بيا داسي هم وسي نو داخبره خوبه خامخاوي چې موږبه ترهغه زيات عالمان يوځکه چې موږترهغه دمخه پيدا سوي يواوهغه څه موليدلي دي چې ده نه دي ليدلي نوپه دې وجه الله علمي فضيلت دهمدغه خليفه حضرت آدم عليه اسلام پردوی باندي ودوی ته ور ښکاره کړ، مظهرې،

تفصيل او علمي خبري

(، و علم آدم)

اياد آدم دخليفه گرځولو خبره الله پاک و ملائکوته دمخه تر تخليق دده وکړه اوکه وروسته؟ علامه آلوسي په روح کښي فرمايلي دي چې له دغه کلام څخه دا الله پاک چې، و علم آدم، الآية داسي فهميري چې دغه خبره ئې تر تخليق دده وروسته و فرښتوته وکړه او دده په حضور کښي ئې ورته وکړه ځکه الله پاک ابتدا په بيان دتعليم دده کړيده او دده د تخليق ذکر ئې له اني جاعل في الارض الخ څخه وروسته ندۍ کړي پردغه تقدير باندي د، و علم آدم، جمله د قال اني

اعلم مالاتعلمون پر جمله باندي عطف ده اوځينوويلي دي چي دا خبره دده تر تخليق دمخه الله وفرشتوته وکړه اودوی جمله دو علم آدم الخ پرمقدره جمله باندي معطوفه بولي، اي فخلقه و علم، روح وغيره، آدم عليه السلام ته الله پاک د شيانودنومونوتعليم په څه ډول وکړ؟ ددې پښتني جواب دادی چي شاه عبدالعزيز رحمه الله فرمايلي دي چي ځينو داسي ويلي دي چي تعليم دنومونو آدم ته په دوه ډوله وسواول ډول يې داوويچي دونه قدري نومونه چي تخاطب اوافاده اواستفاده پرهنه قدرموقوفه وه بې له واسطې دالفاظو علم دهغوی دده په زړه کښي الله پاک وروچاوه اودوهم ډول يې داوچي له قدر ضروري څخه پرته دنورونوموتعليم يې په واسطه دکلام اوالفاظو ورته وکړخودا خبره شاه صاحب نامناسبه گڼلي ده اودا بې ويلي دي چي دتولونومونوتعليم الله پاک وده ته په دې ډول وکړچي علم دهغوی ئې په زړه کښي وروچوئ بې له کلام اوالفاظو څخه البته دځنوتعليم خوئې دده له پيداينبت سره سم ورته وکړلکه چي روايت دی چي دده مبارک روح لاوتول بدن دده ته نه وه داخله سوئې چي عطسه او ترچل ئې وکړل اوددې په شکريه کښي ئې الحمد لله وويله اوددې په جواب کښي يې له سامعينوملائکو څخه يرحمک الله واوريدل اودنوروتولونومونوتعليم ئې له پيداينبت څخه وروسته ورته وکړ اوځنوعلم او ويلي دي چي تعليم دالله پاک بنده گانوته دوه قسمه دی اول قسم تعليم دالله پاک دی انبياؤته داپه واسطه دوحی دی دوهم تعليم دالله پاک دی نوروخلگولره داپه واسطه دانبياؤ اوغيرهم دی و آدم ته تعليم دنومونوپه ذريعه دوحی سره ؤ (آدم) پوسه چي جوالیقي اونورو ډيرو علم او ويلي دي چي د آدم لفظ عربي لفظ دی اوپروزن دافعل دی اوله آدمه څخه په ضمه دهمزه اوپه سکون سره ددال جوړ دی اومعني ئې سمره يعني غنم رنگي ده اوځني دسمره معني په سپينوالي سره کوي آدم عليه السلام په رنگ کښي سپين اوسورو او ياله آدمه څخه په فتحه سره دهمزه اوددال جوړ دی کوم چي په معني دقدوه اودمقتدا دی اوپامآخوذ دی له اديم الارض څخه کوم چي ومخ اوظاهري برخي دځمکي ته ويل کيږي لکه چي په صحيح حديث کښي کوم چي ترمذي اوحاکم ئې روايت کړيدی راغلي دي چي الله پاک آدم عليه السلام له داسي يوه موتي خاوري څخه پيدا کړچي له ټوله مخه دځمکي رااخيستل سوی و نوپه همدې سبب اولاد دده پيدا کيږي پرطريقه درنگو اوصفتو دځمکي يعني لکه دځمکي داجزاؤ اوقطعوچي رنگونه اوصفتونه سره بدل دي نودانسانانورنگونه اوصفتونه هم دغه ډول بدل سره راځي اوځينو علم او ويلي دي چي د آدم لفظ عجمي لفظ دی اوپر وزن دفاعل دی لکه چي اکثر عجمي نومونه په همدغه وزن راغلي دي لکه تارخ، آزر وغيره پر اول تقدير د آدم اصل آدم وو، تنبيه، پوسهچي الله پاک په قرآن کریم کښي د اوويشتو نبیانوعليهم السلام نومونه ذکر کړيدي، (۱) آدم (۲) موسي (۳) ابراهيم (۴) اسماعيل (۵) اسحاق (۶) يعقوب (۷) عيسي (۸) هارون (۹) داؤد (۱۰) نوح (۱۱) عمران (۱۲) زکريا (۱۳) يحيي (۱۴) ايوب (۱۵) يونس، ذوالنون، (۱۶) سليمان عليه السلام (۱۷) يوسف (۱۸) الياس (۱۹) اليسع (۲۰) هود (۲۱) شعيب (۲۲) صالح (۲۳) لوط (۲۴) ادريس (۲۵) ذوالکفل (۲۶) عزيز (۲۷) محمد، علي نبيناوعليهم الصلاة والسلام (الاسماء كلها) دغه نومونه چي الله و آدم ته وروښودل د کوموشيانو نومونه وو؟ په دې باره کښي مفسرينو مختلف قولونه ذکر کړيدي چي تفصيل ئې دادې، اول دا د ستورو نومونه وو، دوهم د آدملائکو نومونه وو، دريم دا نومونه عبارت وو له مختلفو لغتو او ژبو څخه لکه عربي فارسي پښتو وغيره چي بيا همدغه لغتونه د آدم عليه السلام په

اولاده کښي تقسيم سويدي، څلورم دا د ټولو هغو شيانو نومونه وو کوم چي په هغه وخت کښي موجود وو او دا راز د هغو ټولو شيانو نومونه وو کوم چي د قيامت تر ورځي پوري پيدا کيږي، پنځم مراد له دغو اسماءو څخه صفتونه او خاصي دا شياؤ دې ځکه الله پاک وادم عليه السلام ته دهرشي صفات اوخواص وروښودل، شپږم مرادله دغواسماؤڅخه نومونه دټولوشيانودي که پاسني وي اوکه ځمکني وي جوهرې وي اوکه عرضي وي خوپه اعتبارددلالت ددغوشيانوپرالله جل جلاله باندي اوپه اعتباردظهوردالله پاک په بلاکيفه ډول په دغوشيانوکښي اودغه شيان په همدغودوواعباروسره نومونه دالله پاک بلل کيږي په همدې وجه ويل کيږي چي نومونه دالله پاک غيرمتناهي دي ځکه هرشي چي ووجودته راسي نوهغه دالله پاک له نوموڅخه يونوم بلل کيږي دغه اخيري قول علامه آلوسي داهل الله اوصوفيه وبللي دي. اودغه قول ته ئې ترجيح ورکړيده، اوم قاضي ثناءالله رحمه الله په تفسيرمظهري کښي وروسته له دې چي اکثرذکرسوي قولونه ئې غيرمضي بللي دي په دې استدلال سره چي مداردفضيلت خوپه کثرت دثواب اوپه مراتبو دقرب سره دي. نه په مذکوره شيانوسره ودې قول ته ترجيح ورکړيده چي مرادله دغواسماؤڅخه نومونه دالله پاک دي خونه په هغه معني سره چي علامه آلوسي ذکرکړيده بلکه مراد دده له اسماءوالله پاک څخه هغه دي کوم چي په متعارف ډول دالله پاک نومونه بلل کيږي لکه الله يارحمان يارحيم بياده پرخپل ځان باندي په دې ډول سره اعتراض کړيدي چي نومونه دالله پاک خوغيرمتناهي دي په دليل ددې قول دالله چي، لوکان البحرمدادالکلمات ربي لنفد البحر قبل ان تنفدکلمات ربي، اودارنگه رسول عليه السلام په يوه دعاکښي داسي ويلي دي، اسئلک بكل اسم سميت به نفسک اوانزلته في کتابک اوعلمته احدا من خلقک اواستأثرت به في علم الغيب عندک، رواه الحاكم وابن حبان وابن ابي شيبه والطبراني واحمد، نودغه حديث خوپردي باندي دلالت کوي چي دالله پاک په نومونوکښي ځني داسي نومونه سته چي له الله څخه پرته ويل هيچا ته ندي معلوم؟ بياده ددې سوال جواب په دې سره کړيدي چي مرادله تعليم څخه داسماؤوادم ته تعليم په وجه اجمالي سره دي اوادم عليه السلام ته علم اجمالي پراسماؤوالله پاک حاصل سو ځکه چي وده ته معيت دذات دالله پاک حاصل سونوپه دې وجه دده دالله له هرنامه اوصفت سره مناسبت تامه پيداسونودي په دې ډول سوچي وهرنامه ياصفت دالله ته ئې توجه کړيواي نوهغه وده ته تجلي کوله شاه عبدالعزيز رحمه الله دابن عباس اوبن جريردروايت مطابق ويلي دي چي مرادله دغواسماؤڅخه داشياؤونومونه دي لکه اوبن غويي پسه اوداسي نوره ويلي دي چي الله پاک وادم ته دهرشي نوم وروښودي ځکه چي دده دخلافت دپاره علم پرحقائقوداشياؤضرور وواودارنگه داهم ورته ضروروچي داشياؤخواص اوگتي اوفائدي اوضررونه وپيژني نودمقدمې په ډول يې اول دهرشي نوم وروښودي او بياني دتعليم ورته وکړچي فلان شي داخاصي اوفائدي لري اودائې ضررونه دي وهکدامذکورپه حواله دابن عساكر اودحاکم يومرفوع حديث هم په دې ډول ذکرکړيدي چي داسلام پيغمبرفرمايلي دي چي الله پاک وادم عليه السلام ته په ضمن کښي دتعليم داسماؤپه زرهاؤحرفتونه اوکسبونه ورايزده کړل اوورته وې فرمايل چي اي آدمه وخپل اولادته ووايه چي که له دنياڅخه صبرنسي کولاي نو ددغوکسبوله لاري دنيا حاصله وي اوپه دين سره د دنياطلب مه کوي. ځکه دين ځمادپاره دي افسوس دي. پرهغه چاباندي چي ددين په کاروسره طلب ددنيا کوي

(کُلها)

پوسه چي مرادله دغه استغراق څخه استغراق عرفي مراددی. نه استغراق حقيقي او قرطبي له نحاس څخه نقل کړیدی. چي مرادله الاسماء څخه اسماء اجناس او اسماء انواع دي لکه انسان حيوان ځمکه اسمان ښځه نروغیره نه داشخاصونومونه، ديلمی له ابونافع څخه روات کړیدی. چي رسول الله صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي چي ځمادامت تصويرونه په خټه او اوبوکښي الله را ښکاره کړل او پرتولو اسماء عالم سوم لکه څرنگه چي آدم پرتووا اسماء عالم سوي و، فتح العزيز

(ثم عرضهم) پوسه چي دهم ضمير د عرضهم په جمله کښي واشياؤ او مسمياتوته راجع دی. کوم چي دهغوی نومونه و آدم ته وروښودل سول داسوال دي نکيرې چي په دې سره خواضما رقبل الذکر لازميرې ځکه چي پردغومسماگانوباندي دالاسماء لفظ التزاماً دلالت کوي اوداپه ذکر د مرجع کښي کافي دی. اوداسوال دي هم نکول کيرې چي په دغومسمياتوکښي خودوي العقول او غيرذوي العقول دواړه داخل دي اودهم ضمير خوتنها دذوي العقولودپاره دی. ځکه چي دلته دشرف په وجه دذوي العقول غيرذوي العقولوباندي تغليب سويدی، الله پاک ددغوشيانوعرض پرملائکوباندي په څه ډول وکړ؟ صاحب دفتح العزيزويلي دي چي ددغوشيانوتصويرونه يي وملائکوته پښ کړل اوورته وې فرمايل چي ددغونومونه څه دي اوځنونورومفسرينو ذکر کړيدي چي دهمدغوشيانوله جملې څخه ئې يوشي و دوی ته عرض کړ اوورته وې فرمايل چي ددغه نوم اوصفتونه راوبښه ياست اوعلامه آوسي په روح المعاني کښي ددې مختلفي طريقي ذکر کړيدي اول داچي ددغوشيانوتصويرونه ئې دملائکوزېرونوته ورواچيول، دوهم داچي چي دکوچنيوسروميرانونه په شکل ئې ورته ښکاره کړل دريم داچي ددغوشيانو صورعلميه ئې ورته ښکاره کړل کوم چي داهل الله په اصلاح کښي اعيان ثابته ورته ويل کيرې څلورم داچي دغه شيان يې په هغه عالم کښي ورته ښکاره کړل په کوم کښي چي اعراض هم جسدونه لري (فقال انبئوني) دفالظ يا دپاره دتفصيل دی. اويادتعقيب دپاره دی، تدبر، اوامردلته دتکليف دپاره ندی. چي تکليف بما لا يطاق لازم سي بلکه دتعجيز دپاره دی. يعني دپاره داظهار دعجز ددوی دی. دانبئوا فعل له انباء څخه جوړدی. اوانباء په اصل کښي ومطلق اخبارته ويل کيرې اوکله يي اطلاق پرداسي خبرورکولوباندي هم کيرې کوم چي په هغه کښي غټه فائده موجوده وي اوعلم اوياغلبه دظن په حاصليرې اوځينوويلي دي چي وهغه خبرورکولوته ويل کيرې چي اعلام پکښي موجودوي، دانبئوني لفظ دلته دعلموني پرلفظ باندي له دؤوجوغوره سويدی. اول له دې وجي چي په تعليم کښي خوافاده دعلم مقصود وي کوم چي دلته صحت نلري اوانباء عامه ده اودوهم له دې وجي چي دلالت راسي پر عظمت دشان ددغواسماؤ ځکه انباء له نبا څخه جوړدی. کوم چي وهغه خبرته ويل کيرې چي عظيم اوخطير وي -

تمت ومن الله التوفيق والحمد لله رب العلمين،

د بقرې د، ۳۲، آيت تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم، ۱۵ برخه، پ، الم،

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ (32)

لفظي ترجمه

(قَالُوا) وويل دوى، يعني ملائكووالله پاک ته (سُبْحَانَ) پاكي ويل (ك) ستا، يعني پاكي وايو پاكي ويل ستا، مطلب داچي اي الله پاكي نسبت دپاكي كوومور تاته له ټولونقصاناتواواعتراضاتو څخه په دې ډول چي ته له ټولو عيبواونقصاناتو څخه پاک يې اوستا پرهېڅ كاراوغفتارباندي دااعتراض گنجائش اوځاي نسته (لَا) نسته (عِلْمَ) هېڅ علم (لَنَا) مورلره، يعني پرهېڅ شي باندي (إِلَّا) مگر يعني مگرسته مورلره علم (مَا) پرهغه باندي (عَلَّمَ) چي رانبودلي دي (تَ) تا (نا) مورته، يعني فرستووالله ته وويل چي مورته صرف پرهغو شيانوباندي علم سته كوم چي تا هغه ومورته اي الله پاكي رانبودلي دي (إِنَّ) بيشكه (ك) ته، يعني اي ربه (أَنْتَ) ته خاص (الْعَلِيمُ) ښه عالم ئې (الْحَكِيمُ) (32) خاوند دحکمت يې يعني هېڅ كاراوغفتارستاله حکمت څخه خالي ندى،

تفصيل او علمي خبري،

(قَالُوا سُبْحَانَكَ)

دا جمله مستانفه ده په استيناف بياني سره جواب د سوال دى. گواكي دلته داسي سوال وسوچي كله چي الله وملائكوته داسي وفرمايل چي ددغو شيانوله نوموڅخه خبر راكي. نودوى په جواب كښي والله پاک ته څه وويل نوالله وفرمايل چي قالوا، الخ، پوسه چي علامه آلوسي ذكر كړيدي چي هغه جملې چي په قول سره مصدري وي اوځني ددوى پرخونوروباندي مرتبي وي نودوى په منځ كښي په حرف عطف سره راټگ نكول كيږي بلكه په معنوي ترتيب اوربط سره اکتفا كړه كيږي، پوسه چي دسبحان په لفظ كښي دصيغې په اعتبار درې احتمال دي چي درې سره دائمه وډلغت اودمفسرينوپه قول ثابت دې لكه قاضي بضاوي اوجارالله زمخشري وغيره اول احتمال دادې چي مجرد مصدرسي دوهم احتمال دادى. چي علم مصدرسي په معني دتسبيح هغه تسبيح چي په معني دتنزيه دى. دريم احتمال دادى. چي اسم مصدر سي په معني دتسبيح، دسبحانك لفظ يامفعول به دمحدوف فعل دى. اي نعتقدسبحانك يعني اي خدايه عقیده لرومورپرپاكي ستا اويا مفعول مطلق دفعل محذوف دى. اي نسبح سبانك اي تسبيحك اوحذف دفعل يې پردوهم صورت باندي دشېخ رضي وغيره دقول مطابق وجوبي قياسي دى. ځكه بنا پرقول ددوى هرمصدرچي دده فاعل يامفعول به له ده څخه وروسته په دې ډول ذكرسي چي دغه مصدر ورته مضاف

وي لکه دلته اویا په حرف جر سره لکه په دې قول کښي حمدأله نوفرل ئې په حذف وجوبي قیاسي سره حذف کیږي دلته که سبحان مجرد مصدرسي نواضافت ئې وفاعل ته دی، چې د، ک، ضمیردی اوکه اسم مصدرسي په معني دتسبیح اویاعلم مصدرسي نواضافت ئې ومفعول ته دی، پوسه چې تسبیح دتفعیل باب دی کوم چې کله دایجاددپاره راځي لکه بالفرض چې تسبیح په دې معني واخلم چې جعل الشخص منزهاً نودپاره دایجادسواوکلله دانتساب دپاره راځي مثلاًزه ووايم عظمت زیداً اومرأد مي داوي چې نسبت دلوثې مي وکړوزیدته، واللله پاک ته چې هرځای نسبت دتسبیح په نسبت ایقاعي سره راسي نودانتساب په معني وي، بیا انتساب دپاکي واللله ته دوه قسمه ده اول اختیاري دی اودوهم غیراختیاري دی. غیر اختیاري انتساب دپاکي واللله ته ترمومن اوترذی عقله پوری اختصاص نه لري بلکه جماد اوکافرت هه شامل دی. ځکه غیراختیاري انتساب دپاکي واللله ته عبارت دی. له دلالت څخه دوجوددهرممکن پرپاکوالي دالله له نقصاناتو څخه کوم چې دهرممکن شي ووجودته ورشامل دی. اواختیاري تسبیح دالله پاک دکافرکارندی. بلکه دمومن اوپرصحیح قول دحيواناتونباتاتواوجماداتوکاردی. بیا دغه اختیاري تسبیح دري ډوله ده اول اعضائې چې په ظاهري انداموسره له ژبي څخه پرته په نوروانداموسره دفعل په شکل کښي ادا کړه سي دوهم لسانی چې په ژبه سبحان الله مثلاًوويله سي دريم قلبي چې په زړه کښي دالله پرپاکي عقیده وکړه سي یاپه زړه کښي دتسبیح الفاظ وویل سي -

تمت ومن الله التوفيق -

د البقره د سورت د، ۳۳، مبارک آیت تفسیر او علمي تحقیق

تفسیر فضل الرحیم (۱۶) برخه

قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ) 33

لفظي ترجمه

(قَالَ) وویل ده، یعني الله پاک و آدم عليه السلام ته (يا) اي (آدم) آدمه (أَنْبِئْ) خبر کړه ته (هُمْ) دوی (بِ) په (أَسْمَائِ) نومو (هم) ددوی، یعني ددغوشیانو، مطلب داچي الله پاک و آدم ته وفرمایل چي اي آدمه دغه ملائکي خو و علم ته دنومو ددغوشیانو عاجزه سوي نواوس ته ددوي استاذخان جوړکه اوددغوشیانو نومونه و دوی ته وروښيه (فَ) نو (لَمَّا) هغه وخت (أَنْبَأَ) چي خبر کړل ده، یعني دالله له حکمه سره سم چي کله خبر کړل آدم (هُمْ) دوی یعني ملائکه (بِ) په (أَسْمَائِ) نومانو (هُمْ) ددوی یعني ددغوشیانو (قَالَ) نو وویل ده، یعني الله و ملائکوته (أَيَا) (لَمْ) نه و (أَقُلْ) ويلي ما (لَكُمْ) تاسي لره (إِنِّي) بیشکه زه (أَعْلَمُ) عالم یم زه (غَيْبَ) په غیب (السَّمَوَاتِ) داسمانو (وَ) او (الْأَرْضِ) دځمکي یعني ماله پخوا لاوتاسي ته ويلي و چي زه په هغوشیانو داسمانو او دځمکي عالم یم کوم چي له تاسي ټولو مخلوقاتو څخه غائب دي (وَ) او، یعني اووم زه (أَعْلَمُ) چي پوهیدم (مَا) په هغه (تُبْدُونَ) چي ښکاره کاووتاسي یعني هغه، چي عبارت دی له دې قول ددوی څخه چي، اتجعل فيهما من يفسد فيها الآية، (وَ) او (مَا) په هغه (كُنْ) چي واست (تُمْ) تاسي (تَكْتُمُونَ) (33) چي پټاووتاسي یعني هغه چي عبرت ووله دې قول څخه ددوی چي هيڅکله خدای داسي څوک نه پیدا کوي چي ترموږدي پرالله پاک باندي عزتمند او قدرمن وي

تفصیل او علمي خبري:

پوسه چي له دغومبارکواياتوک څخه ډيري مهمي فائدي ترلاسه کيږي چي بيان يې په دې ډول دی، اوله دافائده ترلاسه کيږي چي بنده چي يومهم کارکوي نو بايد په مشوره سره کړي، دوهمه دافائده ورڅخه ترلاسه کيږي چي حاکم او امير بايد کارونه دخپلو خواصو او ذوي الرايو په مشوره سره ترسره کوي، دريمه دافائده ورڅخه ترلاسه کيږي چي يو څوک چي دعظمت اولور منزلت خاوندوي نو په کاروکښي که دي مشوره کوي نو دادد هله عظمت سره نامناسب کارنه بلکه ورسره ضروري کار دی، څلرمه دافائده ورڅخه ترلاسه کيږي چي که دمشوره ورکوونکواريه په يقيني ډول و مشوره غوښتونکي ته نامناسبه ښکاره سي او خپله رايه ورته منايه ثابته سي نو بايد په خپله رايه عمل

وڪري، پنڄمه دافائده ورڃهه ترلاسه ڪپري جي تنقيد پريوه خبره ياپريوه ڪارديوچا باندني په صحيح نيت سره نامناسب ڪارندي. بلڪه بايد وڪرسي ڪه ڊملائوڪوڪه ڪه هم په دغه قول سره ڪي اتجعل الآيه پرالله پاڪ باندني تنقيد مطلب نه وڃوپه ڊي ڪنبي ڪي ددوي له خولي ڪه الله داسي جمله راوايستله ڪي په ظاهره تنقيد ورڃهه فهميري حڪمت دالله پاڪ بنده گنولره دتنقيد تعليم و، اوشپر مه دافائده ترلاسه ڪپري ڪي هغه ڪوڪ ڪي پرده باندني ڪوم تنقيد وڪرسي نوهغه بايدياتنقيد ڪوونڪي ته قناعت بخبنه جواب ووايي اودخپل ڪارياگفتار صحت ورته ثابت ڪري اويادده په تنقيد عمل وڪري اودخپل ڪاريا قول اصلاح وڪري لڪه ڪي په يوه مشهور حديث ڪنبي ڪي په مشڪاهه وغيره ڪنبي يي روايت سويدي. راغلي دي ڪي داسلام پيغمبر و ابوهريره رضي الله عنه ته خپل نعلين مبارڪان ورڪرل اوورته وې فرمايل ڪي هر ڪوڪ ڪي په درڃي اوڪلمه داسلام وايي مني يي نوهغه دجنت زپري ڪوه اوڪله ڪي عمر په مخه ورغي او ابوهريره دمبارڪ عليه السلام خبره ورته وڪره نوعمر دي سخت وواهه اوبيرته يي واپس ڪر او داسلام وپيغمبر ته هم وويل ڪي داڊول خبر بايدو نڪره سي ڪه ڪي خلك بيا ددغي خبري پر ظاهر باندني ڪي اوواعمالوته شا ورگروهي او اسلام پيغمبر د عمر رضي الله عنه دغه خبر في الحاله ورسره ومنله، اومه دافائده ورڃهه ترلاسه ڪپري ڪي دمشيرتوب او خلافت داستحقاق دپاره ڪي ڪوم شرطونه ڊي نوپه هغوي ڪنبي علم ترٿولومهم شرط دي، همداسبب دي ڪي بني اسرائيلو دطالوت په باچا ڪيدلو ڪنبي تر ددو ڪر په ڊي وجه ڪي ددوي په فڪرو ڪنبي مدارد فضيلت او داستحقاق دباچاهي دمال اودولت ڊير والي وواو طالوت يومسڪين سڙي وونود هغه وخت نبي ددوي دغه استدلال رد ڪر او مدارد استحقاق دبادشاهي يي علم او جسمي عظمت وباله لڪه الله ڪي په قرآن ڪنبي په ڊي ڊول حڪايت ورڃهه ڪريدي، وزاده الله بسطة في العلم والجسم، اتمه دافائده ورڃهه راووي ڪي معيا رد فضيلت ديوه پر بل باندني علم نافع دي. مولانا رومي رحمه الله دعلم نافع په باره ڪنبي داسي فرمايلي دي:

خاتم ملك سليمان است علم - جمله عالم صورت و جان است علم

آدم خاكي زحق آموخت علم - تا بهفتم آسمان افروخت علم

بوالبشر چون علم الاسماء گشت - صدهزاران علمش اندر هر رگ است ،

علم چون بردل زني ياري شود - علم چون برتن زني ماري شود

هين مڪش بهر هوآن بار علم - تابه بيني از درون انبر علم

بينی اندر دل علوم انبیا - بي کتاب وي معيد و اوستا

قال را بگذار مرد حال شو - پيش مرد کامي پامال شو

حکمت دنيا فزايدظن وشک - حکمت ديني بردفوق فلک

جان جمله علمها اين است اين - که بداني من کيم دريوم دين

دانش نورااست درجان رجال - ني زدفترني زراه قيل وقال

تمت ومن الله التوفيق

د بقرې د سورت د څلور دیرشم مبارک آیت لفظي ترجمه او علمي تحقیق

تفسیر فضل الرحیم ،

لفظي ترجمه:

(و) او (إِذْ) هغه وخت يعني درپياد کړه اې محمد هغه وخت يا ورپياد که وځلگوته اې محمد هغه وخت (قُلْ) چې وويل (نَا) مور (لِلْمَلَائِكَةِ) ټولوملايکولره (اسْجُدُوا) چې سجده وکړئ تاسي (لِ) له وجي (أَدَمَ) د آدم يعني له وجي د دې چې د آدم وجود الله پاک ستاسي دپاره يولوي رحمت وگرځاوه نوپدې وجه والله پاک ته دشکر سجده وکړئ او يا يې داسي معنا وکړئ چې سجده وکړئ تاسي (لِ) و طرفته (أَدَمَ) د آدم يعني سجده خو خداي پاک ته وکړئ خو آدم دخپلي سجده قبله وگرځوئ ،، نور تفصيل به په علمي خبر وکښي بيادرته راسي (فَ) نو (سَجَدُوا) سجده وکړه دوی يعني ټول فرشتو د الله جل جلاله له حکمه سره متصل د آدم و طرفته والله جل جلاله ته پرسجده باندي سول (أَلَّا) ماسوا (إِبْلِيسَ) له ابليسه يعني ماسواله شيطان ملعونه چې ده ملعون سجده ونکړه (أَبَى) منعه يې وکړه ده يعني له سجده کولو څخه و آدم ته (و) او (اسْتَكْبَرَ) لويي ئي وکړه يعني ځان ئي لوي او غټ وبالوله دې څخه چې و طرف د آدم ته سجده وکړي (و) او (كَانَ) وگرځېد او بيا ئي داسي معني وکړئ چې (و) او (كَانَ) و و و دى يعني ابليس ملعون له پخوا لا په علم خداي کښي (مِنْ) له (الْكَافِرِينَ) (34) کافرانو څخه يعني الله جل جلاله ته په ازل کښي دامعلومه وه چې ابليس ملعون دخاتمې په اعتبار العياذ بالله له جملې څخه دکافرانو دى .

پوسه چې هرکله چې حضرت آدم عليه السلام ملايکه ووتله له نوموڅخه دشيانو خبر ورکړ او ودوئ ته يې هغه څه وروښودل چې ودوئ ته نه وومعلوم نو وروسته له دې څخه الله جل جلاله ملائکه په دې سره امر کړل چې د حضرت آدم عليه السلام و طرفته سجده وکړي د دې کار په ظاهر کښي درې سببونه موجود وو

اول دا چې پدغه سجده کولو سره د ملائکه وو و حضرت آدم ته په عملي ډول سره اعتراف را سي د فرشتو له طرفه په فضيلت او په بهتري د آدم عليه السلام

دوهم دا چې پدغه سجده کولو سره د آدم عليه السلام داستاذي حق ادا کړسي

دريم دا چې پدغه سجده کولو سره د فرشتو د هغې خبري جبران او اعتراف راسي کومه چې د آدم عليه السلام د تخليق په وخت کښي يې د ده مبارک په وخت کښي کړې وه چې ، اتجعل فيها من يفسد فيها الاية ، او څنو علماوو ويلي دي چې وفرشتو ته چې الله پاک امر پدې سره وکړ چې و آدم ته سجده وکړئ داله مخه تردې وو چې د آدم عليه السلام د پيدايښت اودده دخلقت تسويه کيدله په دليل د دې قول خداي پاک چې ، فاذا سوئته ونفخت فيه من

روحي فقعو له ساجدين، فوائده، پوسه چي له دغه مبارک آيت څخه دمخلفو فائده واستنباط کيږي، اوله فائده داده چي تکبر ډير نرو او بر باده وونکي عمل دی، دوهمه فائده داده چي د تکبر په وجه کله انسان وکفرته هم رسيږي، ديمه فائده داده چي دالله پاک د حکم په عملي کولو کښي تلوار پکار دی لکه ملائکوچي وکر

څلرمه فائده داده چي دالله پاک دا حکامو داسرارو د معلومه ولو په لټه کښي بايد توغل ونکړسي

پنځمه فائده داده چي دامر صيغه چي له قرآنو څخه مطلقه وي نو دپاره دوجوب ده، شپږمه فائده داده چي اعتبار و خاتمې ته دی حقيقي مومن هغه دی چي دده خاتمه پرايمان باندي وي، بيضاوي،

تفصيل او علمي خبرې

(واذقلنا)

پوسه چي کلمه دواو عاطفه ده اودغه ظرف عطف دی پر ظرف سابق باندي پدې شرط چي ظرف سابق منصوب په اذکر مقدر سره سي او علامه بي الوسي دغه عطف له قبلي د عطف د قصې پر قصې بللي دی په داسي حال کښي چي قاضي بيضاوي عطف د قصې پر قصې يو احتمال له احتمالاتو د قصې پر قصې بللي دی، دلته داسوال کيږي چي په مخکښي آيت کښي واذقال ربک فرمايل سويدي اودلته اذقلنا فرمايل سويدي نوددغه بدلون وجه څه ده؟

جواب ددې دادی چي دمخه دآدم عليه السلام دخليفه کيدو او دده دتعليم بيان ووملائکو ته کوم چي تر تربيه پوري تعلق لري اودلته دالهي امر ذکر دی و ملائکو ته دسجدي کولو و آدم ته کوم چي مناسب ورسره دآمر تعظيم اوتکلم دی نوځکه دلته دقلنا لفظ چي دمتکلم صيغه ده اوجمعوالی ئې دتعظيم دپاره دی فرمايل سويدي

(للملائكة)

په دې مسأله کښي اختلاف دی چي مامور به په سجده سره کوم ملائکه و ظاهر له دې څخه چي دملائکه لفظ مطلق ذکر دی اوسره له دې چي جمع محلي په لام سره عامه اومستغرقه وي، دادی چي ټولي فرشتې په سجده سره امرسوي وې اودسورت حجر ديرشم آيت هم پردې باندي دلالت کوي، اوداکثر وعلماؤ قول هم دادی، اوځينو علماؤ ويلي دي چي خاص هغه فرشتې په سجده سره ماموري وې چي په ځمکه کښي اوسيدلې، (اسجدوا لآدم) پوسه چي سجده په لغت کښي مطابق دقول دقاضي بيضاوي ودې ته ويله کيږي چي ويوچاته عاجزي ښکاره کړې سره له يوڅه سرکښته کولو او اوبن منظور وغيره ذکر کړيدي چي سجده په لغت کښي درې معني وي لري اولسرکښته کول ويوچاته دوهم خضوع او عاجزي کول دريم اطاعت او انقياد کول او په عام عرف کښي سجده ودې ته ويله کيږي چي يوسرې ويوچاته تندي په ځمکه باندي کښيږدي عام له دې څخه که دپاره دتعظيم وي اوکه دپاره دتحية و دسلام وي اوکه دپاره دعبادت وي، او په شريعت کښي سجده ودې ته ويله کيږي چي تندي پر ځمکه باندي کښيږدي پروجو دعبادت اود بندگی، تراسلام له مخه په څلگو کښي دوه قسمه سجدي رواج وې، اول

سجده په صرف سرکښته کولوسره یوچاته دپاره دتحیې اوداکرام، دوهم سجده په ایښولوسره دتندی پرځمکه باندي دپاره دتعظیم دادواړه قسمه سجده په اسماني حقوشریعتوکښي جائزي وې لکه چي شربيني اوخازن اونسفي ذکرکړيدي، کله چي اسلام راغلی نودغه دوهم قسم سجده خو په اتفاق منسوخه سوه اووهابي مزاجه خلگ اول قسم سجده هم منسوخه بولي البته دسلام له مخه یویل قسم سجده هم رواج وه چي هغه ایښوول دتندی وؤ پرځمکه باندي ویوشي ته په قصدعبادت لکه مشرکانوچي به وبتانوته دغه ډول سجده کوله دغه قسم سجده په هیڅ اسماني دین کښي نه ده رواکړسوي،

وآدم عليه السلام ته الله جل جلاله ملائکه په کوم قسم سجده کولو سره امرکړل؟

جواب : قاضي بیضاوي په دې کښي مختلف احتمالات ذکرکړيدي، اول احتمال دادی چي مرادله سجده څخه په (اسجدوا) کښي شرعي سجده وه خومسجدوله په حقیقت کښي الله جل جلاله وؤاواؤم عليه السلام دملائکودسجده دپاره الله جل جلاله قبله وگرځاؤو نوپه دغه تقدیرباندي به لام جرہ په معني دالي جارہ سي اویابه لام جارہ لپاره دتعظیم سي، اي اسجدوالله الي آدم اولاجل آدم اي لاجل ان تخليقه صاررحمة عليكم، دوهم احتمال دادی چي مرادله سجده څخه لغوي معني ده چي عبارت ده له تواضع څخه آدم عليه السلام لره له وجي دتحیې اودتعظیم دده لکه سجده دورونودیوسف عليه السلام ویوسف عليه السلام ته، اي تواضعوا لآدم تحيةً وتعظيماً له، اودریم احتمال دادی چي مرادله سجده څخه انقیادواوتابعداري دآدم عليه السلام لره په حاصلولوکښي دهغوشیانو چي دآدم عليه السلام اودده داوولادې معاش اړه ترپوري لري پردغودواړواحتمالوبه لام جارہ صله سي لپاره داسجدوا، اوابن انباري له فراء څخه دغه دوهم احتمال رانقل کړیدی. اوامام رازي هم غه احتمال راجح بللی دی. اوصاحب دتفسیرخازن ودغه احتمال ته اصح ویلی دی. اوصاحب دتفسیرنسفي دغه احتمال له ابن عباس رضي الله عنه څخه منقول بللی دی،

(فَسَجِدُوا لِلْإِبْلِيسِ)

پوسه چي دفاءکلمه پردې باندي دلالت کوي چي ملايکوبې چون وچرا په تلوارسره دالله پاک دحکم مطابق سجده وکړه، پوسه چي دلته درې سوالونه کيږي چي جواب غواړي اوله سوال دادی چي دغه استثنا استثنا متصله ده اوکه منقطعه ده، ددې سوال جواب دادی چي دااستثنا متصله ده یاله دې وجي ابليس ملعون هم په اصل کښي له جنس څخه دملائکوؤو اویاله دې وجي چي دې ملعون تغليباً فرشته گڼل سويدي اویاله دې وجي چي ابليس خوله جنس څخه دپیریانووواوپیریان هم له ملائکوسره سم الله جل جلاله په سجده کولوسره وادم عليه السلام ته امرکړیوو خوددوی ذکرې له دې وجهي نه دی. کړی چي دوی دملائکوتابع وو، دقاضي بیضاوي دکلام له سیاق څخه ددې خبري ترجیح معلومېږي چي دغه استثنا متصله ده اوځني علماءدغه استثنامنقطعه بولي په دلیل ددې چي مستثني منه ومستثني ته نه دی ورشامل ځکه چي ابليس دملائکوله جنس څخه نه وو، دوهم سوال دادی چي

ابليس ملعون له جنس څخه د ملائكوؤاوكه د جنياتو؟ علامه آلوسي رحمه الله په روح المعاني كښي دې سوال په جواب كښي ذكر كړيدي چې په دې كښي ځلگواختلاف كړيدى. يوې ډلې داسي ويلي دي چې ابليس له جنياتو څخه دى او پر دې خبره دوى متعدد دليلونه پيش كړيدي اول داچي په يوه آيت كښي الله داسي فرمايلي دي چې، الا ابليس كان من الجن، اودوهم داچي ملائكه استكبارنكوي اوده خواستكبارو كړ، دريم داچي ملائكه خو لکه چې دمسلم په يوه روايت كښي راځي له نورڅخه پيدا كړه سويدي او ابليس خوله اورڅخه پيدا سويدي. لکه چې الله پاک دده له قوله څخه حكايت كړيدى چې خلقتني من نار وخلقته من طين، اوجمهور د صحابه و اود تابعينو داويلي دي چې دي له ملائكوڅخه و ددوى قوي دليل دادى چې الله پاک دده استثنا له ملائكوڅخه كړيده او اصل په استثنا كښي اتصال دى، پر جمهور باندې بيا ځيني سوالونه كيري اول سوال دادى چې الله جل جلاله په قرآن كريم كښي فرمائي چې، كان من الجن، يعني و ابليس له جنسه ډيپريانو؟ بيا دوى ددې سوال دوه جوابونه وركړي دي، اول جواب دادى چې مراد له آيت څخه دادى چې دې د فعل اود كار په اعتبار له جملې څخه د جنيانو وونه داچي د حقيقت په اعتبار له دوى څخه وو،

دوهم جواب دادى چې دكان لفظ په كان من الجن كښي د صاريه معني دى. يعني ابليس دستكبار او د ترمرد په وجه له ملكي حقيقت څخه دمسخي په ډول له جملې څخه جنيانو وگرځيدى. لکه يهودان چې دمسخي په ډول بيزوگان ياخنزيران وگرځيدل اودريم جواب دادى چې په دې كښي منافات نسته چې دي جن هم سي اوملك دي هم سي ځكه دجن اطلاق لکه چې مقابل د ملائكو كيري دارنگه يې د ملائكو پر يواځي نوعي باندي هم اطلاق كيري ځكه چې په ملائكو كښي يوقسم ملائكي دي چې دجنت خازناني دي او يا دجنتيانو د گينو جوړونكي دي او ځني علماوو ويلي دي چې جن په ملائكو كښي يوداسي قسم دى چې ملائكي يې هم نسي ليدلاى. لکه مورچي يې هم نسوليدلاى. او ابن اسحاق ويلي چې وملائكوته مطلقا په دې اعتبار جن ويل كيدلاى. سي چې زمور له سترگوڅخه پتي دي، اودوهم سوال دادى چې ابليس چې فرشته سي نوبيا يې دالله پاک له حكمه څخه سر كښي او استكبار څنگه و كړ ځكه چې فرشته خوله گناو څخه معصومي دي ددې سوال جواب يوپه دې ډول وركړ سويدي چې په ملائكو كښي ځني داسي ملائكي سته چې معصومي نه دي دا خبره چې ملائكه معصوم دي ددې مطلب دادى چې عصمت په دوى كښي غالب دى. لکه څرنگه چې عدم دعصمت په مور كښي غالب دى. او بل جواب په دې ډول وركړ سويدي چې ابليس ملعون هلته سر كښي او استكبار و كړ چې الله جل جلاله جامي د ملكي صفتوله ده څخه و كښي او د شيطاني صفاتو جامې يې ورواغوستي دريم پر جمهور باندې دا سوال كيري چې ابليس له اورڅخه پيدا سويدي. او ملائكه له نورڅخه پيدا سويدي نوبيا به څنگه ابليس له ملائكوڅخه سي، ددې سوال جواب يوپه دې ډول وركړ سويدي چې اور او نور په ماده او په جنس كښي متحد دي صرف په عوارضو كښي اختلاف سره لري، او بل په دې ډول چې دا خبره چې ملائكه له نورڅخه پيداي پر غلب بناده ځكه ډير له اثار اوله روايات څخه پر دې باندي دلالت كوي چې ځني ملائكه له اورڅخه پيدا كوي او ځني له واورې څخه وغير ذالك او په يوه روايت كښي داسي راغلي دي چې تر عرش عظيم لاندې يونهر دى چې كله

جبرئیل علیه السلام غسل په کښي وکړي اوبياخپل وزرونه وڅښي نوله هرڅاڅکي څخه يوه فرشته الله جل جلاله پيدا کوي،

فايده: پوسه چي مخلوقات ټول که علوي دي سفلي سعيددي اوکه شقي دي له حقيقتمحمددي څخه پيداسويدي لکه چي روايات اوثارپردي باندي دلالت کوي البته علوي ملائکه له ده مبارک څخه من حيث الجمال پيداسويدي اوابليس ملعون له ده مبارک څخه من حيث الجلال پيداسويدي،

روح المعاني

(ابي واستکبر)

دايامستأنفه جمله ده گواکي کله چي الله جل جلاله داسي وفرمايل چي، اوابليس، نويوسائل داسي سوال وکړچي ابلېس نوڅه وکړل نوالله پاک جواب ورکړچي، ابي واستکبر، اوياحال دی له لفظ څخه دابليس په تقدير دقد، پوسه چي دآبي لفظ له هغوبابوڅخه دی چي دعي کلمه يې په ماضي اومضارع کښي خلاف القياسه مفتوحه راغلې ده اودغه لفظ په کسره دعین کلمې سره هم اوريدل سويدي لکه رَضِيَ نوبيايې په مضارع کښي مخالفت دقياس نسته ده لفظ له اباڅخه مأخوذ دی چي معني يې ده الامتناع من الفعل مع التمكن عليه للأنفة، اواستکباروتکبرته ويل کيږي اوچاويلي دي چي تکبرودې ته ويل کيږي چي يوڅوک تربل چا خپل ځان لوی وگڼي عام له دې څخه که په واقع کښي هم لوی وي اوکه نه وي اواستکبارودې ته ويل کيږي چي لوی نه وي ځان لوی وگڼي، اوداښادکردمخه راغلی دی سره له دې چي په وجودکښي تراستکباروروسته دی په دې سبب چي اباله احوال ظاهره وو څخه ده اواستکبارله احوال نفسانيه وو څخه دی،

روح المعاني

(وکان من الکافرين)

داجمله هم يامستأنفه ده اوياحاليه ده، دکان لفظ ياپرخپل حال پاته دی نوبه معني په دې ډول سي، وکان في علم الله من الکافرين اوکان من القوم الکافرين الذي کانوا في الارض قبل خلق آدم اوچاويلي دي چي کان دلته په معني دصاردي اوابوالعاليه ويلي دي چي معني دوکان من الکافرين داده چي وکان من العاصين، پوسه چي دابليس کافرکيدل په دې وجه نه وچي ترک دواجب ئې وکړچي سجده کول وؤادم ته بلکه په سبب ددې ووچي دالله پاک امرئې قبيح وگاڼه داخودعلامه آلوسي خبرده ځما په فکرکه څه هم ځمورپه شريعت کښي خو حکم دادی چي په ترک دواجبوسره څوک نه کافرکيږي خوممکن دهغه وخت حکم دي له دي څخه جلاووسره له دې چي داخوداسي ترک دواجبووچي دالله دبالمشافهه حکم مخالفت وواودالله په حضورکښي مخالفت وو

روح المعاني مع توضيح وزيادة پوسه چي امام رازي دلته يوعجيب تحقيق كریدی چي ستاسي دنفع په وجه يي
عبارة رانقل كوم ،عبارت دادې،

المسألة السادسة، للعقلاء في قوله تعالى (وكان من الكافرين) قولان احدهما ان ابليس حين اشتغاله بالعبادة كان منافقاً
كافراً وفي تقرير هذا القول وجهان ،احدهما، حكي محمد بن عبدالكريم الشهرستاني في اول كتابه المسمي بالملل
والنحل عن ماري شارح الاناجيل الاربعة وهي مذكور في التوراة متفقه علي شكل مناظرة بينه وبين الملائكة
بعد الامر بالسجود قال ابليس للملائكة اني اسلم ان لي الهما هو خالقي، وموجدي، وهو خالق الخلق لكن لي عي حكمة
الله تعالى اسئلة سبعة، مال حكمة في الخلق لاسيما ان كان عالما بان الكافر لا يستوجب عند خلقه الآلام؟ ،الثاني،
مال فائدة في التكليف مع انه لا يعود منه ضرر ولا نفع وكل ما يعود الي المكلفين فهو قادر علي تحصيله لهم من غير واسطة
التكليف؟، الثالث، هب انه كلفني بمعرفته وطاعته فلماذا كلفني السجود لآدم؟، الرابع، ثم لما عصيته في ترك السجود
لآدم فلم لعني واوجب عقابيمع انه لافائدة له ولاغيره فيه ،ولي فيه اعظم ضرر ؟، الخامس، ثم لما فعل ذلك فلم
مكنني من الدخول الي الجنة ووسوسة لآدم عليه السلام؟، السادس، ثم لما فعلت ذلك فلم سلطني علي اولاده ومكنني
من اغوائهم واضلالهم؟، السابع، ثم لما استمهلت المدة الطويلة في ذلك، فلم امهلني، ومعلوم ان العالم لو كان خاليا
عن الشر لكان ذلك خيراً، قال شارح الاناجيل فاوحي الله جل جلاله اليه من سرادقات الجلال والكبرياء، يا ابليس انك
ما عرفتني، ولو عرفتني لعلمت انه لا اعتراض علي في شئ من افعالي فاني ان الله لاله الانا لا اسئل عما افعل، واعلم انه
لو اجتمع الأولون والآخرين من الخلائق وحكموا بتحسين العقل وتبحيحه لم يجدوا عن هذه الشبهات مخلصا وكان الكل
لازماً، اما اذا أجبنا بذلك الجواب الذي ذكره الله تعالى زالت الشبهات واندمجت الاعتراضات وكيف لا وكما انه
سبحانه واجب الوجود في ذاته واجب الوجود في صفاته فهو مستغن في فاعليته عن المؤثرات والمرجحات
اذ لو افتقر لكان فقيراً لا غنياً فهو سبحانه مقطوع الحاجات ومنتهي الرغبات ومن عنده نيل الطلبات واذا كان كذلك لم
تتطرق اللمية الي افعاله ولم يتوجه الاعراض علي خالقيته وما احسن ما قال بعضهم جل جناب الجلال عن ان يوزن
بميزان الاعتزال فهذا القائل اجري قوله تعالى (وكان من الكافرين) علي ظاهره، وقال انه كان كافراً منافقاً منذ كان ،الوجه
الثاني في تقريره انه كان كافراً ابدقول أصحاب الموافاة وذلك لأن الايمان يوجب استحقاق عقاب الدائم والجمع
بين الثواب الدائم والعقاب الدائم محال فاذا صدر الايمان من في وقت ثم صدر عنه والعياد بالله بعد ذلك كفر فاما
يبقي الاستحقاقان معاً وهو محال علي ما بيناه او يكون الطارئ مزيلاً للسابق وهو ايضا محال لان القول بالاحباط باطل
فلم يبق الا ان يقال ان هذا الفرض محال وشرط حصول الايمان ان لا يصدر الكفر عنه في وقت قط فاذا كانت الخاتمة علي
الكفر علمنا ان الذي صدر عنه او لا ما كان ايمانا اذ اثبت هذا فنقول، لما كان ختم ابليس علي الكفر علمنا انه ما كان
مومنأقط، القول الثاني، ان ابليس كان مومنا ثم كفر بعد ذلك وهؤلاء اختلفوا في تفسير قوله تعالى (وكان من الكافرين)
فمنهم من قال معناه وكان من الكافرين في علم الله تعالى اي كان عالماً في الازل بأنه سيكفر فصيغة كان متعلقة
بالعلم لا بالمعلوم، والوجه الثاني، انه لما كفر في وقت معين بعد ان كان مومنا قبل ذلك فبعد مضي كفره صدق عليه
في ذلك الوقت انه كان في ذلك الوقت من الكافرين ومتي صدق عليه ذلك وجب ان يصدق عليه انه كان من

الكافرين جزء من مفهوم قولنا كان من الكافرين في ذلك الوقت ومتي صدق المركب صدق المفرد لامحالة، الوجه الثالث، المرآد من كان صاراي وصار من الكافرين، وهاباحث، البحث الاول، اختلفوا في ان قوله تعالى (وكان من الكافرين) هل يدل علي انه وجد قبله جمع من الكافرين حتي يصدق القول بانه من الكافرين، قال قوم ان يدل عليه لان كلمة من للتبعيض، فالحكم عليه بانه بعض الكافرين وجود قوم اخرين من الكافرين حتي يون هو بعضا لهم والذي يؤكد ذلك ماروي عن ابي هريره انه قال (ان الله تعالى خلق خلقا من الملائكة ثم قال لهم اني خالق بشرا من طين فاذا سويته ونفخت فيه من روحي فقعوا له ساجدين قالوا له لانفعل ذلك فبعث الله عليهم نارا فاحرقتهم وكان ابليس من اولئك الذين ابوا، وقال آخرون هذه الآية لاتدل علي ذلك ثم لهم في تفسير الآية وجهان، احدهما، معني الآية انه صار من الذين والقوه في الكفر بعد ذلك وهو قول الأصم وذكر في مثاله قوله تعالى (والمنافقين والمنافقات بعضهم من بعض، فاضاف بعضهم الي بعض بسبب موافقة في الدين فكذا ههنا لما كان الكفر ظاهرا من اهل العالم عند نزول هذه الآية صح قوله وكان من الكافرين، وثانيها، ان هذاضافة لفرد من افراد الماهية الي تلك الماهية وصحة هذه الاضافة لاتقتضي وجود تلك الماهية كما ان الحيوان الذي خلقه الله تعالى او لا يصح ان يقال انه فرد من افراد الحيوان لابعنا انه واحد من الحيوانات الموجودة خارج الذهن بل بمعني انه فرد من افراد هذه الماهية وواحد من آحاد من هذه الحقيقة، واعلم انه يتفرع علي هذا البحث ان ابليس هل كان اول من كفر بالله، والذي عليها الاكثرون انه اول من كفر بالله،

تمت

د بقرې د مبارک سورت د پنځه دیرشم مبارک آیت لفظي ترجمه او علمي تحقیق

تفسیر فضل الرحیم، ۱۸ برخه،

لفظي ترجمه:

(و) او (قُل) وویل (نَا) موریعني و آدم علیه السلام ته مووویل (يَا) ای (آدم) آدمه (اسْكُنْ) و اوسپړه، سکونت غوره کړه (أَنْتَ) ته (و) اویعني اوسکونت دي غوره کړي، ودي اوسپړي (زَوْجٌ) ښځه (كَ) ستایعني چي بي بي حواء رضي الله تعالی عندها (الْجَنَّةَ) په جنت کښي (و) او (كُلَا) خوری یعني تاسي دواړه (مِنْ) له (هَا) ده څخه یعني له جنت څخه مراد دادی چي له میوود جنت څخه خورک کوي (رَعْدًا) پریمان، پراخ یعني خورک کوي خورک کول فراخ (حَيْثُ) هرچیري یعني په جنت کښي هرچیري (شَيْءٌ) چي خوښه سي (تَمَّا) ستاسي د و و (و) او (لَا) مه (تَقْرَبَا) نزدیکی تاسي دواړه (هَذِهِ) ودغي (الشَّجَرَةَ) درختي ته (فَ) نوبه یعني کچیري تاسي ودغي درختي ته ورنزدې سی او خورک ورڅخه وکړی نوبه (تَكُونَا) سی تاسي دواړه (مِنْ) له (الظَّالِمِينَ) (35) ظالمانو څخه، پوسه چي کله چي واقعه د سجدې کولو د ملائکو و آدم علیه السلام ته اوشخړه دانکار د ابلیس له سجدې کولو څخه و آدم ته اودارنگه سلسله د ملعون کیدلودده پای ته ورسیده نو آدم علیه السلام تنها په ځمکه کښي اوسیدی او پرته له حیوانانو څخه ئې بل شي په ځمکه کښي نه لیدی او همجنس یې نه درلودی او په خپل زړه کښي بې دارزو او خواهش کاووچي کاشکي مي یوهم جنس درلودلای چي صحبت اومجلس مي ورسره کولای نو الله پاک چي ارحم الراحمین رب دی دده دخواش په وجه پرده باندي رحمت وکړ او د دوهمي جمعي په ورځ په داسي حال کښي چي دي ویده وو ملائکو د الله د حکم مطابق د آدم علیه السلام چپه بغل څیري کړ اوله هغه ځای څخه یې یوه ښائسته دښه شکل خاونده ښځه راوه ایستله چي په یوه لمحہ کښي یې قدا و قامت برابر سوبیا فرشتو بیرته د آدم علیه السلام څیري سوی بغل سره پیوسته کړ او پدې واقعه کښي و آدم علیه السلام ته هیڅ کوم ربر او تکلیف نه دی رسېدلي کله چي حضرت آدم علیه السلام له خوب څخه رابیدار سو نودغه ښځه یې ولیدله چي وبغل ته یې ناسته وه نو پوښتنه یې ورڅخه وکړه چي ته څوک یې د الله جل جلاله له طرفه ورته و ویل سول چي دا ځما مینځه ده لپا ره دانس اوالفت نیولوستا مي پیدا کړه حضرت آدم علیه السلام وغوښتل چي ودېته لاس ور وغځه وي نو د الله جل جلاله له طرفه حکم ورته وسو چي ترهغه پوري به و حوا ته لاس نه وروړې چي د دې مهر اوو رول دي ادا کړي نه وي آدم علیه السلام عرض وکړ چي ای الله د دې مهر اوو رول څه دي الله جل جلاله ورته وفرمایل چي وروول یې دادی چي پر محمد صلي الله علیه وسلم او پر اهل د ده باندي لس واره درود و وایې آدم علیه السلام بیاوالله تعالی ته عرض وکړ چي محمد څوک دي الله پاک ورته وفرمایل چي محمد خاتم د انبیانو و دی اوستاله اولاد څخه دی او که د ده پیدایښت ځما منظور نه وای نوته مانه پیدا کولې نوبیا حضرت آدم علیه السلام پر حضرت محمد صلي الله علیه وسلم باندي درود و وایو اوبیا د ملائکو په شاهدي

اوگواهي سره د دوي په منځ كښي نكاح وتړله سوه داكارونه ټول دجمعي په ورځ كښي ترسره سول دهمدغي ورځي په اخير كښي الله جل جلاله وپرشتوته حكم وكړ چي حضرت آدم عليه السلام اوحو دواړه په قسم قسم زپوراتو اودښايست په شيانو ښائسته كړئ اوپرډول دبادشاهانويي دزروپرتخت باندي كښنوي او وښت ته يي داخل كړي ، داهغه څه دي چي شاه عبدالعزيز رحمه الله په فتح العزيز كښي ذكر كړيدي ، همدارنگه پوسه چي پدې خبره كښي اختلاف دي چي دحضرت حوا پيداينست تردې دمخه سويدي چي حضرت آدم عليه السلام وښت ته ورداخلېدي اوکه په جنت كښي سويدي لکه چي امام رازي په تفسير كبير كښي داسي فرمايلي دي ، واختلفوا في الوقت الذي خلقت زوجته فيه ، فذكر السدي عن ابن عباس وابن مسعود وناس من الصحابة ان الله تعالى لما اخرج ابليس من الجنة واسكن آدم الجنة فبقي فيها وحده وما كان معه من يستأنس به فألقى الله تعالى عليه النوم ثم أخذ ضلعا من اضلاعه من شقه الأيسر ووضع مكانه لحما وخلق حواء منه فلما استيقظ وجد عند رأسه امرأة قاعدة فسألها من انت ؟ قالت : امرأة قال ولم خلقت ؟ قالت لتسكن الي فقالت الملائكة ما اسمها ؟ قال حواء ، قالو ولم سميت حواء ؟ قال لأنها خلقت من شيء حي ، وعن عمر وابن عباس رضي الله عنهما قال : بعث الله جندا من الملائكة فحملوا آدم وحواء عليهما السلام علي سرير من ذهب كمتحمل الملوك ولباسهما النور علي كل واحد منهما اكليل من ذهب مكلل بالياقوت واللؤلؤ وعلي آدم منطقه مكللة بالدر والياقوت حتي ادخل الجنة . فهذا الخبر يدل علي ان حواء خلقت قبل ادخال آدم الجنة والخبر الأول يدل علي انها خلقت في الجنة والله اعلم بالحقيقة . پوسه چي دقران كريم ځني اياتونه پردې خبره باندي دلالت كوي چي حضرت حواء رضي الله تعالى عنها له حضرت آدم عليه السلام څخه الله جل جلاله پيدا كړه چي اول له هغواياتوڅخه دسورت نساء دغه مبارك آيت دی (الذي خلقكم من نفس واحدة وخلق منها زوجها) يعني هغه خدای چي پيدا كړي يې ياست تاسي له نفسه يوه څخه ، چي آدم عليه السلام دی ، اوپيدا كړي يې ده له همدغه يوه نفسه څخه ښځه د ده ، چي حواء رضي الله عنها ده ، اودوهم آيت دسورت اعراف دغه قول دخدای پاك دی (وجعل منها زوجها ليسكن عليها) يعني اوپيدا يې كړه له دغه يوه نفسه څخه ښځه د ده د دې دپاره چي سکون اورامي ونيسي ودېته اوهمدا رنگه احاديث دنبي عليه السلام پردې باندي قاطع دلالت كوي چي حواء رضي الله تعالى عنها له حضرت آدم عليه السلام څخه الله جل جلاله پيدا كړېده لکه دا قول درسول عليه السلام [ان المرأة خلقت من ضلع الرجل فان اردت ان تقيمها كسرتها وان تركتها انتفعت بها واستقامت] يعني بېشكه ښځه ، حواء ، پيدا كړه سوېده له پښتۍ څخه دسړي ، د آدم عليه السلام ، يعني نويان د دې دډول دی . لکه دپښتې ، نو كچيري تا داسېده كوله نوماته بې كړې اوکه دي چيري پرېښو وه دايعني پر خپل حال باندي نوبه نفع واخلي پدې باندي اومستقيمه به سي دا ، تفسير كبير ، تنبيه پوسه چي په موجوده زمانه كښي كافران اوځني صرف په نامه سره مسلمانان نارينه اوشځي داخبره دپسڅند په ډول تعبيره وي چي حواء له آدم څخه پيدا كړه سوې ده اوحتي په ځنوراديو گانو كښي هم كله كله دپسڅند په ډول پردې خبره باندي بحثونه سوي دي دا قسم خلك داسلام دښمنان دي اوکه يوڅوك دجهالت په وجه داخبر وكړي چي داخبره صحيح نه ده چي حواء له آدم څخه پيدا كړه سوې ده نوضرور بايد تجديد دايمان وكړي اووپردغه خپله خبر باندي توبه وكاري

تفصيل او علمي خبري

(أسكن)

پوسه چي د **اسكن** لفظ په اصل كښي له **سكني** څخه هم احتمال داخل لري اوله سكون څخه هم، **سكني** و، **اتخاذ المسكن** يعني و نيولو د ځاي د سكون، ته ويل كيږي، اوسكون و ترك، پرېښوول د حرکت ته ويل كيږي، په دغه آيت كښي د **اسكن** لفظ له **سكني** څخه جوړ دی نوبه د **اسكن** معني داسي سي چي، ونيسه ته اوستابڼځه جنت ځاي د سكون، نه له **سكون** څخه، ځكه چي بياد **أسكن** معني داسي كيږي چي ساكن سه ته اوستابڼځه يعني په جنت كښي حرکت مه كوي نودامعني خوصحيح نه ده ځكه چي منع له حرکت څخه په جنت كښي خويوقسم د عذاب دى اونعمت نه دى.

(انت)

دانت لفظ چي په اسكن كښي دمستتر ضمير تائيد دى ددې لپاره راوړل سويدي چي د **زوجك** عطف پرمستتر ضمير باندي صحيح سي ځكه چي ضمير مستتر متصل ضمير دى او عطف پرضمير متصل باندي بې له تاكيد ه په منفصل ضمير سره نه صحيح كيږي او په **أسكنًا** سره يې په يوه صيغه ودوى دواړو ته خطاب ونه فرمايو، له پاره ددې چي دا خبره ښكاره سي چي آدم عليه السلام اودارنگه هر نر، مېړه اصل دى اوحواء رضي الله عنها اوهره ښځه يې تابع ده

(الجنة)

د **الجنة** په لفظ كښي الف اولام لپاره د عهد خارجي دي، اشاره ده وهغه جنت ته چي د قيامت په ورځ به مومنان ورځي، رزقنا الله الرحمن الرحيم اياها،

(ذالك)

پوسه چي اهل سنت والجماعت په دې عقیده دي چي جنت اودورځ له پخوالا خدای پاک پيدا كړيدي او كوم جنت چي آدم عليه السلام اوحواء رضي الله عنها اول وارداخل سول اوبياورځه راووتل همدغه جنت ووچي مقابل د دورځ دى، اومعتزله چي يوناروا اومبتدعه ډله ده وايې چي جنت اودورځ تراوسه پوري نه دي پيداسوي او كوم جنت چي حضرت آدم عليه السلام اوحواء رضي الله عنها پكښي وو هغه يوباغ وويه ځمكه كښي د فلسطين اويابه منځ كښي د فارس اودكرمان چي د آدم عليه السلام اوحواء رضي الله عنه د ابتلا د پاره خدای پاک پيدا كړيوو.

بياچي دوى ته دا اعتراض په ډول وويل سي چي دوى دواړه چي الله جل جلاله له جنت څخه ايستل نود **اهبطوا** په لفظ سره يې امر ورته وكړ، اواهباط خوله لوړه ځايه وكښته ځاي ته كيږي نومعلومه سوه چي دا هغه جنت وو كوم چي په اسمانو كښي دى چي دارالثواب دى.

نودوی. ددې سوال په جواب کښي وايې چې **؟** اهباط **؟** ونقل کولوته له يوه ځايه وبل ځای. ته هم ويل کېږي لکه په دې قول دخدای پاک کښي **؟** اهبطوا مصرا **؟**،.

(رغدا)

دغه لفظ د **؟** واسعا **؟** په معني دى صفت دى دمصدرمحذوف، اي اكلارغدا، اومجموع مفعول مطلق دى،

د **؟** کلا **؟** دپاره،

(حيث شتتما)

يعني په هرځای کښي له جنت څخه چې ستاسي خوښه سي،

پوسه چې لفظ د **؟** حيث **؟** وضع دى لپاره دمکان مبهم، دلته عام مکان ورڅخه مراد دى ځکه مکان مبهم دعموم تقاضا کوي اوپه خصوص قربنه هم نسته، دغه ظرف تعلق تر **؟** کلا **؟** نيسي نه تر **؟** اُسکن **؟** ځکه مقصود له دغه ظرف څخه عموم ده اجازې په خورک کولو کښي ودوى دواړوته له هرقسمه خورکه دجنته لپاره ددې چې دوى ته له هغي درختي څخه چې ورڅخه منعه سول دخورلوعذر نسي پاته، ځکه چې ټول خورکي شيان دجنت ورته رواصول ماسواله هغي يوې درختي، مولانا عصام الدين دلته يوه عجيبه دقيقه خبره کړېده هغه داچې، تر **؟** کلا **؟** پوري له دې وجي تعلق نيسي چې پردې دلالت وکړي چې په ډکه خپته خورک مه کوئ، ځکه چې د **؟** شتتما **؟** لفظ چې له **؟** حيث **؟** سره ضم سويدئ پردغه مفهوم دلالت کوي ځکه په ډکه خپته خورک په مشيت سره نه کېږي، نودعصام دقول مطابق به په آيت مذکوره کښي ددغه آيت مضمون راسي چې (کلواواشر بواولاتسرفوا)

يوزرگ فرمايلي دي، گرچه خداگفت کلواواشر بوا، ليک نگفته است کلوا تاگلو

پوسه چې په ډک نس خورک هم شرعاً ممنوع دى اوهم دډاکټري او طبې په مسلک کښي ممنوع دى، ځکه چې دااسراف دى او دمروضويداکونکئ دى، پوسه چې الله جل جلاله داسي نه دي ويلي چې (ولاتاکلامن هذه الشجرة، الخ) بلکي داسي يې وفرمايل چې (ولاتقربا) يعني مه نزدي کېږئ داپه دې سبب چې په منع کولوکښي ددوى مبالغه راسي ځکه يوڅوک چې ته له يوه کارڅخه منع کوې نوچې داسي ورته ووايې چې داکارمه کوئ تردې داډېر تاكيدفايده کوي چې ورته ووايې ودې کارته مه ورنږدې کېږه لکه چې په منع کښي له زنا څخه الله جل جلاله فرمايلي دي (ولاتقربوا الزناء) الاية، اوپه دې کښي وبنديگانونته داتعليم هم دى چې هغه کارونه چې په شرعه کښي ممنوع دي له هغوڅخه دخان ساتلو طريقه داده چې وشاخواته يې ورنږدې نه سي ځکه چې نږدېکت ويوشي ته سبب ددې گرځي چې په هغه شي سره سږي مبتلاسي.

دغه کومه درخته وه؟

په دې باب متعدد روایتونه راغلي دي له حضرت كعب او ابن عباس رضي الله عنهما څخه روایت دى چې دا د غنمو درخته وه او مشهور هم دغه قول دى، خودلته داسوال پيدا كېږي چې د غنمو بڼې خودرخته نه بلل كېږي، جواب يې په مختلفو ډولونو كېږي اول جواب چې زما په ذهن كښي راغلى دادى چې د جنت شيان خود دنيا له شيانو سره صرف په نامه كښي كېږي نو بيا يې چې دغه بڼې د غنمو دې درختي په شكل كښي وو او مفسرين يې په نورو ډولونو هم جواب كړيدى، اوله حضرت عبدالله ابن مسعود رضي الله عنه څخه روایت دى چې دادانگور ودرخته وه اوله حضرت ابن جريح رضي الله تعالى څخه روایت دي چې دادانگور درخته وه، اوله حضرت علي رضي الله تعالى عنه څخه روایت دى چې دادكافور درخته وه، مولانا عصام الدين رحمه الله تعالى په يوه رقم كښي چې په ځينو نسخو د بيضاوي شريف كښي موجود دى فرمايلي دي چې ما يو ځاى د دغې شجرې تفسير په علم سره وليدى بيا يې په فهم كښي حيران سوم ترڅو چې په خوب كښي واسمانوته وختلم او آدم عليه السلام مي وليدى بيا مي له ده څخه پوښتنه وكړه چې ته په جنت كښي الله جل جلاله له كوم شي څخه منع كړيوې ده راته وويل چې زه يې له علم استدلالې څخه منع كړيوم ځكه چې په جنت كښي خومعرفت دخداى پاك وماته دمشاهدي له لاري حاصل وو خوبهتره خبره داده چې په تعين كښي ددې درختي څه نه وويل سي لكه چې د مخه يې ما ذكر وكړ، پوسه چې علما وپه دې كښي اختلاف كړيدى چې دغه نهې تحريمي وه، يعني الله جل جلاله دغه درخته پر آدم عليه السلام او حواء رضي الله تالي عنه باندي حرامه كړې وه او كه تنزيهي وه، يعني له درختي څخه خورك ورته حرام نه وو خو خلاف اولي وونوپه دې سبب د **فتكونا من الظالمين** په معني كښي هم اختلاف راغلى دى ځكه هغه څوك چې دغه نهې تحريمي بولي نودمذكوري جملې معني په دې ډول كوي چې كه تاسي له دې درختي څخه خورك وكړ نودگنا كولوپه وجه به له ظالمانو څخه سئ، يعني گنهگاران به سئ او هغه څوك چې دغه نهې تنزيهي

د بقرې د سورت د شپږ دیرشم مبارک آیت لفظي ترجمه او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم، ۱۹ برخه

مرجع العوام والخواص العلامة ابو الفضل محمد معين الدين كان الله له ودامت برکاته

لفظي ترجمه

(ف) بيا (أَزَلَّ) ونبويول (هُمَا) دوی. دواړه (الشَّيْطَانُ) شيطان يعني په دې سبب چې دهغې ونې په خورلويې مبتلا کړل (عَنْ) له (هَا) ده څخه يعني له جنت څخه (ف) نو (أَخْرَجَ) وې ايستل ده، يعني شيطان (هُمَا) دوی. داړه (مِمَّا) له هغه (كَانَا) چې وودوی. دواړه (فِي) په (ه) ده کښي (وَ) او (قُلْ) وويل (نَا) موږ، يعني ودوی. ته (أَهْبِطُوا) چې کښته سي، يعني له جنت څخه ومخکي ته (بَعْضُ) چې ځني (كَمْ) ستاسي به يعني په داسي حال کښي چې ځني ستا سي به (لِبَعْضٍ) ځنونورولره (عَدُوٌّ) دښمنان وي (وَ) او (لَكُمْ) تاسي لره، يعني سته تاسولره (فِي) په (الْأَرْضِ) مخکه کښي (مُسْتَقَرًّا) ځای دقرار، يعني ځای. دسکونت، دهستوگي (وَ) او (مَتَاعًا) سامان دنفعي اوفايدي اخستلو (إِلَى) تر (حِينَ) يووخته پوري) 36)

يعني چې وخت داخل ستاسي دی. اويادقيامت ورځ ده، پوسه چې کله چې آدم اوحواء

دواړو د شيطان ملعون په وسوسه چې تفصيل يې په علمي خبرو کښي راسي له هغې درختي څخه خورک وکړ کومه چې دوی ورڅخه منع سوي وو نوحکم ورته وکړ سوچي اوس له جنته څخه وځمکي ته کښته سئ په داسي حال کښي چې ځني ستاسي به دښمنان وي ځنونورولره يعني نسل ستاسوبه په دې ډول وي چې بعضي ددوی به دښمنان وي بعضونورولره لکه چې ددغي خبري اول مصداق په قابيل اوهابيل اوبيا په کافرانو اوبيا په مومنانو کښي پيدا کړسو او په ځمکه کښي به ترهغه پوري وتاسي ته دقرار او هستوگي ځايونه اوستاسي دفايدو او گټو اسباب او وسائل موجودوي چې دقيامت ورځ راځي،

تفصيل او علمي خبري

(فَأَزَلَّهُمَا)

پوسه چې دغه فعل له زلّة يا زلّ څخه جوړ دی. کوم چې په اصل کښي وبې اختياره ښوېدلوته په خته کښي ويل کېږي امام نسفي ويلي دي چې دغه قول دخداي پاک دليل دی. پردې خبره باندي چې دانبياؤ پر فعل باندي دزلّة دلفظ اطلاق کېدلای سي ځکه چې زلّة وهغه فعل ته ويل کېږي چې خلاف له حکمه څخه دشرع وکړسي خوپه بې

اختياره توگه لکه يوڅوک چې بې اختياره په خټه کښې وشوئېږي، اوگناه وهغه فعل ته ويله کېږي چې په خلاف دحکم دشرع وکړسي اوپه قصداوپه اراده سره وي

(الشيطان)الف لام پکښې دپاره دعهدهخارجي دی. مرادورڅخه ابليس ملعون دی. دالفظ يا له شطن څخه ماخوډدی. په معني دبعداوياله شاط يسيط څخه جوړدئ په معني دهلک اواحتدفي غضبه يعني تېره اوتېزسوپه غضب خپل کښې

(عنها)پوسه چې د﴿عنها﴾ ضميرددې احتمال هم لري چې ولفظ د﴿الشجرة﴾ ته راجع سي اوددې احتمال هم لري چې وجنت ته راجع سي، پراول تقديرد﴿عن﴾ کلمه لپاره دسببیت ده معني يې په دې ډول ده ﴿فاصدر زلتها بسببها﴾ نوبه دازل په فعل کښې هغه قسم تضمين راسي کوم چې په معني کښې مصدردمتضمن فعل مفعول وي لپاره دمتضمن فعل اوپردوهم تقديرمعني په دې ډول ده، فاذهبهماعن الجنة، نوبه ﴿عن﴾ لپاره دمجاوزت سي، ابو حيان دلته دوه نوراحتمالونه هم ذکرکړي دي اول داچې داضميرراجع سي وطاعت ته کوم چې له دلالت دکلام څخه فهمېږي دوهم دا چې راجع سي وحالت دلذت اوخوشحالی. ته په جنت کښې

،شيطان په څه طريقه سره په آدم عليه السلام اوپه حوارضي الله عنهاذغه کاروکر،

علماووپه دې باب مختلفي ويناوي کړيدي، ځني وايي چې دوسوسي له لاري يې دوی خطاکړل لکه څرنگه چې مورته په زړوکښې وسوسي را اچوي، اوځني وايې چې دې په خپله وجنت ته ورداخل سو ځکه چې له جنت څخه دي ملعون په دې ډول منع سوچي دپخواپه ډول په عزت سره ورسې، اوپه حقارت اوپه سپک حالت کښې دوسوسي اودشيطاني وظيفي داجراکولودپاره وجنت ته له ورتللوڅخه نه وومنع سوئ، څوک وايې چې دجنت په دروازه کښې ودریدواونعره يې وروکړه، څوک وايي چې دجنت ديوې دابې اوخزندې په شکل يې ځان وگرځاواوورننوتئ اوپيره درانواومحافظينونه وپيژندئ اوڅوک وايې چې ديومارپه خوله کښې ورغلئ، بهرحال نوچي ورغئ څه يې ورته وويل اوبهانه يې وخبروته څنگه جوړه کړه،

امام بغوي رحمه الله تعالي فرمايلي دي چې کله چې آدم عليه السلام دجنت نعمتونه اومېوي وليدلي نوپې داوويل کاشکي ثابته وای. داچې بېشکه مالره وای. همپشه توب يعني په جنت کښې نوئې دې خبري وشيطان ملعون ته طمع پيداکړه ددې چې يوڅه وکړي نوورغئ دآدم اودحواء رضي الله عنه په منح کښې ودرېدی. او دوی په دې نه پوهېدل چې دغه ابليس دئ ځکه چې ده شکل بدل کړيووبيا شيطان په زوره چغي اوبغاري کړي دې خبيث اول هغه څوک دئ چې نوحه اوچغاري يې کړيدي اوپه دروغويې ژړلي دي بيادييعقوب عليه السلام ځامنوچي کله يې يوسف عليه السلام وڅاه ته وغورځاوه اوپلارته راغلو نوپه درواغويې وپلارته وژړل لکه چې الله جل جلاله فرمايي(وجاءواباهم عشاء يبكون)اوهم له دغه ملعون ابليس څخه ونبخوته چې پرمرده باندي حرامه نوحه اوچغه کوي اوپه نادرډول يې ځني نارينه هم کوي په ميراث پاته ده ، بهرحال آدم عليه السلام اوحوارضي الله تعالي عنها

ورته وويل چي ولي ژاړې ده ملعون ورته وويل چي ستاسي پر حال باندي ژاړم ځكه چي تاسي به يووخت مړه سي. اودغه نعمتونه به درڅخه پاته سي، نودوی په دې خبر ډېر پرېښانه سول اوورته وې ويل چي يوه چاره راوښيه نوده ورته وويل ايازه وتاسوته داسي درخته دروښيم چي له هغې څخه كه تاسي خورک وکړی نوبه هميشه په جنت کښي پاته ياست لکه چي په يوه مبارک آيت کښي راغلي دي (هل ادلکم علي شجرة الخلد وملك لايبلي) اوهم يې ورته وويل چي له دغي درختي څخه چي الله جل جلاله تاسي منع کړي ياست په دې وجه كه تاسي خورک ورڅخه وکړی نوبيا به تاسي دواړه ملكي وگرځی اويا به له همېشه اوسېدونکوڅخه په دې جنت کښي سي، لکه چي الله جل جلاله فرمايلي دي (مانها کما ربکما عن هذه الشجرة الا ان تکونا ملکين او تکونا من الخالدين) او قسم يې ورته وکړ چي زه ستاسي لپاره له خيرخواهانويم، لکه چي الله جل جلاله فرمايلي دي (وقاسمهما اني لکما لمن الناصحين) بغوي، بيضاوي، مع بعض توضيح،

(فاخرجهما)

پوسه چي نسبت د **❖** اخرج **❖** وشيطان ته مجازعقلي دئ ځکه چي دي سبب داخراج ددوی دواړو وگرځیدی او حقيقي فاعل داخراج الله جل جلاله دئ،

(مما كانا فيه)

پوسه چي د **❖** ما **❖** په کلمه کښي درې احتماله دي، اول داچي مرادورڅخه طاعت سي يعني وايستل شيطان دوی دواړه له هغه طاعت او فرمانبردارۍ څخه دالله پاک چي دوی دواړه په هغه کښي وو، دوهم داچي مرادورڅخه نعمت دجنت سي، او دريم داچي مرادورڅخه لوروالی دمرتبې سي،

(قلنا اهبطوا)

دغه صيغه دجمع صيغه ده سره له دې چي مخاطب دوه شخصه وو چي آدم عليه السلام او حواء رضي الله تعالي عنهما وه نوجواب په دوه ډوله ورکړ کيږي اول په دې ډول چي څرنگه چي دوی دوه دتول بشر اصل دي نوځکه خطاب دجمع په صيغه ورته سویدئ داتسليمي جواب دی، دوهم په دې ډول چي خطاب يوازي ودوی دووته ندی بلکي شيطان په دې خطاب کي ورسره داخل دی ځکه دي هم په دغه وخت کښي دوسوسي اچولولپاره هلته وو، بيضاوي بالحاصل،

(بعضکم لبعض عدو)

دلته داسوال کيږي چي داڅو جمله اسميه حالیه ده اوپه واوسره نه ده مصدره سره له دې چي اکتفاء په ضمير سره په جمله اسميه حالیه کښي ضعيفه ده اودقرآن کریم له معجز نظم سره لياقت نلري، قاضي بيضاوي ددې سوال جواب په دې ښکل ورکړیدی چي که ددغه قسم جملې اسميې تاويل په مفرد سره کيدلای سواي نوبيا اکتفاء په

ضمير ضعيفه نه ده دلته يې تاويل په مفرد سره كيدلاي سي چي د متعدين لفظ دى، اوځني په دې ډول جواب وركوي چي دغه حال حال دائمه ده په دائمه حال كښي واومنع دى. خو تحقيقي خبر داده چي جمله اسميه حالیه په درې ډوله ده اول داچي سببيه د ذوالحال وي لكه جاء زيدا بوه قائم په دې قسم كښي واو او ضمير دواړه لازم دي مگر نادر لكه كلمته فوه الي في دوهم دا چي له ذوالحال څخه اجنبیه وي لكه قدم عمرو وبشر قام اليه په دې قسم كښي واو لازم دى خو دغه واو نائب له ضمير څخه هم دى. او كله دواړه سره جمع سي لكه په مذكور مثال كښي اوبي له دواړو هم راځي دريم دا چي دغه جمله صفت د ذوالحال وي لكه په دې قول كښي توليتم وانتم معرضون په دې كښي دواړي وجي په اطراد سره روادې په مذكور قول د آيت كښي كه خطاب آدم او حواء او اولادې د دوى ته سي او يا د دوى دوو اوابليس ته سي نوله دغه اخيري قسم څخه گرځي نوسوال نه واردېږي (ومتاع) دمتاع لفظ په اصل كښي د شپانه وڅوري ته ويل كيږي دلته ياپه معني دمصدر دى چي تمتع يعني نفع اخيستل دي اويا په معني د سامان د نفعي اخيستلو دى. او له حين څخه يا وخت د مرگ يا د قيامت ورځ مراده.

دبقرې دسورت د(۳۷) اوه دیرشم آیت لفظي ترجمه او علمي تحقیق

تفسیر فضل الرحیم :

لفظي ترجمه :

(ف) بيا (تَلَقَّى) زده کړې (آدم) آدم (مِنْ) له (رَبِّ) رب څخه (هِ) دده (كَلِمَاتٍ) يو څو کليمې (فَ) نو (تَابَ) رجوع وکړه ده يعني الله په رحمت او په قبول دتوبې سره (عَلَيَّ) پر (هِ) ده يعني پر آدم عليه السلام باندي (اِنَّ) بېشکه (هِ) دى يعني الله پاک (هُوَ) خاص دى (التَّوَّابُ) ښه توبه قبلونکى دى ، يا ډير توبه قبلونکى دى (الرَّحِيمُ) ښه مهرباني کوونکى دى) 37

پوسه چي کله چي آدم عليه السلام جل جلاله له لوري دا عتابي حکم واوريدى چي ، اهبطوا، يعني کښته سى له جنته نو پداسي حال کښي چي ډېر پرېشانه وو اوسخت پښېمانه اوله افسوس څخه ډک وو په ژړا سو او په همدغه حال کښي الله جل جلاله د داسي کلمو الهام ورته وکړ چي مضمون يې توبه او بڅښنه غوښتل وو مکمل تفصيل به په علمي خبرو کښي راسي خو مشهور اوله قرآنه سره موافق قول دادى چي دغه کليمې هغه وې چي بل ځاى په قرآن کریم کښي الله جل جلاله ذکر کړئ دي چي (ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا وترحمنا لنكونن من الخاسرين) يعني اى ربه موږ ظلم وکړ پر نفسو ، ځانو ځموږ او کچيري نه وکړې ته بڅښه موږ لره اونه وکړې رحم پرموږ نو خامخابه سوموږ له زيان والاوو څخه په هرياب کښي هم دغه روايت له حسن بصري رحمه الله تعالي اوله ځينو نورو علماوو څخه راغلى دى بهر حال آدم عليه السلام دتوبې يو څو کليمې له خپل رب څخه زده کړې او هغه يې ويلې نوبيا الله پاک پرده باندي دتوبې په قبلولو سره رجوع وکړه د ده توبه يې قبوله کړه ځکه په دې کښي شک نسته چي الله جل جلاله ښه توفيق ورکوونکى دتوبې ده يا ښه توبه قبلونکى دى و بنده ته توفيق دتوبې هم دى ورکوي اوتوبه يې هم قبلوي او ډېر رحم کوونکى دى چي سره له قبلولو دتوبې نور احسان هم دتوبه گار سره کوي .

تفصيل او علمي خبري :

پوسه چي دآدم اود کلمات په لفظونو کښي دوه قرائته راغلي دي اول په رفع دآدم او په نصب د کلمات سره بنا پر دغه قرائت باندي بياضوي دتلقي معني په استقبال سره کړېده پدې ډول چي بيا استقبال وکړ آدم په زده کولو او قبلولو او علمي کولو سره ديو څو کلمو او په بل قرائت کښي عکس د دې دى نوبيا معني دايت په دې ډول ده چي بيا استقبال وکړ دآدم يو څو کلمو يعني ورته راغلي له ربه د ده څخه .

دآدم عليه السلام توبه څه وخت قبوله سوه ؟

په اصلي حقيقت خو الله جل جلاله عالم دئ خوپه تفسير قرطبي كښي راغلي دي چي اول آدم عليه السلام والله ته توبه وكښه يعني اوتوبه يې قبوله سوه بياومزكي ته كښه سو اوپه روح البيان اوتفسير مظهري كښي يوروايت له ابن عباس رضي الله عنه څخه ذكر دى. چي آدم اوحواء دوه سوه كاله وژړل اونه يې خورك كړيدى. اونه يې چښل كړيدي او يوسل او څلوېښت كاله وحواء ته نه دى. ور نژدې سوي. له دې څخه داسي معلومېږي چي دآدم عليه السلام د توبې كښل په مزكه كښي هم دوام درلودى. اوقبلېدل يې په مزكه كښي وسول، له يونس بن حباب اوله علقمه بن مرثد څخه روايت دى. چي كه د ټولو مزكني مخلوقاتو اښكي راټولي سي بيا به هم دداود عليه السلام اښكي پرډيري سي او كه دغه ټولي بيا سره يوځاى سي نو دآدم عليه السلام اښكي به پر ډيري سي پوسه چي په ډيرو كتابو كښي داسي هم راغلي دي چي آدم عليه السلام حضرت محمد صلي الله عليه وسلم والله ته شفيع كړ نوپه دې وجه الله د ده توبه قبوله كړه، او بيضاوي دقيق په حواله ذكر كړيدي چي بيهقي يې اخراج كړى دى چي هغه كلمې چي و آدم ته يې الرهام وسو دغه وې : سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالى جدك ولا اله الا انت ظلمت نفسي فاغفر لي انه لا يغفر الذنوب الا انت .

يعني پاكي ده تالره اې خدايه اوتلبس كوم يعني پيوستون كوم له ثنا ستاسره اوډېر بركتناك دئ نوم ستا اوډېر لوړ دئ شان ستا اونسته هيڅ لايق دعبادت موجود مگرته ، ظلم وكړ ما پر ځان خپل نوبخښه وكړه مالره ؛ ځكه نه سي بخښلاى. گناهونه هيڅوك ماسوي له تاڅخه.

د بقرې د سورت د (۳۸) آيت لفظي ترجمه او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم : ۲۱ برخه

لفظي ترجمه :

(قُلْ) او ويل (نا) موريعني و آدم او وحواء ته (اهبطوا) كښته سى. (من) له (ها) جنت څخه، يعني ومزكي ته (جميعاً) ټول ،يعني په داسي حال كښي چي ټول ياست او يوهم پاته نه سى. (ف) نو (إِذَا) كچيري (يَأْتِيَنَّ) راغي خامخا (كُم) وتاسي ته (مِنِّي) له ما څخه يعني له طرفه ځما څخه (هُدًى) هدايت ،يعني لارښو ونه په واسطه درسول او كتاب ځما (ف) نو (مَنْ) هغه څوك (تَبِعَ) چي پيره وي وكړي (هُدًى) دهدايت (ي) ځما (ف) نوبه (لَا) نه وي (خَوْفٌ) وپره (عَلَيَّ) پر (هَمْ) دوى باندي ، يعني پر دوى باندي به دقيامت په ورځ كښي هيڅ قسم وپره نه وي (و) او (لَا) نه به (هَمْ) دوى (يَحْزَنُونَ) (38) غمجن كيږي .

يعني وروسته له دې چي يووار خومو له مخه و آدم عليه السلام اودده وملگر يوته چي په دغه ساعت كښي په جنت كښي ول چي حواء رضي الله تعالى عنها اوابليس ملعون ؤ حكم وكړ چي له جنت څخه ومخكي ته كښته سى ، دوهم

خُل مو بيا دتاكيد لپاره هغه حكم ورته مكرركړ ، خو په اول خُل مو دوى په دې وپوهه ول چي په زمكه كښي به ستاسي ژوندپه دې ډول وي چي خني ستاسي به دځينو نورو دښمنان وي، او په دوهم وار مو په دې پو ه كړل چي په ځمكه كښي به ستاسي ژوندپه دې ډول وي چي ځما له طرفه به دځنو كارو په كولو اودځنوكاروپه نه كولو مكلف گرځي، ځما له خوا به هدايت، شرعي احكام ، دپيغمبرانو او كتابو په ذريعه درځي ، نو كه هرچاپه تاسي كښي ځما داحكاموتابعداري وكړه په منلو او په عمل كولو سره نوبيا چي كله دقيامت ورځ سي اودوى دوباره راژوندي سي نوبه دوى ته هيڅ وېره له عذاب څخه او له ضائع كېدو دعملو نه وي ، اونه به په دې غمجن كيږي چي ددنيا ژوندې له لاسه ووتئ اويايې په دنيا كښي عبث عمر تېر كړ ؛ ځكه خو عبث عمر ئې نه دئ تېر كړئ اونه به په دې غمجن كېږي چي بېرته راژوندي سول -

تفصيل او علمي خبري :

پوسه ! چي كه ددوو جملو په منځ كښي كامل اتصال ؤ نو هم يوه پر هغه بله نسي عطف كيدائ او كه ئي ترمنځ كامل انقطاع ؤ نو هم يوه پر هغه بله نسي عطف كېدلای ؛ ځكه چي دمعطوف اودمعطوف عليه تر منځ به نه كمال اتصال وي اونه به كمال انقطاع وي ، دلته د ﴿ قلنا اهبطوا، الخ ﴾ جمله يا تا كيدئ دلته مخه جملې نو ددوى دوو ترمنځ كمال اتصال موجود دئ نوځكه حرف عطف نه دئ ورسره راغلئ ، او يا مقصود ور څخه دادئ چي كښته كېدل ددوى لپاره دمكلف كېدودي ، او اول امر په دې باندي دلالت كوي چي كښته كېدل ددوى به وداسي حال ته وي چي هغه به ددوى ترمنځ دعداوت حال وي اووځمكي ته چي ورسې نوهلته به هم دهمېش دپاره نه وي نوپر دغه تقدير ددغودوو جملو ترمنځ په دې وجه چي مقصودنه ئې سره جلادي كمال انقطاع راغله نوبيا هم دعطف مانع موجودسو .

پوسه ! چي په اوله جمله كښي امر تكويني دئ او په دوهمه كښي تكليفي دئ، اوځنو علماوو ويلي چي اول امر لپاره دراوتلو ددوى ووله جنت څخه واول اسمان ته اودوهم امر لپاره دراكښته كېدو ددوى ووله اول اسمان څخه چي سماء دنيا ورته ويل كيږي وځمكي ته، خودغه قول له دوو وجهو ضعيف بلل سويدئ : اول له دې وجي چي له اهباط څخه په دواړو ځايو كښي اهباط وځمكي ته مراد دئ ځكه هبوط ونزول الى الارض ته ويل كيږي ، لكه صاحب دكشاف چي ذكر كړيدي، دوهم له دې وجي چي ددغوځينو په قول به خامخا ضمير دمنها په دوهم امر كښي واسمان ته راجع وي سره له دې چي داسمان ذكر مخكي نه دئ راغلئ بلكي دجنت ذكر راغلئ دئ .

(جميعة)

دجميعة لفظ ، په لفظ كښي دماقبل لپاره حال وي او په معني كښي تا كيدوي دماقبل نوبه دې سبب مقتضي داجتماع په يوه زمانه كښي ندئ لكه په دې قول كښي ﴿ جاءوا جميعة ﴾ په خلاف ددې قول ﴿ جاءوا ماعا ﴾ -

(فمن تبع :)

پوسه چي داشرطيه جمله جزاد ﴿فاماياتينكم الخ﴾ ده اوپه دغه فعل مضارع پسي نون تاكيديه ثقيله حُكه پيوسته سويدئ چي يوله هغوځايوڅخه چي په مضارع پسي په هغوځايو کښي دتاکيدنون پيوسته کيږي دادئ چي مضارع له داسي ان شرطيه څخه وروسته راغلي وي چي دهغه تاكيدپه ماسره سوئ وي ، لکه دلته، حُكه ﴿فاما﴾ په اصل کښي ﴿فان ما﴾ ده .

پوسه ! چي سره له دې چي دهدآيت راتلل خو په علم دالله جل جلاله کښي يقيني وو سره له دې ئې په ان شرطيه سره مصدرکړئ دئ کوم چي پرمحتمل اومشکوک کلام باندي داخليري ، په دې وجه چي نظر و بندگانو ته اودارنگه په خپل حدذات کښي ئې راتلل محتمل ؤ .

پوسه چي د ﴿هداي﴾ لفظ اسم ظاهر په ځاي کښي دضمير راغلي دئ حُكه چي د،،هدي” لفظ مخکښي ذکرسوئ دئ ، اووضع دظاهر پرځاي دضميرنکته غواړي ، نونکته دلته داده چي له اول هدي څخه هدايت درسولانو اوکتابوپه واسطه مراددئ ، اوله دوهم څخه عام مراددئ که درسولانو اوکتابوپه واسطه وي اوکه دعقل په واسطه وي .

(بيضاوي مع زياده من حواشيه وغيره.)

د بقرې د سورت د (۳۹) مبارک آیت لفظي ترجمه او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم -

لفظي ترجمه:

(وَ) او (الَّذِينَ) هغه کسان (كَفَرُوا) چې کافران سوي دي (وَ) او (كَذَّبُوا) نسبت د دروغوئي کړي دي. يعني دروغ يې بللي دي (بِ) و (آيَاتِ) اياتوته (نَا) زموږ (أُولَئِكَ) هغه خلگ به (أَصْحَابُ) خاوندان (النَّارِ) داور وي ،، يعني د قيامت په ورځ (هُم) دوی به (فِي) په (هَا) ده کښي يعني په اور کښي (خَالِدُونَ) (۳۹) همپشه اوسېدونکي وي -

يعني ځمادهدايت له درتگ څخه وروسته که چا ځمادهدايت تابعداري وکړه نو دهغه حال خوله مخه ذکر سواو بالمقابل هغه کسان په تاسي کښي چي په ځمابه اياتو په زړو کښي کافران سي، ځمادهدايت تابعداري ونکړي ورڅخه منکرسي او په خولو سره د درغو نسبت ورته وکوي نو دهغو حال به بيا د قيامت په ورځ کښي داوي چي د دوږخ خاوندان به وي په دې معني چي په دوږخ کښي به وي او همپشه به پکښي اوسي -

تفصيل او علمي خبري:

پوسه چي ځمور عقیده د نبیانو په شان کښي داده چي دوی له گناوو څخه معصوم او پاک دي يوه مبتدعه گمراه ډله چي حشويه ورته ويل کيږي دا عقیده لري چي انبياء عليهم السلام له گناوو څخه پاک نه دي دوی اول د حضرت آدم عليه السلام په قصه دليل نيسي دوی وايي چي حضرت آدم عليه السلام نبي وو اوسره له دې يې گنا کړېده نو معلومه سوه چي انبياء معصوم نه دي پاته سوه دا خبره چي آدم عليه السلام په څه سبب دوی گنا کوونکی بولي د دې دپاره دوی څو وجهي وړاندي کوي : اوله وجه داده چي الله جل جلاله چي دوی له خورلو منع کړی وو ده له هغې درختي څخه خورک وکړ - دوهمه وجه داده چي الله جل جلاله و آدم عليه السلام ته فرمائي دي چي که تاسي له دغه درختي خورک وکړ نو به تاسي دواړه له ظالمانو سي نوظالم خو دگنا په سبب يوڅوک گرځي -

دریم دلیل يې دادی چي الله جل جلاله وده ته دعصيان اود غوايت نسبت کړیدی لکه چي الله پاک فرمايلي دي
فعصي آدم ربه فغوي -

اوڅلرم دليل يې دادی چي الله پاک و آدم ته توبه ورزده کړه او توبه خوله گنا څخه کيږي -

پنځم دليل يې دادی چي آدم عليه السلام پخپله و ويل چي که ته ای ربه مغفرت راته ونکړي اورحم پرموږ ونکړي نوموږ به له خاسرينو سو او خاسر خو په سبب دگنا سړی گرځي ، -

شپږم دليل يې دادی چي که آدم عليه السلام گنا نه وای کړې نوهغه قصې به پر ده باندي نه راتللای کومي چي پرراغلي -

پوسه چي زموږ علما ءدآدم عليه السلام په دغه کارکښي مختلف تاويلونه کوي:

اول دا چي دغه نهې تنزيهي وه تحريمي نه وه -

دوهم داچي آدم عليه السلام په اجتهاد کښي خطاسو يا په دې ډول چي نهې تحريمي وه ده دتنزيهي خيال باندي وکړ ياپه دې ډول چي نهې له جنسه د درختي وه اود ده خيال راغی چي دغه منعه د دغه جنس له يوې معلومي درختي څخه ده اويا په دې ډول چي شيطان چي کله قسم ورته وکړنو د ده په فکر کښي داورغلل چي صادق دی ځکه په خدای په دروغو قسم څوک نه کوي اوپه دغه وخت کښي ئې له الهي منعي څخه ذهول راغی -

دریم داچي د ده الهي منعه هېر سوه دهېري په حال کښي يې خورک وکړ پاته سوه دحشويه وو دليلونه نوځموږ علما وو مفسرينو لکه قاضي بيضاوي دهغوی په زړه پوري جوابونه کړيدي دلته يې بيان ډېر طوالت ته مفضي کيږي

والسلام ومن الله التوفيق

دبقرې دسورت د(۴۰)آيت تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم -

لفظي ترجمه :

(يَا أَيُّهَا بَنِي إِسْرَائِيلَ دَبْعُوب (اَذْكُرُوا) درپياد کړئ (نِعْمَتِي) نعمت ځما يعني انعام او احسان ځما (الَّتِي) هغه (أَنْعَمْتُ) چي کړي دی (تُ) ما (عَلَيْ) پر (کُمْ) تاسي باندي يعني اي بني اسرائيلوما چي کوم نعمتونه وتاسي ته درکړيدي هغه په دې ډول درپياد کړی چي شکرئ ادا کړی په منلوسره درسول او کتاب زما چي حضرت محمد صلي الله عليه وسلم او قرآن پاک دی (وَ) او (أَوْفُوا) وفاو کړئ (بِ) په (عَهْدِي) عهد، وعده زما، يعني او اي بني اسرائيلو په هغه وعده او تړون چي تاسي له ما سراسره له پخوالادتورات دمنلوپه ضمن کښي راسره کړئ دی، وفاو کړئ (أَوْفِ) نوبه وفاو کړم زه (بِعَهْدِي) په تړون يا وعده (کُمْ) ستاسي يعني که تاسي په خپله وعده او تړون وفاو کړی نوبيا به زه په هغه وعده او تړون له تاسي سره وفاو کړم کوم چي ماله تاسي سره ستاسي دوعده پالني په صورت کښي کړيدي (وَ) او (إِيَّايَ) خاص له ما څخه

(ف) نو(ارْهَبُوا) و وپر پری. (ن) (40) له ماڅخه -

بني اسرائيلو څه قَسَم تړون او وعده له الله جل جلاله سره کړې وه چې په ذکر سوي آيت کښي الله جل جلاله ودوئ ته امر کړيدی چې تاسي په هغه تړون او وعده او عهد چې له ماسره موکړيدی وفا وکړی؟ او دارنگه الله پاک بيا څه قَسَم تړون او عهد له دوئ سره کړی وو چې فرمايلي يې دي چې نوزه به په هغه خپل عهد او وعده وفا وکړم چې له تاسي سره مي کړېده؟

داول سوال جواب دادی چې له بني اسرائيلو څخه الله پاک داعهد او وعده اخيستې وه چې که اخيري نبي حضرت محمد صلي الله عليه وسلم هر وخت پيدا او مبعوث سو نو تاسي به د ده تابعداري کوی. اود دوهم سوال جواب د ادي چې الله پاک بيا په مقابل کښي له دوئ سره دا عهد او وعده کړې وه چې په دې شرط که تاسي داخيري نبي(صلي الله عليه وسلم) متابعت وکړنوزه به بيا دوه اجره و تاسي ته درکړم يعني يواجر به په سبب د متابعت ددين د حضرت موسي عليه السلام درکړم اودوهم اجر په سبب د متابعت ددين دامام الانبياء محمد صلي الله عليه وسلم درکړم -

پوسه چې په دغه آيت کي څلور قسمه تعليم الله جل جلاله و بندگانوته کړيدي ، اول داتعليم دئ چې بندگان ضرور بايد دخداي پاک په نعمتوکښي کوم چې ودوی ته يې ورکړيدي فکرکوي اودهغوشکر اداکوي اودخداي پاک د احساناتومننه اوقدرداني کوي اودوهم داتعليم دئ چې بندگان بايد په خپلوعهدواوعدو وفا کونکي وي اودريم داتعليم دئ چې دبندگانونېک عمل دالله جل جلاله په دربارکښي نه ضائع کيږي بلکي الله جل جلاله دهغه نېکه جزايه آخرت کښي ورکوي اوڅلورم داتعليم دئ چې بندگان ضرور بايد تنها او يوازي له الله جل جلاله څخه په وېره کښي وي نه له بل چاڅخه -

تفصيل اوعلمي خبري :

(بني)

پوسه چې لفظ دبني جمع دابن ده نون ئې په سبب داضافت غورځېدلئ دئ. اولفظ دابن له بناڅخه مأخوذ دئ چې وښوولوديوشي ته پر بل شي باندي ويل کيږي، وځوی ته ځکه ابن ويل کيږي چې دئ مېني دپلاردئ په همدې سبب يوڅوک چې يوشي جوړکړي نو دابن يادبنت په لفظ سره وصانع ته منسوب گرځي او يوه خبره چې څوک په فکر سره معلومه کړي نوودغي خبري ته بنت فکرويل کيږي -

(اسرائيل)

اوداسرائيل لفظ په اصل کښي عبراني لفظ دئ لقبني نوم ديعقوب عليه السلام دئ معني يې عبدالله ياصفوة الله دئ. ځکه اسراء په معني دعبداو يادصفوت دئ او ايل په معني دالله (جل جلاله) دئ ، -

(اذکروا)

د الفظ له ذکر څخه مشتق دی ذکر په ضمه سره د ذال یادول د شي دي په زړه سره او په کسره د ذال یادول د شي دي په ژبه سره،

(نعمتي)

دنعمتي لفظ دمفرد لفظ دی. وضمېر دمتکلم ته مضاف دی خودلته معني دجمع ورڅخه مرادده ،

(بعهدی)

لفظ دعهد په دواړوځایوکښي ومفعول ته مضاف دی ،

(ایای)

دایای لفظ ما اضمراعامله علي شریطة التفسیردی ،

(فارهبون)

دفاکلمه په فارهبون کښي جزائیه ده اصل دکلاپه دې ډول دی،،ان کنتم راهبین فایای فارهبون ” اورهبة وداسي ویري ته ویل کیږي چي تحرزله یوشي څخه ورسره وي، مظهري مع زیاده تفصیل واختصار-

پوسه چي کله چي الله جل جلاله په تېرآیت کښي وبني اسرائیلوته امر په شکر اوذکردنعمتودخدای. جل جلاله اوپه وفاکولوسره دعهد ا ووعدې اوپه وېره خاص له الله پاک څخه وکړ نوپه راتلونکي آیت کښي یې دوی په داسي شي امرکړل چي دهغه په عملي کولوسره هغه درې سره امرونه پرځای کیږي اوپه نه عملي کولوسره دهغودریوسره امرومخالفت راځي گویابني اسرائیلووویل چي الله جل جلاله ستادنعمتوذکراوپه خپل عهدسره وفا اوخاص له تاڅخه وېره په څه ډول وکړو نوالله پاک په جواب کښي راتلونکي آیت ورته وفرمایو-

والسلام ومن الله التوفیق -

دبقرې دسورت د ۴۱ آيت تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم ، :

وَأْمِنُوا بِمَا أُنزِلَتْ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أُولَٰ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ (41)

لفظي ترجمه :

(و) او (آمنوا) ايمان راوړئ، يعني اي بني اسرائيلو (بما) په هغه، يعني په هغه كتاب (انزلت) چې نازل كړيدى. ما، يعني چې نازل كړيدى. ماهغه كتاب پر حضرت محمد صلي الله عليه وسلم باندي چې قرآن شريف دى (مصدقاً) چې تصديق كونكى دى. دى، يعني هغه كتاب چې قرآن پاڪ دى. يعني په داسي حال كيني مانازل كړيدى چې تصديق كونكى دى (لما) دهغه، يعني دهغه كتابو (مع) چې سره (كم) له تاسي دي، يعني چې هغه كتابونه له تاسي سره دي چې تورات او داسي نور الهي كتابونه دي (و) او (لا) مه (تكونوا) كېرى. تاسي (اول) اول (كافر) د كفر كونكي (به) په ده، يعني داسي مه كېرى چې په دغه قرآن تر ټولو اول كافران تاسي سى. (و) او (لا) مه (تشتروا) اخلى. تاسي (ب) په بدل كيني (آياتي) داياتوخوا، يعني په بدل كيني دايمان راوړلو په اياتوخوا چې دقرآن پاڪ اياتونه دي (ثمناً) عوض (قليلاً) لږ، يعني په دې وجه له ايمان راوړلوخوا په قرآن باندي مخ مه گرځوى چې كه موږ ايمان راوړو نوبيا به هغه مالي كومكونه چې عوام او مشيران د بني اسرائيلو پي راسره كوي او هغه احترام چې دوى يې ځمورسره كوي او هغه مرتبې او مقامات چې اوس يې موږ لرو ځمورله لاسوخوا ټول خارج سي (و) او (ايي) خاص له ماخوا (ف) نو (اتقو) ووېرېرى. (ن) (41) له ماخوا.

تفصيل او علمي خبري :

دغه مبارك آيت پنځه برخي دي. اوله برخه ئې دغه قول دى چې **❖** وامنوبما انزلت **❖** په دغه قول كيني الله جل جلاله ټول بني اسرائيل په دې سره امر كړي دي چې په قرآن كريم ايمان راوړئ. اودغه ايمان راوړل به ذكر او شكر د نعتوهم سي او وفا به وعده او عهد به هم سي او خاص له الله جل جلاله څخه به وېرېدل هم سي كوم چې په مخكيني آيت كيني ئې ذكر سويدي.

دوهمه برخه ئې دغه قول دى چې **❖** مصدقاً لِمَا مَعَكُمْ **❖** يعني چې تصديق كونكى. دى دغه قرآن پاڪ دهغوالهي كتابو چې هغه له تاسي بني اسرائيلو سره دي چې تورات وغيره دي.

دلته ددوو خبرو په تفصيل سرخلاصول ضرور دى اول دا خبر چې دقرآن كريم دتصديق هغوكتابولره چې له بني اسرائيلوسره وو مطلب څه دى. سره له دې چې بيخي ډېر حكمونه دقرآن كريم له تېرو اسماني كتابوسره مخالفت لري -

دوهم دا خبر چې دغه قول الله پاك دڅه مقصد دپاره ويلئ دى، دا ولي خبري تفصيل دادى چې قرآن كريم له دوولارو دتېروكتابتوصديق كونكى دى اول له دې لاري چې په تېروكتابتو كښي ددې ذكرسوى وو چې اخيري نبي به راځي او پرده باندي به قرآن پاك نازلېږي نو كله چې قرآن مجيد نازل سونو دتېروكتابتورښتياوالى ښكاره سو دوهم له دې لاري چې تېروكتابتوچي په كوموشيانوايمان راوړل ضروري بللى وو، قرآن كريم هم په هغه ډول دايماني شيانوبيان كړيدى او كوم مخالفت چې ورسره لري هغه صرف په عملي شيانو كښي دى. لكه لمونځ روژه وغيره -

دلته يوه دريمه لارهم سته هغه داچي قرآن كريم دتېروكتابتو په دې معني هم تصديق كونكى دى چې قرآن پاك وځلگوته داهدائيت هم كوي چې مخكني كتابونه لكه تورات انجيل زبور حق كتابونه دي اوحق وواو دخداى پاك له طرفه نازل سويدي البته دقرآن كريم په نازلېدوسره منسوخ وگرځېدل -

او ددوهمي خبري تفصيل دادى چې يوخوپه تورات كښي دقرآن پاك په شان كښي د تصديق كونكي يعني د مصدق صفت فرمايل سوي وو، او بل دالهي كتاب يوه غټه علامه داوه چې دې به دله مخه الهي كتاب موافق اوتصديق كونكى وو، په هغومعناووچي ذكرسوې - دريمه برخه يې دا قول دى چې ❖ ولاتكونوا اول كافر به ❖ په دې قول كښي الله جل جلاله بني اسرائيل ودې لوري ته متوجه كړيدي چې مناسب له حال ستاسي سره خودادى چې ترټولو اول مومنان سى. په قرآن كريم ځكه تاسي د مشركانو د عربوپه شان ناخبره نه ياست بلكي د علم اوداسماني كتابو خاوندان ياست اوددغه نبي حضرت محمد صلي الله عليه واله واصحابه وسلم اودقرآن كريم له حال څخه له پخوا لا خبرواست نو كه ددې پرځاى تاسي اول كافران په دغه قرآن پاك سى نوبه داډېره بدمرغه واقعه وي -

دلته يوسوال پيدا كېږي په دې ډول چې اول كافران خوپه دغه قرآن دمكې مكرمې مشركان گرځېدلي وو ځكه يهود دقرآن اودحضرت محمد مصطفي (صلي الله تعالي عليه وسلم) له وجودڅخه خبرلانه وه چې مشركان دمكې مكرمې ئې په دښمني اخته سوي وو نو كه بني اسرائيل په هروقت كښي په قرآن پاك كافران سويواى اول كافران نه بلل كېدل نوڅنگه الله جل جلاله فرمايلي دي چې ❖ ولاتكونوا الخ ❖؟

جواب ددې دادى چې مراد دادى چې له جملې داهل كتابو څخه تاسي اول كافران مه جوړېږئ، اوددې نورجوابونه هم سته چې په تفاسيرو كښي مذكور دي -

څلورمه برخه ئې دغه قول دى چې ❖ ولاتشتروا الخ ❖ په دې برخه كښي الله جل جلاله د بني اسرائيلووعلماووته هدايت فرمايلئ دى. د بني اسرائيلو علم اووله وجهي ددې چې كه ايمان راوړي اودتورات هغه اياتونه وځلگوته ښكاره كړئ كوم چيد محمد مصطفي (صلي الله تعالي عليه وسلم) په شان كښي راغلي وو نوبيا به بني اسرائيل هغه كومكونه

له دوی څخه بندکړي کوم چي دوی به ماهواره ياسالانه ورسره کول اوهم به عزت اوقدرددوی بياپه بني اسرئيلوکښي ختم سي له ايمان راوړلو اودحق له بيانولوڅخه ډډه کوله نوالله پاک دوی ته له دې کارڅخه منع وفرمايله -

اوپنځمه برخه ئې دامبارک قول دی چي **❖**واياي فاتقون **❖** په دې برخه کښي الله جل جلاله ددوی دایمان راوړلو ديو بل مانع ودفغ ته اشاره کړئې ده هغه داوو چي ښايي په دوی کښي وځنوته دایمان دراوړلو دامانع موجودوو چي که موږ ايمان راوړو نودغه نوربني اسرئيل به موږمړه کړي يابه نورضرر ونه راوړسوي يعني خوف اووېره ورته مانع وه نوالله پاک ودوی ته داسي هدايت وفرمايو چي اصلي عذاب ورکونکی خوزه يم اوځمابې اذنه يوڅوک هيڅ نسي کولای که تاسي ايمان رانه وړئ نوبياڅوځماله عذاب سره مخامخ کېږئ نوخاص له مابايدووویرېږئ نه له بل چاڅخه -

والسلام ومن الله التوفيق -

د بقرې د سورت د، ۴۲، آيت تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم،:

(وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ (42))

لفظي ترجمه :

(و) او (لا) مه (تَلْبِسُوا) پټه وي (الْحَقَّ) حق، يعني هغه بيان چي په تورات کښي دمحمد صلي الله تعالي عليه وسلم په باره کښي الله جل جلاله درته نازل کړيدی (بِالْبَاطِلِ) په سبب دباطل، يعني په سبب دهغه غلط بيان چي تاسي ئې په تورات کښي داخله وي. (و) او تَكْتُمُوا) مه پټه وي. (الْحَقَّ) حق (و) حال دادی. (أَنْتُمْ) تاسي (تَعْلَمُونَ) (42) پوهېږی، يعني په دې چي حق پټول ځونه غټه گناه ده.

تفصيل او علمي خبري :

پوسه چي په يهودويعني په بني اسرائيلو کښي خاص بياپه علماووددوی کښي دوه قسه نارواخويونه موجودوو:

اول کفراوگمراهي چي په خپله گمراهان اوکافران وو،دوهم داچي دنوروخلگوپه گمراه کولوکښي ئې کوښښ کاوو اوداکوښښ يې په مختلفوشکلوکښي وو اول په دې شکل کښي چي دتورات هغه اياتونه چي دحضرت مُحمد صلي الله تعالي عليه وسلم په صفتوکښي نازل سوي وهغه بې وځلگوته نه بيانه ول اويابې بيانول خوترجمه اوبيان بې غلط کاوو.

اودوهم په دې شکل کښي چي دتورات په هغوځايوکښي بې لاس وهنه کوله اوله ځانه بې خبري په گډه ولې کوم چي دنبي عليه السلام بيان به پکښي راغلی وو.

اودريم په دې شکل کښي چي وځلگوته بې داسي شېهې اوخبري ذکرکولې چي درسول الله صلي الله عليه وسلم په شان کښي بې ځلگ په شک او ترددکښي اچول.

څلورم په دې شکل کښي چي له ځانه بې دموسي عليه السلام په دين پسي داخبره ترله چي په دې دين کښي داحکم سته چي دغه دين به ترقيامته پوري وي او منسوخ به نه گرځي.

اوپنځم په دې شکل کښي چي په عاموواقعاتوکښي به هم ددوی دعلماوو دعادت ووچي دمال په لالچ بې دحق خبره پټه وله.

له اولي قسم بدخويي څخه چي کفراو گمراهي وه الله جل جلاله دوی په دې قول سره منع کړل چي وامنوا.

اوله دوهم قسم بدخويي څخه ئې په دې قول سره رامنځ کړل چې ❖ ولا تلبسوا الحق الخ ❖ -

پوسه چې ددغه قول په دې ډول هم معني کيدلای سي (ولا تلبسوا) اومه گڼه وي تاسي (الحق) حق، يعني هغه حق چې الله جل جلاله نازل کړيدئ (بالباطل) له هغه باطل سره چې تاسي ئې له ځانه جوړوئ پوسه چې پټول دحق سخته لويه گناه ده خاص بيا علماوو لره په يوه روايت کښي راغلي دي چې کله چې بدعتونه نوي کارونه مخالف له دين څخه په خلگو کښي ښکاره سي نو عالم لره دا پکار دي چې و خلگوته دهغوئ نارواوالئ ښکاره کړي اوکه داډول ونکړي نو پر ده باندي دي دخداي اودملائکه وواو دټولو خلگو لعنت وي -

والسلام ومن الله التوفيق .

د بقرې د سورت د (۴۳) آيت ترجمه او تفسير

تفسير فضل الرحيم:

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاٰكِعِينَ (43):

لفظي ترجمه:

(و) او (اَقِيمُوا) سم ادا کوی. (الصَّلَاةَ) لمونځ [يعني په صحيح طريقه سره لمونځ کوی. يعني پدې ډول چې دلمانځه فرضونه، واجب، مستحب اوسنت کارونه ټول په لمانځه کښي پر ځاي کوی] (و) او (آتُوا) ورکوی. (الزَّكَاةَ) زکاة (و) او (ارْکَعُوا) رکوع کوی. (مَعَ) سره (الرَّاٰكِعِينَ) له رکوع کوونکیو [یا] (وارکعوا) او لمونځ کوی. (مع الراکعین) سره له لمونځ کوونکو) 43.

پراول ډول به مطلب داسي چي اي بني اسرائيلو! ستاسي په پخوانۍ طريقه اوس لمونځ مه کوی. ځکه چي هغه طريقه منسوخه سوه، د بني اسرائيلو په لمانځه کښي رکوع نه وه نو الله پاک چي ودوی. ته فرمايلي دي چي تاسي رکوع کوی. له دې څخه مطلب دادی چي اضافه لمونځ داسلام پر طريقه کوی. له **راکعین** څخه مراد رسول عليه السلام اواصحاب د ده دي.

او پر دوهم ډول به مطلب داسي چي په جماعت سره لمونځ کوی.

پوه سه! چي ترڅو پوري چي سړي ايمان نه وي راوړی نو د ده هيڅ عبادت صحت نه لري، نو ځکه الله (جل جلاله) اول ځل بني اسرائيل په ايمان راوړلو سره امر کړل، وروسته يې په دغه آيت کریمه کښي په عباداتوسره امر کړيدي، چي لمونځ، زکات او جماعت ته حاضرېدل دي، او په دغه آيت کښي يې ودوی. ته د دې تعليم وکړ چي تنها ايمان راوړل کافي نه دي، بلکه نور حکمونه به هم عملي کوی.

پوه سه! چي دجماعت لمونځ دځينو علماؤ په نزد (لکه داؤد ظاهري) دلمانځه رکن دی يعني که لمونځ په جماعت سره نه وي نوصحت نه لري، اودامام محمد رحمه الله تعالي په نزد لمونځ په جماعت سره فرض دی، مگر دلمانځه رکن نه دی، نوکه يوسړ ي بې جماعته لمونځ وکړي نو لمونځ خوبه صحيح سي مگر په دې وجه چي يوفرض يې پرېښووی (چي جماعت دی) گنهگار دی، اوداکثرو علماؤ په نزد د جماعت لمونځ داسي ټينگ سنت دی چي واجبونه نژدې دی، په متفق عليه حديث کښي چي بخاري اومسلم يې روايت کړی دی راغلي دي چي دجماعت لمونځ پر بې جماعته لمانځه باندي په اوه ويشتو درجو سره فضيلت او بهتري لري [تفسير مظهري مع توضيح].

دبقرې دسورت د (۴۴) آيت تفسير او علمي تحقيق

تفسير فضل الرحيم

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ (44) .

لفظي ترجمه :

(أ) ايا (تَأْمُرُونَ) امر كوی تاسي (يعني اې ملایانو د بني اسرائیلو!) (النَّاسِ) خلگ (بِالْبِرِّ) په نېکۍ (و) او (تَنْسَوْنَ) هېږوئ تاسي (أَنْفُسِ) ځانونه (كُم) ستاسي [يعني په خپله هيڅ نېکي نه کوی ، و خپلو ځانونه هيڅ توجه او حکم په نېکۍ سره نه کوی ، گویا خپل ځانونه په قصد سره هیره وی] (و) حال دادی (أَنْتُمْ) تاسي (تَتْلُونَ) تلاوت کوی (الْكِتَابِ) د کتاب ستاسي [چې تورات دی] (أ) ايا (ف) نو (لَا) نه (تَعْقِلُونَ) پوهېږی تاسي [يعني په دې چې قول او عمل چې سره برابر نه وي نو دا څو نه لوی جرم او بد کار دی] (44) .

تفصيل او علمي تحقيق :

دغه آيت د بني اسرائیلو د علماؤ په شان كښي الله جل جلاله فرمايلی دی ، د بني اسرائیلو علماء عموماً په دغه غضب اخته وه چې نور خلگ بې دخیر پر کارو امر کول او په خپله بې نه کول ، یوه طائفه په دوی كښي بیا داسي وه چې په پټه بې وځینو خلگوته داویل چې دغه محمد (صلي الله عليه وسلم) حق نبي دی ایمان باندي راوړی ، دارنگه په اصحابو كښي بې و هغو خلگو ته چې له دوی سره بې تعلق درلو دی ویل چې دغه نبي حق نبي دی گوری ! چې له دغه ایمان څخه چې پرده باندي مو راوړی دی وانه وړی ، پردغه خپل ایمان باندي ټینگ سی ، ونورو ته خو بې دغه ویل مگر په خپله یې ایمان نه راوړی او صرف دا کار یې د نجات سبب بالی چې موږ ونوروته په نیکی او په ایمان راوړلو پر محمد (صلي الله عليه وسلم) باندي امر کوو ، نوکه موږ نیکی ونکړو او ایمان رانه وړو هم داسي یو لکه چې نیک کارونه موږ وکړو او ایمان راوړو ؛ ځکه چې «الذال علي الخير كفاعله» یعنی کوم سړی چې ونورو ته ښوونه دخیر وکړي نو داسي بلل کیږي لکه چې په خپله هغه کارونه وکړي .

دغه مبارک ایت د دغو علماؤ د دغې غلطې طریقې اوباطلي مفکورې په رد كښي الله پاک نازل کړی دی ، له حضرت انس رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول عليه السلام و ویل چې په شپه داسراء (معراج) كښي پر یوه داسي قوم راغلم چې شونډان د دوی داور په غچیانو وړ پرې کېدل ، ما و یل چې اې ځما وروره ! اې جبرائیله ! دغه خلگ څوک دي ؟ ده راته وویل چې دا داهل دنیا له خلگو څخه هغه خطیبان دي چې دوی به نورو خلگوته په نیکی سره امر کاوو او خپل ځانونه بې هېره ول .

والسلام ومن الله التوفيق .

تفسیر فضل الرحیم د بقرې د سورت د، ۴۵، آیت تفسیر او علمي تحقیق

لفظي ترجمه :

(وَ) او (اَسْتَعِينُوا) مدد و غواړي. (بِالصَّبْرِ) په صبر سره (وَ) او (الصَّلَاةِ) لمانځه سره (وَ) او (إِنِّ) بېشکه (هَذَا) ، يعني دغه لمونځ يا مدد غوښتل په صبر او لمانځه (لِ) خامخا (كَبِيرَةً) ډېره درنه ده ، يعني دا ډير دروند کار دی. (إِلَّا) مگر، يعني مگر نه دی. دروند (عَلَى) پر (الْخَاشِعِينَ) (45) وېرېدونکېو، يا عاجزي کونکيو، يا خوند اخستونکوله طاعت څخه دخدای جل جلاله -

تفصيل :

پوسه چي ديهودو وړئيسانوته درياست پرېښوول او وعلماووته ئې دهغه جاه او جلال چي ديهودو په منځ کښي ئې درلودی او دهغو مالي کومکوچي يهودوبه ورسره کول داسلام دمقدس دين دمنلوپه وجه پرېښوول ، اودارنگه ودغودواړو ډلوته او عامويهودوته داسلام داحکاموپابنده کېدل اوداسلام دمنلوپه وجه چي کوم تکليفونه ددوی ومخ ته راتلل دهغوی گالل اوسرېره پردې ديهوديت دين چي له پېړيو دوی عادت ورسره نيولی وو پرمخ پرېښوول ډېر مشکل اوله طاقت څخه وتلي کارونه ښکاره کېدل.

نوالله پاک ودوی. ته په دغه آيت کښي داسي طريقه وړښوولې ده چي په هغې سره دغه ټول کارونه چي ودوی. ته مشکل معلو مېدل اسانه گرځېدل چي هغه صبر او لمونځ کول دي؛ ځکه هر څوک چي له کومي سختی او مشکل سره مخامخ کېږي نوددې دپاره چي دغه سختي باندي اسانه سي اويا ورڅخه ليري سي او خوشحالي ورباندي راسي، اوسره له دې الله پاک دقيامت په ورځ لوی اجرهم ورکړي بايددغه څوک له خدای پاک څخه کومک او مدد په صبر کولو او په لمانځه کولو سره وغواړي ځکه په صبر سره هم مشکل لري کېږي او په لمانځه کولو سره هم.

داسلام پيغمبر صلي الله عليه وسلم فرمايلي دي «الصبر مفتاح الفرج» يعني صبر کلي اوچابي د خوشحالی اودلري کېدو دغم دی. مولانا رومي رحمه الله تعالي فرمايلي دي : « صبر تلخ آمد وليکن عاقبت ،، مېوه شيرين دهد پر منفعت »

يعني صبر کول په سختي کښي خو په ظاهره تريخ دی خو په اخير کښي له فايدي او منفعت څخه ډکه خوږه مېوه وصبر کوونکي ته ورکوي.

دارنگه دلمانځه په باره کښي په يوه حديث کښي چي احمد اوابوداؤد اوابن جريريې روايت کړيدی. راغلي دي چي کله چي به دخدای رسول له يوه مشکل اودپرېشانی له کار سره مخامخ سو نو ولمانځه ته بې پناه ورله، په يوه بل روايت کښي راځي چي چټکي بې کوله ولمانځه ته.

همدارنگه په يوه بل حديث کښي چي امام تر مذي يې له عبدالله ابن ابي اوفي رضي الله عنه څخه اوپه مثل د دې ئې حاکم په مستدرک کښي روايت کړيدی، راغلي دي چي هرچاته که يو حاجت وخدای ته اويا ويو چاته له بني آدم څخه پيداسو نواودس دي وکړي بيادي دغه اودس نېک وگر ځوي يعني په صحيح طريقه سره دي اودس وکړي بيادي دوه رکعت له مونځ وکړي يعني نفلي دحاجت لمونځ بيادي خدای لره حمد و وايې بيا دي پرنبی صلي الله عليه وسلم باندي درود و وايې اوبيا دي دادعا و وايې « لااله الاالله الحليم الکریم سبحان الله رب العرش العظيم الحمد لله رب العالمين أسئلك موجبات رحمتک وعزائم مغفرتک والغنيمه من کل بر والسلامة من کل اثم لا تدع لي ذنبا الا غفرته ولاهما الا فرجتہ ولا حاجة هي لک رضا الا قضيتها يا ارحم الراحمين - پوسه چي په سختی کښي صبر کول اودارنگه په عبادت اولمانځه سره کومک غوښتل وهرچاته نه اسانه کيږي بلکه هغه څوک دا کار کولای سي چي دخدای پاک له عبادت سره دونه تعلق لري چي خوند پر اخلي اودخدای وېره اوعاجزي اوتواضع پکښي موجوده وي -

پوسه چي ځني علماءد «بالصبر» معني په دغه آيت کښي په روژه سره کوي، اوځني بيا له «والصلوة» څخه دلته دعا اخلي، همدارنگه پوسه چي صبر په شريعت کښي درې قسمه دی. اول صبر کول پر عبادت باندي دوهم صبر کول له گناه څخه دريم صبر کول پر مصيبت باندي.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**